

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**KUR'ÂN-I KERÎM'DE NÜZÛL SIRASINA GÖRE HZ.
MUHAMMED'İN SÎRETİ**

**(Hz. Muhammed'e Yönelik Hitap Âyetleri Çerçevesinde İlk 65
Sûre Örneği)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep ÇELİK KOÇ

AĞUSTOS-2019

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KUR'ÂN-I KERÎM'DE NÜZÛL SIRASINA GÖRE HZ.

MUHAMMED'İN SÎRETİ

(Hz. Muhammed'e Yönelik Hitap Âyetleri Çerçevesinde İlk 65

Sûre Örneği)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep ÇELİK KOÇ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa KAYHAN

AĞUSTOS-2019

GÜMÜŞHANE

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Mustafa KAYHAN danışmanlığında Zeynep ÇELİK KOÇ tarafından hazırlanan “Kur’ân-ı Kerîm’de Nüzûl Sırasına Göre Hz. Muhammed’in Sîreti (Hz. Muhammed’e Yönelik Hitap Âyetleri Çerçevesinde İlk 65 Sûre Örneği)” isimli bu çalışma, 29/08/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: **Doç. Dr. Mustafa KAYHAN**

Başkan: **Doç. Dr. Abdurrahman ALTUNTAŞ**

Üye: **Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TUNÇER**

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.. / .. / ..

Prof. Dr. Ekrem CENGİZ

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “Kur’ân-ı Kerîm’de Nüzûl Sırasına Göre Hz. Muhammed’in Sîreti (Hz. Muhammed’e Yönelik Hitap Âyetleri Çerçevesinde İlk 65 Sûre Örneği)” isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐	Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
☐	Tezim sadece Gümüşhane Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
☐	Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

29/08/2019

Zeynep ÇELİK KOÇ

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Kur'ân-ı Kerîm, Yüce Allah'ın insanlığa son sözüdür. İnsanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak üzere vahiy indirilmiştir. Kur'ân, tüm insanlara doğru yolu göstermektedir. Kur'ân'ın muhtevası çok geniştir ve insana dair ne varsa, doğrudan veya dolaylı olarak onda ele alınmıştır. Kur'ân âyetlerinin hidâyete vesile olabilmesi için, önce doğru anlaşılması, akabinde tatbik edilmesi gerekmektedir. Hiç şüphesiz, Kur'ân'ı en iyi anlayan ve en doğru yaşayan, onun tebliği ve tebyini ile görevli olan Hz. Muhammed'dir. Hz. Nebî'nin hayatı bilinmeden yapılacak Kur'ân'ı anlama çalışması eksik kalacağından, Kur'ân'ı yaşamak isteyen kişinin yolunun, öncelikle siyer ile kesişmesi gerekmektedir.

Hiz. Muhammed'i tanımak ve onu örnek almaya çalışmak, adı müslüman olan herkes için elzem bir görevdir. Bu hedeflerle siyer okuması yaparken, Hiz. Resul'ü olduğu gibi tanıyabilmek, siyer malumatı içindeki elçi tasavvurlarından gerçek olanını hayalinden ayırabilmek ve Resulullah'ın örnek şahsiyetini ortaya koyabilmek için, Kur'ân'ın rehberliğine başvurmak kaçınılmazdır. Zira Kur'ân-ı Kerîm'in muhtevasında Hiz. Muhammed'in hayatına genişçe yer verilmektedir.

Buradan hareketle, hem Kur'ân'ın daha iyi anlaşılması, hem de siyerin daha sağlıklı bir zemine oturması adına tezin başlığı, "Kur'ân-ı Kerîm'de Nüzûl Sırasına Göre Hiz. Muhammed'in Sîreti" olarak belirlenmiştir. Kur'ân'ın ışık tuttuğu tarihi arka planı görmek, âyetlerin daha iyi anlaşılmasında zihin açıcı bir rol oynamaktadır. Böylece Kur'ân'a göre Hiz. Nebî'nin hayatını nüzûl sırasına göre takip ederken, siyer konulu âyetlerin vermek istediği mesajlar daha belirgin hale gelmektedir. Bu çalışmayla, Kur'ân âyetlerini iniş sırasına göre Hiz. Muhammed'in hayatı özelinde okumak ve siyer temalı âyetlerin sunduğu örneklığe vurgu yapmak hedeflenmektedir.

Kur'ân- ı Kerîm'de nüzûl sırasına göre Hiz. Muhammed'in sîretinin ele alındığı bu çalışmada, Hiz. Muhammed'e yönelik hitap âyetleri çerçevesinde, ilk 65 sûre örneği

üzerinden bir nüve sunulmaktadır. Çalışmanın içeriği, bir “Giriş”, beş “Bölüm” ve bir “Sonuç” kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında, tezin amaç, kapsam ve metodu ele alınmakta, konu ile benzer çağdaş çalışmalar kısaca değerlendirilmekte, tez başlığını oluşturan siyer ve nüzûl kavramlarına, konunun sınırları gözetilerek yer verilmektedir. Bu minvalde, siyer yazıcılığının tarihi özetlenmekte ve çalışmada takip edilecek nüzûl sırasına dair özet malumat sunulmaktadır. Bölümler kısmında, Kur’ân’ın nüzûl sırasına göre ilk 65 sûresi, beş dönem halinde açıklanmaktadır. Tevhide Çağrı, Âhiret Temalı İnzar, Şirkin Örneklendirilerek Anlatımı ve Tepkilerin Sertleşmesi, Tebliğin Mekke’nin Sınırlarını Aşması, Muhasara Altında Tebliğ başlıklarını taşıyan bölümler, Hz. Muhammed’in Kur’ân’da aktarılan sîretinin bel kemiğini oluşturan tebliğ vazifesi ekseninde sınıflandırılmıştır. Her bölüm kendi içinde dört kriter üzerinden değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu kriterler, öne çıkan olaylar, öncelikli muhataplar, Yüce Allah’ın isimleri ve Hz. Muhammed’in sıfatları şeklinde tasnif edilmiştir. Sonuç kısmında ise, çalışmanın genel bir değerlendirmesi ile birlikte konu kapsamında, sonraki aşamaların neler olabileceğine dair beyanda bulunulmuştur. Bu minvalde Kur’ân kıssalarının ayrıntılı bir şekilde araştırılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Katkılarından dolayı değerli Danışman Hocam Doç. Dr. Mustafa KAYHAN’a, tezi okuyup değerlendirmeler yaparak önemli katkılar sunan değerli hocalarım Doç. Dr. Abdurrahman ALTUNTAŞ’a ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TUNÇER’e şükranlarımı sunarım. Ayrıca maddi ve manevi desteğini her zaman üzerimde hissettiğim kıymetli eşime, çalışma boyunca gösterdikleri sabır ve fedakârlık için biricik kızlarım Ayşe Vera ve Meryem Alya’ya, rahat bir çalışma ortamı sağlayan sevgili ablama ve yardımlarından dolayı sevgili arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Gümüşhane 2019

Zeynep Çelik KOÇ

ÖZET

[ÇELİK KOÇ, Zeynep]. Kur'ân-ı Kerîm'de Nüzûl Sırasına Göre Hz. Muhammed'in Sîreti (Hz. Muhammed'e Yönelik Hitap Âyetleri Çerçevesinde İlk 65 Sûre Örneği) , Yüksek Lisans Tezi, 2019, (XIII+184)

Kur'ân'ın en temel konularından biri nübüvvettir. Nübüvvet konusunda Hz. Muhammed'in hayatına genişçe yer verilmiş ve insanlar için en güzel örnek olduğu bildirilmiştir. Bu nedenle Kur'ân'ın daha iyi anlaşılabilmesi ve yaşanılabilirliğinin görülebilmesi için Hz. Muhammed'in sîreti bilinmelidir. Hz. Muhammed'in hayatını öğrenirken de hareket noktası Kur'ân olmalıdır. Kur'ân'dan hareketle Hz. Nebî'nin insani yönünün öne çıkarılması, hayatının örnek alınacak tarzda ve tüm insanlığa hitap eden evrensel değerler bağlamında sunulması gerekmektedir.

Bu hedef doğrultusunda, Kur'ân'ın nüzûl sürecinin ilk 65 sûresinde, Hz. Muhammed'e hitap eden âyetlerin izi sürülerek, örnek bir sîret kesiti sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Hz. Muhammed, Nüzûl Sırası, Nübüvvet, Sîret

ABSTRACT

[CELIK KOC, Zeynep]. With Respect to Apoplexy Order, The Life of Hz. Muhammed in Qur'an (The First 65 Sura Case Within The Frame of Verses Appealing Directly to Hz. Muhammed), Master's Thesis, 2019, (XIII+184)

One of the most fundamental subjects of the Qur'an is the prophethood. In the subject of prophethood Hz. Muhammad's life has been widely mentioned and it is reported to be the best example for people. Therefore, to better understand the Qur'an and to see the living example of the teachings of the Qur'an in life, Hz. Muhammad's life must be known. While learning the life of Muhammad, the Qur'an should be the starting point. As described in Qur'an, the humanitarian aspect of Hz. Muhammad needs to be emphasized and his life must be presented in the context of universal values that address all humanity.

In the direction of this goal, within the first 65 years of the Qur'an's apoplexy process, a sample section from Hz. Muhammed' life is presented by tracing the verses that appeal to him.

Keywords: Qur'an, Hz. Muhammad, Apoplexy Order, Prophethood, Life

İÇİNDEKİLER

DIŞ KAPAK

İÇ KAPAK

KABUL VE ONAY.....	II
BİLDİRİM.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII

GİRİŞ	1-31
-------------	------

I. AMAÇ	1
Neden Hz. Muhammed'in Sîreti?	1
Neden Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Muhammed'in Sîreti?	2
Neden Nüzûl Sırasına Göre Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Muhammed'in Sîreti?.....	4
II. METOD, KAPSAM VE KAYNAKLAR.....	5
III. TÜRKÇE MAKALE, TEZ, TELİF VE TERCÜME ESERLER	7
IV. SİYER, SİYER YAZICILIĞININ TARİHİ VE KAYNAKLARI	11
Siyer Kavramı.....	11
Siyer Yazıcılığının Kaynakları	11
Siyer Yazıcılığının Tarihi.....	12
V. KUR'ÂN KRONOLOJİSİNİ TESBİTTE NÜZÛL KAVRAMI.....	13
Nüzûl Kavramı	13

Nesh	15
İlk ve Son Nazil Olan Âyetler	15
Esbâbü'n-Nüzûl	16
Mekkî- Medenî İlmi	18
VI. KRONOLOJİK TEFSİR	20
Tablo 1. Kronolojik Tefsîr Örneklerinde Sûrelerin Tertibi	24
VII. KRONOLOJİK MUSHAF	26
Tablo 2. Kronolojik Mushaf Örneklerinde Sûrelerin Tertibi	28

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEVHİDE ÇAĞRI DÖNEMİ.....	32-56
1.1. Alak Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	33
1.2. Kalem Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	35
1.3. Müzzemmil Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf	38
1.4. Müddessir Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf	39
1.5. Tekvîr Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf	40
1.6. A'lâ Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf	41
1.7. Duhâ Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf	42
1.8. İnşirâh Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf	43
1.9. Kevser Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf	44
1.10. Kâfirûn Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf	45
1.11. Felak Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf	47
1.12. Nâs Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf	48
1.13. İhlâs Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf	49
1.14. Necm Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	51
1.15. Abese Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf	52
1.16. Değerlendirme	54

İKİNCİ BÖLÜM

2. AHİRET TEMALİ İNZAR DÖNEMİ.....	57-63
---	--------------

2.1. Kıyâme Sûresi'nde Hz. Resul'ün Sîretine Yapılan Vurgu	57
2.2. Kaf Sûresi'nde Hz. Resul'ün Sîretine Yapılan Vurgular.....	58
2.3. Beled Sûresi'nde Hz. Resul'ün Sîretine Yapılan Vurgu.....	60
2.4. Târık Sûresi'nde Hz. Resul'ün Sîretine Yapılan Vurgu	61
2.5. Kamer Sûresi'nde Hz. Resul'ün Sîretine Yapılan Vurgu	61
2.6. Değerlendirme	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ŞİRKİN ÖRNEKLENDİRİLEREK ANLATIMI VE TEPKİLERİN SERTLEŞMESİ DÖNEMİ.....64-128

3.1. Sâd Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	64
3.2. A'râf Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	69
3.3. Cin Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar.....	77
3.4. Yâsîn Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	78
3.5. Furkan Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	80
3.6. Fâtır Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	86
3.7. Meryem Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	88
3.8. Tâhâ Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar.....	90
3.9. Vâkıa Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	93
3.10. Şuarâ Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar.....	94
3.11. Neml Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	97
3.12. Kasas Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	99
3.13. İsrâ Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar.....	104
3.14. Yûnus Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	113
3.15. Hûd Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar.....	120
3.16. Yûsuf Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar	124
3.17. Değerlendirme.....	125

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TEBLİĞİN MEKKE'NİN SINIRLARINI AŞMASI DÖNEMİ.....129-147

4.1. Hicr Sûresi'nde Hz. Elçi'nin Sîretine Yapılan Temaslar.....	129
4.2. En'âm Sûresi'nde Hz. Elçi'nin Sîretine Yapılan Temaslar	132
4.3. Sâffât Sûresi'nde Hz. Elçi'nin Sîretine Yapılan Temaslar	142
4.4. Lokmân Sûresi'nde Hz. Elçi'nin Sîretine Yapılan Temaslar.....	143
4.5. Sebe' Sûresi'nde Hz. Elçi'nin Sîretine Yapılan Temaslar.....	144
4.6. Değerlendirme	146

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MUHASARA ALTINDA TEBLİĞ DÖNEMİ.....	148-172
5.1. Zümer Sûresi'nde Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyanlar.....	148
5.2. Mü'min Sûresi'nde Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyan	153
5.3. Fussilet Sûresi'nde Hz. Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyanlar.....	154
5.4. Şûra Sûresi'nde Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyanlar	156
5.5. Zuhruf Sûresi'nde Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyanlar	160
5.6. Duhân Sûresi'nde Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyanlar.....	163
5.7. Câsiye Sûresi'nde Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyanlar	164
5.8. Ahkaf Sûresi'nde Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyanlar	166
5.9. Değerlendirme	170
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	173
KAYNAKÇA.....	177

ÖZGEÇMİŞ	184
-----------------------	------------

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Kronolojik Tefsîr Örneklerinde Sûrelerin Tertibi.....	24
Tablo 2. Kronolojik Mushaf Örneklerinde Sûrelerin Tertibi.....	28

KISALTMALAR LİSTESİ

b.	: Bin, İbn
Bkz	: Bakınız
bsk	: Baskı
c.	: Cilt
Çev	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Aralığı
t.y.	: Tarih Yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve Benzerleri
vd.	: Ve Diğerleri
Yay	: Yayınevi, Basımevi, Yayınları

GİRİŞ

I. AMAÇ

Neden Hz. Muhammed'in Sîreti?

“(Ey Muhammed!) De ki: ‘Eğer Allah’ı seviyorsanız, o halde bana tabi olun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın!’ Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir¹.” Bu âyetten anlaşıldığına göre bir kimsenin, Hz. Nebî’ye benzeme gayreti ve onu örnek alması neticesinde Allah’ın, o kimseyi seveceğini ve bağışlayacağını söylemek mümkündür. Ancak rehber olarak alınacak nebînin, öncelikle doğru bir şekilde tanınması gerekmektedir. Sevenin sevdiğini her daim kayırmasına sebep olan ve objektif değerlendirme yapmasını engelleyen sevgi gözlüklerini çıkarıp onların yerine, Hz. Resul’e her halükarda hakkını teslim ettirecek ve örnek şahsiyetini ön plana çıkartacak akıl gözlüklerini takarak onu tanımaya gayret edilmelidir². Eğer Hz. Resul doğru tanınmazsa ve örnek alınmazsa, kişinin müslümanlığı yarım kalacaktır.

Hz. Nebî, vahyin bağlı olduğu kilit taşıdır. Tebliğ eden elçinin hayatını bilmek, tebliğ edilen vahyi anlamak için hayatı önemi haizdir. Sadece siyer konulu âyetlerin değil, Kur’ân’ın tamamının doğru anlaşılması için Hz. Nebî’nin hayatını bilmek gerekmektedir³.

Hz. Nebî’yi tanıma noktasında ilk akla gelen yer, geçmişten günümüze intikal eden, mevcut siyer müellefatıdır. Hz. Resul kadar hakkında eser yazılmış başka bir insan yoktur. Bunun sonucunda muazzam bir siyer literatürü oluşmuştur. Kaldı ki bu bir sorumluluk ve görevdir. Değişen hayat şartlarına rağmen, Hz. Muhammed’in örnekliğine olan ihtiyaç hiçbir zaman azalmamıştır. Her zaman ve zeminde, farklı bakış açıları ile yeni siyer kitapları yazılmalı ve böylece Hz. Muhammed’in örnekliğinin canlı

¹ Âl-i İmrân, 3/31.

² Ali Şeriatî, **Muhammed’i Tanıyalım**, Çev: Ali Seyyidoğlu, Fecr Yay, 5.bsk, Ankara 2000, s. 11.

³ Şaban Öz, **Siyer Tasarımı**, Mana Yay, 2.bsk, İstanbul 2015, s. 8, 110.

tutulması hedeflenmelidir. Zira siyer çalışmalarının her geçen gün artması, bu ihtiyacın tezahürüdür⁴.

Siyer çalışmalarının artışına rağmen, hayat içinde aktif bir nebî algısı, etrafı mucizelerle dolu resul tasavvurunun önüne geçememiştir. Hz. Resul'ün hicret yolculuğu esnasında vuku bulduğu var sayılan, mağaranın ağzına ağ ören örümcek hikâyesi, insanların hatırlarında her daim canlılığını korurken, Hz. Muhammed'in içinde bulunmaktan hiç pişman olmadığı hilfü'l-fudûl topluluğunun gölgede kalması örnekliği, zihinlerdeki elçi algılarının ne yöne meylettiği konusunda bir fikir vermektedir. Bu nedenle Hz. Resul'ü övmeye dayalı siyer anlayışının yerine, anlamaya, tanımaya ve tanıtmaya dayalı bir siyer çalışması daha isabetli olacaktır⁵.

Var olan siyer malzemesi içinden, Hz. Muhammed'in örnek şahsiyetini çıkarabilmek, onu yanlış nebî tasavvurlarından arındırabilmek için, bu malzemenin, bir takım kriterlerle gözden geçirilmesi gerekmektedir. Öncelikle, mevcut verilerin, Kur'an'a uygun olup olmadığı araştırılmalıdır. Böylece, Allah'ın tanıttığı ve örnek gösterdiği Resul, farklı kültürlerin oluşturduğu diğer tasavvurlardan ancak ayırt edilebilir. Verilerin, Kur'an'ın genel kanaatine uygunluğunun araştırılması büyük önemi haizdir.

Neden Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Muhammed'in Sîreti?

Hz. Muhammed'i nebî olarak seçen Yüce Allah, Kur'an-ı Kerîm'de elçisini tanıtmıştır. Kur'an-ı Kerîm, bütün İslami ilimlerde olduğu gibi, siyer konusunda da ilk ve temel kaynaktır. Kur'an, doğruluğunda şüphe olmayan, başka yerlerde bulamayacağımız en gizli bilgileri ifşa edebilen, hiçbir yanlışlığı bulunmayan, evrensellik ve objektiflikte zirve olan tek kaynaktır. Bu sebeple siyer konusunda ilk müracaat edilecek yer, Kur'an-ı Kerîm'dir. Hz. Resul ile ilgili tasavvurun genel çerçevesini oluşturacak yegâne kitap, Kur'an'dır. Nasıl ki siyer bilinmeden Kuran'ı anlamak eksik kalıyorsa, Kur'an'a başvurmaksızın Hz. Resul'ü doğru tanımak da öylece eksik kalacaktır⁶. Kur'an ile siyer arasındaki anlam ilişkisi açısından Öz'ün ifadelerinden şunlar intaç edilebilir: “Siyer'i doğrulamak için Kur'an, Kur'an'ı anlamak için siyer'in bilinmesi şarttır. Siyer'e dair bir haberin kabulü için Kur'ani zeminde

⁴ Adem Apak, **Siyer Araştırmaları**, Ensar Yay, İstanbul 2016, s. 11, 13, 14.

⁵ Apak, **Siyer Araştırmaları**, s. 17.

⁶ Celal Kırcı, “Kur'an-ı Kerîm'e Göre Hz. Muhammed”, **TDV Yay/172**, Ankara 1995, s. 1; Adem Apak, “Siyere Kaynaklığı Açısından Kur'an'ın Değeri ve Önemi”, **İstem**, Yıl: 8, Sayı: 16, 2010, s. 11.

paralellik aranması son derece önemlidir. Tahrif edilmiş bir siyer bilgisi, tahrif edilmiş bir Kur'ân anlamıdır⁷.”

Bu çalışmada siyer konusu, Kur'ân'ın çerçevesi içinde ele alınmıştır. Bu yönüyle, yeni bir usûl denemesi ortaya koymak hedeflenmemiştir. Zira bazı siyer konulu âyetlerin, tarih üslubuna aktarılması örnekleri, ilk siyer kaynaklarında kendini göstermiştir. Ancak sonraki dönemlerde bu yöntem pek uygulanmamıştır. Günümüzde ise öncekilerden farklı olarak, Kur'ân'ın siyer konulu bütün âyetlerini, bu usûl çerçevesinde ele alan çalışmalar yapılmıştır. Günümüzde âdetâ Kur'ân'a göre siyer yazma akımı başlamıştır. Bu çalışmalarda ortak sorun, külli bir siyer anlatımı ortaya koymaya çalışmak olmuştur. Tarih kitaplarındaki mevcut kronoloji esas alınarak, âyetler siyer konularının altına sıralanmış ve kısmi olarak tefsîrleri yapılmıştır. Gerek geçmişte, gerekse günümüzde uygulanan bu yöntemde, âyetler konuların arasına serpiştirilmiş ve rivâyetin çizdiği çerçeve içine yerleştirilmiştir. Kur'ân'ın siyer anlatımındaki asıl hedefi ise, tarihi bilgi vermek değil, Hz. Nebî'nin örnekliliğini anlatmak olarak anlaşılmıştır⁸. Zira Kur'ân, malumat verirken ibret alınmasını da sağlamaktadır. Bu sebeple yapılacak olan siyer çalışmasının, nebînin kıssasından ders çıkarmak ve onun örnekliliğini öne çıkarmak ekseninde sunulması önem arz etmektedir. Bu çalışmada örneklilik ve ibretin gölgede kalmaması adına, genel çerçeve, âyetler ile çizilmeye çalışılmış, gerekli yerlerde diğer kaynaklar aralara serpiştirilmiştir. Çünkü siyer kitaplarındaki kronolojik anlatım biçiminde, olaylar sebep-sonuç döngüsü içinde ele alındığından, belki de en önemli unsur olan anlam gözden kaçabilmiştir⁹.

Hz. Muhammed'in örnek alınabilmesi adına, onun hayatı, tarihi anlatımın sınırlarına hapsedilmemelidir. Metnin tarihi arka planı içerisinde gerçek anlamına kavuşması ve akabinde mesajının pratik hayata taşınması meselesi, Fazlurrahman'ın çift yönlü hareket metodunu çağrıştırmaktadır. Bu çalışmanın yöntemine esin kaynağı olduğu için söz konusu metodu aktarmak yerinde olacaktır.

“Gerçekçi ve gelecek vadeden bir İslam hukuku ve İslam kurumları tesis etmek istiyorsak, iki yönlü bir hareket yapmak zorundayız: Birincisi, nazil olduğu zamanın, konu ile ilgili mevcut toplumsal şartlarını göz önünde tutarak, Kur'ân'ın somut olayları ele alışından, bir bütün olarak Kur'ân'ın hedeflediği genel ilkelere doğru hareket

⁷ Öz, *Siyer Tasarımı*, s. 113.

⁸ Öz, *Siyer Tasarımı*, s. 9, 12.

⁹ Öz, *Siyer Tasarımı*, s. 86.

etmektir. İkincisi, bu genelleme düzeyinden, günümüzde geçerli olan, konu ile ilgili mevcut toplum şartlarını göz önünde tutarak şu anda uygulanmak istenen özel yasamaya doğru hareket etmektir¹⁰.”

Neden Nüzûl Sırasına Göre Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Muhammed’in Sîreti?

Konu “ Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Muhammed’in Sîreti ” olunca ve işin içine tarih girince, Kur’ân’ın kronolojisinden bahsetmek, âyetlerin iniş sırasının izini sürmek kaçınılmaz olmaktadır. Kur’ân âyetlerinin iniş sırasını tespit etmek, tefsîr ilmi içerisinde yan bir alan olmasına, eksikliği büyük bir sorun olarak görülmemesine rağmen, tarih ilmi açısından bakıldığında, üzerinde durulması gereken zorunlu bir alandır ve Kur’ân’da tarih konulu bir çalışma yaparken, âyetlerin kronolojisine önem vermek gerekmektedir¹¹.

Kur’ân’ın kronolojisinin önemini, tarih konulu âyetlere hasretmemek gerekir. Kur’ân’ı anlama gayretinde olanlar için, kronolojik okuma önemli metotlardan biridir. Kur’ân’ın ilk muhatapları, tedricen inen âyetleri, zaman ve mekân bağlamında anlamışlardır¹². Buradan hareketle, tedrici olarak inmiş Kur’ân’ın, müdahil olduğu toplumda neyi öncelediğini görebilmek, nüzûl eksenli okuma ile mümkün olacaktır¹³.

Son dönemlerde, mevcut tertibe göre değil de nüzûl sırasına göre tefsîr meselesi gündeme gelmiştir¹⁴. Asr-ı saadet çağından uzaklaştıkça, sorunlar çöktükçe yeryüzüne ve çözüm olacak Kur’ân âyetleri iki kapak arasında mahsur kalınca, Hz. Muhammed’in kendi çağındaki o değişim hareketi canlandırılmak istenmiş ve bu hedef başta olmak üzere, tarihi serüvenini takip ederek Kur’ân’ın nüzûl sırasına göre tefsîr edilmesi meselesi gündeme gelmiştir. Zira Kur’ân’ın iniş sırasına göre tefsîr edilmeye çalışılması, nüzûl ortamını tespitinde önemli bir aşamadır. Bu ilişki, nüzûl sırasına göre ilk kez tefsîr yapan Derveze’nin, Kur’ân’a göre Hz. Muhammed’in hayatını, ayrı bir çalışma olarak kaleme almasında, daha açık bir şekilde görülmüştür. Buna ilaveten,

¹⁰ Fazlurrahman, **İslam ve Çağdaşlık**, Çev: Alparslan Açıkgenç, M. Hayri Kırbasoğlu, Ankara Okulu Yay, Ankara 2010, 6.bsk, s. 80.

¹¹ Selim Türkan, Ömer Dinç, “Kur’ân’ın İfade Kalıpları Nüzûl Kronolojisini Aydınlatır mı? Fatiha Sûresinin Nüzûl Zamanına İlişkin Bir Değerlendirme”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı: 28, 2015/2, s. 6; Selim Türkan, “Mekkî Âyet ve Sûrelerin Kronolojisini Tespit Problemi: Kur’ân’da er-Rahman İsmine Kullanımına İlişkin Bir Değerlendirme”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XV, Sayı: 29, 2016/1, s. 66.

¹² Öz, **Siyer Tasarımı**, s. 113.

¹³ Bayram Ayhan, **Kur’ân’ın Nüzûl Sürecinde Vahyin İlk Yılına Tahlili**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2014, s. 10.

¹⁴ Mesut Okumuş, “Kur’ân-ı Kerîm’in Kronolojik Okunuşunun Muhasebesi”, **İslami İlimler Dergisi** 1. Kur’ân Sempozyumu, 14-15 Ekim 2006, **İslami İlimler Dergisi Yay**, Nisan 2007, s. 92.

nüzûl sırası eksenli çalışma yapanların önemli bir kesiminin, aynı zamanda tarihçi olduğunu görmek, nüzûl ve sîret arasındaki bağ açısından önemlidir¹⁵. Nüzûl-sîret ilişkisi, Elik'in ifadesiyle 'Kur'ân-hayat ilişkisidir' ve bu ilişki kurulmadan Kur'ân'ı anlamak mümkün değildir¹⁶. Burada nüzûl sırasına göre tefsîr geleneğini ilk başlatan Derveze'nin, Kur'ân'ı nüzûl sırasına göre okumada gördüğü faydaları sıralamak önem arz etmektedir.

(1) Hz. Nebî'nin sîretini merhale merhale izlemek mümkün olacaktır. (2) Kur'ân'ın nüzûl sürecinin dönemleri ve çeşitli merhaleleri daha açık, net ve dakik bir biçimde izlenebilecektir. (3) Kur'ân'ın nazil olduğu ortama, içinde bulunduğu şartlara, karşılıklı ilişkilere ve bunun boyutlarına, bu süreçte kullandığı mefhumlara daha rahat bir şekilde nüfuz edecek ve böylece tenzilin hikmeti tecelli edecektir¹⁷.

II. METOD, KAPSAM VE KAYNAKLAR

Kur'ân- ı Kerîm'de nüzûl sırasına göre Hz. Muhammed'in sîretinin ele alındığı bu çalışmada, Hz. Muhammed'e yönelik hitap âyetleri çerçevesinde, ilk 65 sûre örneği üzerinden bir nüve sunulmuştur. Bu açıdan konuların seçimi, âyetlerin çizdiği sınırlar gözetilerek yapılmış ve sîret anlatımı, ilk vahyin indirilişiyle başlatılmıştır. Konuların sıralandırılması, siyer kitaplarındaki mevcut kronolojiden bağımsız bir şekilde yapılmış ve sıralamada nüzûl kronolojisi takip edilmiştir. Konuların tasnifi, Hz. Muhammed'in Kur'ân'da aktarılan sîretinin bel kemiğini oluşturan tebliğ vazifesi ekseninde yapılmıştır. Aşamalara ayırırken, Câbirî'nin Fehmü'l-Kur'ân'da sunduğu tasnifinden istifade edilmiş ve bu tasnif, bu çalışma kapsamında özgülleştirilmiştir.

Konuların anlatımı, âyetlerin tefsîrine girmeksizin, şahıs, mekân ve zaman isimleri sınırlı tutularak, sade bir anlatımla tarih üslubuna aktarılarak sunulmuştur. Bu anlatımı desteklemek için, sade bir meal seçilmiş ve çalışma boyunca aynı meal üzerinden âyetler sunulmuştur. Seçtiğimiz meal, Türkiye Diyanet Vakfı'nın çalışmasıdır¹⁸. Dipnotla atıf yapmadan âyetin mealini aktardığımız yerlerde, hep bu meal üzerinden alıntılar yapılmıştır. Farklı bir mealden alıntı yapıldığında, dipnotta bildirilmiştir.

¹⁵ Hikmet Koçyiğit, "Kur'ân'ın Nüzûl Sırasına Göre Tefsîr Edilmesi", **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 23, 2013/1, s. 185-187.

¹⁶ Hasan Elik, "Kur'ân Nüzûlünün Hz. Peygamber'in Sîretiyle İlişkisi", Kur'ân Nüzûlünün Mekke Dönemi Sempozyumu, 29 Haziran- 01 Temmuz 2012 Çorum, **Çorum Belediyesi Kültür Yay**, Çorum 2013, s. 58.

¹⁷ M. İzzet Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, Çev: Şaban Karataş vd, 2.bsk, Ekin Yay, İstanbul 1998, c. I, s. XI.

¹⁸ Hayrettin Karaman, vd, **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali**, TDV Yay, 7.bsk, Ankara 2007.

Her siyer çalışmasının, kendi hedefleri doğrultusunda konuları ele alış biçimleri farklı farklıdır. Bu çalışmada Kur'ân'daki siyer anlatımını öne çıkarmak hedeflendiği için, âyetlerde hangi bilgiler ne ölçüde aktarılmış, verilen bilgiler nerede ve ne zaman sunulmuş, âyetler hangi olay üzerine veya nüzûl ortamına indirilmiş ve ne mesaj verilmiş sorularına cevaplar aranmıştır. Bu sorular ekseninde, siyeri âyetlerin paralelinde okurken, Kur'ân tarihinin izini âyet âyet sürmenin zorluğuyla karşılaşmıştır. Nüzûl sırasını tespit ederken, en büyük zorluk âyet âyet tasnif yapmaktır. Tek tek âyetlerin iniş sırasını tespit etmek amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların çoğunun ortaya koyduğu gerçek, bu işin kolay olmadığıdır. Nüzûl sırasına göre sûre tertibi ise, öyle kolay bir iş olmasa da az çok bir standarda oturtulabilmiştir. Bu nedenle çalışmanın sınırlılıklarını da göz önünde bulundurarak, sûre sûre tasnif edilip bir kronoloji oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu sûre sûre takip içerisinde, Hz. Muhammed'in hayatına dair bilgiler sıralanmış, kuşbakışı bir görüntü elde edilmeye gayret edilmiştir.

Nüzûl sırasına göre sûre tertipleri içeren birçok farklı liste üzerine araştırma yapılmış ve iki tablo halinde özetlenmeye çalışılmıştır. Listeler arasında büyük farkların olmadığı gözlemlenmiş ve çalışmamızda, tespit edilen ilk ve tam liste olması münasebetiyle Abdullah b. Abbas'a atfedilen nüzûl listesi esas alınmıştır. Kaldı ki bu listelerden birini alıp diğerini göz ardı etmek araştırmanın sonucuna ciddi bir etki yapmayacaktır¹⁹.

Aynı sûre içerisinde farklı zamanlarda inen âyetlerin varlığı da bir gerçektir. Bizim üzerinde çalıştığımız sûreler genel itibariyle, ya toptan ya da yakın aralıklarla indirilmiştir. Birbirine yakın zamanlarda inen âyetlerin aynı sûrede var olması ise, siyer anlatımını olumsuz etkilememiş, sûre sûre sıralandırma yapmak, genel çerçevenin oluşumunu bozmamıştır.

Kur'ân'ın her âyeti, siyer ile iç içe olmasına rağmen, Hz. Muhammed'in sûretine dair özel bir nüve çıkarmak adına, çalışmamızda, sadece, Hz. Muhammed'e hitap eden âyetler çerçevesinde konular ele alınmıştır. Zira son vahyin muhatabı Hz. Muhammed'dir. Bütün âyetlerin hitabı, genel manada Hz. Nebî'ye yönelik olmakla

¹⁹ Muhammed Âbid el-Câbirî, **Kur'ân'a Giriş**, Çev: Muhammed Coşkun, Mana Yay, 2010, s. 358.

birlikte, bazı âyetler diğer nebîlere dair tarihi anlatımlar içerirken, bazı âyetler umumi anlatım barındırmakta, bazıları da doğrudan Hz. Muhammed'e hitap etmektedir²⁰.

Hz. Muhammed'e hitap âyetlerinin ekserisi, "De ki!" lafzı ekseninde Kur'ân'da yer alır. "De ki!" lafzı, Kur'ân'da birçok âyette geçmektedir ve doğrudan ilk muhatabı, Hz. Muhammed'dir²¹. Hz. Nebî'ye açık emir içeren "De ki!" hitabı, soru-cevap üslubunun bir yansımasıdır²². Bu emri içeren âyetler, tarihi arka planda, Hz. Muhammed ile Mekkeli müşrikler ya da muadili diğer muhatapları arasında gerçekleşen tartışmaların varlığına delildir ve Hz. Muhammed'in Kur'ân'daki sîretinin birincil kaynaklarıdır²³. "De ki!" lafzı ile Hz. Resul'den, inanmayanlara seslenmesi istenmiş ve bu söylemin içeriğini ulûhiyet, nübüvvet ve vahiy konuları oluşturmuştur²⁴.

Çalışma esnasında Hz. Muhammed'e atfen Hz. Nebî ve Hz. Resul hitapları çok tekrar etmiştir. Vahiy alması sebebiyle değeri Allah tarafından yükseltilmiş anlamına gelen nebî ile tebliğ eden kişi manasına gelen resul kavramları, birbirlerinden farklı olmakla birlikte, aralarında kuvvetli ilişki vardır ve resullük, nebîlerin ayrılmaz vasfıdır²⁵. Kur'ân'a göre nebî, Allah'tan özel yolla bilgi alan seçilmiş insanı, resul ise alınan vahyi topluma ulaştırmanı ifade eder. Nebî ve resul kavramlarının, aynı manada kullanılıp kullanılmayacağı mevzusu tartışmalıdır. Kati bir delil bulunmadığından, aralarındaki kuvvetli benzerlikten ve iç içe anlam örgüsüne sahip olduklarından mütevellit, bu iki kavram, Hz. Muhammed'e atfen, birbirinin yerine kullanılmıştır²⁶. Aynı şekilde, Mekke halkı ile Kureyş ve kâfir ile müşrik terimleri de birbirinin yerine kullanılmıştır.

Bu çalışmada Derveze, Câbirî ve Duman'ın nüzûl eksenli tefsîr çalışmaları, Taberî ve Mukatil'in tefsîrleri başta olmak üzere, çeşitli tefsîr kaynaklarından, Vâhidî ve Süyûtî'nin sebab-i nüzûle dair eserleri öncelikli olmakla birlikte, muhtelif esbâb-ı nüzûl kitaplarından, çeşitli siyer kaynaklarından, konu ile ilgili birçok çalışmadan istifade edilmiş ve her birine ayrı ayrı atıf yapılmıştır.

III. TÜRKÇE MAKALE, TEZ, TELİF VE TERCÜME ESERLER

²⁰ Adil Bor, *Kur'ân Belagatında Hitap ve Muhatap İlişkisi*, Rağbet Yay, İstanbul 2017, s. 192.

²¹ Aydın Temizer, *Kur'ân'da "De Ki" Hitabı*, İFAV Yay, İstanbul 2012, s. 169.

²² Temizer, *Kur'ân'da "De Ki" Hitabı*, s. 71, 272.

²³ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 435; Temizer, *Kur'ân'da "De Ki" Hitabı*, s. 272.

²⁴ Temizer, *Kur'ân'da "De Ki" Hitabı*, s. 182, 203.

²⁵ Fatih Orum, *Nebî ve Resul*, Süleymaniye Vakfı Yay, İstanbul 2017, 2.bsk, s. 33-34, 37.

²⁶ Bor, *Kur'ân Belagatında Hitap ve Muhatap İlişkisi*, s. 188-189.

Hayatı hakkında en çok kalem oynatılan kişi Hz. Muhammed'dir. Geçmişte olduğu kadar, günümüzde de birçok siyer kitabı yazılmıştır. Her siyer kitabının, yazılma amaçları doğrultusunda, kendine has üslupları vardır. Özellikle günümüzde, Kur'an merkezli siyer çalışmalarında bir artış görülmektedir. Âdetâ, Kur'an'a göre siyer yazma modası denilebilecek bu artış, bu alandaki ihtiyacın tezahürüdür. Her bir çaba, bu ihtiyacı giderme amacıyla atılmış adımlardır. Bizim çalışmamızda, tekrara düşmemek ve konunun sınırlarını ve sınırlılıklarını görmek adına "Kur'an'da siyer" ve muadili olan önceden çalışılmış konular üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu konu üzerine yazılmış onlarca makale, birkaç tez ve birçok kitap ile karşılaşmış, genel tabloyu çizebilmek için, birkaç numune üzerinde durulmuştur.

Makalelerde öne çıkan konuların, Hz. Muhammed'in özellikleri ve görevleri olduğu görülmüştür. Ayrıca makalelerde siyerin, Kur'an'ı anlamadaki rolü ve Kur'an'ın, siyerin önemli kaynağı oluşu gibi, Kur'an ve siyer arasındaki karşılıklı ilişki vurgulanmıştır²⁷.

Tezlerin değerlendirilmesi bağlamında tez başlıklarının benzerliği münasebetiyle iki tanesi ele alınmıştır. Bu minvalde;

(1) Salih Yanıkkaya'nın yazdığı "Kur'an Çerçevesinde Peygamberlik ve Hz. Peygamber" adlı tez incelenmiştir. Bu tez, iki ana bölümden oluşturulmuştur. Konuyla ilgili bölüm, Hz. Muhammed'in başlık yapıldığı ikinci kısımdır. Hz. Muhammed'e elçilik görevinin verilmesi, nebîliğinin delilleri, onun örnekliği, isimleri ve ona yönelik hitaplar, maruz kaldığı uyarılar, elçilik ve beşeri yönü gibi konular, âyetler ışığında incelenmiştir. Bu yönleriyle, makalelerde öne çıkan konulara benzemektedir. Bizim çalışmamızda, Hz. Muhammed'in kıssası sayılabilecek âyetler üzerinde durulmuştur²⁸.

(2) Şaban Özkavukçu'nun yazdığı "Kur'an'da Kronolojik Olarak Hz. Peygamber'in Hayatı" adlı tez de değerlendirilmiştir. Hz. Nebî'nin doğumundan

²⁷ Örnek olarak şu makaleler zikredilebilir: Celal Kırcâ, "Kur'an-ı Kerîm ve Hz. Muhammed", **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Kayseri 1990, Sayı: 7; Mustafa Çetin, "Kur'an-ı Kerîm'de Peygamberimiz Hz. Muhammed", **Diyanet İlmi Dergi**, Ocak-Şubat-Mart 1995, Cilt: XXXI, Sayı: 1; İsmail Yakıt, "Kur'an'da Hz. Peygamber", II. Kutlu Doğum Sempozyumu, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.** No: 7, Bilimsel Toplantılar No: 2, 20 Nisan 1999 Isparta; Adem Apak, "Siyere Kaynaklığı Açısından Kur'an'ın Değeri ve Önemi", **İstem**, Yıl: 8, Sayı: 16, 2010; Kamil Yaşaroğlu, "Kur'an'ı Kerîm ve Hz. Muhammed", **1400. Yılında Kur'an-ı Kerîm**, İstanbul 2010; Muhammed Mustafa Muhammed Salih, "Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Muhammed'in Hayatı, Karakteristikleri ve Sîreti", Çev: Cemal Aydın, **Vahyin Nüzûlünün 1400. Yılında Hz. Muhammed**, 15-17 Ekim 2010; Hayrettin Karaman, "Kur'an'a Göre Hz. Muhammed", Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu, 20-22 Nisan 2007, **İslami İlimler Dergisi Yay.**

²⁸ Bkz. Salih Yanıkkaya, **Kur'an Çerçevesinde Peygamberlik ve Hazreti Peygamber**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010.

ölümüne kadar hayatının çok kısa bir özeti ile başlayan tez, üç ana bölümden oluşmaktadır. Hz. Muhammed'in hayatı, tarihin kronolojisine göre ele alınmış ve başlıklar, siyer kitapları ile paralel tarzda sunulmuştur. Tarih kitaplarındaki başlıkları takiben, her olay, âyetler ile açıklanmış ve siyer kitaplarındaki bilgilere çokça yer verilmiş, tarih içinde âyetler aktarılmıştır. Bizim çalışmamızda, Kur'an'dan hareketle başlıklar oluşturulmaya çalışılmış ve âyetlerin çizdiği sınırlar içinde tarihi anlatım yapılmıştır²⁹.

Bu arada telif eserlere de bakma zorunluluğu doğmuştur. Bu bağlamda dört telif eser hakkında değerlendirme yapılmıştır. Buna göre;

(1) Süleyman Ateş'in yazdığı "Kur'an'a Göre Hazreti Muhammed'in Hayatı" adlı eser ele alınmıştır. Mevcut siyer kronolojisine göre, Hz. Muhammed'in hayatı anlatılmış, yer yer Hz. Muhammed'in zevceleri, ahlakı ve zühdü, ibadet ve duaları gibi özel başlıklar altında bilgiler verilmiştir. Medine dönemi, yıllara göre tasnif edilmiş, mesela hicri birinci yıl olayları şeklinde sunulmuştur. Olayların anlatımında, çoğunlukla tarih kaynaklarından yararlanılmış ve âyetler ile değerlendirme yapılmıştır³⁰.

(2) Bayraktar Bayraklı'nın yazdığı "Kur'an'da Hz. Peygamber" adlı eser üzerinde de durulmuştur. Kitap dört ana bölümden oluşmaktadır: Hz. Peygamber'in özellikleri ve görevleri; Hz. Peygamber'in eğitim prensipleri, metot ve amaçları; Hz. Peygamber'in devlet adamlığı ve ahlakı; Hz. Peygamber'e gösterilen tepkiler.

Kur'an sınırları içinde kalmak adına ve hemen her kitapta mevcut bilgiler bulunduğu gerekçesiyle, Hz. Muhammed'in Kur'an öncesi hayatı ele alınmamıştır. Çalışma, Hz. Muhammed'in vahiy alması ile başlamaktadır. Konular, olayların teferruatına girmeden, Hz. Resul'un tavırları üzerinden anlatılmıştır. Kur'an merkezli bir çalışma yapılmış ve yer yer hadisler verilmiştir. Bizim çalışmamızda konuların tasnifi, Kur'an'ın kronolojisi takip edilerek yapılmıştır³¹.

(3) Ahmet Okutan'ın yazdığı "Kur'an'da Peygamberlik ve Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa" adlı eser de incelenmiştir. Hz. Muhammed'in ahlaki özellikleri

²⁹ Bkz. Şaban Özkavukçu, **Kur'an'da Kronolojik Olarak Hz. Peygamber'in Hayatı**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2011.

³⁰ Süleyman Ateş, **Kur'an'a Göre Hazreti Muhammed'in Hayatı**, Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y., İstanbul.

³¹ Bayraktar Bayraklı, **Kur'an'da Hz. Peygamber**, Düşün Yay, t.y.

öncelenerek başlıklar oluşturulmuş ve bunun üzerinden âyetler ile açıklama yapılmıştır³².

(4) Şaban Öz'ün yazdığı “Kur’ân’ın Peygamberi” adlı eser önemli görülmüştür. Siyer kitaplarındaki mevcut kronolojiyi takiben olaylar ele alınıp, ilgili âyet numaraları dipnotlarda verilmek sûretiyle metne dönüştürülmüş ve sade bir anlatımla sunulmuştur. Bu eserde, Kur’ân’ın siyer anlatımı, diğer kitaplara nazaran daha çok öne çıkmaktadır. Bizim metodumuz, bu çalışmaya yakın olmakla birlikte, tezin konuları, Kur’ân’ın kronolojisine göre ele alınmıştır³³.

Bazı tercüme eserler de bu çalışmada önemli bulunmuştur. Burada sadece bir tercüme eser üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Buna göre İzzet Derveze’nin yazdığı “Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı” adlı eser ele alınmıştır³⁴.

Bu çalışmayı yapmadaki hedefini yazar, kendi dili ile şöyle ifade etmiştir: “Bir ara boş zamanım olmuştu. O sıralarda Kur’ân-ı Kerîm en güzel yardımcım ve arkadaşımdı. Bu esnada ben onun hizmeti ile uğraştım, okudum ve ezber yaptım. Onu anlamakta derinleştim ve daha sağlıklı düşünme olanağı buldum. Bu arada dikkatim Resulullah’ın risalet öncesi çağı ve ortamında yürürlükte bulunan dini, fikri, sosyal ve ekonomik hayat ile onların yaşam biçimleri üzerine yoğunlaştı. Baktım ki Kur’ân’da bu konularla ilgili tanımlamaları, nitelemeleri, işaretleri kapsayan pek çok âyet mevcut olup, bunlarla o dönemin çevre şartlarını büyük ölçüde tespit etme olanağı bulunmaktadır. Kendi kendime ‘Bu kadar âyeti ihtiva etmesine rağmen Kur’ân bu çağ ve çevrenin tasviri için neden bir kaynak olmasın?’ dedim. Kur’ân, bir yazar ya da araştırmacının dayanacağı en güvenilir, en doğru ve en eski kaynaklardan sayılmaktadır³⁵.”

Önemine binaen yazar, çalışmasının büyük kısmını, risalet öncesi asır ve çevresi ile ilgili konulara ayırmıştır. İki ciltten oluşan çalışmanın birinci cildinin hemen hemen tamamında, risalet öncesi dönem anlatılmış, sistemli, derli toplu ve detaylı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler, Kur’ân âyetleri merkezinde sunulmuştur. Hz. Muhammed dönemi ise, yine âyet odaklı olarak, birinci ciltteki kadar sistemli tarzda değil, ancak özgün başlıklar halinde, genel hatları ile verilmiştir. Bizim çalışmamızda ise, cahiliye

³² Ahmet Okutan, **Kur’ân’da Peygamberlik ve Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa**, Rağbet Yay, İstanbul 2015.

³³ Şaban Öz, **Kur’ân’ın Peygamberi**, Endülüs Yay, İstanbul 2017.

³⁴ İzzet Derveze, **Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı**, Çev: Mehmet Yolcu, Düşün Yay, İstanbul 2011.

³⁵ Derveze, **H. Muhammed’in Hayatı**, c. I, s. 14.

dönemine girmeden, Hz. Muhammed'in kıssası sayılabilecek âyetler üzerinde durulmuştur.

IV. SİYER, SİYER YAZICILIĞININ TARİHİ VE KAYNAKLARI

Siyer Kavramı

Siyer sözcüğünün menşei Arapça'dır. Siyer sözlükte, “yol, âdet, davranış, yaşantı, bir kimsenin ahlakı, seciyesi ve hayat hikâyesi, insanın üzerinde bulunduğu hal, yeryüzünde gitmek” gibi anlamlara gelen sîret kelimesinin çoğuludur³⁶.

Kavram olarak siyer “Hz. Muhammed'in hayatı, onun hayatını konu edinen bilim dalı ve bu dalda yazılan eserler.” şeklinde tanımlanır³⁷. Siyer kısaca, Hz. Muhammed'in hayatının altmış üç yıllık tarihini ifade eden bir kavram haline gelmiştir³⁸. Siyer kelimesini, Hz. Resul'ün hal tercümesi olarak ilk kullananın, İbn Hişam olduğu bildirilmiştir³⁹.

Siyer Yazıcılığının Kaynakları

Siyerin en önemli kaynağı, tarih kitabı olmamasına rağmen Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân, bir tarih kitabı değildir, ancak içinde tarihe dair az ile nitelenmeyecek kadar malumat vardır. Kur'ân, bu malumatı sunarken tarih ilminin yöntemlerini kullanmaz, kendine has üslubu ile konuları anlatır. Kur'ân, zaman, mekân ve şahıs isimlerine yer vermez. Buna mukabil çoğu yerde özet şeklinde, bazen de tafsilata girerek olayları anlatır. Bu açıdan sebep-sonuç ilişkisine girmeksizin, öğüt öncelikli anlatımda bulunur. İnsanların iç dünyasına ve olayların arka planına dair hiçbir yerde bulamayacağımız bilgiler verir. Neticede Kur'ân, olayın hissesini sunmada, en gizli yanlarını açığa çıkarmada ve diğer kaynakların aktardığı malumatın sağlamasını yapmada biricik kaynaktır.

Kur'ân, belirtilecek alanlarda siyere kaynaklık eder. Bu bağlamda İslam öncesi cahiliye dönemi, Hz. Nebî'nin şahsi hayatı, Hz. Resul'ün nübüvveti, savaşları ve gayri müslimlerle münasebetleri örnek olarak gösterilebilir.

Siyerin ikinci önemli kaynağı, Hadis'tir. Hadis, Kur'ân'ın ana hatlarını resmettiği Hz. Muhammed'in hayatına dair tamamlayıcı bilgiler verir. Günümüze

³⁶ İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mukrim b. Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, Dârü Sadr, t.y., Beyrut, c. IV, s. 389-390; Râgıb el-İsfahânî, **Müfredat**, Çev: Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, Çıra Yay, İstanbul 2006, c. I, s. 616-617; Serdar Mutçalı, **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yay, İstanbul 1995, s. 423.

³⁷ Mustafa Fayda, “Siyer ve Meğâzi”, **DİA**, TDV Yay, İstanbul 2009, c. XXXVII, s. 319.

³⁸ Zekai Konrapa, **Peygamberimiz-İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere**, İstanbul: Kitabevi, 1999, s. 26

³⁹ G. Levi Della Vida, “Sîre”, **M.E.B. İslam Ansiklopedisi**, Eskişehir 1997, c. X, s. 699-700.

titizlikle taşınan hadis külliyyatının sunduğu ayrıntılı malumat ile Hz. Muhammed daha yakından tanınır. Onun hayatına dair başka yerde bulunmayan detaylara hadisler aracılığı ile ulaşılabilir. Hz. Muhammed'in ne yiyip ne içtiğine, nasıl yürüyüp nasıl konuştuğuna kadar alışkanlıkları, içinde yaşadığı toplumun gelenek ve görenekleri, sahabenin hayatları, Hz. Nebî'nin dini, hukuki ve ekonomik hayata dair uygulamaları gibi konularda eksiklikleri giderir.

Üçüncü sırada, ilk dönemlerden itibaren yazımı başlayan siyer müellefatı önemli kaynaklardır. Bunlara ilaveten vesikalar, maddi kalıntılar ve Arap'ın divanı sayılan şiir de siyerin önemli kaynakları arasında zikredilirler⁴⁰.

Siyer Yazıcılığının Tarihi

Siyer ilminin temelleri, sahabe devrine kadar uzanmakla birlikte, ilk siyer yazıcılığının tefsîrlerin yazımıyla paralel başladığı, ardından giderek hadis literatürüyle iç içe bir hal aldığı söylenebilir⁴¹. Hicri birinci yüzyılın ortalarından itibaren siyer ve meğazi çalışmaları, kendine has bir üslup almaya başlamıştır. Bu dönemde kaleme alınan sahafeler ve risaleler, siyer yazıcılığının ilk ciddi belgeleri olarak değerlendirilmiştir. Bunların arasından Urve b. Zübeyr, Şûrahbil b. Sâd, Asım b. Ömer ve Abdullah b. Ebi Bekr b. Hazm gibi isimler meğazi alanında öne çıkmaktadır. Bu risaleler, sonraki siyer müelliflerinin en önemli kaynakları olmuştur.

Risaleler merhalesinin ardından, müstakil eserler devrine geçilmiştir. Bu dönem Zühri ile başlamıştır. Mûsâ b. Ukbe, İbn İshak, Ma'mer b. Raşid, Ebû Ma'ser es-Sindî, Vakidî ve İbn Sâd bu dönemin önemli isimleridir.

İlk müstakil eser müellifleri içinden kalıcı etkiler bırakan kişinin İbn İshak olduğu belirtilmiştir. Zühri'nin öğrencisi olan İbn İshak, dünya tarihini peygamberler tarihi kabul etmiş ve siyeri bu tarihin son halkası addeden bir anlayışla, eserini telif etmiştir⁴². İsrâiliyyat, şüpheli kıssalar ve pek çok asılsız şiirin varlığı nedeniyle İbn İshak'ın eseri, ciddi tenkitlere maruz kalmıştır.

Eleştirileri dikkate alan İbn Hişam, İbn İshak'ın eseri üzerinde önemli bazı tasarruflarda bulunmuştur. Bu bağlamda eleştirilen kısımların çoğunu çıkarmış ve bazı

⁴⁰ Siyer yazıcılığının kaynaklarına dair detaylı bilgi için bkz: Şaban Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, İSAR Vakfı Yay, İstanbul 2008. s. 23-43.

⁴¹ Sabri Hizmetli, "Siyer ve İslam Tarihçiliği Üzerine", **Diyanet İlmî Dergi**, Ankara, Ekim-Aralık 1989, Cilt: XXV, Sayı: 4, s. 325.

⁴² Vida, "Sîre", **İA**, c. X, s. 700.

ilaveler yapmıştır. Bu tertipten sonra İbn İshak'ın eseri, İbn Hişam'ın ismiyle ün yapmış ve geniş bir kabul görmüştür. Neticede bu eser, siyer müellefatında en temel kaynaklardan biri haline gelmiştir. İbn İshak'tan sonra Vakidî, çoğunlukla gazveleri konu edinmiş ve hadisçilerin tarzına yakın bir metotla eserini telif etmiştir.

İbn İshak'tan sonra siyer yazıcılığında en önemli değişikliği, Vakidî'nin talebesi ve kâtibi olan İbn Sâd gerçekleştirmiştir. Bu değişiklik, İbn İshak tarafından şablonu oluşturulan siyere, Hz. Muhammed'in fiziki ve ahlaki özelliklerini içeren Şemail kısmının eklenmesidir. İbn Sâd'la birlikte siyer yazıcılığının genel formatı tamamlanmıştır.

Siyer yazıcılığı formatının son haline ulaşmasında İbn Sâd dönüm noktası kabul edilmiştir. Ancak bu durum, siyerde kullanılan malzemenin de son halini aldığı anlamında değerlendirilmemiştir. Bilakis siyer kitaplarında kullanılan malzemede ciddi bir artış meydana gelmiştir.

Siyer malzemesindeki genişlemeyi resmetmek, ancak ilk kaynak eserlerle, sonraki çalışmaları kronolojik olarak karşılaştırma ile mümkün olmuştur. Zira Hz. Nebî'nin doğumu esnasında gerçekleşen olaylar bağlamında İbn Hişam'da yalnızca bir olaya yer verilmiştir. Buna mukabil bu sayı İbn Sâd'da altı, eş-Şami'de ise yirmi olaya yükseltilmiştir.

Siyer konularındaki artışın, Hz. Muhammed'in soyu, şemail, nübüvvet öncesi hayatı, mucizeler ve irhasat haberleri gibi konularda meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu artışla birlikte nebî tasavvurunda da bir dönüşüm meydana gelmiş ve yüceltmeci elçi algısı öne geçmiştir⁴³.

V. KUR'ÂN KRONOLOJİSİNİ TESBİTTE NÜZÛL KAVRAMI

Nüzûl Kavramı

Nüzûl kelimesi sözlükte “yüksekten aşağıya inmek, düşmek ve konaklamak” gibi manalara gelmektedir. Ayrıca nüzûl, Yüce Allah'ın, nimetleri kullarının üzerine indirmesi ve bunları onlara vermesi anlamına da alınmıştır. Buradan hareketle, nüzûl

⁴³ Siyer yazıcılığının tarihiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Özdemir, “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, **Milel ve Nihal İnanc, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, Eylül-Aralık 2007, Cilt: IV, Sayı: 3, s. 129-138.

kavramı daha çok Kur'ân'ın Allah katından gelişini ifade eder olmuş, bu anlamıyla terimleşmiştir⁴⁴.

Kur'ân-ı Kerîm, Allah katından Hz. Muhammed'e, vahiy meleği Cebrâîl aracılığı ile yaklaşık 23 yıl boyunca peyderpey indirilmiştir. Kur'ân'ın nüzûlü ile Allah, insanlara yolu göstermiş, doğru ile yanlış kesin çizgilerle ayırmış ve böylece muhatap olduğu ilk toplum üzerinde âdeta devrim niteliğinde değişimler meydana getirmiştir. Kur'ân'ın, 23 yıl gibi kısa sayılacak bir zaman içerisinde, indiği toplum üzerinde meydana getirdiği devrim niteliğindeki değişim ve dönüşümler, Kur'ân'ı anlama gayretinde olan araştırmacıların dikkatini çekmiş ve bu durum onları farklı yöntemler aramaya sevk etmiştir. Kur'ân'ın anlaşılmasına dair yeni bir metodoloji oluşturma arayışında, üzerinde ağırlıklı durulan konu, âyetlerin nüzûl sırasına göre tasnif edilmesi olmuştur⁴⁵.

Araştırmacıları, Kur'ân'ın kronolojik takibini yapmaya iten saikler içerisinde en önemli gördüğümüzü Koçyiğit'in ifadesiyle aktaralım: “Kur'ân'ın nüzûl sırasına göre tefsîrini gündeme taşıyan en önemli faktörlerden birisi, sosyal değişimlerle başkalaşmış olan modern dünyada müslümanların yaşadığı kafa karışıklığını nüzûl sürecini aşama aşama takip ederek izole etme ve bir diriliş hareketi başlatma düşüncesidir. Esasen çağdaş tefsîr hareketlerinin ekserisinde İslam toplumlarının bilinçlenmesine ve ıslahına yönelik vurguların ağırlıklı olduğu müşahade edilen bir husustur. Bu bağlamda Kur'ân'ın daha iyi anlaşılması için mevcut Mushaf tertibinin dışına çıkmayı göze alan müfessirlerin bütün bu çabalarına birer deneme olarak şans vermek uygun olacaktır⁴⁶.”

Ancak ne var ki nüzûl tarihi, tefsîr disiplini içerisinde bakir bırakılmış alanlardan biridir. Aslında bu gayretin tarihçesini, sahabe dönemine kadar dayandıranlar da olmuştur. Esbâbü'n-nüzûl ve Mekkî-Medenî ilimlerine ilk asırlardan beri verilen önem, bu çabanın bir tezahürü sayılabilir⁴⁷. Geçmişten günümüze tefsîr ilmi kapsamında nüzûl

⁴⁴ Râgıb, **Müfredat**, c. II, s. 679; Ayrıca bkz. Abdulhamit Birışık, “Nüzûl” , **DİA**, TDV Yay, İstanbul 2007, c. XXXIII, s. 308-309.

⁴⁵ Esra Gözeler, **Kur'ân Âyetlerinin Tarihendirilmesi Sorunu ve Kur'ân'a Kronolojik – Olgusal Bir Yaklaşım**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 17; Ayrıca bkz. Rıza Savaş, Ömer Dumlu, “Nüzûl Sırasına Göre Âyet Âyet Kur'ân'ın Yorumu”, **Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar**, edit: Bilal Gökçür vd, **İlim Yayma Vakfı Kur'ân ve Tefsîr Akademisi**, Haziran 2010, İstanbul, s. 163.

⁴⁶ Koçyiğit, “Kur'ân'ın Nüzûl Sırasına Göre Tefsîr Edilmesi”, s. 194.

⁴⁷ Gözeler, **Kur'ân Âyetlerinin Tarihendirilmesi Sorunu**, s. 17, 23; Savaş ve Dumlu, “Nüzûl Sırasına Göre Âyet Âyet Kur'ân'ın Yorumu”, s. 164.

terimi açısından iki temel konu karşımıza çıkar. Biri, nüzûlün sebeplerini konu edinen esbâbü'n-nüzûl, diğeri, nüzûlün yeri ve zamanını ortaya koyan Mekkî-Medenî ilmidir⁴⁸.

Hangi âyetin önce, hangisinin sonra indiğini bilmek, akıl ile değil rivâyet yolu ile mümkündür. Bu rivâyetlerin başında siyer ve hadis metinleri, esbâbü'n-nüzûl rivâyetleri, Mekkî-Medenî listeleri, nasih ve mensuh ilmi, ilk ve son inen âyet ve sûrelere dair bilgiler gelmektedir⁴⁹. Bu malzemeyi mantık çerçevesi dahilinde, rivâyetler ile uyumunu göz ardı etmemek şartıyla kullanmak ise elzemdir⁵⁰.

Bu bilgiler akabinde, Kur'ân'ın nüzûl sırasına göre takibi yapılırken göz önünde bulundurulması gereken kriterleri, en genelinden en detaylı bilgi verenine kadar şöyle sıralamak mümkündür: Nasih-mensuh, ilk ve son nazil olanlar, Esbâbü'n-nüzûl, Mekkî-Medenî ilmi.

Nesh

Kur'ân'ın kronolojisini tespit için kullanılan kriterlerden biri, âlimlerin, kendisi bilinmeksizin Kur'ân'ı tefsîr etmenin caiz olmadığı⁵¹ şeklinde nitelediği nasih ve mensuh ilmidir. Nasih ve mensuh ilmi ile âyetlerin kronolojisi arasında karşılıklı kuvvetli bir ilişki vardır. Âyetleri nüzûl sırasına göre tasnif etmede, nesh meselesinin önemli bir amil olmasına⁵² karşılık, neshin sahih olanını tespit ederken harcanan çaba ve gösterilen ciddiyet, önce ve sonra nazil olan âyetlerin ortaya çıkmasını kolaylaştıracaktır⁵³.

Neshin tanımı, çeşitleri ve varlığı ile yokluğu konularında uzun uzadıya cereyan eden ihtilaflar bir kenara bırakılmalıdır. Neshi sosyal hayatın akışı içinde olgusal bir mesele olarak düşündüğümüzde ve bu minvalde rivâyetlere baktığımızda dahi, âyetlerin öncelik ve sonralığı hakkında bir fikir verecek, en basit haliyle bir liste sunacaktır⁵⁴.

İlk ve Son Nazil Olan Âyetler

⁴⁸ Birişik, “Nüzûl”, *DİA*, s. 309.

⁴⁹ Câbirî, *Kur'ân'a Giriş*, s. 363-364; Selim Türcan, “Tefsîr Tarihçiliği Bağlamında Klasik Esbâb-ı Nüzûl Yaklaşımının Değerlendirilmesi”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 1, Bahar 2007, s. 124-125; Selim Türcan, “Mekkî Âyet ve Sûrelerin Kronolojisini Tespit Problemi: Kur'ân'da er-Rahman İsminin Kullanımına İlişkin Bir Değerlendirme”, s. 66.

⁵⁰ Câbirî, *Kur'ân'a Giriş*, s. 365.

⁵¹ Bedreddin Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2009, c. II, s. 21; Celaleddin Abdurrahman es-Süyûtî, *el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mektebetü Dari't-Tûras, Kahire 2010, s. 597.

⁵² Koçyiğit, “Kur'ân'ın Nüzûl Sırasına Göre Tefsîr Edilmesi”, s. 186; Türcan, “Tefsîrde Bir Yöntem Esası Olarak Kur'ân'ın Kronolojisi Meselesi”, s. 218.

⁵³ Subhi es-Salih, *Kur'ân İlimleri*, Çev: M. Said Şimşek, Hikmet Evi Yay, 3.bsk, İstanbul 2015, s. 269.

⁵⁴ Gözeler, *Kur'ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesi Sorunu*, s. 108.

İlk ve son inen âyetleri bilmek, kısmen de olsa nüzûl sıralaması için bir taslak verir. Bu konuda yoğun ihtilaflar olmasına rağmen öne çıkan görüşler şunlardır: Mekke’de ilk inenin besmele olduğu⁵⁵, sûre olarak ilk inenin ise Alak sûresi olduğu rivâyet edilir⁵⁶. Medine’de ilk inen sûrenin, Bakara sûresi olduğuna dair görüşler mevcuttur⁵⁷. Mekke’de son nazil olanın Mü’minûn sûresi, diğer görüşe göre de Ankebût sûresi olduğu bildirilmektedir⁵⁸. Medine’de en son inen sûre ise, Tevbe sûresidir⁵⁹. Son inen âyetler konusunda ise genel olarak Bakara sûresinin 278 ve 281, Nisa sûresinin 176 ve Tevbe sûresinin 128 ve 129 âyetleri zikredilmiştir⁶⁰.

Esbâbü’n-Nüzûl

Esbâbü’n-nüzûl, siyer kaynağı olarak Kur’ân-ı Kerîm’den yararlanabilmek için başvurulması gereken ve vazgeçilmez en önemli kaynaktır. Esbâbü’n-nüzûl’e dair bilgiler, Kur’ân’ın nüzûl ortamını yansıtmada, âyetlerin toplum üzerindeki etkisini ve bu sürecin gelişim seyrini ortaya koymada önemli tarihi verilerdir⁶¹. Dolayısıyla “Esbâbü’n-nüzûl bilgisi, Kur’ân-ı Kerîm’in nüzûl ortamının asli bir unsurudur⁶².” demek mümkündür.

Esbâbü’n-nüzûl’ün önemi, tarih eksenli çalışmalarla ve Kur’ân’ın kronolojisini tespit konusuyla sınırlı değildir⁶³. Aksine araştırmacıyı sadece Kur’ân tarihine götürmekle kalmaz, aynı zamanda sözün daha iyi anlaşılmasını sağlar⁶⁴. Sözün muhataplarını bilmek, onu anlamanın büyük kısmını oluşturur. Zira söz, en iyi, doğal ortamı içinde anlaşılır ve böylece Kur’ân’ı en doğru ve en sağlıklı biçimde anlamak, indiği döneme vukufiyetten geçer⁶⁵. Bu sebeple âyetin arka planını, zaman ve mekân ilişkisini, şahıslarını daha iyi kavrayabilmek için esbâbü’n-nüzûl’e müracaat etmek elzemdir⁶⁶.

⁵⁵ Ebü’l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî, **Esbâbü’n-Nüzûl**, Dârü’l-Mustafa, Dimeşk 2008, s. 15; Süyûtî, **İtkan**, s. 115.

⁵⁶ Vâhidî, **Esbâbü’n-Nüzûl**, s. 9; Zerkeşî, **Burhân**, c. I, s. 147; Süyûtî, **İtkan**, s. 113; İsmail Cerrahoğlu, **Tefsîr Usulü**, TDV Yay, 19.bsk, Ankara 2010, s. 56.

⁵⁷ Süyûtî, **İtkan**, s. 116; Cerrahoğlu, **Tefsîr Usulü**, s. 56.

⁵⁸ Vâhidî, **Esbâbü’n-Nüzûl**, s. 12; Zerkeşî, **Burhân**, c. I, s. 149; Süyûtî, **İtkan**, s. 116.

⁵⁹ Vâhidî, **Esbâbü’n-Nüzûl**, s. 12; Süyûtî, **İtkan**, s. 119.

⁶⁰ Süyûtî, **İtkan**, s. 119-122; Cerrahoğlu, **Tefsîr Usulü**, s. 56-57.

⁶¹ Türçan, “Tefsîr Tarihçiliği Bağlamında Klasik Esbâb-ı Nüzûl Yaklaşımının Değerlendirilmesi”, s. 126.

⁶² Ahmet Nedim Serinsu, **Kur’ân ve Bağlam**, Şule Yay, 2.bsk, İstanbul 2012, s. 17.

⁶³ Zerkeşî, **Burhân**, c. I, s. 33.

⁶⁴ Cerrahoğlu, **Tefsîr Usulü**, s. 116.

⁶⁵ Mustafa Ünver, **Tefsîr Usulünde Mekki-Medenî İlmi**, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Samsun 1998, s. 10.

⁶⁶ Gözeler, **Kur’ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesi Sorunu**, s. 42.

“Sahabe, tabiun ve tebe-i tabiinden olan müfessirler, Kur’ân’ı özellikle esbâbü’n-nüzûl ile tefsîr etmişlerdir⁶⁷.” Hatta “Başlangıçta tefsîr ilmi, esbâbü’n-nüzûl’ü bilmekten ibaretti⁶⁸.” bile denilmiştir. en-Nisaburî kendi kitabında Kur’ân ilimlerinin öneminden bahsederken, esbâbü’n-nüzûl’ün en önemli Kur’ân ilmi olduğunu ve onu Mekî-Medenî ilminin takip ettiğini dile getirmiştir⁶⁹. Esbâbü’n-nüzûl’ün, Allah’ın kelamını anlamada büyük ehemmiyeti vardır ve Kur’ân’ı tefsîr ederken sahih bir manaya ulaşabilmek için yol göstericidir. Bazı âlimler, sebab-i nüzûlü bilinmedikçe herhangi bir âyetin hakiki manasını anlamının mümkün olamayacağını⁷⁰ ve Kur’ân’ın manalarını anlamının en kuvvetli yolunun sebab-i nüzûlü bilmek olduğunu⁷¹ söylemiştir. Hatta sebab-i nüzûl bilinmeden konuşmanın, yeni şeyler icat etmek anlamına geleceğini⁷² bile dile getirmişlerdir. Önemli eserlerden biri olan Zerkeşî’nin Burhân adlı eserinde tefsîr ilmine ve Kur’ân ilimlerine dair malumatın yer aldığı giriş bölümünden sonra önemine binaen ele alınan ilk mesele esbâbü’n-nüzûl konusu olmuştur⁷³.

Esbâbü’n-nüzûl’ün ne olduğuna gelince, farklı farklı tanımlar yapılsa da en genel anlamıyla, Hz. Resul’e sorulan bir soru üzerine ya da bir olay akabinde âyetlerin nazil olması “sebab-i nüzûl” şeklinde tarif edilmiştir⁷⁴. Bu açıdan ulemâ, Kur’ân âyetlerini, esbâbü’n-nüzûl bakımından ikiye ayırmıştır. (1) Bir sebebe bağlı olmadan, doğrudan doğruya inen ve Kur’ân’ın çoğunluğunu oluşturan âyetler. (2) Bir olay veya bir soru neticesinde nazil olan ve Kur’ân’ın az bir kısmını oluşturan âyetler⁷⁵.

Bu bağlamda Kur’ân’ın her âyetinin bir sebab-i nüzûlü yoktur. Ne kadar âyetle ilgili sebab-i nüzûl olduğu hakkında ihtilaflar mevcuttur. Kur’ân’ın az bir kısmının sebab-i nüzûlü bilinmesine rağmen, verdiği detay bilgilerle, âyetlerin kronolojisinin oluşumunda önemli katkılarda bulunur.

Sebebi bilinmeyen âyetlerin anlaşılmasında ise nüzûl ortamı devreye girer ve hangi dönemde, kimlere hitaben indiğini genel olarak bilmek bile kelamın anlaşılmasını kolaylaştırır. Ayrıca nüzûl sebebi bulunmayan âyetlerin inzal sebeplerinin, “Her zaman

⁶⁷ Serinsu, **Kur’ân ve Bağlam**, s. 17.

⁶⁸ Cerrahoğlu, **Tefsîr Usulü**, s. 116.

⁶⁹ Süyûtî, **İtkan**, s. 77.

⁷⁰ Vâhidî, **Esbâbü’n-Nüzûl**, s. 1.

⁷¹ Vâhidî, **Esbâbü’n-Nüzûl**, s. 2; Süyûtî, **İtkan**, s. 123.

⁷² Vâhidî, **Esbâbü’n-Nüzûl**, s. 8.

⁷³ Zerkeşî, **Burhân**, c. I, s. 33.

⁷⁴ Vâhidî, **Esbâbü’n-Nüzûl**, s. 1; Cerrahoğlu, **Tefsîr Usulü**, s. 115.

⁷⁵ Süyûtî, **İtkan**, s. 123; Cerrahoğlu, **Tefsîr Usulü**, s. 115.

ve mekânda yaşayan canlıların kendileri” olduğu⁷⁶ söylenebilir ve bu minvalde anlaşılmasının önemine dikkat çekilebilir.

Sebeb-i nüzûl rivâyetlerini bilmek ancak inzaline tanık olan ya da sebebine vakıf olan sahâbeden işitme ile mümkün olur⁷⁷. Ayrıca bu rivâyetler muttasıl bir senet ile ulaşmalıdır⁷⁸.

Esbâbü’n-nüzûl konusunda iki önemli noktaya dikkat edilmelidir. İlki, sebeb-i nüzûlü bildiren rivâyetin sıhhatini araştırmanın gerekliliğidir. İkincisi ise, âyetin anlamını sadece inişine sebep olan olaya hasretmemek gerektiğidir⁷⁹. Zira itibarın sebebini hususiliğine değil, aksine lafzın umumiliğine olduğu kuralı benimsenmiştir⁸⁰. Esbâbü’n-nüzûl, Kur’ân’ın anlaşılmasında kilit rol üstlenmiştir. Bu bakımdan âyeti sadece sebebe hasrederek anlamaya çalışmak ve böylece umumi mesajı gölgede bırakmak gibi tutumlar âyetleri anlamının ve bizzat anlamın önündeki engellere dönüştürebilir.

Mekkî- Medenî İlmi

Âyetlerin tarihlendirilmesi konusunda, esbâbü’n-nüzûl ilminin önemini bir nebze de olsa belirttikten sonra, konunun tamamlayıcısı mahiyetinde olan Mekkî-Medenî ilmini ayrı başlık altında ele almak gerekir. Kur’ân’ın kronolojisini tespit, esbâbü’n-nüzûl ilmi, ayrıntılı bilgiler vermesinin yanında belli sayıdaki âyetlerle sınırlı iken, Mekkî-Medenî ilmi, geniş kapsamıyla ve sunduğu genel bilgilerle tablonun oluşumuna en büyük katkıyı sağlar⁸¹. Ayrıca Mekkî-Medenî sıralaması, Kur’ân âyetlerini Hz. Nebî dönemine kadar geri götürebilmek için kullanılan ilk tasnif yöntemlerinden biridir⁸².

Hız. Muhammed’in nübüvvet sonrası hayatının büyük bölümü, tarihi kaynakların verdiği bilgilere göre, yaklaşık on üç yılı Mekke’de, kalan on yılı hicretten sonra Medine’de geçmiştir. Bu nedenle âyetlerin bir kısmı Mekke’de, bir kısmı Medine’de nazil olmuştur. Bu sınıflama, Kur’ân’ın tamamını kapsadığı için, sûre ve âyetlerin ya mekkî ya da medenî olduğunu söyleyebiliriz. Kur’ân’ın yirmi üç yıllık uzun zaman

⁷⁶ Salih, **Kur’ân İlimleri**, s. 170.

⁷⁷ Vâhidî, **Esbâbü’n-Nüzûl**, s. 7; Süyûtî, **İtkan**, s. 128.

⁷⁸ Vâhidî, **Esbâbü’n-Nüzûl**, s. 1.

⁷⁹ Muhammed b. Lutfî es-Sabbağ, **Tefsîr Usulü Araştırmaları**, Çev: Ömer Dumlulu, Anadolu Yay, İzmir 1999, s. 110.

⁸⁰ Zerkeşî, **Burhân**, c. I, s. 39; Süyûtî, **İtkan**, s. 125.

⁸¹ Ünver, **Tefsîr Usulünde Mekkî-Medenî İlmi**, s. 42, 52, 63; Gözeler, **Kur’ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesi Sorunu**, s. 101.

⁸² Câbirî, **Kur’ân’a Giriş**, s. 352.

diliminde, gelişimsel döngüyü hesaba katarak tedricen indirilmesi, İslam âlimlerini âyetlerin nerede ve ne zaman indiğini önemsemeye sevk etmiştir⁸³. Kur'ân ilimleri sahasında en önemli eserlerden biri olan İtkan'da Süyûtî, Kur'ân'ın hattı ve kıraatı gibi giriş mahiyetinde bir takım genel bilgiler verdikten sonra, Kur'ân ilimlerini, önemine binaen, Mekkî ve Medenî sûreleri bilme konusu ile başlatır⁸⁴. Ayrıca âyet ve sûreleri, Mekkî-Medenî ayrımına tabi tutmak, nüzûl sürecini takip etmenin yanı sıra, Kur'ân'ı parçacı okumanın kısmen önüne geçerek bütüncül bir bakışla değerlendirmeye fırsat verecektir⁸⁵.

Kur'ân sûrelerinin ne kadarının ve hangilerinin Mekkî-Medenî olduğu konusunda görüş ayrılıkları mevcuttur. Bu konuya geçmeden evvel, Mekkî ve Medenî oluşunu belirlemede öne çıkan kriterleri sıralamak yerinde olacaktır. Mekkî-Medenî oluşunu bilmenin en temel yolu rivâyete dayanır⁸⁶. Mekke dönemine ait rivâyetler, Medine dönemine kıyasla, nicelik olarak daha az, karmaşık ve çelişkilidir. Medine dönemine ait bilgiler ise, âdeta didik didik edilerek günümüze taşınmıştır⁸⁷. Oysa Mekke dönemini idrak etmek, imanın oluşum ve yerleşme aşamalarını anlamak açısından çok önemlidir⁸⁸.

Mekkî-Medenî sûre ve âyetleri tespit ederken genel olarak iki yöntem; semai ve kıyasi yöntem⁸⁹ kullanılır. Semai yöntemde rivâyetlerin işitilmesine dayanılmıştır ve klasik bir metottur. Zira klasik tefsîr usulü âlimleri, sûrelerin Mekkî-Medenî oluşunun, ancak sahabe ve tabiundan gelecek rivâyetlerle tespit edilebileceğini⁹⁰ söylerler. Kıyasi yöntem ise semai yöntemden oldukça farklıdır. Sonuçları ise daha şaşırtıcıdır. Kur'ân âyetlerinde kullanılan dil ve üslubun, nüzûl süreci içinde belli bir değişim gösterdiği gözlenmekte, bu durum, âyetlerin kronolojisini oluşturmada, kısmen de olsa bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır⁹¹. Kur'ân âyetlerinin üslup ve konularından hareketle de

⁸³ Mesut Okumuş, "Kur'ân'ın Tedrici Nüzûl Süreci Bağlamında Mekkî ve Medenî Âyetler Üzerine", **Eski Yeni**, Sayı: 27, s. 9.

⁸⁴ Süyûtî, **İtkan**, s. 67.

⁸⁵ Ünver, **Tefsîr Usulünde Mekkî-Medenî İlmi**, s. 343.

⁸⁶ Okumuş, "Kur'ân-ı Kerîm'in Kronolojik Okunuşunun Muhasebesi", s. 99.

⁸⁷ Zerkeşi, **Burhân**, c. I, s. 135; W. Montgomery Watt, **Kur'ân'a Giriş**, Çev: Süleyman Kalkan, Ankara Okulu Yay, Ankara 2006, 3.bsk, s. 134-135; İsmail Çalışkan, "Kur'ân Vahyinin Mekke Yıllarında Kelimelerle ve Kavramlarla Zihniyet İnşası", Kur'ân Nüzûlünün Mekke Dönemi Sempozyumu, 29 Haziran-01 Temmuz 2012 Çorum, **Çorum Belediyesi Kültür Yay**, Çorum 2013, s. 257; Türkan, "Mekkî Âyet ve Sûrelerin Kronolojisini Tespit Problemi", s. 66-67.

⁸⁸ Çalışkan, "Kur'ân Vahyinin Mekke Yıllarında Kelimelerle ve Kavramlarla Zihniyet İnşası", s. 257.

⁸⁹ Zerkeşi, **Burhân**, c. I, s. 136; Süyûtî, **İtkan**, s. 96.

⁹⁰ Süyûtî, **İtkan**, s. 78; Cerrahoğlu, **Tefsîr Usulü**, s. 61.

⁹¹ Türkan, Dinç, "Kur'ân'ın İfade Kalıpları Nüzûl Kronolojisini Aydınlatır mı?", s. 7.

nüzûl yerlerinin tespit edilebileceğini esas alan bu yöntem, daha çok günümüz âlimleri tarafından geliştirilmiştir⁹².

Bu bağlamda ulemâ Mekkî ve Medenî sûrelerin temel özelliklerini belirlemiştir. Buna göre Mekkî sûrelerin özellikleri şunlardır⁹³. (1) Kella lafzının geçtiği her sûre Mekkî'dir. (2) Secde âyeti bulunan bütün sûreler Mekkî'dir⁹⁴. (3) Bakara, Âl-i İmrân ve Ra'd sûreleri haricinde huruf-u mukattaa ile başlayan sûreler Mekkî'dir. (4) Bakara sûresi dışında Âdem ve İblis kıssasına yer veren sûreler Mekkî'dir. (5) İstisnaları bulunmakla birlikte " ya eyyuhennas " ibaresi yer alan sûreler Mekkî'dir. (6) İstisnaları ile birlikte genel olarak geçmiş kavimlerden ve onların karşılaştıkları azaptan söz eden sûreler Mekkî'dir.

Yine ulemâ Medenî sûrelerin özelliklerini şu şekilde tespit etmiştir⁹⁵. (1) İstisnaları bulunmakla birlikte " ya eyyühellezine amenu " ibaresi yer alan sûreler Medenî'dir. (2) Ankebût sûresi dışında münafıklardan bahseden sûreler Medenî'dir. (3) Hûdud ve feraiz konularının bulunduğu sûreler Medenî'dir.

Bunlara ilaveten, üslup farklılıkları da vardır. Mekkî sûreler daha ziyade nazma benzerler. Bu açıdan kısa, veciz ve hareketli anlatım kullanılmıştır. Ses ahengine dikkat edilmiş, kaseme çok yer verilmiş ve tekrarlar yapılmıştır. Medenî sûreler ise daha ziyade nesre benzetilmiştir. Bu bağlamda Medenî sûreler daha uzun, izah ve delillerin öne çıktığı, durgun ve yumuşak anlatımın hâkim olduğu sûrelerdir⁹⁶.

VI. KRONOLOJİK TEFSİR

Nüzûl sırasına göre ilk sistematik tefsîr örnekleri, oryantalistlerin çalışmalarıyla gündeme girmiştir. Batılı araştırmacılar 19. yüzyılın ikinci yarısının başlangıcında, Kur'ân âyetlerinin kronolojik olarak sıralanması üzerine çalışmalar yapmaya başlamışlar ve müstakil eserler kaleme almışlardır⁹⁷.

Oryantalistlerin Kur'ân çalışmaları genellikle, Kur'ân'ın kaynağı ve kronolojisi üzerinde yoğunlaşmıştır⁹⁸. Batılı araştırmacılar tarafından Kur'ân'ın kaynağına dair

⁹² Salih, **Kur'ân İlimleri**, s. 184-185-188; Okumuş, "Kur'ân'ın Tedrici Nüzûl Süreci Bağlamında Mekkî ve Medenî Âyetler Üzerine", s. 14.

⁹³ Zerkeşi, **Burhân**, c. I, s. 136; Süyûtî, **İtkan**, s. 96-97.

⁹⁴ Cerrahoğlu, **Tefsîr Usulü**, s. 61. Bu madde Burhân ve İtkan'da yer almamaktadır.

⁹⁵ Zerkeşi, **Burhân**, c. I, s. 136; Süyûtî, **İtkan**, s. 96-97.

⁹⁶ Salih, **Kur'ân İlimleri**, s. 190-191; Cerrahoğlu, **Tefsîr Usulü**, s. 61-62; Okumuş, "Kur'ân'ın Tedrici Nüzûl Süreci Bağlamında Mekkî ve Medenî Âyetler Üzerine", s. 17.

⁹⁷ Gözeler, **Kur'ân Âyetlerinin Tarihendirilmesi Sorunu**, s. 113; Koçyiğit, "Kur'ân'ın Nüzûl Sırasına Göre Tefsîr Edilmesi", s. 187; Savaş ve Dumlu, "Nüzûl Sırasına Göre Âyet Âyet Kur'ân'ın Yorumu", s. 168-169.

⁹⁸ Gözeler, **Kur'ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesi Sorunu**, s. 31.

şüpheler oluşturabilme, Hz. Muhammed'in zihin dünyasına inme çabası ve bunun yanında bir tutarsızlık arama hayali ile başlatılan⁹⁹ çalışmalar, zaman içinde evrilerek bizzat asıl gaye haline gelmiş ve Kur'ân'ın nüzûl kronolojisi, müstakil bir konu haline gelmeye başlamıştır¹⁰⁰.

Kur'ân sûrelerinin tarihlendirilmesi konusunda batılı araştırmacılar öncelikle, rivâyetleri dikkate almışlardır. Bunun yanı sıra üslup ve kelime yapıları gibi lafzi hususlar da, kriterleri arasına girmiştir¹⁰¹. Bu alandaki ilk batılı araştırmacı olan Sir William Muir, beşi Mekke, altıncısı Medine olmak üzere Kur'ân tarihini altı merhaleye ayırmıştır¹⁰². Bu konudaki en önemli kitap ise, Alman müsteşrik Theodor Nöldeke'nin 1860'da basılan *Geschichte des Qorans* isimli çalışmasıdır¹⁰³. Çoğunlukla üslup kriterini kullanmış ve Mekkî sûreleri üç döneme ayırmıştır. En özenli çalışmalardan biri de, İngiliz müsteşrik Richard Bell'in *Tercümesi*'dir denebilir. O, sûreleri kısa pasajlara ayırma düşüncesi ile hareket etmiş ve İbn Hişam'ın *Sîreti*'ni esas alarak siyer üzerinden bir kronoloji takip etmiştir. Boşlukları da, anlam birliği ile doldurmadan yana olmuştur¹⁰⁴.

Müsteşriklerin kronolojik tefsîr çalışmaları, özellikle Mekke dönemi üzerinde yoğunlaşmış ve genel olarak bu dönemi kendi içinde birkaç küçük döneme ayırmışlardır. Burada dönemlere ayırma işinin çok önceden yapıldığını ifade etmek adına bir parantez açarak, en-Nisaburî'nin "Kur'ân ilimlerinin en önemlisi, sûre ve âyetlerin indiriliş tertibini, Mekke döneminin başında, ortasında ve sonunda inenleri bilmektir" sözünü aktarmak gerekmektedir¹⁰⁵. Mekke dönemine has, batılı araştırmacıların yoğun çalışmalarına dönecek olursak, bunlar veri azlığı ve kıyasi kriterlerin ön plana çıkması sebebiyle spekülatif düzeyde kalmıştır¹⁰⁶.

Kronolojik tefsîr çalışmalarının İslam dünyasına yansımaları ise, İngiliz sömürgesi altında bulunan Hindistan ve Mısır'da başlamıştır. Müslümanları buna iten öncelikli

⁹⁹ Ayhan, *Kur'ân'ın Nüzûl Sürecinde Vahyin İlk Yılına Tahlili*, s. 7, 11.

¹⁰⁰ Selim Türkan, "Tefsîrde Bir Yöntem Esası Olarak Kur'ân'ın Kronolojisi Meselesi", *Kur'ân Nüzûlünün Mekke Dönemi Sempozyumu*, 29 Haziran-01 Temmuz 2012 Çorum, *Çorum Belediyesi Kültür Yay*, Çorum 2013, s. 215.

¹⁰¹ Watt, *Kur'ân'a Giriş*, s. 130.

¹⁰² Koçyiğit, "Kur'ân'ın Nüzûl Sırasına Göre Tefsîr Edilmesi", s. 187.

¹⁰³ Câbirî, *Kur'ân'a Giriş*, s. 359.

¹⁰⁴ Watt, *Kur'ân'a Giriş*, s. 130-135.

¹⁰⁵ Zerkeşî, *Burhân*, c. I, s. 138; Buradan hareketle Mekkî sûreleri kendi içinde alt dönemlere ayıran ilk müellifin Muhammed b. Habib en-Nisaburî olduğu söylenmektedir. Bkz: Ayhan, *Kur'ân'ın Nüzûl Sürecinde Vahyin İlk Yılına Tahlili*, s. 37.

¹⁰⁶ Türkan, "Mekkî Âyet ve Sûrelerin Kronolojisini Tespit Problemi", s. 66-67.

saik ise, yaşadıkları çağın içindeki sorunlara çözüm üretmek olmuştur¹⁰⁷. Ancak bu çalışmaların, müslümanlar arasında yayılması yavaş başlamış ve son dönemlerde ivme kazanmıştır. Başlangıçta mesafeli durmak, Kur'ân üzerine kronolojik çalışma yapmanın zorluğunun bir neticesi sayılabilir. Okumuş, bu zorlukları dört maddede özetlemiştir¹⁰⁸. (1) Mushaf tertipli tefsîr geleneğinden farklı bir adım olmasının meydana çıkaracağı vicdani rahatsızlık. (2) Alışılmış dışında bir çalışma olacağından okuyucu tarafından önyargı ile karşılanma endişesi. (3) Kronolojik çalışma sürecinde en büyük problem olarak karşımıza çıkacak olan, eksiksiz ve kesin bir sıralama yapılamayacağı gerçeği. (4) Müsteşriklerin bu sahadaki çalışmalarına, fark etmeden bir malzeme çıkarma korkusu.

Bu zorluklar, kronolojik Kur'ân çalışması yapmanın önünde engel olarak durmuştur. Nitekim meselenin caizliği tartışılmış ve karşı çıkanlarda olmuştur¹⁰⁹. Hatta bu alanda önemli çalışmalar yapan İzzet Derveze, tefsîrde yeni bir çıkış açmak gibi bir durumda olduğundan, vicdanını rahatlatmak ve yapacağı işe odaklanmak için devrinin iki önemli âliminden fetva istemiş ve olumlu cevap almasının neticesinde çalışmaya başlamıştır. Bu iki fetva metni, eserinin mukaddimesinde yer almaktadır¹¹⁰.

Öte yandan âyet âyet sıralamanın zorluğu aşıkâr olduğundan, bu çalışmayı yapanların ekserisi, sûre bazında bir tertip yapmıştır¹¹¹. Birazdan ele alacağımız üç çalışmada da sûre eksenli nüzûl sıralaması takip edilmiştir. Sûre bazlı iniş sırasını gözetmenin yanında, bazı sûreleri, âyet gruplarına ayırarak ilgili gördüğü yerlerde ele alan Câbirî bu yönüyle farklılık göstermektedir.

İslam âleminde ilk kronolojik tefsîr çalışmasının, İzzet Derveze'nin kaleme aldığı et-Tefsîrû'l-Hadîs isimli eser olduğu söylenmiştir¹¹². Eserin, Derveze'nin zihin dünyasındaki ilk oluşumu, Filistin direniş hareketini yönlendirdiği gerekçesiyle tutuklanıp Şam'da mahkûm edildiği 1939 yılında, Kur'ân mesajının sosyal hayata nasıl aktarılacağını sorgulamasının akabinde gerçekleşmiştir. Eserin ilk taslağını ise, Türkiye'ye iltica etmek zorunda bırakıldığı 1941-1945 yıllarında oluşturmuştur.

¹⁰⁷ Koçyiğit, "Kur'ân'ın Nüzûl Sırasına Göre Tefsîr Edilmesi", s. 187; Ayhan, **Kur'ân'ın Nüzûl Sürecinde Vahyin İlk Yılına Tahlili**, s. 11.

¹⁰⁸ Okumuş, "Kur'ân-ı Kerîm'in Kronolojik Okunuşunun Muhasebesi", s. 97.

¹⁰⁹ Bir numune için bkz: Muhammed Abdullah Draz, "en-Nakdu'l-fenni li meşrui tertibi'l-Kur'âni'l-Kerîm hasebe nüzûlihi", **Mecelletu'l- Ezher**, c. XXII, Haziran 1951, s. 784-796; Makalenin Türkçe çevirisi için bkz: "Kur'ân- ı Kerîm'in Nüzûl Sırasına Göre Tertip Edilmesi Teklifine Edebi Eleştiri" **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Çev: A. Nedim Serinsu, Ankara 1997, c. XXXVII, s. 245-263.

¹¹⁰ M. İzzet Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, Çev: Şaban Karataş vd, 2.bsk, Ekin Yay, İstanbul 1998, c. I, s. 5.

¹¹¹ Okumuş, "Kur'ân-ı Kerîm'in Kronolojik Okunuşunun Muhasebesi", s. 99.

¹¹² Okumuş, "Kur'ân-ı Kerîm'in Kronolojik Okunuşunun Muhasebesi", s. 94.

Nihâyetinde ilk baskısı 1961-1963 yılları arasında Şam'da yapılmıştır¹¹³. Yazar, nüzûl sıralamasında, ilim ehli özel bir komisyon tarafından basıldığını söylediği Hattat Kadroğlu Mushafı'nı esas aldığını ve ufak değişiklikler yaptığını, eserinin önsözünde bildirmiştir¹¹⁴. Bununla birlikte yine önsözde, kesin bir nüzûl sırasından bahsetmenin imkânsız olduğunu, sağlam senetlerle günümüze taşınmış bir tertibin bulunmadığını ve kesin ifadeler kullanmanın ifrata düşüreceğini dile getirmiştir¹¹⁵.

İlk kronolojik tefsîr denemesinin Derveze ile başladığını kabul ettiğimizde, bunun geç kalınmış bir adım olduğunu görürüz. Buna ilave olarak günümüze ulaşmış, üzerinde ittifak edilen sûre kronolojisinin olmayışı bu alana gerekli ilginin gösterilmediğine işaret eder¹¹⁶.

Ülkemizde bu sahadaki ilk girişim ise, M. Zeki Duman tarafından yazılan *Beyanü'l-Hak* isimli tefsîrdir¹¹⁷. İlk baskısı Mayıs 2006 yılında yapılmıştır. Tefsîrde iktisat metodu benimsenmiş¹¹⁸ ve bu sebeple üç cilt halinde neşredilmiştir. Yazar Kur'ân'ı bütün olarak ve bağlamından koparmadan tefsîr edebilmek için, nüzûl sırasına göre tertibi esas almış¹¹⁹ ve bu sıralama ile ashabın Kur'ân okulundaki gelişim seyrini takip edebilmeyi hedeflemiştir. Küçük değişikliklerle birlikte, Hz. Osman'a nispet edilen mushafa göre nüzûl sıralaması yapmış, kesinlik iddiasından sakınarak 91 sûreyi Mekî, 23 sûreyi Medenî olarak sıralamıştır¹²⁰.

Klasik tefsîrlerde de bir yöntem olarak kullanılan sîret-nüzûl ilişkisini, ilk defa müstakil bir yöntem olarak geliştirip *Fehmü'l-Kur'ân* isimli tefsîrde uygulayan ve siyer eşliğinde Kur'ân'ı anlamaya çalışan Muhammed Abid el-Câbirî de bu sahanın önemli isimleri arasında zikredilebilir¹²¹. Yazar, tefsîrde yaptığı şeyi şu ifade ile özetler: "Kur'ân'ı siyer ile siyeri de Kur'ân ile yorumlamak¹²²." Câbirî, nüzûl sırasına göre tefsîr yazmaya kendini yönlendiren en önemli saikin, daha önce defalarca okuduğu

¹¹³ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. VII, VIII, X, XI.

¹¹⁴ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 8, 10.

¹¹⁵ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 7.

¹¹⁶ Mehdi Bazergan, *Kur'ân'ın Nüzûl Süreci*, Fecr Yay, Çev: Yasin Demirkıran, Mela Muhammed Feyzullah, Ankara 1998, s. 25.

¹¹⁷ Okumuş, "Kur'ân-ı Kerîm'in Kronolojik Okunuşunun Muhasebesi", s. 94.

¹¹⁸ M. Zeki Duman, *Beyanü'l-Hak*, Fecr Yay, 2.bsk, Ankara 2008, c. I, s. 21.

¹¹⁹ Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. I, s. 17.

¹²⁰ Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. I, s. 22.

¹²¹ Bu çalışma hakkında ayrıntılı tahlil için bkz: Muhammed Coşkun, *Muhammed Âbid el-Câbirî'nin Tefsîrinde Sîret-Nüzûl İlişkisi Yaklaşımı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2013.

¹²² Muhammed Âbid el-Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, Çev: Muhammed Coşkun, Mana Yay, 3.bsk, İstanbul 2017, c. I, s. 16.

ancak idrakine yeni vardığı Şâtıbtî'nin şu cümlesi olduğunu söyler¹²³. “Medenî sûreler ancak Mekke döneminde inen sûrelerin üzerine bina edilerek anlaşılabilir. Aynı şekilde Mekkî ve Medenî sûreler kendi içlerinde de nüzûl sıralarını takiben birbirlerinin üzerine atfedilerek anlaşılabilirler. Aksi takdirde ulaşılan anlam doğru olmaz¹²⁴.”

Buradan hareket ederek, Kur'ân'ı daha iyi anlayabilmek için ve nüzûl sırasına göre yapılan bir tefsîre duyulan ihtiyaç neticesinde¹²⁵ çalışmasını, iniş sırasını gözeterek kaleme almış ve öncelikle Mekkî-Medenî sûre ve âyetleri tespit ederek işe başlamıştır¹²⁶. Mekkî sûreleri altı bölüme ayırarak iki cilt halinde, Medenî sûreleri de tek bölüm olarak bir ciltte ele almıştır¹²⁷. Bu bilgilerin akabinde Nöldeke, Derveze, Duman ve Câbirî'nin takip ettikleri nüzûl sıralamalarının karşılaştırılmasına burada yer vermek gerekir.

Tablo 1. Kronolojik Tefsîr Örneklerinde Sûrelerin Tertibi

	NÖLDEKE ¹²⁸	DERVEZE ¹²⁹	DUMAN ¹³⁰	CÂBİRÎ ¹³¹
1	Alak	Fâtiha	Alak	Alak
2	Müddessir	Alak	Müddessir	Müddessir
3	Tebbet	Kalem	Müzzemmil	Tebbet
4	Kureyş	Müzzemmil	Kalem	Tekvîr
5	Kevser	Müddessir	Fâtiha ¹³²	A'lâ
6	Hümeze	Tebbet	Tebbet	Leyl
7	Mâûn	Tekvîr	Tekvîr	Fecr
8	Tekâsür	A'lâ	A'lâ	Duhâ
9	Fîl	Leyl	Leyl	İnşirâh
10	Leyl	Fecr	Fecr	Asr
11	Beled	Duhâ	Duhâ	Âdiyât
12	İnşirâh	İnşirâh	İnşirâh	Kevser
13	Duhâ	Asr	Asr	Tekâsür
14	Kadir	Âdiyât	Âdiyât	Mâûn
15	Târik	Kevser	Kevser	Kâfirûn
16	Şems	Tekâsür	Tekâsür	Fîl
17	Abese	Mâûn	Mâûn	Felak
18	Kalem	Kâfirûn	Kâfirûn	Nâs

¹²³ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 10-11.

¹²⁴ Ebû İshak İbrâhim b. Musa b. Muhammed eş-Şâtıbtî, **el-Muvâfakat fi Usulî's-Şeria**, tahkik: Muhammed el İskenderani, Adnan Derviş, Dârü'l-Kitabi'l-Arabiyye, Beyrut 2008, s. 659.

¹²⁵ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 12.

¹²⁶ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 11.

¹²⁷ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 15.

¹²⁸ Watt, **Kur'ân'a Giriş**, s. 131-132. Nöldeke Mekkî sûreleri üç döneme ayırmıştır. Bu dönemler kalın yazı ile ayrılarak gösterilmeye çalışılmıştır.

¹²⁹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 13 vd.

¹³⁰ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 9.

¹³¹ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 21 vd. Câbirî 'nin altı döneme ayırdığı Mekkî sûreler kalın yazı ile belirgin kılındı.

¹³² Duman, Fatiha sûresinin beşinci sırada indiğini kabul etmekle birlikte bütün halinde inen ilk sûre olması ve ismi münasebetiyle tefsîrine Fatiha sûresi ile başlar. Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 22.

Tablo 1. (Devam)

	NÖLDEKE	DERVEZE	DUMAN	CÂBİRİ
19	A'la	Fîl	Fîl	İhlâs
20	Tîn	Felak	Felak	Fâtiha
21	Asr	Nâs	Nâs	Rahman
22	Burûc	İhlas	İhlâs	Necm
23	Müzzemmil	Necm	Necm	Abese
24	Karia	Abese	Abese	Şems
25	Zilzâl	Kadir	Kadir	Burûc
26	İnfitâr	Şems	Şems	Tîn
27	Tekvîr	Burûc	Burûc	Kureyş
28	Necm	Tîn	Tîn	Karia
29	İnşikak	Kureyş	Kureyş	Zilzâl
30	Âdiyât	Karia	Karia	Kıyâme
31	Nâziât	Kıyâme	Kıyâme	Hümeze
32	Mürselât	Hümeze	Zilzâl	Mürselât
33	Nebe'	Mürselât	Hümeze	Kaf
34	Gaşiye	Kaf	Mürselât	Beled
35	Fecr	Beled	Kaf	Kalem
36	Kıyâme	Târık	Beled	Târık
37	Mutaffifîn	Kamer	Târık	Kamer
38	Hâkka	Sâd	Kamer	Sâd
39	Zâriyât	A'râf	Sâd	A'râf
40	Tûr	Cin	A'râf	Cin
41	Vâkıa	Yâsîn	Yâsîn	Yâsîn
42	Meâric	Furkan	Cin	Furkan
43	Rahmân	Fâtır	Furkan	Fâtır
44	İhlâs	Meryem	Fâtır	Meryem
45	Mâûn	Tâhâ	Meryem	Tâhâ
46	Felak	Vâkıa	Tâhâ	Vâkıa
47	Nâs	Şuarâ	Vâkıa	Şuarâ
48	Fâtiha	Neml	Şuarâ	Neml
49	Kamer	Kasas	Neml	Kasas
50	Sâffât	İsrâ	Kasas	Yûnus
51	Nûh	Yûnus	İsrâ	Hûd
52	İnsân	Hûd	Yûnus	Yûsuf
53	Duhân	Yûsuf	Hûd	Hicr
54	Kaf	Hicr	Yûsuf	En'âm
55	Tâhâ	En'âm	Hicr	Sâffât
56	Şuarâ	Sâffât	En'âm	Lokmân
57	Hicr	Lokmân	Sâffât	Sebe'
58	Meryem	Sebe'	Lokmân	Zümer
59	Sâd	Zümer	Sebe'	Mü'min
60	Yâsîn	Mü'min	Zümer	Fussilet
61	Zuhruf	Fussilet	Mü'min	Şûra
62	Cin	Şûra	Fussilet	Zuhruf
63	Mülk	Zuhruf	Şûra	Duhân
64	Mü'minûn	Duhân	Zuhruf	Câsiye
65	Enbiyâ	Câsiye	Duhân	Ahkaf
66	Furkan	Ahkaf	Câsiye	Nûh
67	İsrâ	Zâriyât	Ahkaf	Zâriyât
68	Neml	Gaşiye	Zariat	Gaşiye
69	Kehf	Kehf	Gaşiye	İnsân
70	Secde	Nahl	Kehf	Kehf
71	Fussilet	Nûh	Nahl	Nahl
72	Câsiye	İbrâhim	Nûh	İbrâhim
73	Nahl	Enbiyâ	İbrâhim	Enbiyâ
74	Rûm	Mü'minûn	Enbiyâ	Mü'minûn
75	Hûd	Secde	Mü'minûn	Secde

Tablo 1. (Devam)

	NÖLDEKE	DERVEZE	DUMAN	CÂBİRÎ
76	İbrâhim	Tûr	Secde	Tûr
77	Yûsuf	Mülk	Tûr	Mülk
78	Mü'min	Hâkka	Mülk	Hâkka
79	Kasas	Meâric	Hâkka	Meâric
80	Züimer	Nebe'	Meâric	Nebe'
81	Ankebût	Nâziât	Nebe'	Nâziât
82	Lokmân	İnfitâr	Nâziât	İnfitâr
83	Şûra	İnşikak	İnfitâr	İnşikak
84	Yûnus	Rûm	İnşikak	Müzzemmil
85	Sebe'	Ankebût	Rûm	Ra'd
86	Fâtır	Mutaffifîn	Ankebût	İsrâ
87	A'râf	Ra'd	Mutaffifîn	Rûm
88	Ahkaf	Hac	Ra'd	Ankebût
89	En'âm	RAHMÂN	Rahmân	Mutaffifîn
90	Ra'd	İNSÂN	İnsân	Hac
91	BAKARA ¹³³	ZÎLZÂL	Hac	BAKARA
92	BEYYİNE	BAKARA	BAKARA	KADİR
93	TEGABÜN	ENFÂL	ENFÂL	ENFÂL
94	CUM'A	ÂL-İ İMRÂN	ÂL-İ İMRÂN	ÂL-İ İMRÂN
95	ENFÂL	HAŞR	CUM'A	AHZÂB
96	MUHAMMED	CUM'A	MÜMTEHİNE	MÜMTEHİNE
97	ÂL-İ İMRÂN	AHZÂB	NİSÂ	NİSÂ
98	SAF	NİSÂ	HAŞR	HADİD
99	HADİD	MUHAMMED	AHZÂB	MUHAMMED
100	NİSÂ	TALÂK	BEYYİNE	TALÂK
101	TALÂK	BEYYİNE	HUCURÂT	BEYYİNE
102	HAŞR	NÛR	NÛR	HAŞR
103	AHZÂB	MÜNÂFİKUN	MÜNÂFİKUN	NÛR
104	MÜNÂFİKUN	MÜCADİLE	MUHAMMED	MÜNÂFİKUN
105	NÛR	HUCURÂT	HADİD	MÜCADİLE
106	MÜCADİLE	TAHRİM	MÜCADİLE	HUCURÂT
107	HAC	TEGABÜN	TALÂK	TAHRİM
108	FETH	SAF	TAHRİM	TEGABÜN
109	TAHRİM	FETH	TEGABÜN	SAF
110	MÜMTEHİNE	MÂİDE	SAF	CUM'A
111	NASR	MÜMTEHİNE	FETH	FETH
112	HUCURÂT	HADİD	MÂİDE	MÂİDE
113	TEVBE	TEVBE	TEVBE	TEVBE
114	MÂİDE	NASR	NASR	NASR

VII. KRONOLOJİK MUSHAF

Kronolojik Kur'an çalışmalarının tarihi, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlamış olsa da kronolojik mushaf denemeleri, sahabe devrine kadar götürülebilir¹³⁴. Ancak sahabe mushafları elimize ulaşmadığı için dolaylı yoldan, kısıtlı ve net olmayan bilgiler elde edilmektedir.

¹³³ Medenî sûreler ayırım yapabilmek için büyük harfle yazılmıştır.

¹³⁴ Ayhan, *Kur'an'ın Nüzûl Sürecinde Vahyin İlk Yılımmı Tahlili*, s. 21.

İhtilafları içinde barındırsa ve günümüze taşınması konusunda eksiklikleri olsa da elimize ulaşan en eski listeler Kur'ân'ın kronolojisini çıkarmada iskelet görevi görmekte ve modern çalışmalar onların üzerine oturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sahabe ve tabiun nüzûl listeleri ile son dönem tertipleri arasında çok büyük farklılıkların olmadığı görülmektedir¹³⁵.

Kaynakların verdiği bilgiye göre ilk mushaf sahibi sahabi Hz. Ali'dir. İbnü'n-Nedîm, bu mushafı gördüğünü ve nüzûl tertipli olduğunu söylemiştir. Ancak listeye dair bilgi vermemiştir¹³⁶.

Sahabe mushaflarında sûrelerin tertibi farklıdır. Kimi nüzûl sırasını esas alırken, diğerleri farklı kriterlere göre tasnif etmiştir. Hz. Ali'ye nisbet edilen mushafın nüzûl esaslı olup Alak sûresi ile başladığı, İbn Mesud'a atfedilen mushafın ise Fâtiha ve Bakara sûresi ile başladığı belirtilmiştir¹³⁷. İbnü'n-Nedîm, Fihrist'inde, İbn Mesud ve Ubey b. Kab'a dayandırılan, muhtelif kriterlerle sıralandırılmış iki sûre listesine yer vermiştir¹³⁸.

Ayrıca İbn Mesud'un şöyle dediği de bildirilmiştir: "Kendisinden başka ilah olmayana yemin olsun ki indirilen bütün sûrelerin nerede indirildiğini ve indirilen bütün âyetlerin hangi konuda indirildiğini bilirim. Allah'ın kitabını benden iyi bilen, kendisine ulaşabileceğim bir kişi bilmiş olsaydım ona giderdim¹³⁹."

İbnü'n-Nedîm, Fihrist'te nüzûl sıralı olarak verdiği listede ilk dört sûre için Muhammed b. Numan b. Beşir'i kaynak gösterirken, diğer Mekkî sûreleri Mücahid kanalı ile zikreder. Medenî sûreleri ise İbn Abbas rivâyetiyle tamamlar ve böylece üç ayrı rivâyeti bir araya getirerek âdeti kendi inisiyatifi ile bir liste sunar¹⁴⁰.

Zerkeşî kaynak zikretmeksizin kendi nüzûl tertipli listesini verir¹⁴¹. Süyûtî, İbn ed-Dureys'in Fedailu'l-Kur'ân isimli eserinden alıntı yaparak Ata el-Horasani kanalı ile İbn Abbas'a atfedilen nüzûl tertibine yer verir¹⁴². Süyûtî, Beyhaki'nin Delailu'u-Nübüvve'sinden alıntı ile İkrime ve Hasan b. Ebi'l-Hasan'a nisbet edilen nüzûl tertibine

¹³⁵ Watt, **Kur'ân'a Giriş**, s. 130.

¹³⁶ Ebü'l-Ferec Muhammed b. İshak en-Nedîm, **el-Fihrist**, tahkik: Eymen Fuâd Seyyid, Müessesetü'l-Furkan li't-Türasi'l-İslami, Londra 2009, c. I/1, s. 70.

¹³⁷ İbnü'n-Nedîm, **el-Fihrist**, c. I/1, s. 64.

¹³⁸ İbnü'n-Nedîm, **el-Fihrist**, c. I/1, s. 64-69.

¹³⁹ Abdullah b. Ebi Dâvûd, **Kitâbü'l-Mesâhif**, Çev: Abdülkadir Karakuş, Ankara Okulu Yay, Ankara 2018, s. 36.

¹⁴⁰ İbnü'n-Nedîm, **el-Fihrist**, c. I/1, s. 61-63.

¹⁴¹ Zerkeşî, **Burhân**, c. I, s. 139-140.

¹⁴² Süyûtî, **İtkan**, s. 81.

de yer verir¹⁴³. Süyûtî, tabiunun Kur'ân âlimlerinden biri olarak kabul edilen Câbir b. Zeyd'e dayandırılan bir nüzûl listesi de verir¹⁴⁴. Süyûtî isim zikretmeksizin bir liste daha verir¹⁴⁵.

Süyûtî, Ebü'l-Hasan b. el-Hasar'ın en-Nasih ve'l-Mensuh isimli eserinden alıntı yaparak üzerinde ittifak ve ihtilaf edilen Medenî sûreleri aslına uygun bir şekilde beyitler halinde sunmaktadır¹⁴⁶. Bu şiir genellikle âlimler nezdinde uygun görülmektedir¹⁴⁷.

El-Hasar, ittifakla yirmi sûrenin Medine'de nazil olduğunu, on iki sûre üzerinde ise ihtilaf bulunduğunu söyler. Üzerinde ittifak edilen yirmi sûre şöyledir: Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, Enfâl, Tevbe, Nûr, Ahzâb, Muhammed, Feth, Hucurât, Hadîd, Mücâdile, Haşr, Mümtehine, Cum'a, Münâfikun, Talâk, Tahrîm, Nasr. Medenî olup olmadığı konusunda ihtilaf edilen on iki sûre şu şekildedir: Fâtiha, Ra'd, Rahmân, Saf, Tegabün, Mutaffifîn, Kadir, Beyyine, Zilzâl, İhlâs, Felak, Nâs.

Ülkemizdeki birçok çalışmada referans olarak kullanılan Hz. Osman'a atfedilen nüzûl tertipli sûre listesine dair ulaşabildiğimiz bilgilerin izi Cerrahoğlu'nun Tefsîr Usulü¹⁴⁸ kitabından öteye ulaşamamıştır. Bu listenin Mısır Heyeti'nin hazırladığı liste ile aynı olması bir karışıklığın olabileceği ve bu listenin asılsızca Hz. Osman'a nisbet edilebildiği iddialarını gündeme getirmiştir¹⁴⁹.

Tablo 2. Kronolojik Mushaf Örneklerinde Sûrelerin Tertibi

	İBN ABBAS ¹⁵⁰	CABİR B. ZEYD ¹⁵¹	İKRİME- EL HASAN ¹⁵²	İBN NEDİM ¹⁵³	ZERKEŞİ ¹⁵⁴	SUYUTİ ¹⁵⁵
1	Alak	Alak	Alak	Alak	Alak	Alak
2	Kalem	Kalem	Kalem	Kalem	Kalem	Kalem

¹⁴³ Süyûtî, *İtkan*, s. 80.

¹⁴⁴ Süyûtî, *İtkan*, s. 81, 116.

¹⁴⁵ Süyûtî, *İtkan*, s. 117.

¹⁴⁶ Süyûtî, *İtkan*, s. 82-83.

¹⁴⁷ Ünver, *Tefsîr Usulünde Mekkî-Medenî İlmi*, s. 124.

¹⁴⁸ Cerrahoğlu, *Tefsîr Usulü*, s. 86-87.

¹⁴⁹ Bkz: Muhammed Şerif Kahraman, "Hz. Osman'a Nüzûl Sırasına Göre Mushaf Nispet Edilmesi Üzerine Bir İnceleme", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. IV, Sayı: 1, s. 173-182.

¹⁵⁰ Süyûtî, *İtkan*, s. 81.

¹⁵¹ Süyûtî, *İtkan*, s. 116.

¹⁵² Süyûtî, *İtkan*, s. 80.

¹⁵³ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, c. I/1, s. 62-63.

¹⁵⁴ Zerkeşî, *Burhân*, c. I, s. 139-140. Zerkeşî bu listeyi isim vermeden rivâyeti güvenilir diyerek aktarmıştır. İbn Abbas rivâyeti ile örtüşen bu listede sadece Saff ve Tevbe sûrelerinin yeri küçük değişikliklerle farklıdır.

¹⁵⁵ Süyûtî, *İtkan*, s. 117.

Tablo 2. (Devam)

	İBN ABBAS	CABİR B. ZEYD	İKRİME- EL HASAN	İBN NEDİM	ZERKEŞİ	SUYUTİ
3	Müzzemmil	Müzzemmil	Müzzemmil	Müzzemmil	Müzzemmil	Müzzemmil
4	Müddessir	Müddessir	Müddessir	Müddessir	Müddessir	Müddessir
5	Tebbet	Fâtiha	Tebbet	Tebbet ¹⁵⁶	Tebbet	Fâtiha
6	Tekvîr	Tebbet	Tekvîr	Tekvîr	Tekvîr	Tebbet
7	A'lâ	Tekvîr	A'lâ	A'lâ	A'lâ	Tekvîr
8	Leyl	A'lâ	Leyl	İnşirâh	Leyl	A'lâ
9	Fecr	Leyl	Fecr	Asr	Fecr	Leyl
10	Duhâ	Fecr	Duhâ	Fecr	Duhâ	Fecr
11	İnşirâh	Duhâ	İnşirâh	Duhâ	İnşirâh	Duhâ
12	Asr	İnşirâh	Asr	Leyl	Asr	İnşirâh
13	Âdiyât	Asr	Âdiyât	Âdiyât	Âdiyât	Asr
14	Kevser	Âdiyât	Kevser	Kevser	Kevser	Âdiyât
15	Tekâsür	Kevser	Tekâsür	Tekâsür	Tekâsür	Kevser
16	Mâûn	Tekâsür	Mâûn	Mâûn	Mâûn	Tekâsür
17	Kâfirûn	Mâûn	Kâfirûn	Kâfirûn	Kâfirûn	Mâûn
18	Fîl	Kâfirûn	Fîl	Fîl	Fîl	Kâfirûn
19	Felak	Fîl	Felak	İhlâs	Felak	Fîl
20	Nâs	Felak	Nâs	Felak	Nâs	Felak
21	İhlâs	Nâs	İhlâs	Nâs	İhlâs	Nâs
22	Necm	İhlâs	Necm	Necm	Necm	İhlâs
23	Abese	Necm	Abese	Abese	Abese	Necm
24	Kadir	Abese	Kadir	Kadir	Kadir	Abese
25	Şems	Kadir	Şems	Şems	Şems	Kadir
26	Burûc	Şems	Burûc	Burûc	Burûc	Şems
27	Tîn	Burûc	Tîn	Tîn	Tîn	Burûc
28	Kureyş	Tîn	Kureyş	Kureyş	Kureyş	Tîn
29	Karia	Kureyş	Karia	Karia	Karia	Kureyş
30	Kıyâme	Karia	Kıyâme	Kıyâme	Kıyâme	Karia
31	Hümeze	Kıyâme	Hümeze	Hümeze	Hümeze	Kıyâme
32	Mürselât	Hümeze	Mürselât	Mürselât	Mürselât	Hümeze
33	Kaf	Mürselât	Kaf	Kaf	Kaf	Mürselât
34	Beled	Kaf	Beled	Beled	Beled	Kaf
35	Târık	Beled	Târık	Rahmân	Târık	Beled
36	Kamer	Târık	Kamer	Cin	Kamer	Târık
37	Sâd	Kamer	Sâd	Yâsîn	Sâd	Kamer
38	A'raf	Sâd	Cin	A'raf	A'raf	Sâd
39	Cin	A'raf	Yâsîn	Furkan	Cin	A'raf
40	Yâsîn	Cin	Furkan	Fâtır	Yâsîn	Cin
41	Furkan	Yâsîn	Fâtır	Meryem	Furkan	Yâsîn
42	Fâtır	Furkan	Tâhâ	Tâhâ	Fâtır	Furkan
43	Meryem	Fâtır	Vâkıa	Vâkıa	Meryem	Fâtır
44	Tâhâ	Meryem	Şuarâ	Şuarâ	Tâhâ	Meryem
45	Vâkıa	Tâhâ	Neml	Neml	Vâkıa	Tâhâ
46	Şuarâ	Vâkıa	Kasas	Kasas	Şuarâ	Vâkıa
47	Neml	Şuarâ	İsrâ	İsrâ	Neml	Şuarâ
48	Kasas	Neml	Yûnus	Hûd	Kasas	Neml
49	İsrâ	Kasas	Hûd	Yûsuf	İsrâ	Kasas
50	Yûnus	İsrâ	Yûsuf	Yûnus	Yûnus	İsrâ
51	Hûd	Yûnus	Hicr	Hicr	Hûd	Yûnus
52	Yûsuf	Hûd	En'âm	Sâffât	Yûsuf	Hûd
53	Hicr	Yûsuf	Sâffât	Lokmân ¹⁵⁷	Hicr	Yûsuf
54	En'âm	Hicr	Lokmân	Mü'minûn	En'âm	Hicr
55	Sâffât	En'âm	Sebe'	Sebe'	Sâffât	En'âm

¹⁵⁶ Listenin bu kısımdan sonrası Mücahit rivâyetidir. Önceki dört sûre Muhammed b. Numan b. Beşir rivâyetidir.

¹⁵⁷ Mücahit bu rivâyetinde Lokmân sûresinin son âyetlerinin Medenî olduğunu söyler. İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, c. I/1, s. 62.

Tablo 2. (Devam)

	İBN ABBAS	CABİR B. ZEYD	İKRİME- EL HASAN	İBN NEDİM	ZERKEŞİ	SUYUTİ
56	Lokmân	Sâffât	Zümer	Enbiyâ	Lokmân	Sâffât
57	Sebe'	Lokmân	Mü'min	Zümer	Sebe'	Lokmân
58	Zümer	Sebe'	Duhân	Mü'min	Zümer	Sebe'
59	Mü'min	Zümer	Fussilet	Fussilet	Mü'min	Zümer
60	Fussilet	Mü'min	Şûra	Şûra	Fussilet	Mü'min
61	Şûra	Fussilet	Zuhruf	Zuhruf	Şûra	Fussilet
62	Zuhruf	Zuhruf	Câsiye	Duhân	Zuhruf	Zuhruf
63	Duhân	Duhân	Ahkaf	Câsiye	Duhân	Duhân
64	Câsiye	Câsiye	Zâriyât	Ahkaf ¹⁵⁸	Câsiye	Câsiye
65	Ahkaf	Ahkaf	Gaşiye	Zâriyât	Ahkaf	Ahkaf
66	Zâriyât	Zâriyât	Kehf	Gaşiye	Zâriyât	Zâriyât
67	Gaşiye	Gaşiye	Nahl	Kehf ¹⁵⁹	Gaşiye	Gaşiye
68	Kehf	Kehf	Nûh	En'âm ¹⁶⁰	Kehf	Kehf
69	Nahl	Şûra	İbrâhim	Nahl ¹⁶¹	Nahl	Şûra
70	Nûh	Secde	Enbiyâ	Nûh	Nûh	İbrâhim
71	İbrâhim	Enbiyâ	Mü'minûn	İbrâhim	İbrâhim	Enbiyâ
72	Enbiyâ	Nahl ¹⁶²	Secde	Zümer ¹⁶³	Enbiyâ	Nahl
73	Mü'minûn	Nûh	Tûr	Secde	Mü'minûn	Secde
74	Secde	Tûr	Mülk	Tûr	Secde	Nûh
75	Tûr	Mü'minûn	Hâkka	Mülk	Tûr	Tûr
76	Mülk	Mülk	Mearic	Hâkka	Mülk	Mü'minûn
77	Hâkka	Hâkka	Nebe'	Meâric	Hâkka	Mülk
78	Meâric	Meâric	Nâziât	Nebe'	Meâric	Hâkka
79	Nebe'	Nebe'	İnşikak	Nâziât	Nebe'	Meâric
80	Nâziât	Nâziât	İnfitâr	İnfitâr	Nâziât	Nebe'
81	İnfitâr	İnfitâr	Rûm	İnşikak	İnfitâr	Nâziât
82	İnşikak	İnşikak	Ankebût	Rûm	İnşikak	İnfitâr
83	Rûm	Rûm	MUTAFFİFİN	Ankebût	Rûm	İnşikak
84	Ankebût	Ankebût	BAKARA	Mutaffifin	Ankebût	Rûm
85	Mutaffifin	Mutaffifin	ÂL-İ İMRÂN	Kamer	Mutaffifin	Ankebût
86	BAKARA ¹⁶⁴	BAKARA	ENFÂL	Tânk	BAKARA	Mutaffifin
87	ENFÂL	ÂL-İ İMRÂN	AHZÂB	BAKARA ¹⁶⁵	ENFÂL	BAKARA
88	ÂL-İ İMRÂN	ENFÂL	MAİDE	ENFÂL	ÂL-İ İMRÂN	ÂL-İ İMRÂN
89	AHZÂB	AHZÂB	MÜMTEHİNE	A'RAF	AHZÂB	ENFÂL
90	MÜMTEHİNE	MAİDE	NİSÂ	ÂL-İ İMRÂN	MÜMTEHİNE	AHZÂB
91	NİSÂ	MÜMTEHİNE	ZİLZÂL	MÜMTEHİNE	NİSÂ	MAİDE
92	ZİLZÂL	NASR	HADİD	NİSÂ	ZİLZÂL	MÜMTEHİNE
93	HADİD	HAC	MUHAMMED	ZİLZÂL	HADİD	NİSÂ
94	MUHAMMED	MÜNÂFİKUN	RA'D	HADİD	MUHAMMED	ZİLZÂL
95	RA'D	MÜCÂDİLE	RAHMÂN	MUHAMMED	RA'D	HADİD
96	RAHMÂN	TAHRİM	İNSÂN	RA'D	RAHMÂN	MUHAMMED
97	İNSÂN	CUM'A	TALÂK	İNSÂN	İNSÂN	RA'D

¹⁵⁸ Mûcahit bu rivâyetinde Ahkaf sûresinin bazı âyetlerinin Medenî olduğunu söyler. İbnü'n-Nedîm, **el-Fihrist**, c. I/1, s. 63.

¹⁵⁹ Mûcahit bu rivâyetinde Kehf sûresinin son âyetlerinin Medenî olduğunu söyler. İbnü'n-Nedîm, **el-Fihrist**, c. I/1, s. 63.

¹⁶⁰ Mûcahit bu rivâyetinde En'âm sûresinin bazı âyetlerinin Medenî olduğunu söyler. İbnü'n-Nedîm, **el-Fihrist**, c. I/1, s. 63.

¹⁶¹ Mûcahit bu rivâyetinde Nahl sûresinin son âyetlerinin Medenî olduğunu söyler. İbnü'n-Nedîm, **el-Fihrist**, c. I/1, s. 63.

¹⁶² Câbir b. Zeyd sıraladığı liste içinde parantez bilgisi olarak Nahl sûresinin ilk kırk âyetinin Mekkî, geri kalanının Medenî olduğunu söyler.

¹⁶³ Zümer sûresi iki yerde geçmektedir.

¹⁶⁴ Medenî sûreler büyük harfle belirgin kılındı.

¹⁶⁵ Listenin bu kısımdan sonrası İbn Abbas rivâyetidir.

Tablo 2. (Devam)

	İBN ABBAS	CABİR B. ZEYD	İKRİME- EL HASAN	İBN NEDİM	ZERKEŞİ	SUYUTİ
98	TALÂK	TEGABÜN	BEYYİNE	TALÂK	TALÂK	RAHMÂN
99	BEYYİNE	SAF	HAŞR	BEYYİNE	BEYYİNE	İNSÂN
100	HAŞR	FETH	NASR	HAŞR	HAŞR	TALÂK
101	NASR	TEVBE	NÛR	NASR	NASR	BEYYİNE
102	NÛR		HAC	NÛR	NÛR	HAŞR
103	HAC		MÛNÂFİKUN	HAC	HAC	NASR
104	MÛNÂFİKUN		MÛCÂDİLE	MÛNÂFİKUN	MÛNÂFİKUN	NÛR
105	MÛCÂDİLE		HUCURÂT	MÛCÂDİLE	MÛCÂDİLE	HAC
106	HUCURÂT		TAHRÎM	HUCURÂT	HUCURÂT	MÛNÂFİKUN
107	TAHRÎM		SAF	TAHRÎM	TAHRÎM	MÛCÂDİLE
108	CUM'A		CUM'A	CUM'A	SAF	HUCURÂT
109	TEGABÜN		TEGABÜN	TEGABÜN	CUM'A	TAHRÎM
110	SAF		FETH	SAF	TEGABÜN	CUM'A
111	FETH		TEVBE	FETH	FETH	TEGABÜN
112	MÂİDE		¹⁶⁶	MÂİDE	TEVBE	SAF
113	TEVBE			TEVBE	MÂİDE	FETH
114						TEVBE

¹⁶⁶ Beyhaki bu rivâyette üç sûrenin yer almadığını, onların Fatiha, A'râf ve Meryem sûreleri olduğunu, Mekke'de indiklerini söyler. Süyûtî, **İtkan**, s. 80.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEVHİDE ÇAĞRI DÖNEMİ

Kur'ân-ı Kerîm'de nüzûl sırasına göre Hz. Muhammed'in sîretini ele alan bu çalışmada, Hz. Muhammed'e yönelik hitap âyetleri çerçevesinde, ilk 65 sûre örneği üzerinden bir nüve sunulmaya gayret edilecektir. Bu dönem, bi'setin Mekke devrinin ilk on yılına tekabül etmektedir¹⁶⁷. Bu dönemin sîret temalı olayları, daha çok tartışma sahneleri olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁶⁸. Câbirî'nin tasnifinden hareketle bu on yıl, beş dönem halinde değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Aslında her ne kadar beş aşama halinde gruplandırılrsa da bölümler, birbirlerinden keskin sınırlar ile ayrılmazlar. Mevzuların iç içe işlendiği görülmektedir. Üzerine yoğunlaşılan konu farklılığı ile ancak aşamalar birbirinden ayrılmaktadır. Öyle ki, Kur'ân'ın üç temel konusu olarak adlandırılan tevhid, nübüvvet ve âhiretin, her devrede âyetlerle işlendiği, dönemine göre vurgunun değiştiği, aynı konuların bile kendi içinde bir hiyerarşi ile ilerlediği görülmektedir.

Bir zincirin halkalarının birbirine sıkıca kenetlenmesi gibi mevzuların aşama aşama tedricen işlendiğini ve sağlam temeller üzerinde kuvvetli bağlar ile birbirlerine iliştilendiğini, bir konunun her aşamada farklı yönleriyle ele alınarak tamamlandığını söylemek mümkündür. Her aşamada karşımıza çıkacak olan ve sürekli tekrar edilen konular, bu zemin üzerinden değerlendirilebilir. Bu durumda aynı sözler, tekrar olmaktan çıkmakta ve her ortamda farklı manaya bürünmektedir. Bunu, belagat âlimlerinin Kur'ân'ın hitabına dair söylediği “Her makamda ayrı bir makal vardır.” özdeyişiyle¹⁶⁹ formüle etmek mümkündür. Âyetler, yaşanan bir hayatın üzerine koyularak okunduğunda, kelamın dinamik ve işlevsel yapısı öne çıkmakta, tekrar edilen bir harf bile nice farklı manalar barındırmaktadır.

¹⁶⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, c. V, s. 335-336.

¹⁶⁸ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 19.

¹⁶⁹ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. II, s. 104.

Her dönem genel anlamda dört kriter üzerinden değerlendirilmektedir. Bunlar; Hz. Muhammed'in hangi sıfatlarla anıldığı, Yüce Allah'ın öne çıkarılan isimlerinin neler olduğu, muhatapların kimler olduğu, hangi olayların gündem yapıldığı şeklinde belirlenmiştir.

İbn Abbas'a atfedilen nüzûl listesi takip edilmiştir. Ondaki ilk 28 sûre birinci aşama olarak ele alınmıştır. İlk 28 sûre şunlardır: Alak, Kalem, Müzzemmil, Müddessir, Tebbet, Tekvîr, A'lâ, Leyl, Fecr, Duhâ, İnşirâh, Asr, Âdiyât, Kevser, Tekâsür, Mâûn, Kâfirûn, Fîl, Felak, Nâs, İhlâs, Necm, Abese, Kadir, Şems, Burûc, Tin ve Kureyş. Bu etütte, Hz. Muhammed'e doğrudan hitap eden âyetlerin izi takip edildiği için, genel mahiyete sahip olan sûreler dışarıda bırakılarak geri kalanlar özelinde açıklama yapılmıştır. Bu minvalde Tebbet, Leyl, Fecr, Asr, Âdiyât, Tekâsür, Mâûn, Fîl, Kadir, Şems, Burûc, Tin ve Kureyş sûreleri üzerinde durulmamıştır. Bu sûreler Hz. Muhammed'e yönelik doğrudan hitap âyetleri içermediği ve muhtevaları genel mesajlar barındırdığı için ele alınmamıştır. Böylece birinci aşamada, Hz. Resul'e hitap âyetlerinin yer aldığı 15 sûre üzerinde çalışılmıştır. Bu sûreler, Alak, Kalem, Müzzemmil, Müddessir, Tekvîr, A'lâ, Duhâ, İnşirâh, Kevser, Kâfirûn, Felak, Nâs, İhlâs, Necm ve Abese'den oluşturulmuştur.

1.1. Alak Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: İlk Vahiyle Birlikte Risaletin İkrâmı (1-5. Âyetler)

Kur'ân-ı Kerîm'de nüzûl sırasına göre Hz. Muhammed'in sîreti, onun ilk vahyi almasıyla başlar. Alak sûresinin ilk beş âyetinin, ilk inen vahiy olduğu, birkaç ihtilafa¹⁷⁰ rağmen ekser ulemâ tarafından kabul edilir¹⁷¹. Bu âyetler ile birlikte Hz. Muhammed, risaletle nimetlendirilmiş¹⁷², Allah'ın elçisi vasfını almış ve ahir ömrünü bu göreve adanmıştır. Hz. Muhammed, sadece kendi hayatı için değil, tüm insanlık adına bir dönüm

¹⁷⁰ Câbir b. Abdillâh'a dayandırılan muttefekun aleyh bir rivâyette, ilk inen vahyin Müddessir sûresi olduğu geçmektedir. Bkz: Mûsâ b. Ukbe, **Kitabü'l-Meğazi**, tahkik: Muhammed Bakâşîş Ebû Malik, Mektebetü Dârü'l-Minhac, Riyad h. 1434, s. 78; Zerkeşî, **Burhân**, c. I, s. 147; Süyûtî, **İtkan**, s. 114. İlk vahyin Alak sûresi olduğunu söyleyen Hz. Aişe rivâyeti ile Müddessir sûresi olduğunu ifade eden Câbir b. Abdillâh rivâyeti cem edilmeye çalışılmış ve Müddessir sûresinin Fetretü'l Vahy'den sonra ilk nazil olan sûre olduğu ya da onun, tebliği emreden ilk âyetler olduğu söylenmiştir. Bkz: Zerkeşî, **Burhân**, c. I, s. 148. Mürsel bir rivâyete dayandırılarak ilk inen vahyin, Fatîha sûresi olduğu da söylenmektedir. Bkz: Süyûtî, **İtkan**, s. 114-115.

¹⁷¹ Ebü'l-Hasan Mukatil b. Süleyman el-Ezdi, **Tefsîru Mukatil b. Süleyman**, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, tahkik: Ahmed Ferid, Beyrut 2003, c. III, s. 500; Vâhidî, **Esbâbü'n-Nüzûl**, s. 9-12; Zerkeşî, **Burhân**, c. I, s. 147; Süyûtî, **İtkan**, s. 113.

¹⁷² Mûsâ b. Ukbe, **Kitabü'l-Meğazi**, s. 78.

noktası sayılabilecek, Yüce Allah'ın indireceği son kitabın ilk sözleri addedilecek âyetlere muhatap olma tecrübesini, Hz. Aişe kanalıyla gelen bir hadiste şöyle ifade eder:

Kırk yaşında iken¹⁷³, Hira mağarasında tahannüs ettiği bir sırada yanına melek geldi ve “Oku!” dedi. Kendisine okuma bilmediğini söyledim. Beni kolları arasına alıp kuvvetle sıktı, sonra “Oku!” dedi. Ben yine, “Okuma bilmem” dedim. Beni tekrar kolları arasına aldı, kuvvetle sıktı ve “Oku!” diye tekrar etti. Ben yine “Okuma bilmem” dedim. Üçüncü defa kolları arasına alıp daha kuvvetlice sıktıktan sonra bıraktı ve şöyle dedi: *“Oku, yaratan Rabb’inin adıyla ki, insanı, bir kan pıhtısından yarattı. Oku, çünkü Rabb’in, en üstündür. Kalemle öğreten O’dur. İnsana, bilmediğini öğretti”*¹⁷⁴.

Sonra kalbi titreyerek Hz. Hatice'nin yanına geldi ve “Beni örtün, beni örtün!” buyurdu. Onu örttüler. Sükûnete erince Hz. Hatice'ye başından geçenleri anlattı ve “Nefsim hususunda korktum!” dedi. Hz. Hatice de “Asla korkma! Vallahi Allah seni utandırmaz. Zira sen, sıla-i rahimde bulunursun, doğru konuşursun, işini göremeyenlerin yükünü taşırsın, ihtiyaç sahibi için harcarsın, misafire ikram edersin, Hak yolunda çile çekenlere yardım edersin!” dedi¹⁷⁵.

Böylece Hz. Muhammed'in nübüvvet hayatı başlamış oldu. Oku emriyle başlayan nübüvvetin ilk yüklediği sorumluluk, Allah'ın adını anarak okumak, insanı kan pıhtısından yaratanın Allah olduğunu bellemek, bunlara ilaveten, hayatı ıslah edecek olan kalemi¹⁷⁶ öğreten ve bilginin yegâne kaynağı olan Rabbin sonsuz lütuf sahibi olduğunu hatırd tutmaktır.

Ayrıca Kur'an'ın nüzûl süreci içinde, Allah'ın ilk tanıtıldığı yer burasıdır. Yüce Allah kendini tanıtarak söze başlamaktadır. Bu minvalde Yüce Allah'ın Yaratıcı, Rab, Kerîm ve Öğretici olması özellikleri öne çıkmaktadır.

İkinci Atf: İlk Günden Mücadele (6-19. Âyetler)

¹⁷³ Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişam, **Sîret-u İbn Hişam**, Çev: Hasan Ege, Kahraman Yay, İstanbul 2006, c. I, s. 309.

¹⁷⁴ Alak, 96/1-5. Meal için bkz: Muhammed Hamidullah, **Aziz Kur'an**, Çev: Abdulaziz Hatip, Mahmut Kanık, Beyan Yay, İstanbul 2000, s. 745.

¹⁷⁵ Muhammed b. İsmâil Ebû Abdillâh el-Buhârî, **el-Câmiu's-Sahîhu**, tahkik: Mustafa Dib el-Buğa, 3.bsk, Dârü İbn Kesîr, Beyrut 1987, Bed'ül-Vahy 3; Ebü'l-Huseyn Müslim b. Haccac, **el-Câmi'u's-Sahîh**, Dârü'l-Cîl, t.y., Beyrut, İman 422.

¹⁷⁶ Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesîr Ebû Cafer Taberî, **Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'an**, tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risale, 2000, c. XXIV, s. 519.

Alak sûresinin 6-19. âyetlerinden müteşekkil ikinci kısmının, ilk inen âyetlerle aynı anda değil, onlardan daha sonraki bir zamanda nazil olduğu söylenmektedir¹⁷⁷. Kaynaklar bu âyetlerin, Hz. Nebî'nin namazını engelleyen Ebû Cehil hakkında indiğini söylemektedir¹⁷⁸. Hz. Nebî'nin nübüvvet görevine başlamasının vaktiyle, karşı safın oluşmasının ve bir mücadelenin kendini göstermesinin zamanları iç içedir. İlk âyetlerin akabinde, namazın engellenmesi örneğinin verilmesi bunu göstermektedir.

Ebû Cehil, malı ile kendini müstağni görerek taşkınlık yapması¹⁷⁹ ve hakikati inkâr etmesi¹⁸⁰ üzerine, birde namaz kılını engellemesi¹⁸¹ neticesinde azap ile tehdit edilmiştir¹⁸². Yüce Allah da, elçisini savunmuş ve namazı engelleyene itaat etmemesini, sadece secde ederek Rabbine yaklaşmasını ondan istemiştir¹⁸³.

Namazı engellenenin, Kur'ân'da gündem yapılması, bu olayın, faili ile sınırlı kalmadığını göstermekte ve toplumun genel özellikleri hakkında ilk malumatı vermektedir. Böylelikle Hz. Muhammed'in ilk muhatapları olan Mekke ahalisinin, inancı yaşama hakkına saldıracak kadar kendini üstün gören azgın bir zihniyeti, içinde barındırdığı görülmektedir. Öte yandan sûrede anlatılan bu olay, davetin aşikâr olarak yapılmaya başlandığına ve Hz. Nebî'nin namazını açıkça kıldığını işaret etmektedir¹⁸⁴.

Ayrıca salat kelimesinin anlam skalasından hareketle, meselenin sadece namazı engellemek olmadığını ve daha geniş bir alanı kapsadığını da ilave etmek gerekmektedir. Salat kavramı, namaz kılmak, yardım etmek, atılmak, ısınmak, dua ve havra manalarına gelmektedir¹⁸⁵.

1.2. Kalem Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Yüce Allah'ın, Elçisini Savunması (1-16. Âyetler)

¹⁷⁷ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 19.

¹⁷⁸ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 373; Abdurrahman b. Ebi Bekr b. Muhammed Ebü'l-Fadl es-Süyûtî, *Lübabü'n-Nükul fi Esbâbi'n-Nüzûl*, Dârü İhyai'l-'Ulûm, Beyrut, s. 232.

¹⁷⁹ Mukatil, *Tefsîr*, c. III, s. 501.

¹⁸⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXIV, s. 523.

¹⁸¹ Alak, 96/9-10.

¹⁸² Alak, 96/15-16.

¹⁸³ Alak, 96/19.

¹⁸⁴ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 24.

¹⁸⁵ Mehmet Okuyan, *Kur'ân-ı Kerîm'de Çok Anlamlılık*, Düşün Yay, İstanbul 2013, s. 397-341.

Yüce Allah, seçtiği ve görev verdiği elçisini yalnız bırakmamakta, gerekli durumlarda onu savunmaktadır. Nitekim Kalem sûresinin 2. âyetinde “*Sen, Rabbinin nimeti sayesinde mecnun değilsin*”¹⁸⁶.” buyrulmaktadır.

Resulullah, Yüce Allah’tan aldığı görevi yerine getirirken, daveti kabul etmeyenlerin oluşturduğu karşı taraf ile sürekli bir mücadele içinde olmuştur. Allah’ın dinine davet ile O’nun yolunda mücadele etmenin, ilk günden iç içe var olduğu görülmektedir¹⁸⁷. Vahyin gelmesinin hemen ardından davet ve mücadelenin yoğun bir şekilde başlamış olması¹⁸⁸, Hz. Muhammed’in, resul olmadan önce de etrafında olup bitenlere karşı duyarlı oluşu ve az âyetle de etkin davet yapmanın mümkün bulunuşu ile açıklanabilir¹⁸⁹.

Esbâbü’n-nüzûl rivâyetlerinde Kalem sûresinin ilk pasajının, Kureyş müşriklerinin Hz. Nebî’yi mecnun olmakla itham etmeleri üzerine nazil olduğu belirtilmektedir¹⁹⁰. Mekkeli müşriklerin ilah tasavvurlarının aksine, yeryüzünde yegâne söz sahibi olan ve görevlendirdiği elçisini yalnız bırakmayıp savunan Yüce Allah¹⁹¹, mücadeleye kalkışan kâfirlere hesap sormuştur. Hz. Nebî’ye hitap ederek¹⁹², rahmeti¹⁹³ vesilesiyle kendisinin mecnun olmadığını bildirmiş ve böylece onu desteklemiş, akabinde karşı tarafı uyarmıştır¹⁹⁴.

Kalem sûresinin ilgili âyetleri, Resulullah’ın mecnun olmadığını, bilakis yüce bir ahlak üzere bulunduğunu bildirmektedir¹⁹⁵. Zira onun, vahiy almadan öncede mükemmel bir ahlaka sahip olduğu, Allah’ın, ahlakı güzel olan kimseyi nebî olarak seçtiği ve vahyin ahlak üzerinde yüceldiği görülmektedir¹⁹⁶. Öte yandan ilk âyetlerde ahlaka yapılan vurgu, âyetlerle öğretilen değerlerin hayata aktarılmasına yönlendirmekte ve Resulullah’ın örnek alınmasına teşvik etmektedir.

¹⁸⁶ Kalem, 68/2.

¹⁸⁷ Derveze, **et-Tefsîrû’l-Hadîs**, c. I, s. 43.

¹⁸⁸ Konuları itibariyle sonraki yıllarda inmiş olabileceği de söylenmektedir. Bkz: Derveze, **et-Tefsîrû’l-Hadîs**, c. I, s. 39; Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 206; Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 75. Tablo 2’deki bütün listelerde ise Kalem sûresine ikinci sırada yer verilmektedir. Ayrıca Mücahid’dan nakille Taberî de, Alak’tan sonra ikinci sırada Kalem sûresinin indiğini söylemektedir. Bkz: Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XXIV, s. 522.

¹⁸⁹ Musa Şimşekçakan, **Sözün Gücü**, Düşün Yay, 2.bsk, İstanbul 2012, s. 96.

¹⁹⁰ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 386; Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XXIII, s. 528; Süyûtî, **Lübabü’n-Nükul**, s. 218.

¹⁹¹ Şimşekçakan, **Sözün Gücü**, s. 95.

¹⁹² Derveze, **et-Tefsîrû’l-Hadîs**, c. I, s. 36.

¹⁹³ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 386.

¹⁹⁴ Derveze, **et-Tefsîrû’l-Hadîs**, c. I, s. 35.

¹⁹⁵ Kalem, 68/4.

¹⁹⁶ Derveze, **et-Tefsîrû’l-Hadîs**, c. I, s. 40.

Yüce Allah tarafından, üstün ahlaka sahip olmakla taltif edilen Resulullah, karşı tarafın mecnunluk ithamına sabrettiği ve görevini yerine getirdiği takdirde¹⁹⁷ noksan olmayan ve hiç eksilmeyen bir mükâfat kazanacaktır¹⁹⁸. Ayrıca kimin mecnun olduğunu, yakında Hz. Resul'de görecek, Mekke¹⁹⁹ halkı da görecektir. Resulullah'tan istenen, hakikati yalanlayanlara ve ahlaktan yoksun olanlara itaat etmemesidir. Üstelik bu karşı taraf, vahyin kaynağını da hedef alarak²⁰⁰ âyetleri, “eskilerin masalları” olarak nitelemişlerdir²⁰¹. Mekkeli müşrikler, Resulullah'a “mecnun” , âyetlere “öncekilerin masalları” diyerek davete karşı mücadele etmişlerdir.

Mekkeli müşrikler vahye karşı ilk tavırlarını, elçiyi hedef alarak ortaya koymuşlar ve ilk söylemleri, Hz. Muhammed'i mecnunlukla itham etmek olmuştur. Sonraki süreçte buna benzer iftiralarını yenilemişler ve âyetlerin ısrarlı reddedişine rağmen bu iddialarını sürdürmüşlerdir. Öyle ki bu mesele, Kur'ân'ın Mekke döneminin önemli gündemlerinden biri haline gelmiştir. Mekke devrine yayılacak kadar uzun soluklu bir iftira olması, bu iddiaların, toplumda yer etmiş köklü bir zihniyetten kaynaklandığına işaret etmektedir.

Kur'ân'ın indiği coğrafyada, toplum nezdinde şairler, kâhinler ve sihirbazlar, imtiyazlı bir konuma sahiptiler. Bu kişilerin, cinlerle iletişim kurarak görünmez dünyadan haberler getirdiklerine ve farklı özelliklere sahip olduklarına inanılırdı. Müşriklerin, Hz. Nebî'nin vahiy alması neticesinde, onu mecnun olmakla itham etmeleri bu düzlemde değerlendirilebilir. Yüce Allah, bu iddiaların hepsini ısrarla reddetmektedir. Çünkü şairlerin, kâhinlerin ve sihirbazların imtiyazlı olmalarının yanı sıra, toplum tarafından iç yüzleri biliniyor, onlar, ana malzemelerinin abartı sanatı ve yalan olmasıyla ve erdemden yoksun hayatlarıyla tanınıyorlardı²⁰². Konuştukları an âdeta etraflarını büyüler ve insanları etkilerlerdi. Söz bittiğinde ise, tılsım dağılır ve hayat kaldığı yerden devam ederdi. Bu sebeple Hz. Resul'ün mecnun olmadığı âyetlerde ısrarla reddedilirken, vahiy olayının Arap kültüründe yer eden mecnun, kâhin, sahir ve şair olayından tümüyle farklı olduğu öğretilmektedir²⁰³.

¹⁹⁷ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 36.

¹⁹⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXIII, s. 528.

¹⁹⁹ Mukatil, *Tefsîr*, c. III, s. 386.

²⁰⁰ Şimşekçakan, *Sözün Gücü*, s. 96.

²⁰¹ Kalem, 68/1-16.

²⁰² Bkz. Şuarâ, 26/221-226. Bu âyetlerde, şairlerin, günah ve iftiraya düşkün oldukları, onlara sapkınların uyduğu, her vadide başıboş dolaştıkları ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söyledikleri bildirilmektedir.

²⁰³ Toshihiko Izutsu, *Kur'ân'da Dini ve Ahlakî Kavramlar*, Çev: Selahattin Ayaz, Pınar Yay, İstanbul 2010, s. 21-23.

Vahiy üzerinden ortaya atılan diğerk bir iddia, onun esatiru’l-evvelin olduğunun söylenmesidir. Bu iddia ilk olarak Kalem sûresi ile karşımıza çıkmakta ve toplamda Kur’ân içinde dokuz yerde gündem yapılmaktadır²⁰⁴. Bu ifade daha çok, içine kahramanlık hikâyelerinin, tarihi kıssaların girdiği önceki milletlere ait rivâyetler olarak anlaşılmakla birlikte, putperest kavimlerin tanrılarına ilişkin efsaneleri ve batıl inançları da kapsamaktadır²⁰⁵.

İkinci Atıf: Ücretsiz Davet (44-52. Âyetler)

Hız. Nebî’nin sîretini konu edinen bazı âyetlerde, davet görevi karşılığında insanlardan herhangi bir ücret talep edilmediği beyan edilmektedir. Davetin ücretsiz olduğu, Kalem sûresinin 44-52. âyetlerinde gündem yapılmaktadır. Resulullah’a yönelik “*Sen bu sözü yalan sayanı bana bırak*²⁰⁶...” hitabı ile başlayan bu âyetler, Hız. Resul’e inanmayanları ikaz etmekte²⁰⁷, Allah’ın onları yavaş yavaş azaba yaklaştırdığını, inkârcılara mühlet verdiğini ve onların gaybın bilgisine sahip olmadıklarını söylemektedir. Öte yandan Resulullah’ın onlardan ücret talep etmediğini, sabırla beklemesi gerektiğini ve balık sahibi gibi olmamasını bildirmektedir. Ayrıca müşriklerin, âlemlere öğüt olan zikri işittiklerinde Hız. Nebî’yi neredeyse gözleriyle devirvereceklerini haber vermektedir²⁰⁸.

1.3. Müzzemmil Sûresi’nde Hız. Nebî’nin Sîretine Yapılan Atıf

Örtünüp Bürünen Elçiden, Kendini Eğitmesi İsteniyor (1-15. Âyetler)

Hız. Nebî’nin Kur’ân’da aktarılan sîretinde, onun tebliğ görevi önemli bir yer tutmaktadır. Bu görevi yerine getirebilmesi için sahip olması gereken vasıflar, kendisine bildirilmektedir. Bu amaçla siyer temalı bazı âyetler, Hız. Nebî’nin eğitimine tahsis edilmekte ve bu âyetlerde, davet görevine nasıl hazırlanması gerektiği açıklanmaktadır. Müzzemmil sûresinin 1-15. âyetleri, Hız. Nebî’nin davete hazırlık sürecini konu edinmektedir.

²⁰⁴ Muhammed Fuâd Abdilbâkî, *el-Mu‘cemü’l-Müfrehes li-Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dârü’l-Hadis, Kahire 2007, s. 430.

²⁰⁵ Şerafettin Gölcük, “Esatir”, *DİA*, TDV Yay, İstanbul 1995, c. XI, s. 359.

²⁰⁶ Kalem, 68/44.

²⁰⁷ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadis*, c. I, s. 56, 57, 59, 62.

²⁰⁸ Kalem, 68/44-52.

Süyûtî, Müzzemmil sûresinin ilk âyetlerinin Resulullah'ı üzen bir olay üzerine nazil olduğunu söylemektedir. Söz konusu olay, Daru'n-Nedve'de Kureyş'in toplanarak Hz. Nebî'yi ne diye isimlendireceklerini görüşmeleridir. Buna göre Hz. Nebî'ye kâhin demeyi kararlaştırdıkları, fakat kâhinleri bildikleri ve onun da kâhinlere benzemediğine inandıkları için bundan vazgeçtikleri anlatılır. Yine o toplantıda Hz. Nebî'ye mecnun demeyi düşündükleri, lakin bundan da vazgeçtikleri bildirilir. En sonunda sahir yani sihirbaz demeyi kararlaştırdıkları rivâyet edilir. Bu haber Resulullah'a ulaşınca üzüntüsünden elbisesine bürünür. Bunun üzerine Cebrâil gelir ve “*Ya eyyühe'l-müzzemmil...*” âyetlerini indirir²⁰⁹.

Resulullah davetini yerine getirirken diğer yandan inanmayanlarla mücadele ediyordu. Bu âyetlerle de onun kendi iç donanımını yapmaya yönlendirildiği görülmektedir. Bu doğrultuda gecenin bir kısmını ibadete ve Kur'ân okumaya ayırması ona emredilmiştir. Böylelikle zor görevine hazırlıklı olması istenmiştir. Gecenin, bu tür bir hazırlığa en uygun vakit olduğu bildirilmiştir. Bunun yanında, Rabbinin adını anması, bütünüyle O'na yönelmesi, yalnız O'nu vekil tutması istenmiştir. Allah'tan başka ilah olmadığı da söylenerek şirke ilk Kur'âni darbe vurulmuştur²¹⁰.

Ayrıca bu âyetlerde, müşriklerin sözlerine karşı sabretmesi, onlarla güzel mücadele etmesi, biraz mühlet vererek onları Allah'a bırakması gerektiği açıklanmıştır. Hz. Muhammed'in resul olarak gönderildiğinin ilk sarîh açıklaması²¹¹ burada yapılmıştır. Hz. Muhammed için ilk kez resul ve şahid isimleri kullanılmıştır²¹².

Müzzemmil sûresinin son âyeti olan 20. âyette, Hz. Nebî'nin ve beraberinde bulunan topluluğun emre binaen gecenin bir kısmını ibadetle geçirdiği açıklanmıştır. Ancak sonraki zamanlarda bu görev hafifletilmiştir²¹³.

1.4. Müddessir Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf

Örtünüp Bürünen Elçiden, Kalkıp İnsanları Uyarması İsteniyor (1-7. Âyetler)

²⁰⁹ Süyûtî, *Lübabü'n-Nükul*, s. 222.

²¹⁰ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 70.

²¹¹ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 77.

²¹² Müzzemmil, 73/1-15.

²¹³ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 70. Müzzemmil sûresinin nübüvvetin dördüncü yılında iki pasaj halinde nazil olduğu bildirilmektedir. Bkz: Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. I, s. 65; Ayrıca sûrenin 2. âyetinin medenî bir âyet olduğu ancak gece namazıyla ilgili ahkâmın gelişim sürecine binaen bu sûrede yer aldığı söylenmektedir. Bkz: Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 81.

Müddessir sûresinin 1-7. âyetlerinde, Hz. Nebî'nin sîretine yer verilmekte ve ona yönelik direktifler sunulmaktadır. Hz. Nebî'ye hitap eden bu yedi âyetin nüzûlü ile ilgili kaynaklarda, Câbir b. Abdillâh'tan gelen bir rivâyet yer almaktadır. Buna göre Resulullah, Hira'dan inince bir ses işitir. Bunun üzerine sağına, soluna, önüne, arkasına bakar fakat kimseyi göremez. Derken birden başını kaldırır ve tüm azametiyle Hira'da yanına gelen Cebrâîl'i görür. Endişelenerek ailesinin yanına varır. Hz. Hatice'den kendisini örtmesini ister. Bunun üzerine “*Ya eyyühe'l-müddesir...*” âyetleri nazil olur²¹⁴.

Söz konusu âyetlerde arka arkaya bazı emirler sıralanmaktadır. “*Ey bürünüp sarınan (Resulüm)! Kalk ve (insanları) uyar. Sadece Rabbini büyük tanı. Elbiseni tertemiz tut. Kötü şeyleri terk et. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma. Rabbinin rızasına ermek için sabret*”²¹⁵. Müzzemmil sûresiyle resul ve şahid olarak adlandırılan Hz. Muhammed, aynı zamanda bu isimlerle birlikte bazı görevler üstlenmektedir. Resul ve şahid olmanın gerektirdiği bu sorumluluklar, Müddessir sûresinin bu pasajı ile aktarılmaya başlanmıştır.

1.5. Tekvîr Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf

Mekkeli Müşriklerin Vahyin Kaynağından Şüphe Duymaları (19-29. Âyetler)

Tekvîr sûresinin 19-29. âyetlerinde, Hz. Nebî'nin sîretine yer verilmektedir. Gaib zamiriyle Hz. Nebî'yi konu edinen bu âyetlerin iniş sebebiyle ilgili sarih ifadeler bulunmamaktadır²¹⁶. Bununla birlikte Mukatil'in Tefsîri'nde, söz konusu âyetlerin arka planıyla ilgili Mekkeli kâfirlerin Hz. Muhammed'e mecnun ithamında bulundukları bilgisi yer almaktadır²¹⁷.

Âyetlerde vahyin kaynağı, onun indirilişi ve aktarımı üzerinden inanmayanlar tarafından yürütülen tartışmalara cevaplar verilmiştir. Hz. Nebî, Cebrâîl aracılığıyla vahyi aldığını, muhataplarına anlatmış olmalı ki inanmayanlar bunun üzerinden

²¹⁴ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 413; Buhârî, **Sahîh**, Bed'ül-Vahy 4; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXIII, s. 7; Vâhidî, **Esbâbü'n-Nüzûl**, s. 362-363; Süyûtî, **Lübabü'n-Nükul**, s. 223. Mukatil, diğerlerinden az farklı olarak verdiği rivâyette Resulullah'ın Hira'da bulunma sebebinin Mekkeli kâfirlerin ona eza etmesi olduğunu söylemektedir. Buhârî ve Taberî rivâyetlerinde ise zaman ifadesi olarak fetretü'l-vahiy'den sonra kaydı bulunmaktadır.

²¹⁵ Müddessir, 74/1-7.

²¹⁶ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 129.

²¹⁷ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 457.

propaganda yapmış ve bazısı Resulullah'ı mecnun olmakla itham ederek onun, cin şeytanlardan vahyi aldığıı kastetmeye çalışmıştır. Araplar, cin şeytanlarının, sihirbaz, kâhin ve şairlerle ilişki kurduğuna, onlara ilham edebildiklerine inanıyorlardı²¹⁸. Hz. Resul'e attıkları bu ve benzeri iftiraları, bu minvalde ele almak gerekmektedir. Böylece onlar, bununla vahyin kaynağı üzerinde şüphe oluşturmaya çalışıyorlar ve bu yeni oluşumla bu şekilde mücadele ediyorlardı. Bu mücadelede Yüce Allah, elçisini yalnız bırakmamış ve vahiy aracılığıyla onların iftiralarına cevap vermiştir.

Nitekim ilgili âyetlerde *“O, şüphesiz itibarlı bir elçinin getirdiği sözdür²¹⁹.”* denilmektedir. Âyette geçen üçüncü tekil şahıs zamiri ile kastedilenin Kur'ân, resul ifadesiyle kastedilenin ise Cebrâil olduğu kaynaklarda bildirilmektedir²²⁰. Yine *“Arkadaşınız da mecnun değildir²²¹.”* âyetinde Hz. Nebî'nin Kur'ân'da anlatılan hayatından bir kesit sunulmaktadır. Burada Kureyşli muhataplarının arkadaşları olarak nitelenen Hz. Muhammed'in²²² mecnun olmadığı aktarılır. Onun, Cebrâil'i apaçık ufukta gördüğünden bahsedilir. Gaybın bilgilerini gizlemediği hatırlatılır. Kur'ân'ın lanetlenmiş şeytanın sözü olmadığı dikkatlere sunulur. Bilakis onun, herkes ve özellikle doğru yolda gitmek isteyenler için öğüt olduğu hatırlatılır²²³.

1.6. A'lâ Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf

Hz. Nebî'den Rabbini Anması İsteniyor (1-13. Âyetler)

A'lâ sûresinde Hz. Nebî'nin Mekke dönemindeki yaşamına ve davranış kodlarına dair alıntılar bulunmaktadır. Bu bilgiler özet halinde ve o günkü gündeme ilişkin olarak sunulmaktadır. Bu verilerin Kur'ân'a taşınması ise benzer sahnelerin sonraki dönemlerde de yaşanacağına işaret etmektedir.

Resulullah'a hitap eden²²⁴ A'lâ sûresinin 1-13. âyetlerinde, her türlü eksiklikten uzak, bütün övgülere layık olan Yüce Rabbinin ismini tesbih etmesi ve O'nu her türlü ortaklıktan tenzih etmesi²²⁵ kendisine emredilmiştir²²⁶. Bu âyetlerde Kur'ân'ı²²⁷ Hz.

²¹⁸ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 129-130; Derveze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, c. II, s. 38-39.

²¹⁹ Tekvir, 81/19.

²²⁰ Mukatil, *Tefsîr*, c. 3, s. 456; et- Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXIV, s. 258.

²²¹ Tekvir, 81/22.

²²² Mukatil, *Tefsîr*, c. III, s. 456.

²²³ Tekvir, 81/22-28.

²²⁴ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 135; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 43; Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. I, s. 95.

²²⁵ Mukatil, *Tefsîr*, c. III, s. 476.

Nebî'ye Allah'ın öğrettiği, O istemedikçe vahiyden hiçbir şeyi unutmayacağı, Allah'ın gizli ve açık her şeyi bildiği, elçisini en kolay yola ulaştıracağı, resulün görevinin öğüt vermek olduğu, korkan kimsenin öğütten yararlanacağı ve kötü kimsenin ise ondan kaçacağı bildirilmiştir²²⁸.

Bu âyetlerde birkaç unsur öne çıkmaktadır. Buna göre Hz. Nebî, öncelikle içinde yetiştiği toplumun yanlış ilah tasavvurlarının farkında olmalıdır. Tespit edilen bu hatalı inanışlardan toplumu arındırabilmek için doğru ilah tasavvurunu onlara anlatması gerekmektedir. Bu süreçte Hz. Nebî, Allah tarafından sürekli izlendiğini aklından çıkarmamalıdır. Bununla birlikte görevini yerine getirirken hiç kimseden çekinmemeli, bu uğurda her şeyi göze almalıdır.

1.7. Duhâ Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf

Rabbinin, Kendisini Terk Etmediği Hz. Nebî'ye Hatırlatılıyor (1-11. Âyetler)

Duhâ sûresinde Hz. Nebî'nin, nübüvvetten önceki hayatına ilişkin çok önemli vurgular vardır. Çocukluk ve gençlik yıllarına dair değerler mevcuttur. Onun yetim oluşuna, fakirliğine ve doğru yolu arayışına atıflar yer almaktadır.

Duhâ sûresinin bütün âyetlerinin Hz. Muhammed'e hitaben indiği söylenmektedir²²⁹. Sûrenin içeriğinden anlaşılacağı üzere âyetler Resulullah'ın sıkıntılı bir döneminde nazil olmuş ve onu teselli etmiştir²³⁰. Sûrede ikili bir teselli vardır. İlkinde çocukluk ve gençlik yıllarında kendisine verilen nimetler hatırlatılarak teselli verilir. İkincisinde vahyin inkıtı sonucunda kendisinin içine girdiği çıkmazdan kurtulacağı hatırlatılarak teselli edilir.

Farklı rivâyetlerin mevcudiyetiyle beraber genel kanaat, sûrenin vahyin kesintiye uğraması sonucunda nazil olduğudur²³¹. İbn Hişam'ın da belirttiği üzere, Resulullah'ın Yüce Allah tarafından terk edilmiş olabileceği, ancak vahyin kesilmesi yolu ile

²²⁶ A'lâ, 87/1.

²²⁷ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 476; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXIV, s. 371.

²²⁸ A'lâ, 87/6-13; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 135; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 43; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 95.

²²⁹ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 494; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXIV, s. 485; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 163.

²³⁰ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 161.

²³¹ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 494; İbn Hişam, **Sîret**, c. I, s. 320; Buhârî, **Sahîh**, Tefsîr 440; Müslim, **Sahîh**, Cihad ve Siyer 4757-4758; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXIV, s. 485-486; Vâhidî, **Esbâbü'n-Nüzûl**, s. 371; Süyûtî, **Lübabü'n-Nükul**, s. 230; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 165; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 57; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 115.

düşünülebilirdi²³². Öte yandan, hangi sebep üzerine vahyin kesildiği, kesintinin ne kadar sürdüğü²³³ ve bu sürecin oluşturduğu etki mevzuatı, rivâyetlerin farklılığına binaen ihtilaf barındırmaktadır²³⁴.

Sûrenin en meşhur nüzûl sebebi, Buhârî ve Müslim’de yer alan Cündep kaynaklı rivâyettir²³⁵. Bu rivâyetin bildirdiğine göre Resulullah rahatsızlandığı için iki veya üç gece ibadete kalkamadı, bir kadın²³⁶ gelip “Ey Muhammed! Ben şeytanının seni terk ettiğini zannediyorum, iki ya da üç gecedir yanına geldiğini görmüyorum.” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah “*Kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye yemin ederim ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı*.”²³⁷ âyetlerini indirdi²³⁸.

Rivâyetlere dayanarak nübüvvetin ilk dönemlerinde birkaç gün vahyin kesildiğini, Resulullah’ın duruma çok üzülüğünü, müşriklerin bunu bahane ederek Hz. Nebî ile alay edip “Rabbin seni terk etti” söylemlerinde bulunduklarını ve Duhâ sûresi ile Yüce Allah’ın, elçisi Hz. Muhammed’i teskin ettiğini söylemek mümkündür²³⁹. Ancak Câbirî’nin de dediği gibi, sûrenin içeriğini nüzûl sebebi ile sınırlandırmadan, Hz. Resul’e yüklenen toplumsal sorumlulukları da öne çıkarmak gerekmektedir²⁴⁰. Nitekim sûrede, yetimi ezmemesi, el açıp isteyen azarlamaması, öte yandan Rabbinin nimetini anması emredilmektedir²⁴¹. Ayrıca Hz. Muhammed’in bi’set öncesi hayatına dair bilgi verilerek yetim iken barındırıldığı, yol bilmez iken hidâyet edildiği ve fakir iken zengin edildiği hatırlatılmaktadır²⁴².

1.8. İnşirâh Sûresi’nde Hz. Nebî’nin Sîretine Yapılan Atıf

Her Zorluğun Yanında Bir Kolaylık Vardır (1-8. Âyetler)

²³² İbn Hişam, **Sîret**, c. I, s. 320.

²³³ Duhâ sûresinden önce vahyin kesintiye uğraması Mukatil’e göre kırk gün, muttefekun aleyh rivâyete göre ise iki veya üç gün devam etmiştir. Bkz: Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 494; Buhârî, **Sahîh**, Tefsîr 440; Müslim, **Sahîh**, Cihad ve Siyer 4758.

²³⁴ Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. I, s. 163-164.

²³⁵ Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 57.

²³⁶ Bu kadının Ebû Leheb’in karısı Ümmü Cemil olabileceği gibi, rivâyetin farklı varyantlarında “Acaba Rabbin darıldı mı?” minvalinde söz söyleyen Hz. Hatice de olabileceği bildirilmektedir. Bkz: Süyûtî, **Lübabü’n-Nükul**, s. 230; Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 57; Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 115.

²³⁷ Duhâ, 93/1-3.

²³⁸ Buhârî, **Sahîh**, Tefsîr 440; Müslim, **Sahîh**, Cihad ve Siyer 4758; Süyûtî, **Lübabü’n-Nükul**, s. 230. Aynı rivâyeti, Hz. Nebî’nin hastalık sebebi ile gece ibadetine kalkamadığı kısmını hazfederek Taberî ve Vâhidî de zikretmiştir. Bkz: Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XXIV, s. 485-486; Vâhidî, **Esbâbü’n-Nüzûl**, s. 371.

²³⁹ Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. I, s. 165.

²⁴⁰ Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 58.

²⁴¹ Duhâ, 93/9-11.

²⁴² Duhâ, 93/6-8.

Hız. Nebî'nin sîretini konu edinen İnşirâh sûresinin bütün âyetlerinin Hız. Muhammed'e hitap ettiğini söylemek mümkündür²⁴³. Sûre, sebep-i nüzûlüne dair bir olay nakledilmemekle²⁴⁴ birlikte, içeriğindeki, Hız. Resul'ü teselli eden ve Yüce Allah'ın Hız. Nebî'ye olan yardımlarını hatırlatan mesajları sebebiyle Duhâ sûresiyle birlikte anılmaktadır. Ayrıca sûrede Resulullah'ı Allah'a ibadet etmeye ve O'na yakınlaşmaya müşevvik âyetlerin varlığı sebebiyle büyük ölçüde Duhâ sûresi ile benzer kabul edilmiş, hatta onun devamı gibi görenler de olmuştur²⁴⁵.

Hız. Muhammed, nübüvvet görevini yerine getirirken, Allah'a davet eden her elçinin maruz kaldığı gibi büyük bir mukavemetle karşılaşmış ve müşrik toplum ile mücadele etmiştir²⁴⁶. Toplumda kökleşmiş inanç ve âdetleri değiştirmeye kalkışmak, elbette beli büken çok zorlu bir süreçtir ve sabır gerektiren bir mücadeledir²⁴⁷. Yüce Allah, bu süreçte Resulünü yalnız bırakmamış ve âyetler ile onu teskin etmiştir. Yüreğini iman, ilim ve hidâyet ile doldurarak ferahlatmış²⁴⁸, belini büken yükünü hafifletmiş²⁴⁹ ve ününü yüceltmıştır. Ayrıca her zorluğun yanında kolaylık olacağı müjdesini vermiş ve boş kaldığında hemen başka bir işe koyulmasını, yalnızca Rabbine yönelmesini emretmiştir²⁵⁰.

1.9. Kevser Sûresi'nde Hız. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf

Sonu-Soyu Kesik Olan, Hız. Nebî'ye Hınç Besleyendir (1-4. Âyetler)

Farklı ihtimaller söz konusu olsa da genel kanaate göre, Kevser sûresinin Mekke'de erken dönemde indiği bildirilir²⁵¹. Sûre, sebep-i nüzûlüne dair birkaç rivâyet

²⁴³ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 172.

²⁴⁴ Vâhidî ve el-Kadî, Esbâbü'n-Nüzûl eserlerinde İnşirâh sûresine yer vermemişlerdir. Süyûtî ise, Lübabü'n-Nükul'de İnşirâh sûresine kısaca değinmiş ve müşriklerin, müslümanları fakirlikle kınamaları üzerine nazil olduğunu söylemiş, "Her zorlukla beraber bir kolaylık vardır." (İnşirâh, 94/5,6) âyetlerinin inzali üzerine Resulullah'ın "Size geleni kolaylıkla müjdeleyin, bir zorluk iki kolaylığa galip gelemes." hadisini varid ettiğini ilave etmiştir. Bkz: Süyûtî, **Lübabü'n-Nükul**, s. 232. Bu hadisi Taberî de zikretmektedir. Bkz: Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXIV, s. 495.

²⁴⁵ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 171-172; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 61.

²⁴⁶ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 173; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 61.

²⁴⁷ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 123, 126.

²⁴⁸ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 496; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXIV, s. 493; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 173; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 123.

²⁴⁹ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 123.

²⁵⁰ İnşirâh, 94/1-8.

²⁵¹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 185; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 71. Kevser sûresinin "Rabbin için namaz kıl ve kurban kes." mealindeki ikinci âyetinin Medenî olduğu, Hûdeybiye Antlaşması zamanı indirildiği rivâyet edilmiş olsa da Süyûtî bu haberin makul olmadığını belirtmektedir. Bkz: Süyûtî, **Lübabü'n-Nükul**, s. 235.

zikredilmekle birlikte yaygın görüşe göre, Resulullah'ın erkek evladı vefat edince As b. Vail'in "Muhammed'in soyu kesildi" demesi üzerine indirilmiştir²⁵².

Resulullah kendisine "Ebter/ soyu kesik" denmesi neticesinde çok incindi. Bunun üzerine, Hz. Nebî'ye hitap eden Kevser sûresinin âyetleri, onun üzüntüsünü gidermek için müjde vererek onu teskin etmiştir²⁵³. Resulullah'a verilen birçok iyilik ve hayır²⁵⁴, veciz bir ifadeyle hatırlatılmış, karşılığında yalnız Allah için namaz kılarak ve kurban keserek şükrünü eda etmesi istenmiştir²⁵⁵. Âyetler bir yandan Resulullah'ı teselli ederken diğer taraftan oğlunun ölümü sebebiyle onu üzenlere karşı cephe almış ve "*Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana hınç besleyendir*²⁵⁶." diyerek o şahsı kınamış²⁵⁷, gerçekte onun, hayırdan yoksun olduğunu bildirmiştir²⁵⁸.

Kevser sûresinde Hz. Nebî'nin sîreti kapsamında, onun yaşadığı bazı zorluklar üzerinden kesitler sunulmuştur. Hz. Nebî'nin İslam davetini sunduğu Mekkeli müşrikler, elçinin doğan erkek çocuklarının yaşamamasını, onun davetinin geçersizliğine yormuşlar ve onlar, soyunu devam ettirecek erkek evladı olmayan kimsenin davetinin kabul edilmeyeceği zehabına kapılmışlardır. Bu doğrultuda müşrikler, Hz. Nebî'yi hedef almışlar ve onu üzen ifadeler serdetmişlerdir. Yüce Allah, bu durumu görmezden gelmemiş ve elçisinin üzülmemesi için vahiy inzal ederek onu teselli etmiştir. Kur'ân'ın siyer anlatımında Hz. Nebî'ye yönelik teselli ifadeleri çokça yer almaktadır.

1.10. Kâfirûn Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf

Herkesin Dini Kendinedir (1-6. Âyetler)

Kâfirûn sûresinde Hz. Nebî'nin sîretine, onun müşriklerle olan mücadelesi ve tebliğ görevi çerçevesinde yer verilmektedir. Buna göre sûrede Hz. Nebî'ye, müşriklerle uzlaşmanın mümkün olmadığı, din üzerinden herhangi bir pazarlığın söz konusu

²⁵² Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 528; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXIV, s. 656-657; Vâhidî, **Esbâbü'n-Nüzûl**, s. 377; Süyûtî, **Lübabü'n-Nükul**, s. 235; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 186; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 72; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 135.

²⁵³ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 185-186.

²⁵⁴ Resulullah'a verildiği müjdelenen "Kevser" in tefsîri bağlamında "Hayru'l-Kesîr/çok hayır" tabiri üzerinde durulmuş ve nimetlerin tümüne işaret edilmiştir. Bkz: Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXIV, s. 647; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 137.

²⁵⁵ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 187; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 138.

²⁵⁶ Kevser, 108/3.

²⁵⁷ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 71.

²⁵⁸ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 528.

olamayacağı ve Allah'ın tekliği meselesinin tartışılmaz bir hakikat olduğu öğretilmektedir. Aynı zamanda bu durum, İslam davetçilerine örneklik teşkil etmektedir.

Sûreyle ilgili sebep-i nüzûl rivâyetleri, Mekkeli müşriklerin Hz. Muhammed'e uzlaşma teklifinde bulunduklarını bildirmektedir. Sûrenin, Kureyşli bir grup hakkında indiği söylenmektedir. Bu topluluk, Hz. Nebî'ye gidip "Ey Muhammed! Hadi sen bizim dinimize itaat et, biz de senin dinine tabi olalım. Bir yıl sen bizim ilahlarımıza kulluk et, bir sene de biz senin ilahına ibadet edelim. Bunun neticesinde, eğer senin getirdiğin bizim sahip olduğumuzdan daha hayırlı ise biz sana ortak oluruz ve ondan nasibimizi alırız. Yok, eğer bizimki senin sahip olduğundan daha hayırlı ise bu durumda sen bize ortak olursun ve ondan payını alırsın." dediler. Resulullah da "Bir şeyi O'na ortak koştuktan Allah'a sığınırım." diyerek karşılık verdi. Bu olay üzerine Yüce Allah baştan sona kadar Kâfirûn sûresini indirdi. Sûrenin inzalinden sonra Resulullah erken bir vakitte Mescid-i Haram'a gitti. Kureyş'in ileri gelenleri de oradaydı. Hz. Nebî onlara sûreyi okudu. İşte o zaman onların ümitleri kırıldı²⁵⁹.

Görülüyor ki geçim kaynakları ticaret olan Mekkeli müşrikler, tüccar zihniyetiyle dinleri üzerinden pazarlığa girişmişler ve âyetlerin nüzûlü neticesinde, din üzerinden böyle bir uzlaşmanın hiçbir zaman mümkün olamayacağını, tüm put çeşitlerine her türlü tapınmanın yasaklandığını öğrenmişlerdir²⁶⁰. Öte yandan, söz konusu böyle bir anlaşmanın gerçekleşmesi neticesinde Hz. Resul, tevhid inancından çıkmış bulunacak, kârlı taraf ise, ilahlarına sadece bir yenisini eklemiş olan ve şirk inançları devam eden müşrikler olacaktı²⁶¹. Zaten âyetler Resulullah'ı bu din pazarlığını kabul etmekten men etmiştir. Bu âyetlerde şöyle denilmektedir:

"(Resulüm!) De ki: Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam. Siz de benim taptığıma tapmıyorsunuz. Ben de sizin taptıklarınıza asla tapacak değilim. Evet, siz de benim taptığıma tapıyor değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır²⁶²." Ayrıca bu âyetler, indiği dönem içerisinde mü'minlerin dinlerini yaşama konusunda

²⁵⁹ Vâhidî, **Esbâbü'n-Nüzûl**, s. 378. Aynı rivâyet az farklılıklarla beraber muhtelif kaynaklarda da zikredilmektedir. Bkz: Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 529; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXIV, s. 661; Süyûtî, **Lübabü'n-Nükul**, s. 236; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 198; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 81; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 149.

²⁶⁰ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 81-82.

²⁶¹ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 82.

²⁶² Kâfirûn, 109/1-6.

karşılaştıkları bir engele de işaret edebilir²⁶³. Âyetler ise, her iki tarafın dininde sebat etme hakkı bulunduğunu ve din hürriyetinin var olduğunu bildirmektedir²⁶⁴. Böylece Hz. Nebî'ye, tebliğ görevini yerine getirirken izlemesi gereken yol öğretilmektedir.

1.11. Felak Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf

Hz. Nebî'den, Şerlerden Rabbine Sığınması İsteniyor (1-5. Âyetler)

Kur'ân'da aktarılan siyer konuları içinde, Hz. Nebî'ye yönelik emirler önemli bir yer tutmaktadır. Hem bir kul, hem de bir nebî olması nedeniyle birçok direktif almaktadır. Bu şekilde elçi, âyetlerle eğitilmektedir. Felak sûresi bu minvalde bir içeriğe sahiptir ve Hz. Nebî'ye, kötülüklerle karşılaştığında yapması gerekenleri öğretmektedir.

Felak sûresinin nerede indiği meselesi ihtilaflıdır. Sûrenin Hz. Muhammed'e sihir yapılması neticesinde vahyedildiği zikredilmekte ve buna dayanarak Medenî bir sûre olabileceği söylenmektedir²⁶⁵. Giriş kısmında sunulan tablo. 1 ve tablo. 2'de görüleceği üzere, dikkate alınan kronolojik listelerin hepsinde ise bu sûre, Mekkî sûreler arasında sayılmaktadır. Derveze ve Câbirî, sûrenin nüzûl sıralamalarında Mekkî olarak ele alındığını ve kuvvetle muhtemel Mekke'de inmiş olabileceğini dile getirmektedir²⁶⁶. Sûrenin üslubu ve içeriği, sığınılması emredilen şerhlerin sihirbazlarla sınırlı olmaması, çeşitli kötülüklerle karşı sığınmanın emredilmesi gibi unsurlar sûrenin Mekkî olabileceğini desteklemektedir²⁶⁷.

Sûre “De ki!” hitabıyla başlamakta ve Hz. Muhammed'e seslenmekte, kötülükler karşısında Yüce Allah'a sığınması ona emredilmektedir²⁶⁸. Resulullah, nübüvvet görevini yerine getirirken, daha yolun başında, daveti kabul etmeyen Mekke ahalisiyle karşı karşıya gelmiş, âdeta müşriklerin ateş çemberinin ortasında onlardan gelen her türlü darbeye mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu mücadele sürecinde, Yüce Allah elçisini yalnız bırakmamış, indirdiği âyetlerle onu teskin etmiş ve savunmuştur. Sûrenin indiği var sayılan ortam, Resulullah'ın Mekkeli müşriklerle mücadele ettiği ilk dönemlerdir. Felak sûresinin bu aşamada, Hz. Resul'e güven aşılama, müşriklere karşı

²⁶³ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 199.

²⁶⁴ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 197-199; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 152.

²⁶⁵ Mukatîl, **Tefsîr**, c. III, s. 537; Vâhidî, **Esbâbü'n-Nüzûl**, s. 381-382; Süyûtî, **Lübabü'n-Nükul**, s. 238.

²⁶⁶ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 213, 219; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 84. Ayrıca Duman da sûrenin Mekkî olduğunu, üçüncü yılda bütün halinde indiğini söylemektedir. Bkz: Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 157.

²⁶⁷ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 215, 216.

²⁶⁸ Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXIV, s. 699.

cesaretini arttırmak ve onlarla mücadele ederken ortaya serdikleri şerhlerle baş edebilmek için Allah'a dayanması gerektiğini öğretmek adına nazil olduğu söylenebilir²⁶⁹.

Sûrede sığınılması gereken şerhler arasında²⁷⁰, yarattığı şeylerin şerri, karanlık çöktüğü zaman gecenin şerri, düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin şerri ve kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerri zikredilmektedir.

Böylece Kur'ân'ın, Hz. Nebî'nin iç dünyasına dair değinilere de yer verdiği görülmektedir. Hz. Nebî'nin etrafının şerhlerle kuşatıldığı, bu durumun her insanın başına gelebileceği ve böyle anlarda kişinin yapması gerekenin, sadece Allah'a sığınmak olduğu vurgulanmaktadır. İnsanın etrafını saran şerhlerle kendi metoduyla mücadele etmesinin, kişiyi daha çok çıkmaza sokacağı, tek çözüm yolunun Allah'a sığınmak olduğu, ancak Allah'ın öğrettiği metodların şerhin kaldırılmasında işe yarayacağı öğretilmektedir.

1.12. Nâs Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf

Hz. Nebî'den, Vesveselerden İnsanların Rabbine, Melikine ve İlahına Sığınması İsteniyor (1-6. Âyetler)

Nâs sûresinde Hz. Nebî'nin sîretine bazı temaslar vardır. Bu bağlamda insanın dıştan gelen kötülükleri engellemesi adına Felak sûresi nazil olmuştur. Nâs sûresinde ise, insanın içinden neşet eden kötülüklerle nasıl mücadele edeceği öğretilmiştir. Hz. Nebî ve onun şahsında tüm insanlar, içten gelen kötülöklere karşı uyarılmıştır. Nâs sûresinde yer alan sığınma ifadelerinin, Felak sûresine nazaran daha fazla olması, içten neşet eden kötölüklerin, dışarıdan gelen şerhlere göre daha tehlikeli olduğunu göstermiştir. Zira Felak sûresinde sabahın rabbine sığınılırken, Nâs sûresinde insanların rabbine, melikine ve ilahına sığınılmıştır.

Nâs sûresinin Felak sûresi ile peş peşe indirildiği kabul edilmekle birlikte, Duhâ ve İnşirâh sûreleri açıklanırken izah edildiği üzere, konu bütünlüğü sebebi ile tek sûre olarak görüldükleri gibi, Felak ve Nâs sûrelerini de içerik benzerliğinden ötürü tek sûre gibi sayanlar olmuştur²⁷¹. İki sûrenin nüzûl sebebi ile alakalı aktarılan rivâyetlerin

²⁶⁹ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 157.

²⁷⁰ Felak, 113/2-5.

²⁷¹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 219; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 161.

müşterek olması²⁷² münasebetiyle, Felak sûresinin bahsinde ifade edilen ihtilafa girmeden, netice olarak, Nâs sûresinin de Mekkî olarak ele alındığı söylenilebilir²⁷³.

İki sûrede, Hz. Nebî'ye hitap etmekte²⁷⁴, Rabbine sığınması gerektiğini ona emretmekte²⁷⁵ ve kötülüklerden korunması için ona ve onun şahsında tüm insanlara, özel dualar öğretmektedir²⁷⁶. Nâs sûresinde özellikle vesvese verenin kötülüğünden Yüce Allah'ın üç sıfatına sığınmak gerektiği öne çıkarılmaktadır. Buna göre Hz. Nebî'den, insanların rabbine, melikine ve ilahına sığınması²⁷⁷ istenmektedir. Hz. Nebî'nin sîreti ve onun yaptığı tebliğin içeriği, bu sığınmanın sadece sözle yapılan bir eylem olmadığını göstermektedir. Dille sığınmanın yapılmasından önce, hal ile ve kalp ile sığınmanın gerçekleşmesi gerekmektedir. Nâs sûresinde öğretilen bu sığınma eyleminde, Yüce Allah'ın üç sıfatı öne çıkarılmaktadır. O'nun rab, melik ve ilah oluşuna özel vurgu yapılmaktadır. Zira bu kavramlar, Hz. Nebî'nin tevhid davetinin muhtevasını oluşturmaktadır. Bu sıfatların, sûredeki sıralamasıda göz ardı edilmemelidir. Böylece en tehlikeli şerlerden biri olan, insanın iç dünyasındaki vesvese ve karmaşanın ancak Allah'ın tek rab, tek melik ve tek ilah oluşunu idrak ederek, zihin ve kalp dünyasına bu idraki yerleştirerek, bu idrakin gerektirdiği gibi davranışlarda bulunarak ve son olarak bu sıfatları taşıyan Yüce Allah'a teslim olup sığınarak giderilebileceği öğretilmektedir.

1.13. İhlâs Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf

Allah'ın Benzersiz Oluşu (1-4. Âyetler)

Kur'ân'ın siyer anlatımında, tebliğin içeriğine dair temalar bulunmaktadır. Bu minvalde İhlâs sûresinde, tebliğin özünün sunulduğu görülmektedir. İhlâs sûresinin nüzûl sebebiyle ilgili rivâyetlerdeki ortak nokta, Hz. Muhammed'e Allah hakkında sorular yöneltilmesi, ayrım noktası ise, bu soruları kimin sorduğu ve nerede sorduğudur. Bir grup, yahûdilerin Hz. Nebî'ye gelerek ondan Allah'ı tanıtmasını, mahiyetine dair bilgi vermesini, nasıl bir şey olduğunu anlatmasını talep etmeleri ve "Allah'ı kim yarattı?" meselesine kadar uzanan arka arakaya sorular sormaları neticesinde

²⁷² Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 381-382; Süyûtî, *Lübabü'n-Nükul*, s. 238.

²⁷³ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 217, 219; Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. I, s. 161.

²⁷⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXIV, s. 709.

²⁷⁵ Mukatîl, *Tefsîr*, c. III, s. 539; Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 218.

²⁷⁶ Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. I, s. 164.

²⁷⁷ Nas, 114/1-6.

vahyedildiğini, bu münasebetle Medenî bir sûre olduğunu kabul etmektedir. Diğer bir grup, Mekkeli müşriklerin Resulullah'a "Rabbini nesebini bildir?" demeleri üzerine indirildiğini ve bundan dolayı sûrenin Mekkî olduğunu söylemektedir. Esbâbü'n-Nüzûl kitaplarında İhlâs sûresinin nüzûlü kapsamında, Allah'ın mahiyeti hakkında sorular soranın, müşrikler ya da yahûdiler olabileceğine dair rivâyetler peş peşe verilmektedir²⁷⁸.

Bütün kronolojik sûre sıralamalarında İhlâs sûresi, Mekkî bir sûre olarak ele alınmaktadır²⁷⁹. Öte yandan, Medine dönemine gelindiğinde, Allah'ın zatına dair birçok âyetin mevcut olmasına rağmen mahiyetinin merak edilmesi, üstelik kitap ehli yahûdilerin "Allah'ı kim yarattı?" diye bir soru sormaları, sûrenin Mekkî oluşunu kuvvetlendirmektedir²⁸⁰.

Mekkeli müşriklerde yanlış ilah tasavvurlarıyla örülü bir Allah inancı vardır. Onların sordukları sorular münasebetiyle indirilen İhlâs sûresinin verdiği cevaplar, tersine okunduğunda, Allah'ın zatına ilişkin zihinlerindeki çarpık inanışlara dair bir fikir elde edilebilir. Buradan hareketle, Kureyş müşriklerinin Allah'a ortaklar koştüğünü, O'na noksanlık izafe ettiğini, O'nun soy bağının olabileceğini sandıklarını söylemek mümkündür²⁸¹.

Sûrede "De ki!" hitabı ile Hz. Muhammed'e seslenerek²⁸² Allah'ın sıfatlarını ilan etmesi istenmektedir²⁸³. Ayrıca kısa, kesin ve veciz bir ifadeyle tevhid akidesi özetlenmekte ve şirke ağır bir darbe indirilmektedir. Böylece Yüce Allah'ın tekliği, samed oluşu, doğmadığı ve doğurmadığı, hiçbir benzerinin olmadığı açıklanmaktadır²⁸⁴.

Hz. Nebî'nin Kur'ân'da anlatılan sîretinde onun, Allah'ı bir ve tek olarak tanınması ve tanıtması İhlâs sûresiyle telkin edilmektedir. Bu, mü'minlerin inancını vurgulamakta ve sûrenin Mekkî veya Medenî olabileceğine işaret etmektedir. Mekke'de yerleşik inançlar arasında yer alan hristiyan veya yahûdi inancı eleştirilmektedir. Sûrede Yüce Allah'ın doğmamış ve doğurmamış olması vurgulanarak yahûdi ve özellikle hristiyan inancı reddedilmektedir. Ayrıca Allah'ın samed olduğu, yani her

²⁷⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXIV, s. 687-688; Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 380; Süyûtî, *Lübabü'n-Nükul*, s. 238; Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 226; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 97.

²⁷⁹ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 228.

²⁸⁰ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 97-98.

²⁸¹ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 100.

²⁸² Mukatîl, *Tefsîr*, c. III, s. 535.

²⁸³ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 226.

²⁸⁴ İhlâs, 112/1-4.

ihtiyacı karşıladığı ve hiçbir şeye muhtaç olmadığı anlatılmaktadır. Böylece Hz. Nebî'nin Kur'ân'daki sîretinin ana hattını oluşturan tevhid inancı özetlenmektedir.

1.14. Necm Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Müşriklerin Nübüvvete İtirazı (1-18. Âyetler)

Sîret temalı Necm sûresinin 1-18. âyetlerinde, Mekkeli müşriklerin tebliğ karşısında gösterdikleri tavır ve onların öne sürdükleri iddialar gündem yapılmaktadır. Mekkeli müşriklerin, Hz. Muhammed resul olmadan evvel onunla bir dertleri yoktu. Ne zaman ki Hz. Muhammed vahiy almaya başladı ve Allah tarafından görevlendirilen bir elçi olduğunu söyledi, işte o vakit işler değişti ve müşrikler Resulullah'a karşı cephe almaya başladılar ve tepkilerini farklı şekillerde ortaya koydular²⁸⁵. Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olmasına şaşırdılar ve Cebrâil'i gördüğünü, vahiy aldığını söylemesine inanmadılar, onu küçümseyerek yoldan çıkmakla suçladılar²⁸⁶ ve Resulullah'ın vahiy almasını, vahiy meleğini, aralarında tartışma konusu yaptılar²⁸⁷. Bu durum karşısında Yüce Allah elçisini yalnız bırakmadı ve müşriklere cevap verdi, “*Arkadaşınız*²⁸⁸ *sapmadı*²⁸⁹...” hitabıyla onlara seslenerek Hz. Muhammed'in yoldan çıkmadığını, nefesine göre konuşmadığını, bildirdiklerinin vahiy olduğunu ve bu vahyi Cebrâil'in öğrettiğini²⁹⁰ Necm sûresiyle ilan etmiştir²⁹¹. Ayrıca sûrede, Cebrâil'in Hz. Muhammed'e iki yay arasından daha fazla yaklaştığı bildirilmiş²⁹² ve vahiy alma sürecinin detaylarına yer verilmiştir²⁹³.

Vahyin indiriliş sürecinde üzerinde durulan öncelikli konu tevhittir ve her fırsatta Mekkeli müşriklerin sahip oldukları şirk inancına göndermeler yapılarak

²⁸⁵ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 173.

²⁸⁶ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 169, 172.

²⁸⁷ Öz, **Kur'ân'ın Peygamberi**, s. 102.

²⁸⁸ Âyetin aslında geçen “Sahibukum” ibaresiyle Hz. Muhammed'in kasdedildiğine dair bkz: Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 289; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXII, s. 497.

²⁸⁹ Necm, 53/2.

²⁹⁰ Necm sûresi 5. ve 6. âyetlerde kasdedilenin Cebrâil olduğuna dair bkz: Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 289; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXII, s. 498-499.

²⁹¹ Necm, 53/2-7.

²⁹² Necm, 53/9. Hz. Muhammed'e yaklaşan Allah olabileceği görüşü de mevcut olmakla birlikte genel kanaate göre yaklaşan Cebrâil'dir. Bkz: Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXII, s. 501; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadis**, c. I, s. 232; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 176.

²⁹³ Necm sûresinde anlatılan süreci isrâ ve mi'rac olayları ile ilintilendirip bunun üzerinden açıklama yapanlar olmuştur. Öte yandan bu bağlantının sürenin iniş sırasına ve tarihi arka planına uygun düşmediğini, burada anlatılan olayın ilk vahiy alma tecrübesi olabileceğini ifade edenlerde bulunmuştur. Konu ile ilgili bkz: İsrâfil Balci, “Siyer Okumalarında Kur'ân'ın Rolü ve Belirleyiciliği: Necm Sûresi Örneğinde Bazı Siyer Konularının Kritiği”, **İstem**, Yıl: 8, Sayı: 16, 2010, s. 57-59.

Allah'ın tekliği meselesi gündemde tutulmuştur. Necm sûresi ile birlikte, Kureyş'in inanmayan ahalisinin tapındıkları putlardan bazıları, ilk defa ismen zikredilmiş ve ilk kez açık hedef haline getirilmiştir²⁹⁴. Bununla birlikte bu sûrenin, Hz. Muhammed tarafından Kabe'nin yanında Mekkelilere karşı açıktan okunan ilk sûre olduğu bildirilmektedir²⁹⁵.

İkinci Atıf: Putperestlerden Yüz Çevirmesi Hz. Nebî'den İsteniyor (29 ve 30. Âyetler)

Sîreti konu edinen Necm sûresinin 29 ve 30. âyetlerinde, putperestlerden bahsedilmekte ve onlardan uzak durması Hz. Nebî'ye öğütlenmektedir. Ayrıca bu âyetlerde, Resulullah ile müşrikler arasındaki mücadeleye atıf vardır. İnanmayanların yaptıkları karşısında, Hz. Nebî teselli edilmekte ve desteklenmektedir. Allah'ı anmaktan yüz çeviren, tek derdi ve çabası dünya hayatı olan kimseden yüz çevirmesi istenmekte, kimin yoldan saptığını ve kimin istikamet üzere bulunduğunu en iyi bilen, Yüce Allah olduğu bildirilmektedir²⁹⁶. Hz. Nebî'nin Kur'ân'a göre sîretinde, müşriklerin yaptıklarından kendini beri tutması önem arz etmektedir.

1.15. Abese Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıf

Resulullah'a İlk İlâhi Uyarı (1-10. Âyetler)

Abese sûresinin 1-10. âyetlerinde, İslam'a davet meselesinde çok önemli bir unsur dikkatlere sunulmaktadır. Buna göre Hz. Nebî, bir risalet görevi yüklendiği için, onu yükleyen talimatını göz ardı etmemelidir. Kur'ân'da Hz. Muhammed'in sîreti bağlamında bu çok önemlidir. Davetin nasıl ve kime yapılacağı, eğer yanlış yapılmışsa nasıl düzeltileceği bu sûrede anlatılmaktadır. Modern zamanlardaki davetçilerin retoriği, bu sûrede belirlenmektedir.

Nitekim her inen âyet başlı başına bir davet sebebi iken, "*Kalk ve uyar*²⁹⁷." ve "*O halde eğer öğüt fayda verirse öğüt ver*²⁹⁸." emirleriyle de muhatap olan Resulullah, her fırsatta nübüvvet görevini yerine getirmeye çalışıyordu. Kâfirûn sûresinin din

²⁹⁴ Necm, 53/19-23. Ayrıca bkz: Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 113.

²⁹⁵ Mukatil, *Tefsîr*, c. III, s. 289.

²⁹⁶ Necm, 53/29-30. Ayrıca bkz: Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 240.

²⁹⁷ Müddessir, 74/2.

²⁹⁸ A'lâ, 87/9.

özgürlüğü öğretisine binaen Hz. Nebî, hiçbir zorlamaya girişmeden, nasihat formunda, muhataplarının aklına ve duyularına hitap ederek, onları tek ve benzersiz olan Allah’a teslim olmaya çağırıyordu. Abese sûresinin nüzûlü ile ilgili rivâyetlerde, örnek bir davet sahnesinin canlandırıldığı görülmektedir. Kaynakların büyük çoğunluğu, bu âyetlerin Abdullah b. Ümmi Mektum nedeniyle Hz. Nebî’yi uyarı amaçlı nazil olduğunu ifade etmektedir. Sebeb-i nüzûl rivâyetine göre Resulullah’ın yanında müşriklerin ileri gelenlerinden bir grup vardı. Hz. Nebî, onları Alah’a davet ediyor ve İslam’ı kabul etmelerini umuyordu. Bu esnada Abdullah b. Ümmi Mektum, Hz. Resul’ün yanına geldi ve onun başka muhataplarla münasebet halinde olduğunu fark etmeksizin, ondan kendisini irşad etmesini, Allah’ın bildirdiklerini kendisine öğretmesini talep etti ve bu isteğinde ısrarcı olup tekrar tekrar dile getirdi. Hz. Nebî ise, davetinin kesintiye uğramasına memnun olmadı, yüzüne bir hoşnutsuzluk ifadesi yayıldı, suratını astı ve ondan yüz çevirerek diğer muhataplarına yöneldi. Bunun üzerine Abese sûresinin ilgili âyetleri nazil oldu²⁹⁹: *“(Peygamber) , a’manın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve çevirdi. (Resulüm! Onun halini) sana kim bildirdi! Belki o temizlenecek, yahut öğüt alacak da öğüt ona fayda verecek. Kendini (sana) muhtaç görmeyene gelince, sen ona yöneliyorsun. Oysa ki onun temizlenip arınmasından sen sorumlu değilsin. Fakat koşarak ve (Allah’tan) korkarak sana gelenle de ilgilenmiyorsun*³⁰⁰. ”

Âyetlerdeki hitap Hz. Nebî’ye yöneliktir ve ilk iki âyette üçüncü tekil şahıs zamiri yer almaktadır. Buradaki gaib sigasının itap amaçlı kullanıldığı söylenmektedir³⁰¹. Ayrıca Resulullah’ın vahiy sürecinde ilk uyarı aldığı âyetlerdir³⁰² ve tebliğ görevi üzerinden uyarılmıştır. Davet sorumluluğunun sadece Allah’a çağırmak olmadığı, bu görevin kurallarının bulunduğu, muhataplar arasında önceliğin, öğüdü talep edene verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur³⁰³.

Bu çıkarımların yanında, nüzûl olayının yansıttığı durumlardan biri de, Resulullah’ın müşriklerle, onları herhangi bir engelle karşılaşmadan İslam’a çağırarak kadar diyaloga girebiliyor olmasıdır³⁰⁴.

²⁹⁹ Vâhidî, **Esbâbü’n-Nüzûl**, s. 365. Benzer rivâyetler için bkz: Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 451; Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XXIV, s. 217; Süyûtî, **Lübabü’n-Nükul**, s. 227; Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. I, s. 253, 255; Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 121; Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 187.

³⁰⁰ Abese, 80/1-10.

³⁰¹ Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 189.

³⁰² Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. I, s. 255.

³⁰³ Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 189.

³⁰⁴ Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 121.

1.16. Değerlendirme

Hız. Nebî'nin hayatını Kur'ân sınırları içinde ele almayı hedeflediğimizden dolayı sîret konuları, onun vahiy almasıyla başlamaktadır. Birinci aşamanın ilk âyetinde yer alan “*Yaratan Rabbinin adıyla oku*³⁰⁵.” emri ile tevhid çağrısı yapılmakta, bütün sûreler boyunca aynı çağrı farklı sunumlarla devam etmektedir. Tevhid, Kur'ân'ın tamamının en öncelikli konusudur. Diğer bütün konular tevhidin alt başlığı olarak işlenmektedir. Hedefe tevhid konulmakta, öbür mevzular bu hedefe ulaştıran bir basamak mahiyetinde sunulmaktadır. Putperest bir kavim olan Mekke halkının, vahiyle ilk karşılaşması olduğu için, özellikle bu devrede tevhid konusu ayrıcalıklıdır. Bu sebeple birinci aşama tevhid çağrısı olarak isimlendirilmiştir.

Kureyş kavmi Allah'a iman ediyor, bununla birlikte putlara da tapıyorlardı³⁰⁶. İmanları, şirk ile bezenmiş durumdaydı. Kendilerine bir uyarıcı da gelmemişti³⁰⁷ ve hakikati bulabilmek için bir uyarıcıya ihtiyaçları vardı. Yüce Allah, bu kavmin içinden³⁰⁸ Hız. Muhammed'i seçmiş ve ona vahyetmek sûretiyle nübüvvet görevini vermiştir. Böylelikle Hız. Resul'ün ilk görev yeri Mekke olmuştur. Mekkelilerin, önceden tanıdıkları arkadaşlarından biri olan Muhammed b. Abdillâh'ın, nebî olduktan sonra, onunla ilk karşılaşmaları bu aşamanın konusudur. İlk karşılaşmada, âdeta tanışma formatıyla, Allah'ın birliği ve Hız. Muhammed'in nübüvveti beyan edilmiştir. Ayrıca Hız. Nebî'ye yönelik teselli ve tavsiye üslubu öne çıkmıştır³⁰⁹.

Ayrıca bu aşamada Yüce Allah'ın “rab” sıfatı öne çıkmakta, genellikle, Hız. Muhammed'e atfen “Senin Rabbin³¹⁰” formatına yer verilmektedir. Bu format ile Rabbani terbiyeye işaret edilmiştir³¹¹. Ayrıca “rab” sözcüğü “Doğunun ve Batının Rabbi³¹²” , “Âlemlerin Rabbi³¹³” , “Sabahın Rabbi³¹⁴” ve “İnsanların Rabbi”³¹⁵ tamlamalarıyla da gelmiştir. Yüce Allah, daha çok fiilleriyle tanıtılmış, esmasına pek yer verilmemiştir. Yaratıcı³¹⁶, cömert³¹⁷, öğreten³¹⁸, her şeyi bilen³¹⁹, vekil olan³²⁰,

³⁰⁵ Alak, 96/1.

³⁰⁶ Lokmân, 31/25; Zümer, 39/38, Zuhuruf, 43/87. vd.

³⁰⁷ Secde, 32/3; Sebe, 34/44; Yâsîn, 36/6. vd.

³⁰⁸ Sad, 38/4; Kaf, 50/2. vd.

³⁰⁹ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 165.

³¹⁰ Alak, 96/1; Kalem, 68/2; Müzzemmil, 73/8; Müddessir, 74/3; A'lâ, 87/1; Duhâ, 93/3; İnşirâh, 94/8. vd.

³¹¹ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 147.

³¹² Müzzemmil, 73/9.

³¹³ Tekvir, 81/29.

³¹⁴ Felak, 113/1.

³¹⁵ Nas, 114/1.

³¹⁶ Alak, 96/1.

düzene koyup takdir eden³²¹, tek olan, benzeri bulunmayan, ihtiyaçsız olan,³²² melik ve ilah olan³²³ gibi özellikleri üzerinde durulmuş ve her biriyle Allah'ın tekliği vurgulanmıştır.

Hız. Muhammed'in sıfatları bağlamında resul ve şahid isimlerine yer verilmiştir³²⁴. Resul ismi ile, Allah'ın elçisi olduğu duyurulmuş ve kendisine tebliğ sorumluluğu yüklenmiştir. Şahid oluşunun anlamı ise, hem sözleriyle, hem de davranışlarıyla hakikatin göstergesi olması gerektiğidir³²⁵. Ayrıca Hız. Nebî'ye atfen müşriklere seslenilerek "Arkadaşınız" ibaresi kullanılmıştır. Yani, "Ey Kureys topluluğu, o elçi yabancı değildir, sizin arkadaşınızdır, kavminize mensup bulunan ve meziyetlerini bildiğiniz biridir³²⁶."

Tebliğin muhataplarına, kabul edenler özelinde bakıldığında, bir grup halinde mü'minlere seslenilmediğini ve bir inananlar cemaatinin henüz teşekkür etmediğini görmek mümkündür³²⁷. Daveti kabul eden kimseler, daha ziyade, "Arınan kimse³²⁸", "Allah'tan korkan kimse³²⁹" gibi yakın anlamlı ibareler ile ifade edilmişlerdir.

Daveti kabul etmeyen muhataplara ise, bireysel hitapların yanında, bir grup telakkisiyle kâfirler hitabı ile de seslenilmiştir³³⁰. Ayrıca kâfirlerin, müstağnilik yani kendini kendine yeterli görme özelliklerinin de öne çıkarıldığı görülmektedir³³¹.

Birinci aşamanın göze çarpan olayları, müşriklerin, Hız. Resul'ü mecnunlukla itham etmeleri³³², âyetleri de esatiru'l-evvelin³³³ ve şeytan sözü³³⁴ olarak addetmeleridir.

Mekkeli müşrikler vahye karşı ilk tavırlarını, elçiyi hedef alarak ortaya koymuşlar ve ilk söylemleri, Hız. Muhammed'i mecnunlukla itham etmek olmuştur. Sonraki süreçte buna benzer iftiralarını yenilemişler ve âyetlerin ısrarlı reddedişine

³¹⁷ Alak, 96/3.

³¹⁸ Alak, 96/4-5.

³¹⁹ Kalem, 68/7; Necm, 53/30.

³²⁰ Müzzemmil, 73/9.

³²¹ A'lâ, 87/2, 3.

³²² İhlas, 112/1-4.

³²³ Nas, 114/2-3.

³²⁴ Müzzemmil, 73/15.

³²⁵ Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, Çev: Ali Ünal vd, İnsan Yay, İstanbul 1997, c. VI, s. 503.

³²⁶ Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. VI, s. 11.

³²⁷ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 145-146.

³²⁸ A'lâ, 87/14.

³²⁹ Abese, 80/9.

³³⁰ Kâfirûn, 109/1.

³³¹ Alak, 96/7; Abese, 80/5.

³³² Kalem, 68/2; Tekvir, 81/22.

³³³ Kalem, 68/15.

³³⁴ Tekvir, 81/25.

rağmen bu iddialarını sürdürmüşlerdir. Öyle ki bu mesele, Kur'ân'ın Mekke döneminin önemli gündemlerinden biri haline gelmiştir. Mekke devrine yayılacak kadar uzun soluklu bir iftira olması, bu iddiaların, toplumda yer etmiş köklü bir zihniyetten kaynaklandığına işaret etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AHİRET TEMALİ İNZAR DÖNEMİ

İbn Abbas'ın nüzûl listesinde yer alan sekiz sûre, araştırmanın ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Bu sûreler, Karia, Kıyâme, Hümeze, Mürselât, Kaf, Beled, Târık ve Kamer'den oluşmaktadır.

Bu sûreler içinde Hz. Nebî'ye hitap eden âyetler, sadece beş sûrede yer almaktadır. Ulemâ, bunların Kıyâme, Kaf, Beled, Târık ve Kamer'den müteşekkil olduğunu beyan etmektedir. Bu sebeple ikinci devrenin değerlendirilmesi bu beş sûre üzerinden yapılacaktır.

2.1. Kıyâme Sûresi'nde Hz. Resul'ün Sîretine Yapılan Vurgu

Hz. Nebî'ye Yapılan İkinci İlahi Uyarı (16- 19. Âyetler)

Kur'ân'da aktarılan Hz. Nebî'nin sîreti içerisinde, ona yönelik yapılan uyarılar dikkat çekmektedir. Mekke devrinin ilk yıllarında özellikle davet görevi ile ilintili uyarılar öne çıkmaktadır. Hz. Nebî, elçi olarak görevlendirilmiş olsa da neticede o da bir insandır. Bu sebeple yer yer hatalar yapmış ve bu hatalardan bazıları âyetlere konu olmuştur. Yüce Allah, gerekli olan yerlerde onu ikaz edip uyarmıştır. Böylece Kur'ân'da tenkit edilen bir resul algısı oluşturulmakta, eleştirisiz lider ve davetçilerin olamayacağı haber verilmektedir.

Hz. Muhammed'e Abese sûresinde yapılan ilk ikaz tebliğ vazifesiyle alakalıydı ve davette önceliğin kime yönelik olması gerektiğini öğretiyordu. Resulullah'a yönelik ikinci ilahi uyarı ise, davet görevinin önemli bir basamağını teşkil eden vahiy alma sürecindeki tavrından kaynaklanmaktadır. İbn Abbas'a dayandırılan bir habere göre Resulullah, vahyi ezberleyebilmek için dilini oynatmaktadır. Bunun üzerine

“(Resulüm!) onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma³³⁵.” uyarısıyla başlayan âyetler vahyedilmiştir³³⁶. Bu tavır, Hz. Nebî’nin kendiliğinden geliştirdiği bir tavidir. Çok önemli olmasından ötürü bu tavrın yanlışlığı vurgulanmaktadır.

Kıyâme sûresi içinde bir ara cümle olarak kabul edilen bu âyetlerde hitap, genel kanaate göre Hz. Muhammed’e yöneliktir³³⁷. Vahyin indirilişini ilk kez bu nevi resmeden pasajda, nübüvvet görevinin bir nüvesi olan vahyi muhafaza etme sorumluluğunu titizlikle yerine getirmeye çalışan, tek harfi gözden kaçırmamak, bir kelimeyi karıştırmamak, hiçbir manayı unutmamak adına, inmek üzere olan vahyi aceleyle tekrar etme çabasında olan bir Resul görülmektedir. Ancak Hz. Resul, bu aceleci tavrından ötürü uyarılmış, yapması gerekenin vahyin okunuşunu takip etmek olduğu kendisine öğretilmiş ve vahyi kalbine Yüce Allah’ın yerleştirip bellettireceği bildirilerek güven verilmiştir³³⁸.

Bu âyetlerde Hz. Resul’ün, Kur’ân’da anlatılan sîretinden bir portre sunulmaktadır. Buna göre onun, mesajı bellemek için insiyatif alması kabul edilmemektedir. Zira kendisini seçen Yüce Allah, mesajın belletilmesini kendi üstüne almaktadır. Hz. Resul’ün burada insiyatif alması, kendisine lüzumlu olmayan bir şeyi, kendisine vazife bilmesi eleştirilmektedir.

2.2. Kaf Sûresi’nde Hz. Resul’ün Sîretine Yapılan Vurgular

Birinci Vurgu: Müşriklerin Yeniden Dirilişi İnkâr Etmeleri (1- 3. Âyetler)

Kur’ân’da Hz. Muhammed’in sîretini sunan âyetlerin bir bölümünde, kendisinin içinde bulunduğu kavim anlatılmakta, davetin ilk muhatapları olan bu insanların inançlarına dair malumat verilmekte ve inkâr ettikleri gerçekler açıklanmaktadır. Zira davetin sunulacağı insanların zihin yapılarına dair ön bilgiye sahip olmak önem arz etmektedir. Böylece Kureyş’in inanmayan ahalisinin, kendi içlerinden, kendileri gibi olan ve olağanüstü güçleri bulunmayan bir insanın Allah tarafından elçi olarak görevlendirilmesini tuhaf karşılayıp şaşırdıkları ve Hz. Muhammed’in nübüvvetini inkâr ettikleri bildirilmektedir. Dahası onlar, elçinin yeniden dirilmenin olacağını söyleyip

³³⁵ Kıyamet, 75/16.

³³⁶ Mukatil, *Tefsîr*, c. III, s. 423; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. XXIV, s. 65; Süyûtî, *Lübabü’n-Nükul*, s. 224.

³³⁷ Mukatil, *Tefsîr*, c. III, s. 422; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. XXIV, s. 65; Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. I, s. 307; Duman, *Beyanü’l-Hak*, c. I, s. 227. Hitabın hesap günü bahane üreten insana ait olduğunu söyleyenlerde olmuştur. Bkz: Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. I, s. 174.

³³⁸ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. I, s. 307-308.

uyarmasını garipseyerek, akla uzak bir söylem olarak kabul edip yeniden dirilişı inkâr ettiler³³⁹.

Müşriklerin inançlarına dair malumatı âyetler sunmaktadır. Bu bilgiler maddeler halinde toptan aktarılmamakta, tebliğ süreci içinde yeri geldikçe aşama aşama verilmektedir. Bu aşamalar birbirinden keskin sınırlarla ayrılmamakta, konunun yoğunluğu ile kendini hissettirmektedir. Her aşamaya konular serpiştirilmekte, yerine göre bazı konulara özel vurgu yapılmaktadır. Mekke devrinin bu ikinci aşamasına gelindiğinde, âhiret mevzusunun öne alındığı görülmektedir. Böylece müşriklerin yeniden dirilmeyi inkâr etmeleri, öncelikli gündem olmuş ve tebliğde âhiret ile uyarmak önemli bir metot haline gelmiştir. Bu da, Hz. Nebî'nin Kur'ân'da anlatılan sîretinde önemli bir yer tutmaktadır. Zira ona, âhirete inanmayan bir toplumu, cehennemle uyarma görevi verilmiştir.

İkinci Vurgu: Hesaptan Korkanlara Kur'ân'la Öğüt Verilmesi (39- 45. Âyetler)

Sîret temalı birçok âyette, özellikle tebliğ konulu olan âyetlerde sabır konusu öne çıkmaktadır. Böylece davet görevi için sabrın önemli olduğu gösterilmektedir. Sabrın kazanılması içinde Allah'a yakınlaştıracak ibadetlere özel vurgu yapılmaktadır. Bununla birlikte sabrın olgunlaşması için gerekli olan önemli bilgiler verilmekte, hiç kimsenin daveti kabul etmeye zorlanamayacağı, herkesin inancını seçme konusunda serbest olduğu belirtilmektedir. Hz. Muhammed'e hitap eden³⁴⁰ bu âyetlerde de öncelikle, inanmayanların söylediklerine karşı sabretmesi istenmektedir³⁴¹. Nübüvvetin başlangıcından bu yana inanmayanların tavırlarına karşı bu nevi çok sayıda âyet ile Resulullah'a destek verilmekte ve yüreğini kuvvetlendirmesi için yol gösterilmektedir.

Söz konusu âyetlerde sabrın emredilmesinin akabinde Hz. Nebî'den sabırdan sebatı kolaylaştıracak ameller, yani günün ve gecenin belli vakitlerinde³⁴² Rabbini hamd

³³⁹ Kaf, 50/2-3. Âyetlerde bahsi geçen uyarıcının Hz. Muhammed, nübüvveti ve âhireti inkâr edenlerin ise Mekkeli müşrikler olduğuna dair açıklamalar için bkz: Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 267-268; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXII, s. 326, 328; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 330-331; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 185-186; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 257, 261.

³⁴⁰ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 273-274; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXII, s. 376, 383-384.

³⁴¹ Kaf, 50/39.

³⁴² Âyette geçen ifadelerin namazın beş vaktini içerdiği, "Güneşin doğuşundan önce" ibaresinin sabah namazına, "Güneşin batışından önce" tamlamasının öğle ve ikindi namazlarına, "Gecenin bir bölümünde" derken de akşam ve yatsı namazlarına işaret ettiği söylenmektedir. Bunun için bkz: Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 273; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XXII, s. 376-377.

ile tesbih etmesi, secdelerin ardından³⁴³ da tesbih etmesi talep edilmektedir³⁴⁴. İbadetin vakitlere ayrıldığı ancak âyetteki ifadelerin net sınırlar içermediği ve bu noktada Hz. Nebî'nin öğretisine ihtiyacın devreye girdiği görülmektedir³⁴⁵.

Bu âyetlerde üçüncü sırada istenen şey, seslenenin yakın bir yerden sesleneceği güne kulak vermesidir ki bu sesin insanlar tarafından işitileceği ve bu günün çıkış günü olduğu bildirilmekte³⁴⁶ ve yeniden dirilmeye işaret ettiği söylenmektedir³⁴⁷.

Son âyetle ise müşriklerin yaptıklarını Yüce Allah'ın çok iyi bildiği, Hz. Muhammed'in onlara zorla İslam'ı kabul ettirmeye hakkının olmadığı haber verilmekte ve dördüncü emir olarak azaptan korkanlara Kur'an ile öğüt vermesi istenmektedir³⁴⁸. Bu âyet ile birlikte Hz. Muhammed'in nübüvvet görevini yerine getirirken göz önünde bulundurması gereken üç önemli özellik³⁴⁹ öne çıkarılmaktadır: (1) Her insanın din seçme hürriyeti vardır, hiç kimse İslam'ı kabul etmeye zorlanamaz³⁵⁰, dahası Nebî üzerinde müşriklerin inkârının sorumluluğu yoktur. (2) Hidâyeti arayan ve uyarıdan korkan kimse öğütten nasibini alacaktır. (3) Öğüdünü Kur'an ile ver.

Kur'an'a göre Hz. Nebî'nin sîretinde, müşrikleri Kur'an'la uyarmak önemli bir yer tutmaktadır. Davetini Kur'an'la yapması, Kur'an ile öğüt vermesi ondan istenmektedir.

2.3. Beled Sûresi'nde Hz. Resul'ün Sîretine Yapılan Vurgu

Hz. Nebî'nin Mekkeli Olduğuna Dair Bir Hatırlatma (2. Âyet)

Bazı toplumlar, içlerinden olmayanların öğretilerine karşı olumsuz tavır geliştirebilirler. Bu durum, birçok ideolojik ve sosyal gruplarda mevcuttur. Mekkeli müşrikler ise kendi içlerinden bir elçi çıkmasına rağmen inkârda diretmişlerdir. Bu bağlamda “*Bu beldeye yemin ederim ki*³⁵¹...” cümlesi ile başlayan sûre, 2. âyetle Hz.

³⁴³ Âyetle geçen “Edbara’s-sucud” ifadesi ile kastedilenin akşam namazı sonrası ikame edilen iki rekat namaz olduğu, ayrıca tesbih ve nafile anlamlarına da gelebileceği bildirilmiştir. Bunun için bkz: Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXII, s. 377-381.

³⁴⁴ Kaf, 50/39-40.

³⁴⁵ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 347.

³⁴⁶ Kaf, 50/41-42.

³⁴⁷ Mukatil, *Tefsîr*, c. III, s. 273-274.

³⁴⁸ Kaf, 50/45.

³⁴⁹ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 343-344; Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. I, s. 258.

³⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXII, s. 384; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'an*, c. I, s. 186.

³⁵¹ Beled, 90/1.

Muhammed’e hitap ederek³⁵² onun bu belde halkından olduğunu söylemektedir³⁵³. Bu beldenin Mekke olduğu konusunda müfessirlerin büyük çoğunluğu müttefiktir³⁵⁴. Mekke ahalisinin Hz. Muhammed’e bir yabancı gibi muamele etmeye hakları yoktur, o buranın yerlisidir, onun davetini hiç kimse engelleyemez³⁵⁵.

2.4. Târik Sûresi’nde Hz. Resul’ün Sîretine Yapılan Vurgu

Hiz. Nebî’den Kâfirlere Mühlet Vermesi İstenir (15- 17. Âyet)

Bu pasajda, müşriklerin tuzaklar kurduğu hikâye edilmektedir. Kâfirlerin neler yaptıklarını Yüce Allah’ın çok iyi bildiği anlatılmaktadır. Mekke’li kâfirlerin, Kur’ân’ın korkutan uyarılarını önemsemediklerini, Kur’ân hakkında uydurdukları yalanları³⁵⁶, Hz. Nebî’nin yoluna koydukları engelleri ve dahası kurdukları bütün tuzakları Yüce Allah’ın çok iyi bildiği haber verilmektedir. Hz. Resul’e yüreğini ferah tutması gerektiği ve Yüce Rabbin onlara karşı plan kurmakta olduğu hatırlatılmakta, onları kendi hallerine bırakması istenmektedir. Zira aleyhlerine olan delillerin iyice netleşmesi arzulanmaktadır³⁵⁷. Müşriklere az bir süre vermesi³⁵⁸ ve onların yaptıkları karşısında sabretmesi Resulullah’a emredilmekte, yalnız olmadığı bildirilmektedir³⁵⁹.

Kur’ân’a göre Hz. Nebî’nin sîretinde, İslam davetinin ulaştırıldığı topluma, biraz süre verilmesi istenmektedir. Böylece onlar, verilen mesajı iyice düşünsünler, doğru karar versinler ve kendilerinin hiçbir bahaneleri kalmayın.

2.5. Kamer Sûresi’nde Hz. Resul’ün Sîretine Yapılan Vurgu

³⁵² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. XXIV, s. 430.

³⁵³ Âyette geçen “Hill” kelimesinin anlamı ile ilgili farklı tanımlamalar mevcuttur. İkamet etmek, haram bölge kabul edilen Mekke’de herkesten farklı olarak Hz. Nebî’ye savaşın helal kılınması ve bu belde zulmetmek haram kılınmış iken Mekkelilerin Hz. Muhammed’e işkence etmeyi helal saymaları gibi üç farklı anlam verilmiştir. Bkz: Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. I, s. 350. Sürenin nüzûl ortamına en uygun düşen mana ikamet anlamına binaen Hz. Resul’ün bu belde yaşadığıdır. Bkz: Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. I, s. 350; Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. I, s. 193. Ayrıca Z. Duman da buna yakın bir mana vermiş ve Resulullah’ın Mekke’nin yabancısı değil yerlisi olduğunu söylemiştir. Bkz: Duman, *Beyanü’l-Hak*, c. I, s. 269, 271-272.

³⁵⁴ Mukatîl, *Tefsîr*, c. III, s. 485; Duman, *Beyanü’l-Hak*, c. I, s. 272; Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. I, s. 350; Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. I, s. 193; Duman, *Beyanü’l-Hak*, c. I, s. 272.

³⁵⁵ Duman, *Beyanü’l-Hak*, c. I, s. 269.

³⁵⁶ Âyetlerin süre içindeki bağlamına bakıldığında önceki âyetlerde Kur’ân’ın hak ile batılı ayıran bir söz olduğu ve asla bir şaka olmadığı yemin cevabı olarak zikredilmektedir. Bkz: Târik 86/11-14. Buna atfen müşriklere yapılan tehdidin Kur’ân üzerinden yürüttükleri düşmanca tavırlarına karşılık olabileceği söylenmektedir. Bkz: Duman, *Beyanü’l-Hak*, c. I, s. 278.

³⁵⁷ Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. I, s. 218.

³⁵⁸ Hitap Hz. Muhammed’e yöneliktir. Bkz: Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. XXIV, s. 363.

³⁵⁹ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. I, s. 360.

H. Nebî'den O Gün Onlardan Yüz Cevirmesi İstenir (6. Âyet)

Kur'ân'da, H. Nebî'nin sîreti bağlamında, Allah'ın mesajına kulak asmayanlardan uzak durmak emredilmektedir. Bu durum Kamer sûresi 6. âyette açık bir şekilde dile getirilmektedir.

Hakikati yalanlayanlara karşı yapılan uyarılar fayda etmemiş³⁶⁰ ve inkârlarını sürdürmüşlerdir. Onların inatları ve tavırları karşısında H. Nebî'den yine sabretmesi istenmekte ve teselli verilerek sebatı kuvvetlendirilmektedir³⁶¹. Buna mukabil müşriklere tehdit kuvvetle sürdürülmekte ve bu âyet H. Resul'n Mekkeli kâfirlerle olan iletişiminin biraz daha gerildiğini göstermekte, çağırının görülmemiş bir şeye çağıracağı gün onlardan yüz çevirmesini istemektedir³⁶². Müfessirlerin çoğunluğu, bu çağırıcının İsrâfil, kendisine çağrılan bilinmedik günün kıyamet olduğunu söylemişlerdir³⁶³. Zaten bu dönemde inen sûrelerde yoğun bir şekilde âhiret temasının işlendiği görülmektedir.

2.6. Değerlendirme

H. Resul'n nübüvvet hayatının bu ikinci döneminde, âhiret, kıyamet, yeniden diriliş, hesap, cennet ve cehennem konuları öne çıkmaktadır. Bu dönemde tevhid çağrısına ve H. Muhammed'in nübüvvetine itirazlar devam etmekte, uyarı üslubu ile davet yoğun bir şekilde devreye girmektedir. Muhatapların, tebliğ olayının ciddiyetini kavrayabilmeleri ve vicdanlarını harekete geçirebilmeleri adına, cennet ve cehenneme dair vurguların arttırıldığı grlmektedir³⁶⁴. Bu nedenle ikinci bölüm, "âhiret temalı inzâr" başlığı ile özetlenmiştir. Bu dönem âyetlerinde yer alan Yüce Allah'ın esması, H. Nebî'nin sıfatları ve tartışma sahneleri de başlık ile dikkat çekici şekilde uyumluluk göstermektedir. Böylece tebliğ, tevhidin beyanıyla başlayan ilk evresinden sonra âhiretle uyarı metoduyla devam etmektedir.

Bu döneme ait sûreleri arka arkaya okuyan kişinin dimağında vahyin amacına dair şöyle bir fikrin yer etmesi mümkündür: "Bu vahiy, tevhidi reddeden, nübüvveti kabul etmeyen, âhirete inanmayan, mal biriktirip duran, yetim hakkını yiyen ve yoksulu

³⁶⁰ Kamer, 54/5.

³⁶¹ Derveze, *et-Tefsîrül-Hadîs*, c. I, s. 367.

³⁶² Câbirî, *Fehml-Kur'ân*, c. I, s. 223.

³⁶³ Câbirî, *Fehml-Kur'ân*, c. I, s. 220; Duman, *Beyanl-Hak*, c. I, s. 283.

³⁶⁴ Câbirî, *Fehml-Kur'ân*, c. I, s. 165, 225.

görmezden gelen kimseleri cehennem azabıyla uyarmak; iman edip sâlih amel işleyen, yetimi ve yoksulu gözeten kimselere cennet müjdesi vermek için gelmiştir³⁶⁵.”

Yüce Allah'ı tanımlayan isimler bağlamında bu aşamada daha çok hüküm verici, hesap sorucu, intikam alıcı ve plan kurucu anlamlarına gelen sıfatların kullanıldığı dikkat çekmektedir³⁶⁶.

Bu devrede inen âyetlerde, Hz. Muhammed'e, uyarıcı anlamına gelen münzir³⁶⁷ sıfatının verildiği görülmektedir. Dönemin karakteristik özellikleriyle uyumlu olarak Hz. Nebî'nin âhiret günü üzerinden uyarı yaptığı beyan edilmektedir³⁶⁸.

Hz. Muhammed'in bu dönemdeki muhatapları, kâfirler olarak adlandırılmaktadır. Mekke halkı ile yapılan tartışmalar âyetlerde hikâye edilirken onlara bir grup halinde kâfirler³⁶⁹ ismi verilmektedir.

Dönemin dikkat çeken olayları, âhireti inkâr eden Mekke halkının bunun üzerinden Hz. Muhammed ile yaptığı tartışmalardır. Toprak olduktan sonra yeniden dirilmeyi imkansız görerek alaycı tavırla “Toprak olmuşken mi dirileceğiz?” diye sormuşlardır. Müşriklerin bu ve benzeri itirazlarına Hz. Nebî Kur'ân'ın öğretisiyle cevap vermiştir³⁷⁰.

Ayrıca bu devrede, müşrikler ile olan ilişkilerin gerilmeye başladığı, üslubun daha çok sertleştiği görülmektedir. Müşriklerin çeşitli tuzaklar kurduğu haber verilmektedir³⁷¹. Buna mukabil Hz. Resul'den sabretmesi, onları kendi hallerine bırakması, onlardan yüz çevirmesi istenmektedir³⁷². Hz. Nebî'nin Kur'ân'da anlatılan sîretinde, ondan müşriklerin yaptıklarına karşı sabretmesinin istenmesi önemli bir yer tutmaktadır. Zira sabır, vazgeçmek değil, aksine yeniden işe koyulmaktır. Daveti sürdürmek ve yerleştirmek, hatta açık seçik anlatmak için sabır gereklidir. Bu açıdan sürekli emredilmiştir. Sabrın akabinde meselenin muhatap nezdinde iyice idrak edilebilmesi için onlara mühlet vermek gerektiği bildirilmiştir. Verilen mühletin fayda etmediği, inkârın devam ettiği durumda ise muhataptan yüz çevrilmesi talep edilmiştir.

³⁶⁵ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 227.

³⁶⁶ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 161.

³⁶⁷ Kaf, 50/2.

³⁶⁸ Kaf, 50/2, 3; Kamer, 54/45-48.

³⁶⁹ Kaf, 50/2; Târik, 86/17; Kamer, 54/43.

³⁷⁰ Kaf, 50/3; Kamer, 54/45-48.

³⁷¹ Târik, 86/15.

³⁷² Kaf, 50/39; Târik, 86/17; Kamer, 54/6.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ŞİRKİN ÖRNEKLENDİRİLEREK ANLATIMI VE TEPKİLERİN SERTLEŞMESİ DÖNEMİ

İbn Abbas'a dayandırılan nüzûl listesine göre sıradaki on altı sûre, Mekke döneminin üçüncü safhasını kapsamaktadır. Bu sûrelerin Sâd, A'râf, Cin, Yâsîn, Furkan, Fâtır, Meryem, Tâhâ, Vâkıa, Şuarâ, Neml, Kasas, İsrâ, Yûnus, Hûd ve Yûsuf olduğu beyan edilmektedir. Hz. Resul'e hitap eden âyetlerin, her bir sûredeki mevcudiyeti sebebiyle bu on altı sûrenin hepsi değerlendirilmeye alınacaktır. Kur'ân'da Hz. Resul'ün sîretinin araştırıldığı bu çalışmada, ilgili sûrelerde konuya dair mühim ve oldukça yoğun değiniler tespit edilmiştir.

3.1. Sâd Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Hz. Muhammed İle Mekkeli Müşrikler Arasında Tartışma (1-8. Âyetler)

Sâd sûresinde Hz. Resul'ün sîretiyle ilgili oldukça yoğun temaslar mevcuttur. Bu bağlamda mukattaa harfinden sonra, öğüt veren Kur'ân'a yemin ederek başlayan sûre, 8. âyetine kadar olan pasajla bir tartışma sahnesi canlandırmaktadır. Genel kanaate göre bu olayda karşı karşıya gelen taraflar, Hz. Muhammed ve Kureyş kâfirleridir³⁷³. Mekke ahalisi, kendi aralarından tanıyıp bildikleri, kendileri gibi olan ve olağan dışı özelliği olmayan bir insanın uyarıcı olarak gönderilmesine şaşırdılar ve Hz. Nebî'yi yalancı bir sihirbaz olmakla itham ettiler. Dahası, tüm ilahları yok sayarak tek ilaha, yani Allah'a çağırmasını tuhaf karşıladılar. İçlerinden kavmin ileri gelenleri, tanrılarına bağlı kalma

³⁷³ Mukatil, *Tefsîr*, c. III, s. 112; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXI, s. 142; Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 381; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 246; Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. I, s. 291.

konusunda insanları uyardılar, “Biz son dinde³⁷⁴ böyle bir şey işitmedik, Muhammed’in söyledikleri uydurmadır.” dediler ve Kur’ân’ın Hz. Resul’e indirilmiş olmasını kabul etmediklerini de söyleyerek dağılıp gittiler³⁷⁵.

Söz konusu âyetlerin sebab-i nüzûlü ile ilgili aktarılan haber, bu tartışma sahnesini daha somut hale getirmektedir. İbn Abbas’a dayandırılan rivâyete göre Ebû Talib hastalanınca Kureyş onu ziyarete gider. Bu esnada Hz. Nebî’de ziyarete gelir. Ebû Talib’in yanında tek kişilik oturacak yer vardır. Ebû Cehil, Hz. Nebî’nin oraya oturmasına engel olmaya çalışır ve sonrasında hep birlikte, Resulullah’ı Ebû Talib’e şikâyet etmeye başlarlar. Ebû Talib, Hz. Nebî’ye yönelerek “Ey kardeşimin oğlu! Kavminden ne istiyorsun?” diye sorar. Hz. Nebî “Onlardan sadece tek kelimeyi kabul etmelerini istiyorum.” der. Bu kelime sayesinde tüm Arapların onlara boyun eğeceğini ve Acemlerin cizye ödeyeceğini de sözlerine ekler. Ebû Talib “Sadece tek kelime mi, peki nedir o?” diye sual eder. Resulullah, bunun “Lâ ilâhe illallah.” olduğunu bildirir. Bunun üzerine Kureyş “Ne yani, ilahlarımızın yerine tek ilah mı koyacağız.” diye küçümseyerek, o tek kelimeyi kabul etmezler. Bunu üzerine Sâd sûresinin 1. âyetinden 8. âyetine kadar olan bölüm nazil olur³⁷⁶. Bu âyetlerde onların anlamsız bir büyülenme içinde oldukları bildirilmekte³⁷⁷ ve azap ile uyarılmaktadırlar³⁷⁸. Azap ile uyarılan müşriklerin, alaycı bir tavırla, aslında kendilerinden çok uzakta görerek, azabı acele talep ettikleri beyan edilmektedir³⁷⁹.

Bu hadisenin de resmettiğine göre, önceki sûrelerde baskın olan nasihat üslubunun, yine tevhid, nübüvvet ve âhiret konuları çerçevesinde var olmakla birlikte, daha çok cedel üslubuna doğru evrildiğini, aynı şekilde kısa âyetlerin yerini uzun cümlelere bıraktığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu sûre ile birlikte, putların kınanıp

³⁷⁴ Müşriklerin son din ile kasdettiklerinin, hristiyanların mensubu bulundukları din olabileceği söylenmiştir. Bkz: Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 113; Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XXI, s. 152; Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 246; Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 292. Bununla birlikte bu son dinin, Kureyşin bağlı bulunduğu mevcut dini olabileceği de ifade edilmiştir. Bkz: Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XXI, s. 152-153. Ayrıca bu ibarenin “Son zamana kadar, şu saate kadar” gibi manalara da geldiği bildirilmiştir. Bkz. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve’t-Tenvîr**, Müessesetü’t-Tarih, t.y. Beyrut, c. XXIII, s. 116.

³⁷⁵ Sâd, 38/1-8.

³⁷⁶ Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XXI, s. 149-151; Vâhidî, **Esbâbü’n-Nüzûl**, s. 304; Süyûtî, **Lübabü’n-Nükul**, s. 183. Bu olaya benzer, az farklılıklarla verilen haberlerde mevcuttur. Bazı kaynaklarda Kureyş’in ileri gelenlerinin Ebû Talib’e gidiş nedeninin Hz. Ömer’in müslüman olmasının ardından yaşadıkları öfke olduğu bildirilmekte ve bu toplanmada aynı diyalogların geçtiği haber verilmektedir. Bunun için bkz: Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 112-113.

³⁷⁷ Sâd, 38/1.

³⁷⁸ Sâd, 38/8.

³⁷⁹ Sâd, 38/16. Hitabın müşriklere yönelik olması konusunda bkz: Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. I, s. 382; Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 294. Azabı acele isteyen Ebû Cehil olabileceği de bildirilmiştir. Bkz: Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 115.

müşriklerin mevcut dinlerinin hedef gösterildiği ve buna mukabil inkârcıların düşmanlıklarının artıp tepkilerinin sertleştiği yeni bir dönemin başladığı söylenmektedir³⁸⁰.

Sâd sûresinin ilk âyetlerinde Hz. Nebî'nin davetine âhiret vurgusuyla devam ettiği görülmektedir. Kur'ân'a göre Hz. Nebî'nin sîretinde davet görevi önemli bir yer tutmaktadır. Müşriklerin inkârlarına ve düşmanlıklarına, hatta iletişimi koparma girişimlerine rağmen onlara hitap sürdürülmektedir. Kur'ân'a göre Hz. Nebî'nin sîretinde daveti gerçekleştirmek için müşriklerle ilişkiyi kesmemek vardır.

İkinci Atıf: Hz. Resul'den, Önceki Nebîleri Örnek Alması İstenmekte (17, 41, 45 ve 48. Âyetler)

Sâd sûresinin Hz. Nebî'nin sîretiyle ilgili olan bu âyetlerinde ise önceki nebîlerin hayatlarından kesitler sunulmaktadır. Burada iki hedef öne çıkmaktadır. İlki, Hz. Nebî'nin o anki durumunun, kıssada bahsi geçen nebînin durumuyla özdeş olduğunun bildirilmesidir. İkinci olarak, bu durumun sadece Hz. Nebî'nin başına gelmediği, önceki nebîlerinde benzer şeyler yaşadığının hatırlatılmasıdır.

Mesani olarak adlandırılan sûrelerin, Sâd sûresi ile başladığı bildirilmektedir³⁸¹. Mesani olan sûrelerin genel özellikleri arasında, önceki nebîlere ve onların toplumlarına dair haberlerin yer alması ve bu kıssaların sürekli tekrar ediliyor olması zikredilmektedir³⁸². Zira nüzûl sırasına göre indirilen önceki sûrelerde de yer yer tarihi vurguların yapılmasına ve önceki nebîlerin kıssalarına yer verilmesine rağmen, bu sûreyle birlikte bariz bir artışın olduğu görülmektedir.

Resulullah'ın, İslam'a davet ederken yaşadığı zorluklar ve kendi memleketinde inanmayan hemşehrilerinden gördüğü kötü muamele karşısında aslında yalnız olmadığı, benzer süreçlerden önceki elçilerin de geçtiği, her birinin ayrı ayrı imtihanlar yaşadığı bildirilmektedir. Bu yüzden Hz. Nebî'den onları hatırlaması ve örnek alması, onların imtihanlarından kendine ders çıkararak özellikle sabretmeyi öğrenmesi ve bu örneklikleri hatırlatması istenmektedir³⁸³. Böylece Kur'ân'da Hz. Nebî'nin sîreti kapsamında önceki nebîlerin hayatlarının örnek alınması önem arz etmektedir.

³⁸⁰ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 243.

³⁸¹ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 243.

³⁸² Abdulhamit Birışık, "Sûre", **DİA**, TDV Yay, İstanbul 2009, c. XXXVII, s. 538-539.

³⁸³ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 395.

İlgili âyetle “(Ey Muhammed!) Onların söylediklerine sabret ve kulumuz Dâvûd’u hatırla³⁸⁴ ...” denilmektedir. Resulullah’a hitap eden³⁸⁵ bu âyetle, nüzûl süreci içinde ilk kez Hz. Dâvûd’dan söz edilmektedir. Bu kıssa üzerinden teselli verilerek Hz. Nebî’den sabretmesi istenmekte ve böylece sebat etmesi emredilmektedir. Hz. Dâvûd örnek gösterilirken, onun çok itaatkar bir kul olduğu, dağların ve kuşların boyun eğerek onunla beraber tesbih edip zikre katıldığı, ona kuvvetli bir otorite, hikmet ve hitabet yeteneği verildiği vurgulanmaktadır³⁸⁶.

Sûrenin 41. âyetinde Hz. Nebî’ye seslenilerek³⁸⁷ Hz. Eyyûb’u da hatırlaması istenmektedir. Vahyin kronolojisinde ilk kez bu âyetle karşımıza çıkan Hz. Eyyûb, yakalandığı hastalık sebebiyle örnek gösterilmektedir. Zira onun bu hastalık karşısında gösterdiği sabır, âdeti dillere destan olarak aktarılmaktadır³⁸⁸. Nüzûl sürecinde Hz. Eyyûb’un hatırlatılmasını ve Hz. Nebî’den onun durumunu dikkate almasının talep edilmesini, Hz. Muhammed’in içinde bulunduğu zorlu şartlarla ilintilendirmek olasıdır. Zira Hz. Eyyûb, onca sıkıntı karşısında sabretmekte, metanetini korumaktadır. Nüzûl sürecinde Hz. Muhammed’in sîretini konu edinen bu âyetlerde, onun da metanetli olması, toplumundan gelen darbeler karşısında yıkılmaması ve iç sıkıntıya düşmemesi emredilmektedir.

Yine sûrenin ilgili âyetlerinden birinde “(Ey Muhammed!) Kuvvetli ve basîretli kullarımız İbrâhim, İshak ve Ya’kûb’u da an³⁸⁹.” denilmektedir. Âyetteki hitabın Resulullah’a yönelik olduğu kabul edilmekte³⁹⁰ ve ondan Hz. İbrâhim, Hz. İshak ve Hz. Ya’kûb’u örnek alması, onların sıkıntılar karşısında gösterdikleri sabrı, daveti toplumlarına ulaştırmadaki isrârlarını ve tek olan Allah’a davet etme metotlarını modellemesi³⁹¹ istenmektedir. Allah katında seçkin ve iyi kimselerden addedilen bu nebîler, âhireti düşünmeleri ve ihlaslı olmalarıyla ön plana çıkarılmaktadırlar³⁹². Öyle ki, dünya nimetlerine gerektiği kadar ehemmiyet verdikleri, âhiret yurdunu önceledikleri ve Allah’ın rızasını kazanmayı arzu ettikleri hatırlatılmaktadır³⁹³. İslam’a

³⁸⁴ Sâd, 38/17.

³⁸⁵ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 115; et- Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XXI, s. 166; Derveze, **et-Tefsîrû’l-Hadîs**, c. I, s. 385.

³⁸⁶ Sâd, 38/17-20.

³⁸⁷ Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XXI, s. 209; Derveze, **et-Tefsîrû’l-Hadîs**, c. I, s. 395.

³⁸⁸ Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 299.

³⁸⁹ Sâd, 38/45.

³⁹⁰ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 121; Derveze, **et-Tefsîrû’l-Hadîs**, c. I, s. 399.

³⁹¹ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 121.

³⁹² Sâd, 38/46-47.

³⁹³ Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 301.

davet eden çağırıcının, dünya nimetlerini yüreğine koymaması gerektiği vurgulanmaktadır.

48. âyette de muhatap Hz. Resul'dür³⁹⁴ ve ondan Hz. İsmâil, Hz. Elyesa' ve Hz. Zülkifl'i anması istenmekte ve onların hepsinin iyi kimseler olduğu söylenmektedir. İhtiyaca binaen yer yer Resulullah'a, Kitab'ın indiriliş gayesi hatırlatılmakta, âyetleri üzerinde insanların düşünmesi ve aklını kullananların ondan öğüt alması için nazil olduğu bildirilmektedir³⁹⁵.

Üçüncü Atıf: Elçilerin Seçilme Gerekçesi (65-70. Âyetler)

Kur'an'da Hz. Nebî'nin sîretini ele alan âyetlerde elçilerin seçilme gerekçelerine de temas edilmektedir. Böylece "De ki!" hitabı ile başlayan bu âyetlerde Hz. Resul'e seslenilmekte³⁹⁶, kendisinin sadece bir uyarıcı olduğunu ilan etmesi, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbi, tek ve kahhar olan Allah'tan başka ilah bulunmadığını haykırması emredilmektedir³⁹⁷.

"De ki!" emri ile Hz. Nebî'ye hitap etmeye devam eden 67. âyette, bunun büyük bir haber olduğunu, ancak müşriklerin ondan yüz çevirdiklerini kendilerine söylemesi istenmektedir. Bu büyük haberin ne olduğu âyette açıkça bildirilmemekle birlikte âyetlerin birbirleriyle münasebetleri gereği, bunun, muazzam bir haber olan Kur'an olabileceği dile getirilmektedir³⁹⁸.

Dördüncü Atıf: Hz. Resul'ün Müşriklere İyice Belletmesi Gerekenler (86-88. Âyetler)

Sâd sûresinin 86-88. âyetlerinde Hz. Nebî'den, davetin muhataplarına karşı bazı hususların altını çizerek mesajını anlatması istenmektedir. Kur'an'da Hz. Nebî'nin sîretinde, tebliğ vazifesi odak noktadadır. Bu minvalde emirler çokça yer almakta ve bu emirler Resulullah'ın yolunu takip eden davetçilere de ışık tutmaktadır. Daveti dinleyen muhatap baştan bilmelidir ki davetin karşılığında elçi herhangi bir ücret talep etmez,

³⁹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXI, s. 220; Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 399.

³⁹⁵ Sâd, 38/29. Bu âyette hitap Hz. Nebî'yedir. Bunun için bkz: Mukatil, *Tefsîr*, c. III, s. 117; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXI, s. 190; Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 391. Ayrıca Kitab kelimesi nüzûl sürecinde ilk defa bu âyette geçmektedir.

³⁹⁶ Mukatil, *Tefsîr*, c. III, s. 124; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXI, s. 234; Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 406.

³⁹⁷ Sâd, 38/65-66.

³⁹⁸ Mukatil, *Tefsîr*, c. III, s. 124; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXI, s. 235-236.

daveti sunan elçi olduğundan başka türlü görünmeye çalışmaz ve davet sadece kendilerine has değil bilakis bütün insanları kapsayan evrensel bir çağrıdır.

“Ya Resul! Mekke halkından davetin karşılığında bir ücret talep etmediğini, olduğundan başka türlü görünmediğini onlara bildir. Bu Kur’ân, bütün âlemler için bir öğüttür ve yakında onun verdiği haberin doğruluğunu öğreneceksiniz³⁹⁹.”

Bu ifadeler aracılığıyla Hz. Muhammed’in nübüvveti kuvvetlendirilmekte, Kureyş’in inkârcılarına karşı bir korku salınmaktadır. Hz. Nebî’nin bu görevi karşılığında insanlardan hiçbir menfaat beklemediği beyan edilmekte ve davetin sadece Mekke halkına yönelik olmadığı hatta âyetlerin bütün âlemlere yönelik olduğu belirtilmektedir. Kur’ân’ın, bütün âlemler için öğüt olduğu vurgulanmakta ve Resulullah’ın yaptığı çağrının evrenselliğinin altı çizilmektedir⁴⁰⁰.

3.2. A’râf Sûresi’nde Hz. Nebî’nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Resulullah’ a Yine Teselli Verilmesi (2. Âyet)

“Kitap ki, sana indirildi. Ondan dolayı kalbinde hiçbir sıkıntı olmasın! Kendisiyle uyarmak için ve inananlara bir hatırlatma olsun diye⁴⁰¹.”

A’râf sûresinin 2. âyetinde, Hz. Muhammed’e hitap edilmekte ve ona teselli verilmektedir⁴⁰². Kur’ân âyetlerinin, insanları uyarması ve inanan kimselere öğüt vermesi için kendisine indirildiği, bu konuda kalbinde hiçbir darlığın olmaması gerektiği dile getirilmektedir. Böylece Resulullah’ın asıl görevi ve gayesi hatırlatılmakta, yüreğine sükunet verilip sebatı kuvvetlendirilmektedir.

Günbegün yeni âyetler alan ve onları tebliğ etmekle görevli olan Hz. Resul, bu sorumluluğunu kalben üstlenmekte ve insanların iman etmelerini çok arzulayarak tüm çabasıyla onları tek olan Allah’a çağırmaktadır. Buna rağmen muhataplarından çoğu inatla İslam’a teslim olmamakta, üstelik düşmanca tavır takınmakta ve Hz. Nebî’nin davasını engellemeye çalışmaktadırlar. O ise, bu insanların iman etmemelerine ve düşmanlık etmelerine üzülmemekte ve belki kendini sorgulamaktadır. Böylece o, görevini daha etkin olarak nasıl yapabileceği meselesine kafa yormakta ve yüreği daralmaktadır.

³⁹⁹ Sâd, 38/86-88. Âyetlerdeki hitabın Hz. Muhammed’e yönelik olması üzerine bkz: Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 125; Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XXI, s. 243; Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. I, s. 417.

⁴⁰⁰ Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. I, s. 417.

⁴⁰¹ A’râf, 7/2. Meal için bkz: Hamidullah, **Aziz Kur’ân**, s. 298.

⁴⁰² Mukatil, **Tefsîr**, c. I, s. 383; Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XII, s. 295; Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. I, s. 421; Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 259.

Bu âyet ile Yüce Allah, Hz. Resul'e teselli vermekte, görevinin sadece uyarmak olduğunu beyan etmekte, ancak iman edenlerin öğüt alacağını ve yüreğinin daralmaması gerektiğini söylemektedir⁴⁰³.

Hz. Nebî'nin sîreti kapsamında onun iç dünyasına dair bilgi aktaran tek kaynak Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bu özellik diğer siyer kaynaklarında yer almamaktadır. Bu yönüyle Kur'ân Hz. Nebî'nin sîretine dair ayrıcalıklı malumat sunmaktadır. A'râf sûresinin 2. âyeti bu duruma örneklik teşkil etmekte ve Resulullah'ın insanları İslam'a davet ederken yaşadığı ruh haline açıklık getirmektedir. Böylece hem Hz. Nebî teselli edilmekte hem de o, daveti devam ettirecek kimselere örnek gösterilmektedir.

İkinci Atıf: Allah'ın Gerçekte Emrettikleri (28-29. Âyetler)

A'râf sûresinin 28 ve 29. âyetlerinde Allah'ın emirlerine ve emretmediği halde onun emriymiş gibi algılanan talimatlara temas edilmektedir. Bu âyetlerde müşrikler ile Hz. Resul arasında yaşanan bir tartışma sahnesine yer verilmektedir. Bu tartışmanın konusu, Mekke ahalisinin atalarından örnek alıp, üstelik Allah'ın emri olarak addedip, ibadet niyeti ile yaptıkları bir takım çirkin hareketlerdir⁴⁰⁴. İbn Abbas'a dayandırılan bir rivâyete göre âyetle fahşa⁴⁰⁵ kelimesi ile bildirilen bu çirkin hayasızlığın çıplak halde yapılan tavaf geleneği olduğu bildirilmektedir. Kureys halkı, bu davranışı atalarından öğrendiklerini ve bunu kendilerine Allah'ın emrettiğini söylemektedirler⁴⁰⁶.

İbn Kesir'in bildirdiğine göre Kabe'yi tavaf edecekleri zaman Arapların ya daha önce hiç giyilmemiş yeni kıyafetler ya da tavaf için kiraya verilen özel giysiler temin ettikleri ve bu kıyafetlerle ibadetlerini yerine getirdikleri anlatılmaktadır. Münasip bir elbise bulamadıklarında ise Arapların Kabe'yi çıplak vaziyette tavaf ettikleri haber verilmektedir. Onların inançlarına göre, içinde günah işledikleri günlük elbiselerle tavaf

⁴⁰³ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. I, s. 422.

⁴⁰⁴ A'râf, 7/28.

⁴⁰⁵ Âyetle geçen fahşa kelimesini anlamak için birçok âyetle olduğu gibi sebep-i nüzûl rivâyetlerine başvurmak elzemdir. Ancak manayı kavrayabilmek adına bu bilgilerden hareket etmek ne kadar mühimse anlamı buraya hapsedmemekte çok önemlidir. Zira fahşa kelimesi genel anlamlar içermekte, insan ve toplum hayatında çirkin görülen şeyleri de kapsamaktadır. Bkz: Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. I, s. 432. Ayrıca yapılan bu kötü davranışın atalara ve daha da mühimi Allah'a atfedilmesinin âyetle yasaklandığı da göz ardı edilmemelidir.

⁴⁰⁶ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. I, s. 431.

etmek doğru değildir. Ayrıca onlar, atalarından böyle gördüklerini ve bunu kendilerine Allah'ın emrettiğini iddia etmekteydiler⁴⁰⁷.

Müşriklerin yaptıkları bu hayasızlık karşısında Yüce Allah “De ki!” emriyle elçisine seslenerek⁴⁰⁸ O’ndan Allah’ın böyle bir kötülüğü emretmeyeceğini ve Allah’ın emretmediği bir şeyi O’na atfederek iftira ettiklerini muhataplarına karşı söylemesini istemektedir⁴⁰⁹.

A’râf sûresinin 29. âyetinde, yine “De ki!” ifadesiyle Hz. Muhammed’e hitap edilmektedir. Böylece ondan, Allah’ın adaletten başka bir şey emretmeyeceğini, secde ederken yüzlerini Allah’a çevirmeleri gerektiğini ve dini yalnız Allah’a has kılarak sadece O’na dua etmelerinin lüzumlu olduğunu müşriklere belirtmesi istenmektedir. Ayrıca ilk yaratıldıkları gibi Allah’a döneceklerini hatırlatarak uyarması emredilmektedir. Bu olayda müşriklerin ibadet, örf ve âdetleri ile ilgili örnekler üzerinden uyarıldıkları ve şirk inanışlarının eleştirildiği görülmektedir. Buna benzer tablolar sûrenin genelinde yer almaktadır. Mekkî sûrelerin en uzun olan A’râf sûresinde daha önceki sûrelerde anlatılmış ya da işaret edilmiş bazı hususlar detaylandırılmaktadır. Bu bağlamda Arapların gelenek ve görenekleri üzerinden şirkin örneklendirildiği ve tevhid mesajının somut olarak resmedildiği ve bu yönüyle sûrenin yeni bir üslubu başlattığı dikkatlerden kaçmamaktadır⁴¹⁰.

Nüzûl süreci içinde defalarca tekrar edilecek olan Kureyş’in “Biz atalarımızdan böyle gördük.” cümlesi ilk kez A’râf sûresinin 28. âyetiyle dillendirilmektedir⁴¹¹. Ayrıca emir ve yasaklar konusunun belirgin olarak gündem yapılması, yine ilk olarak bu sûre de yer almaktadır⁴¹². Allah’ın adaleti emrettiği dile getirilerek yanlış uygulamaların reddedilmesinde görüleceği üzere, emir ve yasaklar daha çok muhkem prensiplerle başlamaktadır. Müşriklerin ibadetlerindeki yanlış uygulamaların adaletin emredilerek engellenmeye çalışılması da ayrıca dikkat çekmektedir.

Kur’ân’da nüzûl sırasına göre Hz. Muhammed’in sîreti konulu bu çalışmada ilk 65 sûre beş döneme ayrılarak ele alınmaktadır. Tevhidin açıklanması, âhiretle uyarı dönemlerinden sonra gelen bu üçüncü evrede toplumun yanlış uygulama, örf, âdet,

⁴⁰⁷ Ebü’l-Fidâ’ İsmâil b. Ömer b. Kesîr, **Tefsîrü’l-Kur’ânî’l-‘Azîm**, tahkik: Sami b. Muhammed, Dârü Tayyib li’n-Neşr, 2.bsk, 1999, c. III, s. 402. Ayrıca bkz: Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 316.

⁴⁰⁸ Mukatil, **Tefsîr**, c. I, s. 388.

⁴⁰⁹ A’râf, 7/28.

⁴¹⁰ Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. I, s. 419; Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 258.

⁴¹¹ Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 258.

⁴¹² Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 258.

gelenek ve görenekleri masaya yatırılmaktadır. Bunlarla ilgili yargı, vahyin önderliğinde Hz. Muhammed aracılığıyla muhataplara tebliğ edilmektedir. Yanlış örf ve âdetler ile dini ritüellerin, atalara ya da Allah'a nisbet edilmesi reddedilmektedir. Allah'ın toplumlara adaleti emrettiği hatırlatılarak ancak yüreklerde ve toplumda adaletin tesis edilmesiyle yanlış uygulamaların kaldırılabilceği bildirilmektedir. Öte yandan Hz. Muhammed'in bu âyetlerde bildirilen sîreti, davetçilere örnek olmakta ve onları, toplumun yanlış uygulamalarını uyarmaya yönlendirmektedir.

Üçüncü Atıf: Allah'ın Gerçekte Haram Kıldıkları (32-33. Âyetler)

Hz. Muhammed'in Kur'an'a göre sîretinde, topluma Allah'ın haram kıldığı şeylerin anlatılması önem arz etmektedir. Bununla birlikte gerçekte Allah'ın yasaklamadığı ancak toplumun Allah'ın haram kıldığını iddia ettikleri hususların gündem yapılması istenmektedir.

Mekkeliler, Kabe'yi tavaf edecekleri esnada helal kılınan temiz rızıkları ve ziyneti⁴¹³ kendi nefislerine haram kılmaktaydılar. Yüce Allah, Resulüne "De ki!" hitabıyla seslenerek onları, bu yaptıklarından ötürü uyarmasını emretmektedir⁴¹⁴. Resulullah'tan "Allah'ın kulları için yarattığı dünya ziynetini ve temiz yiyecekleri kim haram kılabilir ki?" sorusuyla onları ikaz etmesi istenmektedir. Ayrıca âyetin devamında, temiz rızıkları ve süsleri dünya hayatındayken tüm insanların paylaşmış olmasına rağmen, özellikle bunların âhirette sadece mü'minlerin hakkı olduğunun açıkça ilan edilmesi talep edilmektedir. Satır arasında ise, Allah'ın helal kıldığı dünya nimetlerinden faydalanmaya ve onları elde etmeye dair latif bir teşvik hissedilmektedir. Bir önceki âyette ise "...Yeyin, için, fakat isrâf etmeyin; çünkü Allah isrâf edenleri sevmez"⁴¹⁵. buyrularak, âdeti bu faydalanmanın sınırı çizilmektedir⁴¹⁶.

A'râf sûresinin 32. âyetinde, iman edenler mevzu bahis edilmekte ve sûrede bu hitap yer yer karşımıza çıkmaktadır. Nüzûl süreci içinde sûreleri ayırdığımız aşamaların arası kesin çizgilerle birbirinden ayrılmamakla beraber, önceki sûrelerde müşrikler ve onların tepkileri ön planda iken bu sûre ile birlikte iman eden bir grubun varlığının daha

⁴¹³ Ziyinet ifadesi genel olarak elbise anlamında tefsîr edilmiştir. Bkz: Mukatil, **Tefsîr**, c. I, s. 389; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XII, s. 396.

⁴¹⁴ Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XII, s. 395-396.

⁴¹⁵ A'râf, 7/31.

⁴¹⁶ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 434.

net ortaya koyulduğunu, mü'min cemaatine yönelik hitabın arttığını söylemek mümkündür.

A'râf sûresinin 33. âyetinde ise Hz. Nebî'den, Allah'ın neleri haram kıldığını açıklaması istenmektedir. Böylece bu yasaklar üzerinden gündem oluşturulmaktadır. Açık ve gizli tüm hayasızlıkların, günahın, haksız yere sınırı aşmanın, Allah katında hiçbir dayanağı bulunmayan şeyleri Allah'a ortak koşmanın, ilimsiz ve delilsiz konuşarak Allah'a iftira atmanın haram kılındığı bildirilmektedir⁴¹⁷.

Daha önceki sûrelerde ele alınan tevhid, nübüvvet ve âhiret konulu mesajlarla atılan tevhit temelini bu sûrede, Allah'ın helal ve haram kıldığı şeylerin açıklanmasıyla yükselmeye başladığı ve tedrici bir sürecin işlediği tespit edilmektedir.

Dördüncü Atıf: Önceki Milletlerden İbretler (101. Âyet)

Kur'ân'da anlatılan Hz. Nebî'nin sîretinde sürekli olarak önceki milletlerden ve onların akıbetlerinden fragmanlar gösterilmekte, bu konular üzerinde önemle durulmaktadır. Hz. Muhammed'in sîretinin ana hattını oluşturan tebliğ vazifesi açısından bu durumun önemi ortadadır. A'râf sûresinde geçmiş ümmetlerin haberi genişçe yer tutmaktadır. Resullerin kıssaları ilk defa bu kadar tafsilatlı ve zamansal sıraya riâyet edilerek anlatılmaktadır⁴¹⁸. Geçmişten ders çıkarmak üslubuyla sunulan kıssaların arasında, A'râf sûresinin 101. âyetiyle Resulullah'a seslenilmektedir⁴¹⁹. Hz. Nebî'nin bunlardan öğüt alması istenmekte, nice elçilerin ne deliller getirdiği halde kâfirlerin yine de inanmadığı bildirilmektedir⁴²⁰.

Belki de davet sorumluluğu sebebiyle Hz. Resul'ün yüreğinin daralmasını haber veren A'râf sûresinin 2. âyetine, bu âyetle atıf yapılmaktadır. Zımnen "Senden önce de nebîler geldi geçti ve apaçık deliller getirdiler. Fakat anlamak istemeyen anlamadı, yüreği kaskatı kesilmiş olan inanmadı, sen kendini üzme." denilmektedir⁴²¹.

Hz. Nebî'ye hatırlatılan geçmiş nebîlerin, milletleri ile olan mücadeleleriyle ilgili bu fragmanlar, ikili bir amaçla dile getirilmektedir. Bu amaç, Hz. Nebî'nin Kur'ân'da anlatılan sîretinin en önemli özelliğidir. Böylelikle bir yandan Hz. Nebî'nin hissettiği, toplumuyla cedelleşmesinin neden olduğu gerginlikler hafifletilmekte ve ona teselli

⁴¹⁷ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 433.

⁴¹⁸ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 256-257.

⁴¹⁹ Âyette Hz. Muhammed'e hitap edilmiştir. Bkz: Mukatil, *Tefsîr*, c. I, s. 405.

⁴²⁰ A'râf, 7/101.

⁴²¹ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 463.

verilmektedir. Diğer yönüyle onu sıkıntıya sevk eden insanlar, önceki elçilere karşı gelen milletlerin akıbetleriyle korkutulmaktadırlar. Böylece Hz. Nebî'nin davetine uymaları amaçlanmaktadır.

Beşinci Atıf: Allah'ın Daveti Evrenseldir (157-158. Âyetler)

Hz. Muhammed'in sîretini konu edinen âyetlerde zaman zaman davetin evrenselliğine vurgu yapılmaktadır. Kur'ân'da anlatılan Hz. Nebî'nin sîretinde temel unsur olan tebliğ vazifesi bağlamında söz konusu âyetlerde vurgulanan davetin evrenselliği meselesi değerlendirildiğinde, İslam davetinin ne onu sunan elçinin ne de ona muhatap olan insanların tekelinde olamayacağı hatırlatılmaktadır.

Resul kıssalarının yoğun bir şekilde yer aldığı A'râf sûresinde ben-i isrâile gönderilen nebîlere yer verilmektedir. Böylece Hz. Muhammed'in getirdiği davetin ehl-i kitap da dâhil tüm insanlara şamil olduğu vurgulanmakta ve erken sayılabilecek bir dönemde davetin evrenselliği beyan edilmektedir⁴²².

Ümmi nebînin⁴²³ özelliklerinin bildirildiği⁴²⁴ Tevrat ve İncil'i yanlarında bulunduran ehl-i kitaptan, Hz. Nebî'ye iman edip saygı gösterenlerin, ona yardım edenlerin ve onunla birlikte gönderilene uyanların kurtuluşa erecekleri haber verilmektedir. Bu nebî, onlara iyiliği emretmekte, onları kötülükten menetmekte, onlara temiz şeyleri helal kılmakta, pis şeyleri yasaklamakta ve üzerlerindeki zincirleri⁴²⁵ kaldırmaktadır⁴²⁶.

A'râf sûresinin 158. âyetinde “De ki!” hitabıyla Hz. Muhammed'e seslenilmekte⁴²⁷ ve “Ey insanlar! Ben, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın, hepinize gönderilmiş elçisiyim.” diye haykırması emredilmekte ve böylece davetin Kureyşlilerle sınırlı olmadığı hatırlatılmaktadır.

Kur'ân'da aktarılan Hz. Nebî'nin sîretinde, onun toplumdaki uygulamalarına dair bilgiler verilmektedir. Onun, toplumu baskılayan, olumsuz dini ritüellerle âdeta onları bir cendereye sokan yanlış uygulamaları kaldırma görevi bulunmaktadır. Seçilmiş

⁴²² Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. I, s. 481; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 256-257.

⁴²³ Bu ifade ile Hz. Muhammed'in kasdedildiğine dair bkz: Mukatil, **Tefsîr**, c. I, s. 418; Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. I, s. 481.

⁴²⁴ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 347.

⁴²⁵ Âyetteki bu ifade ehl-i kitap'ın helal yiyecekleri haram kılarak kendilerini yükümlülük altına sokmaları ile tefsîr edilmektedir. Bkz: Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 347.

⁴²⁶ A'râf, 7/157.

⁴²⁷ Mukatil, **Tefsîr**, c. I, s. 419; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 279.

bir elçi olarak o, eski din mensuplarının yanlışlıklarını ilga etmekte, helal-haram dengesini âyetlerin yörüngesinde yeniden kurmaya çalışmaktadır.

Altıncı Atıf: Müşriklerin Hz. Nebî'ye Mecnun Demeleri (184. Âyet)

Rivâyetin bildirdiğine göre bir gün Hz. Resul, Kureyş'i İslam'a çağırmak için Safa Tepesi'ne çıkmış ve kabile kabile hepsine seslenerek sabaha kadar onları Allah'ın şiddetli azabına karşı uyarmıştır. Bunun üzerine içlerinden biri "Sizin bu arkadaşınız delinin biridir, bütün gece sabaha kadar bağırıp durdu." demiştir. Âyetin bu olayın ardından indirildiği söylenmektedir⁴²⁸. İlgili âyette "*Düşünmediler mi ki, arkadaşlarında⁴²⁹ delilik yoktur? O, ancak apaçık bir uyarıcıdır⁴³⁰.*" denilmektedir.

Hz. Nebî, her inen yeni âyet ile katlanan davet sorumluluğunu yerine getirebilmek için var gücüyle çalışmaktadır. Âdeta arkadaşının iyiliğini istemesine kavmini düşünmektedir. Hal böyle iken müşrikler, onun yaptıklarını bir delilik emaresi olarak görmektedir. Yüce Allah ise onun mecnun olmadığına şahitlik etmektedir.

Yedinci Atıf: Kıyametten Sual Etmek (187-188. Âyetler)

Hz. Nebî'nin sîretini ele alan âyetler incelendiğinde onun tebliğ ettiği mesajda kapalılığın olmadığı görülmektedir. İnsanlar için gayb niteliğinde olan âhiret, cennet, cehennem, kıyamet gibi ölüm ve sonrasına dair malumatı haber vermektedir. Ancak müşrikler, bu konuda daha fazla bilgi verilmesini talep etmektedir. Kur'ân, Hz. Resul'ün bu duruma nasıl yanıt vermesi gerektiğini öğretmektedir.

Nüzûl sürecinde ilk defa A'râf sûresinin 187. âyetinde, müşriklerin kıyametin vakti hakkında Hz. Nebî'ye yönelttikleri sorular hikâye edilmektedir. Bu minvaldeki sorular, sonraki nüzûl sürecinde birçok kez yinelenmekte, hatta değişik üsluplarla Kur'ân'ın en çok tekrarlanan konusu haline gelmektedir⁴³¹.

Sebeb-i nüzûl rivâyetine göre bu âyet, Kureyş'in "Aramızdaki yakınlık sebebiyle bize kıyametin vaktini bir sır olarak bildir." talebi üzerine indirilmiş⁴³² ve kıyametin vaktini, yalnızca Allah'ın bildiği, insanlara onun ansızın geleceği ifade edilmiştir⁴³³.

⁴²⁸ Süyûtî, *Lübabü'n-Nükul*, s. 105.

⁴²⁹ Arkadaş kelimesi ile Hz. Muhammed mevzu bahis edilmiştir. Bkz: Mukatil, *Tefsîr*, c. I, s. 427; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 283; Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. I, s. 356.

⁴³⁰ A'râf, 7/184.

⁴³¹ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. I, s. 506.

⁴³² Mukatil, *Tefsîr*, c. I, s. 427; Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 192; Süyûtî, *Lübabü'n-Nükul*, s. 105.

A'râf sûresinin 188. âyetinde “De ki!” hitabı ile Hz. Muhammed’e emir verilmiş⁴³⁴ ve ondan, kendi adına bir fayda veya zarar meydana getirmeye gücünün bulunmadığını, gaybı bilmediğini, sadece uyarıcı ve müjdeleyici olduğunu muhataplarına bildirmesi istenmiştir.

Sekizinci Atıf: Elçiye Yüce Allah Tarafından Psikolojik Destek Verilmesi (199-200. Âyetler)

İslam’a davet eden Hz. Nebî, her türlü insan ile muhatap olmaktadır. Onlardan kimileri anlayacak, kimileri cahillik edecektir. Bazıları teslim olacak ya da direnecek, hatta kimileri ona kol kanat gerecek, kimileri ise onu boğmaya çalışacaktır. Bütün bunlara mukabil insan olmanın gereği olarak elçi, nefsinde infialler yaşayacak, belki öfkelenecek, belki de şeytanın vesvesesine kapılacaktır. Tüm bunlara ve daha fazlasına karşılık Yüce Allah, elçisine telkinde bulunmakta, neler yapması gerektiğini A'râf sûresinin 199-200. âyetleri aracılığı ile bildirmektedir. Nitekim ilgili âyetle “*(Resulüm!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir. Eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse hemen Allah’a sığın. Çünkü O, işitendir, bilendir*⁴³⁵.” buyrulmaktadır. Bu âyetle resulüm sözüyle Hz. Muhammed’e hitap edilmektedir⁴³⁶.

Dokuzuncu Atıf: Mucizeyi Ancak Allah’ın Göndermesi (203. Âyet)

Hz Nebî’ye hitap eden A'râf sûresinin 203. âyetinde, müşriklerin Resulullah’tan mucize mahiyetinde bir âyet getirmesini talep etmeleri hikâye edilmektedir⁴³⁷. Oysa Kur’ân âyetlerinin istek üzerine gelmeyeceği, mucize getirmenin Hz. Resul’ün tekelinde olmadığı haber verilmektedir. Dahası mucizeleri Hz. Nebî’nin tasarlamadığı, ancak Allah’ın iradesiyle indirildiği, Hz. Muhammed’e düşenin ise vahyolunana uyması olduğu tekrar tekrar hatırlatılmaktadır. Âyet, latif ifadelerle Kur’ân’ı tanıtarak son bulmaktadır. Kur’ân âyetlerinin Allah’ın gönderdiği basîretler olduğu, inananlar için hidâyet ve rahmet özelliği taşıdığı bildirilmektedir⁴³⁸.

⁴³³ A'râf, 7/187.

⁴³⁴ Mukatil, **Tefsîr**, c. I, s. 427; Vâhidî, **Esbâbü'n-Nüzûl**, s. 193.

⁴³⁵ A'râf, 7/199-200.

⁴³⁶ Mukatil, **Tefsîr**, c. I, s. 430; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 512.

⁴³⁷ Mukatil, **Tefsîr**, c. I, s. 431; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 514-515; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 285.

⁴³⁸ A'râf, 7/203. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 515.

3.3. Cin Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Cinlerden Bir Grubun Kur'ân'ı Dinlemesi (1-2. Âyetler)

Cin sûresinin 1-2. âyetleri, cinlerden bir topluluğun Resulullah'ın okuduğu Kur'ân'ı dinlediğini ve müslüman olduğunu resmetmektedir⁴³⁹. Sebeb-i nüzûl rivâyetine göre Hz. Muhammed, ashabından bir grup ile Ukaz panayırına giderken Nahle'de konaklar ve arkadaşlarına sabah namazını kıldırır, bu esnada bazı cinler Kur'ân kıraatını işitir ve iman ederler, akabinde de, cinlerin kendisini dinlediğinden haberdar olmayan Hz. Resul'e bu olay vahiy ile bildirilir⁴⁴⁰.

Resulullah'a cinlerin kendisini dinleyip *“Biz doğru yola götüren harikulade güzel bir Kur'ân işittik ve ona iman ettik, kimseyi Rabbimize ortak koşmayacağız.”* demeleri vahyedilmiş ve bu haberi anlatması emredilmiştir⁴⁴¹.

İkinci Atıf: Evrensel Mesajlar (19- 25. Âyetler)

Cin sûresi 19. âyette sözü edilen, Allah'ın kulu Hz. Muhammed'in Rabbine yalvarmak için kalktığında onun etrafında toplaşan grubun, kim olduğu ve toplanma sebebi farklı şekillerde tefsîr edilmiştir. Kimisi cinlerin olabileceğini söylerken, bazıları Mekke halkı olduğunu dile getirmiş ve iki gruptan birinin ya Kur'ân'ı dinleme iştiağıyla ya da düşmanlık sebebiyle toplaştıkları şeklinde âyeti tefsîr etmişlerdir⁴⁴².

Cin sûresi 20. âyetten sonra ise “De ki!” emri ile Hz. Muhammed'e seslenilmektedir. Çoğunluğun kanaatine göre, ondan müşriklere hitap etmesi, onlara evrensel mesajları iletmesi istenmektedir⁴⁴³. Bu mesajlar şöyledir: (1) Resulullah, sadece Rabbine yalvarır ve O'na kimseyi ortak koşmaz⁴⁴⁴. (2) Resulullah zarar verme ve fayda sağlama gücüne sahip değildir⁴⁴⁵. (3) Allah'a karşı Resulullah'ı hiç kimse himaye edemez, O'ndan başka sığınacak kimse yoktur⁴⁴⁶. (4) Resulullah'ın görevi ancak Allah'ın gönderdiklerini tebliğ etmektir, Allah ve Resulü'ne karşı gelenler için ise

⁴³⁹ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 1, 4; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 291-293.

⁴⁴⁰ Süyûtî, *Lübabü'n-Nükul*, s. 220.

⁴⁴¹ Cin, 72/1-2.

⁴⁴² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXIII, s. 666-667; Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 10.

⁴⁴³ Mukatîl, *Tefsîr*, c. III, s. 407; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXIII, s. 669; Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 10; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 294-295.

⁴⁴⁴ Cin, 72/20.

⁴⁴⁵ Cin, 72/21.

⁴⁴⁶ Cin, 72/22.

ebedi cehennem vardır⁴⁴⁷. (5) Tehdit edildikleri azabın ne zaman geleceğini ancak Allah bilir, Resulullah bile bilmez⁴⁴⁸. Bu evrensel mesajlar, bir önceki sûre olan A'râf sûresinin içeriği ile benzerlik arz etmektedir.

Cin sûresinin 24. âyetinde ise, resmedilen tabloda Mekkeli müşriklerin Hz. Nebî'yi ve iman edenleri güçsüz olmakla ve sayıca az bulunmakla küçümsedikleri ortaya çıkmaktadır⁴⁴⁹.

3.4. Yâsîn Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Yine Nübüvvetin İsbatı Meselesi (1-6, 10, 11, 13. Âyetler)

Kur'ân'da aktarılan Hz. Nebî'nin sîretinde, onun nübüvvetine dair deliller önemli bir yer tutmaktadır. Hz. Muhammed'in davet görevini kendiliğinden icat etmediği, bizzat Allah tarafından vazifelendirildiği açıklanmaktadır.

Hz. Muhammed'e hitap eden⁴⁵⁰ Yâsîn sûresinin 1-6, 10, 11 ve 13. âyetlerinde, onun Allah tarafından elçi olarak gönderildiğini bir türlü kabul etmek istemeyen Mekkeli müşriklere, yine nübüvvetin ispatı yapılmıştır. Hz. Muhammed'in Allah'ın görevlendirdiği nebîler arasında bulunduğu, yolunun dosdoğru olduğu, ataları uyarılmadığı için gaflet içinde kalan bu toplumu uyarmak üzere, Aziz ve Rahman olan Allah'ın Kur'ân'ı kendisine indirdiği söylenmiştir⁴⁵¹. Ayrıca Mekkeli müşriklerin inadına işaret edilmiş, uyarmanın onlara fayda etmediği açıklanmış, uyarıdan nasibini alacak olanın zikre uyan ve görmediği halde Rahman'dan korkan kimse olduğu ve bu kişinin de mağfiret ve mükafat müjdesini hak edeceği ifade edilmiştir⁴⁵².

Yâsîn sûresinin 13. âyetinde ise, Resulullah'tan, kendisini inkâr eden muhataplarına, şehir halkının örneğini anlatması, bu misal üzerinden onları uyarması istenmiştir⁴⁵³. Şöyle ki; bu şehre elçiler gönderilmiş, ancak ahalisi, gönderilenler kendileri gibi insan olduğu için kabul etmemiş ve aralarında mücadele başlamıştır. Elçiler, vazifelerinin sadece Allah'ın buyruklarını tebliğ etmek olduğunu söylemişler, inanmayanlar ise onları uğursuzlukla suçlamış ve taşla tutmakla korkutmuşlardır. Bu

⁴⁴⁷ Cin, 72/23.

⁴⁴⁸ Cin, 72/25.

⁴⁴⁹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 10.

⁴⁵⁰ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 81-82; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 13; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 308; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 363.

⁴⁵¹ Yâsîn, 36/1-6.

⁴⁵² Yâsîn, 36/10-11.

⁴⁵³ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 83; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 309.

esnada şehrin öbür ucundan bir adam koşarak gelmiş ve elçileri destekleyerek, herhangi bir ücret talep etmeyen, doğru yol üzerinde olan bu kimselere kavminin uymasını istemiştir. Onlara “Beni yaratana neden ibadet etmeyeyim ki, üstelik sonunda O’na döndürüleceğiz, O’ndan başka ilahlar neden edineyim ki, onların bana hiçbir faydası olmaz.” diyerek iman etmelerini istemiştir. Bu misalin sonunda bu kimsenin cennete buyur edildiği, bağış ve ikrama mazhar olduğu, buna mukabil kavminin ise korkunç bir sesle söndürüldüğü bildirilmiştir⁴⁵⁴.

Bu ashabu’l-karye kıssasında Hz. Muhammed’in sîretiyle örtüşen unsurlara rastlanmaktadır. Mekkeli müşriklerin, daveti ve davetçiyi kabul etmemekte direnmeleri, önceki milletlerden birinin, üç elçiyi inkâr etmedeki ısrarlarıyla özdeşleştirilmektedir. Böylece tebliğ muhatap olan insanların, daveti kabul etmelerinin kolay olmadığı, dolayısıyla elçinin işinin çok zor olduğu anlatılmaktadır.

İkinci Atıf: Kur’ân’ın Şiir Olmadığı Gerçeği (69- 70. Âyetler)

Mekkeli müşrikler, çeşitli bahanelerle inkârlarını haklı göstermeye çalışmışlar ve farklı iddialarda bulunarak Hz. Muhammed’e ve Kur’ân’a karşı cephe almışlardır. Kur’ân’ın kronolojisi içinde, Hz. Muhammed’i şair, ona indirilen Kur’ân’ı şiir olarak itham etmeleri, ilk defa Yâsîn sûresinin 69. âyeti ile hikâye edilmiştir⁴⁵⁵.

Mukatıl’in aktardığı sebab-i nüzûl rivâyetine göre Ukbe b. Ebi Muayt ve arkadaşlarının “Bu Kur’ân bir şiirdir.” demeleri üzerine bu âyet nazil olmuştur⁴⁵⁶. Allah’ın, Kur’ân’da Resul’e şiir öğretmediği, onun tebliğ ettiği âyetlerin Allah’tan gelen nasihatler olduğu ve apaçık Kur’ân oluşu, diri olanları uyarmak için, kâfirler de cezayı hak etsinler diye indirildiği bildirilmiştir⁴⁵⁷.

Şiir üslubuna aşına olan ve bir şiirin ses ahengine, derin manaya, güçlü belagata sahip olması gerektiğini bilen Mekke ahalisi, Hz. Muhammed’in tebliğ faaliyetleri sonucunda Kur’ân’ı dinlemiş oluyorlardı. Âyetlerdeki muhteşem ses tekrarlarını, etkileyici manayı, birbiriyle uyumlu cümleleri, ince belagatı ve duru fesahatı işittikçe,

⁴⁵⁴ Yâsîn, 36/14-31.

⁴⁵⁵ Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 312; Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 379.

⁴⁵⁶ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 91.

⁴⁵⁷ Yâsîn, 36/69-70.

onları şiire benzettiler ve bu sözleri Hz. Muhammed'in dizdiğini iddia ederek onun nübüvvetini inkâr ettiler⁴⁵⁸.

Üçüncü Atıf: Resulullah'a Teselli (76. Âyet)

Hız. Muhammed'in sîretini konu edinen âyetlerde, onun çeşitli durumlarda teselli edildiği görülmektedir. Bu durumun bir örneğini yansıtan Yâsîn sûresinin 76. âyeti, Hız. Muhammed'e hitap ederek, Mekke toplumunun sözleri karşısında üzülmemesini telkin eder⁴⁵⁹. Kureyş kâfirlerinin, Hız. Muhammed'in nebî olduğuna inanmayarak onu şairlikle itham etmeleri⁴⁶⁰ ya da Allah'ın ölüleri nasıl dirilteceğine dair alaycı soruları üzerine⁴⁶¹ bu âyetin nazil olduğu ve Resulullah'ı teskin ettiği söylenmektedir.

Dördüncü Atıf: Âhiret Konulu Tartışma (78- 79. Âyetler)

Kur'ân'da Hız. Muhammed'in sîreti kapsamında zaman zaman âhiret temalı tartışma sahnelerinin yaşandığı aktarılmaktadır. Nitekim Mekkeli müşrikler âhireti inkâr ediyor ve bu konuda Hız. Nebî ile tartışmaya girişiyorlardı. Yâsîn sûresinin 78 ve 79. âyetlerinde, böyle bir tartışma sahnesi canlandırılmaktadır⁴⁶². Kendi yaratılışını unutan kişi, Hız. Resul'e "Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyerek alaycı tavırla soru sormaktadır. Bunun üzerine Yüce Allah Hız. Nebî'ye "İlk defa kim yaratmışsa O diriltecektir." diyerek cevap vermesini emretmektedir⁴⁶³.

Ubey b. Halef ya da As b. Vail'in çürümüş bir kemikle Hız. Nebî'nin yanına geldiği ve onu eliyle ufalayarak "İnsanların kemikleri çürümüşken sen nasıl Rabbinin yeniden dirilteceğini ileri sürebilirsin?" dediği aktarılmaktadır. Bunun üzerine de söz konusu âyetlerin nazil olduğu rivâyet edilmektedir⁴⁶⁴.

3.5. Furkan Sûresi'nde Hız. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

⁴⁵⁸ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 31-33.

⁴⁵⁹ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 92; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 35; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 312; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 380.

⁴⁶⁰ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 380.

⁴⁶¹ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 92.

⁴⁶² Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 37.

⁴⁶³ Yâsîn, 36/78-79.

⁴⁶⁴ Mukatil, **Tefsîr**, c. III, s. 93; Vâhidî, **Esbâbü'n-Nüzûl**, s. 303-304; Süyûtî, **Lübabü'n-Nükul**, s. 182; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 381.

Birinci Atf: Müşriklerin Kur'ân'a ve Hz. Muhammed'e Karşı İtirazları ve Onlara Verilen Cevaplar (1, 4- 10, 15, 20, 31- 33, 41, 42. Âyetler)

Mekkeli müşriklerin, Hz. Muhammed ile olan mücadelesinde, indirilen vahye ve seçilen nebîye olan itirazları büyük bir yer tutmaktadır. Vahyin indirilişinden kısa süre sonra Kalem sûresinde bildirilen Hz. Nebî'ye mecnun⁴⁶⁵, âyetlere de eskilerin masalları⁴⁶⁶ ithamı ile başlayan bu nevi itirazlar, nüzûl sürecinde farklı argümanlarla çeşitlenerek artış göstermiş ve birçoğu Furkan sûresine konu olmuştur. Bi'setin altıncı veya yedinci senesinde toplu olarak indirildiği söylenen⁴⁶⁷ Furkan sûresinin nüzûl ortamına dair, Mekke halkının vahye ve Hz. Muhammed'e karşı olan inkârlarını, eskilerine yeni iddialar ekleyerek sürdürdüklerini, bu konular üzerinden Resulullah ile tartıştıklarını ve Yüce Allah'ın indirdiği âyetlerle bu iddiaları çürüttüğünü söylemek mümkündür.

Furkan sûresinin ilk âyetinde Hz. Muhammed'e işaret olunarak⁴⁶⁸ ve Kur'ân-ı Kerîm kasedilerek⁴⁶⁹ “Âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna Furkan'ı indiren (Allah) yüceler yücesidir.” buyrulmuş, hem Hz. Muhammed'i Allah'ın uyarıcı olarak görevlendirdiği ve Kur'ân'ı Yüce Allah'ın ona indirdiği, hem de uyarının âlemlere hitap eden evrensel bir davet olduğu mesajı verilmiştir⁴⁷⁰.

Furkan sûresinin sonraki âyetlerinde, müşriklerin itirazlarına detaylı bir şekilde yer verilmiş ve onlar cevaplandırılmıştır. Kur'ân'a ve Hz. Nebî'ye olan ithamlar şeklinde iki başlık altında sıralamak mümkündür. Müşrikler, Kur'ân'a karşı bazı itirazlar ileri sürmektedir. Bu iddialara göre Kur'ân, (1) Muhammed'in uydurduğu bir yalandır ve bu konuda başka bir kavim ona yardım etmiştir⁴⁷¹. (2) Muhammed'in başkasına yazdırdığı ve sabah akşam kendisine okunmakta olan eskilerin masallarıdır⁴⁷². (3) Bir defada ve toptan indirilmeliydi⁴⁷³.

⁴⁶⁵ Kalem, 68/2.

⁴⁶⁶ Kalem, 68/15.

⁴⁶⁷ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 393.

⁴⁶⁸ Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XIX, s. 233; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 40; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 320; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 395.

⁴⁶⁹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 40; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 396.

⁴⁷⁰ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 41.

⁴⁷¹ Furkan, 25/4.

⁴⁷² Furkan, 25/5.

⁴⁷³ Furkan, 25/32.

Müşriklerin Kur'ân için sarfettikleri bu sözlerin, haksızlık ve iftira olduğu âyetlerde bildirilmiş⁴⁷⁴ ve Resulullah'a "*Onu göklerde ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirdi.*" diyerek cevap vermesi emredilmiştir⁴⁷⁵.

Kur'ân'ın parça parça indirilmesinin sebebinin, onu Hz. Resul'ün kalbine iyice yerleştirmek olduğu açıklanmış, müşriklerin getirdiği her temsilin karşılığında, daha doğrusunun ortaya konulduğu bildirilmiştir⁴⁷⁶.

Kur'ân'da, müşriklerin Hz. Muhammed'e karşı bazı itirazları da yer almaktadır. Buna göre onlar, (1) Bu ne biçim nebî! Bizim gibi yemek yiyor ve çarşılarda dolaşıyor. (2) Kendisi ile birlikte uyarıcı olacak bir melek indirilmeliydi⁴⁷⁷. (3) Ona bir hazine verilmeliydi. (4) Faydalanacağı bir bahçesi olmalıydı. (5) Büyüye tutulmuş bir adamdır⁴⁷⁸. (6) Allah'ın nebî olarak gönderdiği bu mudur⁴⁷⁹? diyorlardı.

Âyetler, Hz. Nebî'den mucize beklentisi olan müşriklerin, dalalette olduğunu haber vermekte, Allah'ın dilerse Hz. Resul'e daha iyisini, dahası, altlarından ırmaklar akan cennetler ve saraylar ihsan edeceğini bildirmektedir⁴⁸⁰. Yüce Allah Resulullah'a, takva sahiplerine vaat edilen cennetin, inkârcılar için hazırlanmış cehennem ateşinden daha iyi olduğunu müşriklere bildirmesini emretmektedir⁴⁸¹.

Âyetlerde, Resulullah'tan önce gönderilen bütün resullerin de yemek yedikleri ve çarşıda dolaştıkları anlatılmaktadır. İnsanların birbirleri için imtihan vesilesi olduğu ve tüm resullerin düşmanlara maruz kaldığı haber verilmektedir⁴⁸².

Hız. Muhammed'in nebî olarak gönderilmesini inkâr edip "*Allah bunu mu gönderdi?*" diyerek alay eden Mekkeli müşriklerin "*İlahlarımıza inanmakta isrârcı olmasaydık, bizi neredeyse saptıracaktı.*" şeklinde kendi aralarında konuşmaları üzerine "*Azabı gördüklerinde asıl kimin saptığını anlayacaklar.*" uyarısı yapılmaktadır⁴⁸³.

Yüce Allah, görevlendirdiği nebîlerini insanlardan seçmektedir. Hız. Muhammed'in muhatap aldığı müşrik kitle ise ondan insanüstü özellikler beklemektedir. Bunun üzerine Allah, davetin muhataplarının, gönderilen elçiye yeni bir

⁴⁷⁴ Furkan, 25/4.

⁴⁷⁵ Furkan, 25/6.

⁴⁷⁶ Furkan, 25/32-33.

⁴⁷⁷ Furkan, 25/7.

⁴⁷⁸ Furkan, 25/8.

⁴⁷⁹ Furkan, 25/41.

⁴⁸⁰ Furkan, 25/9-10.

⁴⁸¹ Furkan, 25/15.

⁴⁸² Furkan, 25/20, 31.

⁴⁸³ Furkan, 25/41-42.

imaj çizmelerini reddetmektedir. Kur'ân'da aktarılan Hz. Nebî'nin sîretinde, onun ve önceki nebîlerin insan oluşuna özel vurgu yapılmaktadır.

İkinci Atıf: Hz. Resul'ün Şikâyeti (30. Âyet)

Hz. Muhammed'in sîretine atıf yapan Furkan sûresinin 30. âyetinde, onun tebliği karşısında toplumunun takındığı tavrıdan şikâyetçi olduğundan söz edilmektedir. İlgili âyette “*Resul dedi ki: Ey Rabbim! Kavmim bu Kur'ân'ı büsbütün terk etti*⁴⁸⁴.” denilmektedir. Bu âyette resul ifadesi ile Hz. Muhammed'e işaret edilmiş, Mekke halkının vahye karşı olan tutumları kınanmıştır⁴⁸⁵. Taberî bu âyete yaptığı yorumda, müşriklerin, sihir diyerek, kulak vermeyerek, inkâr ederek Kur'ân'ı terk ettiklerini söylemekte ve terk eyleminin çeşitli şekillerde gerçekleştiğine dikkat çekmektedir⁴⁸⁶.

Üçüncü Atıf: İlahını Hevası Edinen Kimse (43, 44. Âyetler)

Hz. Muhammed'in sîretini konu edinen âyetlerin bir kısmı onun muhataplarına dair bilgiler vermektedir. Davete muhatap olan bu insanların iç dünyalarına, hal ve hareketlerine, gidişatlarına dair malumat sunulmaktadır. Böylece hem Hz. Nebî uyarılmakta ve onlara karşı takınması gereken tavır kendisine öğretilmektedir hem de toplumu ikaz edilmekte ve yaptıklarından vazgeçmeleri istenmektedir. Furkan sûresinin 43, 44. âyetlerinde benzer bir durum görülmektedir. İlahını, heva ve hevesi yapan toplum kınanmakta, elçinin onlar üzerine kefil olamayacağı beyan edilmekte ve bu tavırlarının büyük bir yanlış olduğu söylenmekte, biran önce bu yaptıklarından dönmeleri istenmektedir.

Furkan sûresinin 43. âyetindeki “Sen” hitabıyla Hz. Muhammed'e seslenilmekte⁴⁸⁷ ve ona “*İlahını arzusu edineni gördün mü? Artık ona sen mi vekil olacaksın*⁴⁸⁸?” denilmektedir. Âyetin, herhangi bir nüzûl rivâyeti olmamakla birlikte, Hz. Nebî'nin muhatapları içinden, Allah'ın koyduğu kanunlara kulak asmayarak, yaptıklarının hesabını düşünmeksizin, hiçbir sorumluluk hissetmeden ve üstlenmeden,

⁴⁸⁴ Furkan, 25/30.

⁴⁸⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XIX, s. 264; Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 64; Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. 1, s. 406.

⁴⁸⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XIX, s. 264.

⁴⁸⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XIX, s. 273.

⁴⁸⁸ Furkan, 25/43. Meal için bkz: Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur'ân-ı Kerîm Renkli Kelime Meali*, Sistem Yay, Hazırlayan: Mustafa Özel, İstanbul 2012, s. 364.

helal haram demeyip, sınır tanımaksızın, arzu ve istekleri doğrultusunda yaşayan kimseleri hedef aldığı söylenmektedir⁴⁸⁹.

Böyle kimselerin sorumluluğunun, Hz. Nebî'ye ait olmadığı, onlar üzerinde Hz. Nebî'nin vekil bulunmadığı bildirilerek, insanların eylemlerinden ötürü kendisini üzmemesi istenmektedir⁴⁹⁰. Ayrıca Hz. Resul'ün sandığının aksine onların çoğunun dinlemediği ve akletmediği, hayvanlar gibi oldukları, hatta yolca daha sapkın bulundukları açıklanmakta⁴⁹¹, böylece muhatapların iç yüzleri ortaya serilmektedir.

Dördüncü Atıf: Davetin Evrenselliği (51 ve 52. Âyetler)

Önceki sûrelerde de Hz. Resul'ün davetinin evrensel olduğu beyan edilmektedir. Bu durum birçok kez dile getirilmiştir. Yüce Allah, Hz. Resul'e yer yer konumunu hatırlatmakta ve asıl hedefini göstermektedir. *“Dileseydik her kente bir elçi gönderirdik⁴⁹².”* diyerek bu büyük sorumluluğun Hz. Resul'e ait olduğunu, onu tüm insanlara elçi olarak gönderdiğini ve kıymetinin büyüklüğünü beyan etmektedir⁴⁹³. Furkan sûresinin 51. âyetinde davetin evrensel olduğu açıkça vurgulanmaktadır.

Furkan sûresinin 52. âyetinde ise elçinin, bu büyük görevi nasıl yerine getireceği tekrar anlatılmaktadır. Buna göre Hz. Nebî, kâfirlere boyun eğmeyecek ve Kur'ân ile⁴⁹⁴ onlara karşı olanca gücüyle büyük bir cihada girişecektir.

Kur'ân'ın siyer anlatımında müşriklerle yapılan mücadele büyük bir alanı kapsamaktadır. Kur'ân'da aktarılan Hz. Nebî'nin sîretinde ana hattı tebliğ vazifesi oluşturduğu için davetin muhatapları ile olan mücadele de çokça yer almaktadır. Geçmiş nebîlerin hayat hikâyeleri de göstermiştir ki davet görevini yerine getirirken toplum ile tartışmak kaçınılmazdır. Yüce Allah müşriklerle hangi argümanlar üzerinden ve hangi metotlarla tartışılacağını öğretmektedir. Toplumun kendisine gelmesini sağlayacak metotlar sunmaktadır. Bu sebeple davetçinin, Kur'ân'ın ön gördüğü talimatlar üzerinden tartışmayı sürdürmesi gerekmektedir.

Beşinci Atıf: Nübüvvet Görevinin Köşe Taşları (56-58. Âyetler)

⁴⁸⁹ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 406.

⁴⁹⁰ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 70-71.

⁴⁹¹ Furkan, 25/44.

⁴⁹² Furkan, 25/51. Hitap Hz. Nebî'yedir. Bkz: Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XIX, s. 280.

⁴⁹³ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 75. Ayrıca bkz: Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 408.

⁴⁹⁴ Âyette geçen “...bununla cihat et.” ifadesi çoğunluğa göre Kur'ân'a işaret etmektedir. Bkz: Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XIX, s. 281; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 75.

Hız. Muhammed'e hitap eden⁴⁹⁵ Furkan sûresinin 56-58. âyetleri, nübüvvet görevinin mahiyetini, elçinin nelerden sorumlu olduğunu, muhataptan ne bekleyeceğini, görevi esnasında karşılaştığı zorluklarla nasıl baş edeceğini açıklamaktadır. Bu nevi açıklama farklı üsluplarla çeşitli sûrelerde tekrarlanmakta ve her daim gündemde tutulmaktadır. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür. Elçi, (1) Sadece bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildiğini⁴⁹⁶, (2) Görevi karşılığında herhangi bir ücret talep etmemesi gerektiğini⁴⁹⁷, (3) Allah'a tevekkül etmeyi ve O'nu hamd ile tesbih etmeyi⁴⁹⁸ unutmamalıdır.

Kur'ân, nübüvvet yükünün ağır olduğunu beyan etmektedir. Elçi, bu durumu dikkate alarak görev ve sorumluluklarını yerine getirmelidir. Hız. Muhammed bir uyarıcı ve müjdeleyicidir. Elçi olarak görevi insanları uyarmaktır. Bu uyarı, cennetle müjdelemek, cehennemle korkutmak sûretiyle gerçekleştirilecektir. Bunun üstünde başka bir görevi yoktur. Yine o, toplumu için yaptığı aydınlatma görevi karşılığında insanlardan bir ücret talep edemez. Kendiliğinden böyle bir ücret talebi ihdas edemez. Yaptığını sadece Allah adına ve ücretsiz yapacaktır. Yine o, bu işleri gerçekleştirirken Allah'ı hatırlından çıkarmamalıdır. O'nu sürekli tesbih etmeli, hamdini yerine getirmeli ve tevekkülü elden bırakmamalıdır.

Altıncı Atıf: Allah Katında Duanın Önemi (77. Âyet)

Resulullah'a "De ki!" emriyle hitap eden⁴⁹⁹ Furkan sûresinin son âyetiyle ondan, muhataplarını uyarması istenmektedir. Rabbin onlara, duaları sebebiyle değer verdiğini ifade etmesi ve inkârcıların yakalarını azabın bırakmayacağını söyleyerek onları tehdit etmesi Resulullah'a emredilmektedir⁵⁰⁰. Âyetteki "...Duanız..." ibaresi çeşitli manalarda tefsîr edilmekte ve "...İmanınız, itaatınız, ibadetiniz olmazsa..." anlamlarına gelebileceği söylenmektedir⁵⁰¹.

Kur'ân'da anlatılan siyerin özü İslam davetidir. Hız. Resul insanları tek olan Allah'a teslim olmaya çağırmaktadır. Onları "Lâ ilâhe illallah" demeye davet etmekte ve bu sözün mahiyetini hareketleri ile göstermektedir. Onun bir sözden ibaret

⁴⁹⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XIX, s. 286; Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 77.

⁴⁹⁶ Furkan, 25/56.

⁴⁹⁷ Furkan, 25/57.

⁴⁹⁸ Furkan, 25/58.

⁴⁹⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XIX, s. 321.

⁵⁰⁰ Furkan, 25/77. Bkz: Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 89.

⁵⁰¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XIX, s. 322.

olmadığını, hayatın içinde yaşanması gerektiğini Kur’ân rehberliğinde öğretmektedir. Bu minvalde daveti kabul edenden iman, itaat, ibadet ve dua beklenmektedir. Kabul etmeyenlerin ise bu yaptıklarının karşılığını ödeyeceği ve azap çekecekleri bildirilmektedir.

3.6. Fâtır Sûresi’nde Hz. Nebî’nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Hz. Nebî, Sadece Bir Uyarıcıdır (4, 8, 22-25, 31. Âyetler)

Fâtır sûresinin 4, 8, 22-25 ve 31. âyetlerinde Hz. Muhammed’in sîretine önemli temaslar mevcuttur. Yine bu âyetlerde Yüce Allah, elçisini teselli etmektedir. Nübüvvet görevini tüm gücüyle sürdüren Hz. Nebî, ısrarla aynı hakikatleri insanlara anlatıyor ve onları imana davet ediyordu. Mekkeli müşrikler ise inatla inkârlarına devam ediyor ve Hz. Resul’ü yalanlayıp yoğun bir mücadele veriyorlardı. Âyetler de her daim devreye giriyor ve Resulullah’ı teskin edip ona görevini hatırlatıyordu. Böylece gündemin karışmaması için asıl hedefi canlı tutuyordu⁵⁰².

Hz. Nebî’ye hitap edilen⁵⁰³ bu âyetlerde, müşriklerin yalanlamaları karşısında üzülmemesi, önceki nebîlerinde milletleri tarafından yalanlandığı, kendisinin sadece bir uyarıcı olduğu hatırlatılmaktadır. Ayrıca onun, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildiği, her millet için uyarıcılar bulunduğu, yine müşriklerin yalanlamalarına üzülmemesi gerektiği, nice deliller ve âyetler getirmesine rağmen önceki nebîlerin de yalanlandığı, zaten Hz. Resul’e indirilen Kur’ân’ın öncekileri doğrulayıcı olduğu dile getirilmiştir⁵⁰⁴.

Kur’ân’ın siyer anlatımında, elçisiye teselli verme mevzuu yoğun bir şekilde yer almaktadır. Hz. Nebî’ye, müşriklerin tavırları karşısında üzülmemesi gerektiği hatırlatılmaktadır. Zira başka şeyleri de tetiklediği için üzülmekten sıyrılması lazımdır. Böylece o, diğer görevlerini rahatça yerine getirebilecektir. Fakat üzülmür ve karalar bağlarsa, diğer elçilik görevlerini aksatabilir. Âyetlerde yer yer tekrar eden Hz. Resul’e yönelik “Üzülme!” çağrısı, onun bu duyguyu sık sık yaşadığına ve böyle bir durumda üzülmünün insani bir özellik olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan sürekli aynı konu üzerinden uyarılarak “Üzülme!” çağrısı yapılması da bu duygunun içinde kaybolmaması

⁵⁰² Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 93.

⁵⁰³ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 96, 104-105, 108; Câbirî, **Fehmü'l-Kur’ân**, c. I, s. 333, 336.

⁵⁰⁴ Fâtır, 35/4, 8, 22-25, 31.

gerektiğine vurgu yapmaktadır. Üzüntü insanı çepeçevre kuşatmaya başladığında, bu durum onun sağlıklı düşünme ve doğru hareket etme melekelerini de olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle üzülmek ne kadar insani bir duyguysa, onu yönetmek de imani bir meseledir.

İkinci Atıf: Kimse Başkasının Günahını Yüklenemez (18. Âyet)

Kabile mantığına göre hareket eden Mekkeliler, akrabanın işlediği suçun sorumluluğunu üstleniyorlar ve cezasını paylaşıyorlardı. Fâtır sûresinin 18. âyetinde muhtemelen bu mantığa işaret edilmiş⁵⁰⁵ ve hiçbir günahkarın başkasının günahını yüklenemeyeceği ifade edilmiştir. Dahası yükü ağır olan kimse, onu taşımak için birinden yardım istese, bu çağırdığı kimse akrabası da olsa, onun yükünden bir şey taşıyamayacağı bildirilmiştir. Âyetin devamında hitap Hz. Resul'e çevrilmekte ve onun, sadece, görmeden Rablerinden korkanları ve namazı kılanları uyatabileceği, arınan kimsenin ancak kendi menfaatine arınmış olacağı söylenmektedir.

Kur'ân'ın siyer konulu âyetlerinden olan Fâtır sûresinin 18. âyetinde, Hz. Nebî'nin başkasının yükünü taşımayacağı, bu ilkenin en yakınları için bile esnetilemeyeceği bildirilmektedir. Oysa onun toplumu kendi işledikleri günahları akrabalarına ödettirebileceklerini sanıyorlardı. Kur'ân bu durumu reddetmekte ve hiç kimsenin başkasının günah yükünü taşımayacağını bildirmektedir.

Üçüncü Atıf: Müşriklerin, Bir Uyarıcı Gelirse Ona Uyacaklarını Söylemeleri (42. Âyet)

Fâtır sûresinin 42. âyetinde Kureyş ahalisi mevzu edilerek Hz. Muhammed gündem yapılmıştır⁵⁰⁶. Kur'ân'ın siyer konulu bu âyetinde müşriklerin, bir elçi göndermesi için Allah'a yakarıшта bulunmaları ve ona uyacaklarına dair söz vermeleri gündeme taşınmaktadır. Yüce Allah'ın bir elçi göndermesine itirazları olmayan, ancak Hz. Muhammed'in nebî olarak seçilmesini kabul etmeyen Mekke halkının, Hz. Resul görevlendirilmeden evvel, Allah bir nebî gönderirse ona itaat edeceklerine, getirdiği Kitap'a sımsıkı sarılacaklarına dair söz verdikleri bildirilmektedir⁵⁰⁷. Buna rağmen

⁵⁰⁵ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. II, s. 104.

⁵⁰⁶ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. II, s. 115; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 337.

⁵⁰⁷ Abdulfettah el-Kadi, *Esbâb-ı Nüzûl*, Çev: Salih Akdemir, Fecr Yay, 3.bsk, Ankara 1996, s. 331; Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. II, s. 116.

onlar, seçilen Nebî'yi kabul etmemişler ve haktan uzaklaşmışlardır. Kur'ân, gönderilecek bu elçinin Hz. Muhammed olması sonucu, müşriklerin onu kabul etmediklerini alenen dile getirmektedir.

3.7. Meryem Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Hz. Muhammed'den, Önceki Nebî ve Resulleri Anmasının İstenmesi (16, 41, 51, 54, 56. Âyetler)

Kur'ân'da siyer anlatımı içinde, önceki nebîlerin hayatlarından örnekler büyük yer tutmaktadır. Böylece nübüvvet meselesinin insanlık tarihi kadar eski bir mesele olduğu vurgulanmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in en önemli anlatım üsluplarından biri, kıssalara yer vermesidir. Tarihin anlatımıyla güncel olayların ufak farklılıklarla geçmişte de yaşandığı vurgulanmış, dinleyicinin, aktarılan hikâyede kendine en yakın konumu veya konumları bulup kendisiyle özdeşleştirerek öğüdünü alması hedeflenmiştir. Özellikle Kur'ân'ın Mekke döneminde görülen yoğun kıssa anlatımı ile davetin delillendirilerek sürdürülmesi istenmiş, bu amaçla bir çok nebî ve resulün hayat hikâyesine yer verilmiştir.

Meryem sûresinin bu âyetlerinde “*Kitap'ta şunu da an!*” nidasıyla Hz. Muhammed'e hitap edilmekte⁵⁰⁸, ondan Meryem'i, İbrâhim'i, Mûsâ'yı, İsmâil'i ve İdrîs'i⁵⁰⁹ anması istenmektedir. Ayrıca onların kıssalarını muhataplarına anlatması emredilmektedir. Sûrede bu kıssalar ekseninde tevhid savunması ve şirk eleştirisi yapılarak Mekkeli müşrikler ikaz edilmektedir⁵¹⁰. Övgü dolu ifadelerle anlatılan bu nebîlerin, tevhide ilişkin mücadelelerinin örnek alınması istenmektedir⁵¹¹.

İkinci Atıf: Hz. Resul'ün Müşriklere Meydan Okuması (39, 64, 65, 75, 98. Âyetler)

Meryem sûresinin bu âyetlerinde Hz. Muhammed'e hitap edilmekte, müşrikleri âhiret gününü hatırlatarak uyarması ve dahası onlara meydan okuması

⁵⁰⁸ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 131; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 344.

⁵⁰⁹ Hz. İdrîs'in ismi, Kur'ân'ın nüzûl sürecinde ilk defa Meryem sûresinde geçmektedir. Bkz: Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 142.

⁵¹⁰ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 350.

⁵¹¹ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 141.

emredilmektedir⁵¹². Hz. Nebî'nin, pişmanlık ve üzüntü günü hakkında müşrikleri uyarması istenmektedir. Çünkü o dehşet gün, onlar gaflete dalmış iken gelip çatacaktır⁵¹³. Delalette olana ise, Allah mühlet verecektir. Müşrikler, vaad olundukları azabı veya kıyameti gördüklerinde kimin makamının kötü ve kimin askerinin zayıf olduğunu öğreneceklerdir⁵¹⁴. Onlardan önce nice toplulukların helak edildiği hatırlatılmakta ve “Onlara dair herhangi bir varlık emaresi hissediyor musun ya da onlara ait cılız bir ses işitiyor musun⁵¹⁵?” diye sorularak düşünceleri istenmektedir. İlgili âyetlerde “...*Senin Rabbin unutkan değildir*⁵¹⁶.” ve “...*Sen O'na kulluk et. O'na kulluk etmek için sabırlı ve metanetli ol*⁵¹⁷.” denilmektedir. Böylece, Mekkeli müşriklerin inkârda inat etmelerinin yeni bir durum olmadığı, önceki nebîlerin kavimlerinin de aynı tutumları sergiledikleri ifade edilmektedir. Ne var ki bu davranışların hesabının sorulacağı, Allah'ın bunlardan bihaber olmadığı ve azaptan kaçışın bulunmadığı söylenmektedir. Netice de Hz. Nebî'den, yoluna devam etmesi, kulluk görevini yerine getirmesi, sabretmesi, davete devam etmesi ve doğru bildiğinden şaşmaması istenmektedir.

Üçüncü Atıf: Kur'ân'ın, Muhatablarının Dili Üzere İnmesi (97. Âyet)

Hz. Muhammed'e hitap eden Meryem sûresinin 97. âyetinde, Kur'ân'ın muttakilere müjde vermek, şiddetle karşı çıkan bir kavmi uyarmak için indirildiği anlatılmaktadır. Ayrıca âyette, elçinin diliyle Kur'ân'ın kolaylaştırıldığı bildirilmektedir. Böylece Hz. Muhammed'in risaleti yeniden gündem yapılmakta, halkın konuştuğu dil üzere anlaşılır tarzda vahyin indirildiği vurgulanmaktadır⁵¹⁸.

Kur'ân'ın siyer anlatımında, halkın diliyle vahyin indirildiğine vurgu yapılması manidardır. Çünkü siyer konulu âyetlerin genel çerçevesini Hz. Nebî'nin tebliğ vazifesi oluşturmaktadır. Onun görevi İslam davetini insanlara anlaşılır bir şekilde sunmaktır. Muhatabın konuştuğu dil üzere vahyin inmesi ve mesajın anlayacakları dil ile onlara iletilmesi çok önemlidir. Davetçinin en mühim görevlerinden biri, mesajın yanlış

⁵¹² Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. II, s. 138, 152, 158.

⁵¹³ Meryem, 19/39.

⁵¹⁴ Meryem, 19/75.

⁵¹⁵ Meryem, 19/98.

⁵¹⁶ Meryem, 19/64.

⁵¹⁷ Meryem, 19/65.

⁵¹⁸ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. II, s. 158; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 350.

anlaşılmaya mahal bırakmayacak biçimde, net olarak ve muhatabın anlayacağı tarzda iletilmesidir. Bu sebeple muhatapla aynı dili konuşuyor olmanın önemi vurgulanmıştır.

3.8. Tâhâ Sûresi’nde Hz. Nebî’nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Ku’an’ın, Kolaylık İçin Nazil Edilmesi (2, 3. Âyetler)

Tâhâ sûresinin 2 ve 3. âyetlerinde, Yüce Allah’ın Kur’ân-ı Kerîm’i kulu Muhammed’e, onun zorluk çekmesi için değil, sadece uyarıları dikkate alan kimselere öğüt olsun diye indirdiği hatırlatılmaktadır. Zorluğun mahiyeti ile ilgili farklı açıklamalar mevcuttur. Esbâb-ı nüzûl rivâyetlerinde, vahyin indirilişinin ardından Hz. Nebî ve ashabının hemen kalkarak var güçleriyle ibadet etmelerini gören müşriklerin, Hz. Nebî’ye “Kur’ân sana bedbaht olasin diye indirildi.” demeleri üzerine bu âyetlerin nazil olduğu bildirilmektedir⁵¹⁹. Görevini istekle yapan ve Rabbine canı gönülden yönelen Resul’ün, ibadet yaparken dışarıya bedbaht bir görüntü vermesi düşündürücüdür. Öte yandan “Kur’ân’ı güçlük çekesin diye indirmedik.” âyetinin, Kur’ân’ın, ancak korkanlar için öğüt olduğunun bildirilmesi ile tamamlanması, bu zorluğun müşriklerin inatları, inkârları ve düşmanca tavırları karşısında Resulullah’ın yaşadığı sıkıntı halinin olabileceğini söylemek daha makul gözükmemektedir⁵²⁰.

İkinci Atıf: Allah Gizlinin Gizlisini de Bilir (7. Âyet)

Tâhâ sûresinin 7. âyetinde Hz. Nebî’ye hitap edilmekte ve sözü açıktan söylemesi halinde bile Allah’ın onu duyacağı ifade edilmektedir. İlgili âyette “*Eğer sen, sözü açıktan söylersen, bilesin ki O, gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir.*” denilmektedir. “Senin ve mü’minlerin neler çektiğini, müşriklerin size ne işkenceler yaptıklarını Rabbin bilmektedir. Sesli dualarınızı da, kalbinizden geçirdiğiniz ahlarınızı da Allah muhakkak bilmektedir⁵²¹.”

Kur’ân’ın siyer anlatımı içinde bu âyetin verdiği teselli önem arz etmektedir. Çünkü âyetlerin canlandığı siyer sahnelerinde öne en çok çıkan tablolar, müşrikler ile olan mücadeleyi sergilemektedir. Bu tablolar, Resulullah’ın davet görevini ne zorluklarla yerine getirmeye çalıştığını, bu uğurda nice engellerle karşılaştığını gözler

⁵¹⁹ Vâhidî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, s. 255; Kadi, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 254.

⁵²⁰ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. II, s. 161; Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. I, s. 355.

⁵²¹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, c. III, s. 239.

önüne sermektedir. Bu durumlar karşısında elçiye rahatlatan şey ise, Rabbine yönelmesi, tevekkül etmesi, açıktan ya da gizli dua etmesi olmuştur. Böylece Yüce Allah, her türlü seslenmeyi işittiğini bildirerek elçisine teselli vermiştir.

Üçüncü Atıf: Kıssalar, Öğüt Almak İçindir (9, 99. Âyetler)

Tâhâ sûresinde genişçe yer tutan ve 9. âyetle Resulullah’a hitap ederek başlayan Hz. Mûsâ’nın kıssası ile Hz. Muhammed’in risaleti arasında köprü kurulmakta ve bunun üzerinden öğütler verilmektedir⁵²².

Ayrıca Tâhâ sûresinin 99. âyetinde, geçmiştekilerin haberlerinin sadece bir kısmının Resulullah’a aktarıldığı beyan edilmektedir. Böylece kıssalar üzerine düşünülmesinin istendiği, nihâyetinde kıssaların hidâyete vesile olmasının hedeflendiği anlatılmaktadır. Böylece kıssa anlatımındaki nihai gaye, açığa çıkmaktadır⁵²³.

Dördüncü Atıf: Resulullah’a Dağlardan Sual Etmeleri (105. Âyet)

Müşrikler, Hz. Nebî’ye dağlar hakkında soru sormaktadırlar. Bunun üzerine Yüce Allah, Hz. Resul’e “De ki!” hitabıyla seslenmekte ve Rabbinin dağları kıyamette ufalayıp savuracağını bildirmesini istemektedir⁵²⁴. Sebeb-i nüzûl rivâyetine göre, Kureyş’in “Ey Muhammed! Rabbin kıyamet günü bu dağları ne yapacak?” diye sormaları üzerine bu âyet indirilmiştir⁵²⁵.

Hz. Muhammed’in sîretinde, muhatapların sorularına cevap vermek de yer almaktadır. Bu sorular çeşitlilik arz etmekle birlikte, bazen gayba dair, kıyamet ve âhiret ile ilgili olabilmektedir. Yüce Allah, soruların cevaplarını nebîsine öğretmekte ve muhatapları yanıtsız bırakmamaktadır. Kıyamet günü dağların ne olacağını soran müşriklerin bu suali bile cevaplandırılmakta ve dağların kıyamette yok edileceği söylenmektedir.

Beşinci Atıf: Kur’ân’ı Okumakta Acele Edilmemesi Gerektiği (114. Âyet)

⁵²² Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 164.

⁵²³ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 182; Câbirî, *Fehmü'l-Kur’ân*, c. I, s. 362.

⁵²⁴ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 183; Câbirî, *Fehmü'l-Kur’ân*, c. I, s. 362.

⁵²⁵ Kadi, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 254-255.

Hız. Muhammed, âyetler inince hemen ezberlemeye çalışmakta ve bu konuda kendini çok zorlamaktaydı⁵²⁶. Bu münasebetle Tâhâ sûresinin 114. âyeti, Resul'ü uyarmakta ve O'ndan, vahiy tamamlanmadan önce Kur'ân'ı ezberlemede acele etmemesi istenmektedir. Bu, Hız. Nebî'ye yönelik özel bir olaydır ve ona özel bir dua öğretilmektedir. Vahiy belletecek olan yalnızca Yüce Allah'tır, onun için “*Rabbim ilmimi arttır*” diyerek niyazda bulunması emredilmiştir⁵²⁷.

Hız. Muhammed, davet görevini yerine getirebilmek için âyetlerle kuşanmıştır. Yüce Allah, elçisini âyetler indirerek eğitmiş, neye nasıl davet edeceğini öğretmiştir. Tebliğ vazifesi boyunca bu eğitim süreci devam etmiştir. Yani öğrenmek ve tebliğ etmek iç içe sürmüştür. Dolayısıyla Kur'ân'daki siyer anlatımı, İslam davetinin nasıl olması gerektiğini öğretmektedir. Bu durum İslam davetçilerine ışık tutmalı ve onlar “Rabbim ilmimi arttır” duasını gönüllerine yerleştirmelidir.

Altıncı Atıf: Hız. Resul'e Emir Ve Yasaklar (130- 132. Âyetler)

Hız. Nebî'den, müşriklerin sözlerine karşı sabretmesi istenmektedir. Ayrıca ona, günün ve gecenin belli vakitlerinde Rabbini övgüyle tesbih etmesi, sınamak için inkârcılardan bazılarına verdiği dünya nimetlerine gözlerini dikmemesi, ailesine namazı emretmesi, kendinin de ona sabırla devam etmesi emredilmektedir⁵²⁸. Bu emirler İslam'a davet eden elçinin, görevine devam edebilmesi ve istikametten ayrılmaması adına çok önemlidir. Bu açıdan tüm İslam davetçilerine örneklik teşkil etmektedir.

Yedinci Atıf: Müşriklerin Mucize Talebi (133- 135. Âyetler)

Kur'ân'daki siyer anlatımında yer yer müşriklerin mucize talebinde bulundukları gündem yapılmaktadır. Tâhâ sûresinin 133-135. âyetlerinde Hız. Muhammed ile müşrikler arasındaki bir tartışma hikâye edilmektedir. Onlar, Hız. Nebî'nin, Rabbinden bir mucize getirmesini istediler. Oysa önceki kitaplarında delili olan Kur'ân, onlara yetmedi mi? Eğer onları Kur'ân indirilmeden önce helak etseydik, elçinin gönderilmeyişini bahane edecekler ve “Şâyet elçi gelseydi âyetlere uyardık.” diyeceklerdi. Son âyette ise “De ki!” hitabıyla Hız. Resul'e, müşriklere gözdağı vermesi

⁵²⁶ Kadi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 255.

⁵²⁷ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 184.

⁵²⁸ Tâhâ, 20/130-132. Hitabın Hız. Muhammed'e yönelik olması ile ilgili bkz: Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 190.

emredilmektedir. “Herkes bekliyor, ey kâfirler siz de bekleyin, yakında hidâyette olanın kim olduğunu anlayacaksınız⁵²⁹.”

3.9. Vâkıa Sûresi’nde Hz. Nebî’nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Herkesin Bir Araya Toplanacağı Gün (49, 50. Âyetler)

Vâkıa sûresinin 49 ve 50. âyetlerinde, herkesin bir gün bir araya toplanacağından bahsedilmektedir. İlgili âyette “*De ki: Hem öncekiler hem de sonrakiler, belli bir günün belli vaktinde mutlaka toplanacaklardır*⁵³⁰.” denilmektedir.

“De ki!” hitabı ile başlayan âyet, öncesinde bir tartışmanın yaşandığını ve bu âyetin cevap mahiyetinde indiğini göstermektedir. Mevzu, yine âhirettir. Hesap gününü inkâr eden müşrikler, bunu farklı iddialarla süsleyerek gündeme getiriyorlardı. İnsanların, o hesap gününde bir araya toplanacağı, onlara haber verilmiştir.

Kur’ân’da yer alan “De ki!” hitapları, Hz. Nebî’nin Kur’ân’a dayalı sîretinin çok önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu hitaplar, Hz. Nebî ile muhatapları arasında yaşanan tartışma sahnelerinin Kur’ân’daki aktarımıdır. “De ki!” hitabından sonra gelen ifadeler, tartışmanın mevzusunu ortaya koymaktadır. Hz. Muhammed’e hitap eden “De ki!” lafızlarının yer aldığı âyetler, Hz. Nebî’nin sîretine, onun yaşadığı çağa ve muhataplarına dair önemli bilgiler sunmaktadır. Kur’ân’daki siyer anlatımının ana çerçevesini oluşturan tebliğ vazifesi bağlamında değerlendirildiğinde ise, bu “De ki!” hitapları, davetin içeriğine dair mühim mesajlar barındırmakta ve neye çağrı yapılacağını öğretmektedir.

İkinci Atıf: Hz. Nebî, Rabbinin Adını Tesbih Etmelidir (74, 96. Âyetler)

Vâkıa sûresinin 74 ve 96. âyetlerinde Hz. Resul’ün, Rabbinin tesbih etmesi gerektiği açıkça beyan edilmektedir. İlgili âyetlerde “*Öyleyse ulu Rabbinin adını tesbih et*⁵³¹.”, “*Öyleyse ulu Rabbinin adını tenzih ile an*⁵³².” denilmektedir. Bu âyetlerde,

⁵²⁹ Tâhâ, 20/133-135. Ayrıca bkz: Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. II, s. 192.

⁵³⁰ Vâkıa, 56/49-50.

⁵³¹ Vâkıa, 56/74.

⁵³² Vâkıa, 56/96.

Yüce Allah'ın ismini açıkça anması ve O'nun her tür noksandan münezzehe olduğunu beyan etmesi, Hz. Nebî'ye emredilmektedir⁵³³.

Kur'ân'ın siyer anlatımında Hz. Nebî'ye yönelik emirler mevcuttur. Bu âyetlerde, Yüce Allah'ı anması Hz. Resul'e emredilmektedir. Elçinin, tebliğ görevini yerine getirebilmesi için donanımına ihtiyacı vardır. Zira, bu minvaldeki emirler, elçinin nelerle donanması gerektiğini göstermektedir. İslam'a davet eden kişi, Rabbinin adını sürekli anmalı ve O'nu her türlü noksanlıktan beri tutmalıdır.

3.10. Şuarâ Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Hz. Resul'ün Müşrikler İçin Üzülmesi (3. Âyet)

Şuarâ sûresinin 3. âyetinde Hz. Nebî'nin sîretine temas edilmektedir. Bu bağlamda ara vermeden âyetler inmekte, Resulullah'a insanları uyarması emredilmektedir. Hz. Resul, aldığı görevi yerine getirebilmek için var gücüyle çalışmakta ve Kur'ân'dan aldığı eğitimle her üslubu denemektedir. Müşrikler ise inkârlarında isrâr etmekte ve bir türlü İslam'ı kabul etmeye yanaşmamaktadırlar. Bu durum Hz. Nebî'yi çok üzmektedir. Yine böyle bir üzüntü anı, bu âyete konu edilmiş ve evrensel hitapta yerini almıştır. “Muhatapları iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaktı.” ifadesiyle Resul'ün üzüntüsünün yoğunluğu dile getirilmiştir⁵³⁴. Ayrıca bu âyetin arka planı, Kureyş'in inatla inkârını sürdürdüğünü resmetmekte⁵³⁵ ve Hz. Resul'ün müşfik kalbini satır aralarından bize göstermektedir⁵³⁶. Muhtemelen, Hz. Muhammed'in elçi olarak seçilmesinin nedenlerinden biri de, inkârcı muhatapları için kafa yoracak, onlar adına endişelenecek kadar bile şefkat duygusuna sahip olmasıydı. Zaten merhamet duygusu, tebliğ ile görevli bir elçinin olmazsa olmazıdır.

İkinci Atıf: Kur'ân Nedir? (192- 196. Âyetler)

Hz. Muhammed'in sîretini konu edinen Şuarâ sûresinin 192-196. âyetlerinde vahiy olgusu açıklanmaktadır. Müşriklerin süregelen itirazları üzerine, vahiy gerçeği anlatılarak nübüvvet vurgusu yapılmaktadır. “Kim, kime, nasıl, niçin ve ilk defa mı

⁵³³ Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. VI, s. 106.

⁵³⁴ Şuarâ, 26/3. Hitabın Hz. Muhammed'e yönelik olması ile ilgili bkz: Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 487-488.

⁵³⁵ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 374.

⁵³⁶ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 215.

vahyetmiştir?” sorularına cevap verilerek risalet özetlenmiştir. Bu dönemde müşriklerin bu nevi itirazlarına karşı daha kapsayıcı, ancak özet cevaplar verildiği ve bu cevapların geçmiş nebîlerin haberleri ile delillendirildiği görülmektedir.

Kur’ân, âlemlerin Rabbi tarafından Hz. Muhammed’in kalbine Cebrâil aracılığı ile Arapça olarak ve uyarmak üzere, ayrıca önceki kitapların devamı mahiyetinde indirilmiştir⁵³⁷.

Üçüncü Atıf: En Yakın Akrabaların Uyarılması (213- 220. Âyetler)

Bu âyetlerde Hz. Resul’e yönelik emirler sıralandırılmaktadır. Buna göre (1) Hz. Nebî, Allah ile beraber başka bir ilaha yalvarıp yakarmamalıdır. (2) O, en yakın akrabasını uyarmalıdır. (3) O, kendisine uyan mü’minlere kol kanat germelidir. (4) O, kendisine karşı gelene, onların yaptıklarından uzak olduğunu söylemelidir. (5) O, Aziz ve Rahim olan Allah’a tevekkül etmelidir. (6) O, Yüce Allah’ın her zaman kendisini gördüğünü bilmelidir⁵³⁸.

Yüce Allah, gerek yalnız başına gece ibadete kalktığı vakit ve gerekse secde edenler arasında cemaat halinde bulunduğu zaman elçisini görmektedir. Rabbi, ondan, duasına şirk karıştırmamasını istemekte, yalnız kendisine iltica etmesini ve sadece O’na güvenip dayanmasını emretmektedir⁵³⁹.

Bu emirlerin en dikkat çeken yönü ise, akrabaya davetin yer alıyor olmasıdır. Bu emir üzerine Hz. Resul’ün Safa Tepesi’ne çıktığı, isim isim akrabalarını çağırdığı ve onlara “Dağın ardından bir düşman ordusunun gelmek üzere olduğunu söylesem bana inanır mısınız?” diyerek seslendiği bildirilmektedir. Akrabalarının ise “Elbette inanırız.” şeklinde cevap verdiği, takiben Resulullah’ın “Ben size gönderilmiş elçiyim ve sizi şiddetli bir azaba karşılık uyarıyorum.” dediği, kavminin ise kızgınlıkla “Bizi bunun için mi çağırdın.” diyerek homurdana homurdana dağıldıkları rivâyet edilmektedir⁵⁴⁰.

Tefsîr kitaplarında söz konusu emre ilişkin benzer içerikli rivâyetlerin aktarıldığı ve bu haberlerin yansıttığı tabloda, Hz. Nebî’nin aldığı emri ifa gayesiyle mevcut fırsatları kullanarak, dahası insanları bir araya getirmek için vesileler oluşturarak, üstün bir çaba sarfettiği görülmektedir. Ayrıca bütün insanlara şamil genel davet emri içinde,

⁵³⁷ Şuarâ, 26/192-196. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. II, s. 238-239; Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 504.

⁵³⁸ Bütün maddeler için bkz: Şuarâ, 26/213-220.

⁵³⁹ Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. II, s. 246-247.

⁵⁴⁰ İbn Kesîr, **Tefsîr**, c. VI, s. 166; Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 506.

özel olarak ve öncelikle akrabaya uyarının yapılması emrinin yansıttığı diğer bir yön, tebliğ görevinde akrabanın önemli bir yeri olduğudur. Buna mukabil bir sonraki âyette, akrabasını kayıran kabile mantığını eleştirircesine, aralarında soy bağı bulunmasa da, iman edenlere kanadını germesi emredilmektedir. Böylece imanın gerektirdiği dayanışmanın temelleri atılmaktadır. Davete karşı gelen olursa da onların yapıp ettiklerinden kendisini uzak tutması öğretilmektedir⁵⁴¹.

Dördüncü Atf: Rabbin, Aziz ve Rahim Olması (8-9, 67-68, 103-104, 121-122, 139-140, 158-159, 174-175, 190-191. Âyetler)

Şuarâ sûresinin bazı âyetlerinde, Yüce Allah'ın aziz ve rahim olduğu vurgulanmaktadır. İlgili iki âyette “*Şüphesiz bunda bir ibret vardır; ama çokları iman etmiş değillerdir. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir*⁵⁴².” buyrulmaktadır. Sûrede, bu iki âyet peş peşe sekiz defa tekrar edilmiştir. Senin Rabbin hitabı ile Hz. Muhammed'e seslenilen bu âyetler, nakarat anlamında bir tekrar olmanın çok ötesindedir ve makamına göre farklı vurgular taşımaktadır. Nebî kıssalarının aralarına yerleştirilen bu ifade, her bir anlatı için özel hitaptır⁵⁴³.

Tekrarlanan âyetlerin her birini, bulunduğu konum itibariyle değerlendirmek, tekrarın açıklığa kavuşmasına yardımcı olacaktır. Şuarâ sûresinin 8-9. âyetleri, Allah'ın yeryüzündeki nimetlerinin, iman etmek için bir delil olduğunu bildirmektedir. 67-68. âyetlerde, Hz. Mûsâ kıssası üzerinden mesaj verilmektedir. 103-104. âyetler, Hz. İbrâhim'in kıssasındaki ibrete işaret etmektedir. 121-122. âyetler, Nûh kıssasına; 139-140. âyetler, Ad kavmine; 158-159. âyetler, Semud kavmine; 175-176. âyetler, Lût kıssasına; 190-191. âyetler, Eyke halkına vurgu yapmaktadır. Tekrarlanan bu âyetler, kıssaları tafsili olarak değerlendirmeye, her birini ayrı ayrı tetkik etmeye ve her kıssadaki özel mesajı itina ile görmeye sevk etmektedir⁵⁴⁴.

Tekrarlanan bu âyetlerde Yüce Allah'ın iki sıfatı öne çıkmaktadır. O'nun aziz ve rahim oluşuna kuvvetli bir vurgu vardır. Aziz olması, esasen güçlü olduğunu vurgulamakta, tüm inkârcı kavimlerin O'ndan kaçamayacağına işaret etmektedir. Rahim

⁵⁴¹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 248.

⁵⁴² Şuarâ, 26/8, 9.

⁵⁴³ Mustafa İslamoğlu, **Hayat Kitabı Kur'ân**, Düşün Yay, 3.bsk, İstanbul 2009, s. 715.

⁵⁴⁴ Erdoğan Baş, **Kur'ân'ın Üslubu ve Tekrarlar**, Pınar Yay, İstanbul 2003, s. 186 vd.

olması ise mü'minlere acıdığını, onlara merhametle muamele edeceğini ifade etmektedir.

3.11. Neml Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Kur'ân'ı Hikmet Sahibi Allah İndirmektedir (6. Âyet)

Yine Mekkeli muhataplarıyla bu konu hakkında karşı karşıya gelmiş olacak ki, Hz. Muhammed'e hitap ederek⁵⁴⁵ Kur'ân'ın, kendisine, hikmet sahibi ve her şeyi bilen Yüce Allah tarafından verildiği duyurulmaktadır. Her yaptığı hikmet üzere olan Yüce Rabb'in, bu duyuruyu defalarca tekrarlaması, üzerinde düşünülmesi gereken önemli mevzulardandır.

Yüce Allah, Kur'ân'ı belli bir amaç doğrultusunda ve belli bir düzen içerisinde indirmiştir. İnsanlara rehber olması için indirilen Kur'ân, insanların âyetleri içselleştirmesi ve onları hayatlarına aktarmaları amacıyla parça parça gönderilmiştir. Hikmet sahibi Allah, âyetlerin ışıyla insanlara cennetin yolunu göstermektedir. Ayrıca insanların o yolu bulabilmeleri için, âyetleri çok yönlü indirmekte, birçok delil sunmaktadır.

İkinci Atıf: Müşriklere Tevhid Dersi Veriliyor (59-64. Âyetler)

“De ki!” emri ile başlayan bu âyetler, Hz. Nebî'ye âdeta bir ders programı vermektedir. Soru-cevap metodunu kullanarak putperest muhataplarını akletmeye çağırması, Hz. Nebî'den istenmektedir. Böylece onların, içinde bulundukları şirk ve küfrün yanlışlığını idrak etme imkanları olacaktı. Kur'ân'ın en açık bölümlerinden olmakla nitelenebilecek bu âyetler, bir bütün halinde tevhid meselesini ele almakta ve arka arkaya sorular sorarak kevnî âyetler üzerine dikkatleri çekip akla hitap etmektedir. Bu şekilde âdeta ardı ardına şirke darbe indirmektedir. Bu pasaj daha önceki tartışma sahnelerinin toparlanması ve bir özet mahiyetinde tevhide davet sunumudur⁵⁴⁶.

Âyetler, sonraki dönemlerde gelenek haline dönüşecek hamd ve selam girizgahı ile başlamakta ve Hz. Resul'e, Allah'a hamdetmesi ve O'nun seçkin kıldığı kullarına selam etmesi emredilmektedir. Âyetin devamında, muhataplarına “Allah mı daha

⁵⁴⁵ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 254-255.

⁵⁴⁶ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 271-272.

hayırlı, yoksa O’na koştukları ortaklar mı?” sorusunu yöneltmesi istenmektedir. Bunun gibi “Onlar mı hayırlı yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indiren mi? Onlar mı hayırlı yoksa yeryüzünü oturmaya elverişli kılan, aralarından nehirler akıtan, arz için sabit dağlar yaratan, iki deniz arasına engel koyan mı? Onlar mı hayırlı yoksa darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren ve sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün hâkimleri kılan mı? Onlar mı hayırlı yoksa karanın ve denizin karanlıkları içinde size yol bulduran, rahmetinin önünde rüzgarları müjdeciler olarak gönderen mi? Onlar mı hayırlı yoksa ilk baştan yaratan, sonra yaratmaya tekrar eden ve sizi hem gökten hem yerden rızıklandıran mı?” şeklinde, çoğunlukla kainat âyetleri üzerinden aynı formatla çeşitli sorular sorması, akabinde Allah’tan başka ilah olmadığını söyleyerek tevhid mesajı vermesi emredilmektedir⁵⁴⁷.

Üçüncü Atıf: Müşriklere Âhret Dersi Veriliyor (65-74. Âyetler)

Bu âyetlerde, yer yer Hz. Muhammed’e yönelik olarak tekrarlanan “De ki!” emri mevcuttur. Bu emir ile O’ndan, yeniden dirilmeyi ve hesaba çekilmeyi inkâr eden muhataplarına seslenmesi ve onlara âhret dersi vermesi istenmektedir.

Öncelikle Allah’tan başka kimsenin gaybı bilemeyeceği gerçeği, dahası ne zaman diriltileceklerini de bilemeyecekleri ve Mekkeli müşriklerin âhret bilgilerinin yetersiz olduğu, âhiretten yana kör oluşları açıklanmaktadır. Devamında karşılıklı soru-cevap niteliğinde iki tartışma sahnesi canlandırılmaktadır. İnkarcılar “Biz ve atalarımız toprak olduktan sonra gerçekten diriltilecek miyiz? Kaldı ki bu tehdit bize yapıldığı gibi atalarımıza da yapılmıştı, bu olsa olsa eskilerin masalı olur.” demişlerdir. Bunun üzerine Hz. Nebî’ye “Yeryüzünde gezin de bakın, günahkarların akıbeti nasıl oldu?” diyerek onlara cevap vermesi emredilmiş ve onların yüzünden tasalanmaması istenmiş, böylece teselli edilmiştir. İkinci sahnede ise kâfirler “Doğru sözlü iseniz söyleyin bakalım bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?” demişlerdir. Hz. Nebî’den de “Çabuk gelmesini istediğiniz azabın bir kısmı herhalde yakında başınıza gelecek.” diyerek onları tehdit etmesi istenmiştir⁵⁴⁸.

Dördüncü Atıf: Ölümlere İştirilemez (79-81. Âyetler)

⁵⁴⁷ Neml, 27/59-64.

⁵⁴⁸ Neml, 27/65-72.

Bu bölümde, âyetler ile yapılan etkili tebliğe rağmen Mekkeli müşriklerin inkârlarını, inatla sürdürmeleri konu edilmiştir. İnkârlarına karşılık onlar, ölümlere, sağırlara ve körlere benzetilmektedirler. İnanmamalarının sorumlusunun ise, hakikati dinlemeyerek bizzat kendilerinin olduğu ifade edilmektedir. Hz. Nebî'nin de, daveti ancak âyetlere inanıp teslim olan kimselere duyurabileceği ve Allah'a güvenip dayanması gerektiği, zira kendisinin hakikat üzere bulunduğu açıklanmaktadır⁵⁴⁹. Böylece yine Yüce Allah, Resulü'nün kalbini sakinleştirmektedir.

Beşinci Atıf: İman ve İnkâr Kişinin İradesine Bağlıdır (91- 93. Âyetler)

Resulullah'a şöyle demesi emredilmiştir: “Ben dokunulmaz kılınan bu şehrin Rabbine kulluk etmekle emrolundum. Her şey zaten O'na aittir. Bana müslümanlardan olmam ve Kur'ân okumam emredildi. Artık kim doğru yola gelirse, yalnız kendisi için gelmiş olur, kim de saparsa bilsin ki ben sadece uyarıcıyım. Hamd Allah'a mahsustur. O, âyetlerini size gösterecektir⁵⁵⁰.”

Bu minvaldeki âyetler, Hz. Resul'e konumunu hatırlatmakta, iman ve inkârın kişinin kendi seçimlerine bağlı olduğunu bildirerek teselli vermektedir⁵⁵¹.

3.12. Kasas Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Hz. Nebî'ye, Mûsâ ile Firavun'un Haberinin Anlatılması (3. Âyet)

Kasas sûresinin 3. âyeti, Hz. Muhammed'in sîretini konu edinmekte ve onu Hz. Mûsâ'nın sîretiyle özdeşleştirmektedir. Yani Hz. Mûsâ'nın ben-i İsrâil ile olan ilişkisi, Hz. Muhammed'in Mekkeli müşriklerle olan münasebetiyle ilişkilendirilmiştir. Hz. Mûsâ ve Firavun hakkında bilgilerin genişçe yer aldığı Kasas sûresinde, olayların anlatımına başlamadan hemen önce, 3. âyette Hz. Muhammed'e seslenilmektedir. Bu haberlerin bir kısmının gerçek haliyle kendisine bildirileceği, bunların iman eden bir kavim için öğüt olacağı, mü'minlerin gönlünü aydınlatacağı söylenmekte ve böylece öncelikli hedef kitleye işaret edilmektedir⁵⁵².

⁵⁴⁹ Neml, 27/79-81. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 276-277.

⁵⁵⁰ Neml, 27/91-93.

⁵⁵¹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 282.

⁵⁵² Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 290.

Hız. Nebî'nin sîreti bağlamında, onun tevhid mücadelesine katkı sağlamak adına, Hız. Mûsâ'dan bazı haberler bu sûrede aktarılmaktadır. Yine Hız. Muhammed'in müşriklerle mücadelesini desteklemek için, Firavun'un Hız. Mûsâ'yla cedelleşmesinden bazı önemli sahneler sunulmaktadır. Böylelikle Mekke'de bulunan eski din mensuplarını kazanmaya yönelik bir adım atılmakta, ayrıca Firavun'un akıbeti hatırlatılarak müşriklere gözdağı verilmektedir. Öte yandan Hız. Nebî'ye, tevhid mücadelesinde öğüt alacağı bir örnek anlatılmaktadır.

İkinci Atıf: Hız. Nebî, Mûsâ'nın Yanında Değildi (44-46. Âyetler)

Kasas sûresinin 44-46. âyetleri, doğrudan Hız. Nebî'ye hitap etmekte⁵⁵³ ve Hız. Mûsâ vahiy alırken Hız. Muhammed'in orada bulunmadığını, onun bu olaya şahitlik etmediğini ve bu yaşananların üzerinden uzun yıllar geçtiğini haber vermektedir. Ayrıca Hız. Muhammed'in Medyen halkı arasında hiçbir zaman bulunmadığını ve Hız. Mûsâ'nın haberini öğrenmek için onlar ile bir araya da gelmediğini bildirmektedir. Hız. Resul'ün daha önce uyarıcı gelmeyen bir kavmi uyarması için, Yüce Allah'ın rahmetinin neticesi olarak, ona bu yaşananları haber verdiği ve belki bunun neticesinde kavminin düşünüp öğüt alabilecekleri ifade edilmektedir⁵⁵⁴.

Bu âyetler ile, aksini her fırsatta iddia eden Mekkeli müşriklere cevap verilmiş ve bu bilgileri, Hız. Muhammed'in uydurmadığı yahut başka kanallardan öğrenmediği, sadece vahiy aracılığı ile onlardan haberdar olduğu vurgulanmıştır⁵⁵⁵.

Sîret konulu âyetlerin ortaya koyduğu gerçeklerden biri de Hız. Nebî'nin gaybı bilmediğidir. Nebînin insan oluşu, olağanüstü özelliklere sahip olmadığı, bilgisinin sınırlı olduğu, çeşitli vesilelerle tekrar edilmektedir. Böylece insanların örnek alabileceği, yaptıklarını modelleyebileceği bir nebî algısı oluşturulmaktadır. Öte yandan Hız. Nebî'nin insanlara haber verdiği geçmiş zamanlara ait gayb bilgilerini, kendisinin uydurmadığı, bütün bunları ona Yüce Allah'ın öğrettiği vurgulanmaktadır.

Üçüncü Atıf: Hız. Muhammed İle Müşrikler Arasında Nübüvvet Tartışması (47- 50. Âyetler)

⁵⁵³ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 295-296; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 407; Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. I, s. 538.

⁵⁵⁴ Kasas, 28/44-46.

⁵⁵⁵ Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. I, s. 539.

Mekkeli müşriklerden bazılarının başlarına bir musibet geldiğinde “Rabbimiz! Ne olurdu bize bir resul gönderseydin de, âyetlerine uysaydık ve inananlardan olsaydık!” dedikleri haber verilmektedir. Kendilerine hak⁵⁵⁶ gelince bu kez “Mûsâ’ya verilen mucizeler gibi ona da mucizeler verilmeli değil miydi? Onlar birbirini destekleyen iki sihirdir. Doğrusu biz hiçbirine inanmıyoruz.” diyerek inkârlarını açığa vurdukları anlatılmaktadır. Müşriklerin bu tavırları karşısında Hz. Resul’e “Eğer doğru sözlü iseniz Allah katından bu ikisinden daha doğru bir kitap getirin de ona uyayım!” demesi emredilmekte ve onlara meydan okuması istenmektedir. Devamında ise onların hevalarına uyduğu ve hevasına uyandan daha zalim kimse bulunmadığı bildirilmektedir⁵⁵⁷.

Kasas sûresinin 47-50. âyetleri, Allah tarafından Hz. Muhammed’in nebî olarak gönderilmesinin haberini içermektedir. Müşrikler ise anlatılan Hz. Mûsâ’nın haberini, nübüvveti inkâr edişlerine malzeme yaparak deliller sunmaktadırlar. Buna karşılık Hz. Nebî, eğer haklı iseler daha doğru bir kitap getirmeleri talebiyle onlara meydan okumaktadır⁵⁵⁸.

Müfessirler, bu âyetlerin nüzülü ile ilgili şöyle bir rivâyet aktarmaktadır. Kureyş müşrikleri, Hz. Resul’ün durumunu sormak üzere Medine yahûdilerine bir adam göndermişlerdir. Sonrasında yahûdilerin, Hz. Nebî’nin, Hz. Mûsâ gibi vahiy aldığını ve dürüst olduğunu haber vermeleri üzerine “O halde biz, ikisini de yalanlıyoruz.” diyerek karşılık vermişlerdir⁵⁵⁹.

Kur’ân’da Hz. Nebî’nin sîreti bağlamında, musibete uğrayan bir topluluğun, Allah’a yakarışından söz edilmektedir. Buna göre onlar bu yakarışlarında, Allah’ın kendilerine neden bir elçi göndermediğinden ve böylece yanlışlığa düşüp başlarına musibet geldiğinden serzenişte bulundukları bildirilmektedir. Ancak kendilerine Hz. Mûsâ gibi resul olan Hz. Muhammed gönderilmesine rağmen onun talimatlarına uymamışlardır. Kur’ân, bu çelişkiyi Hz. Nebî özelinde göz önüne getirmektedir.

Dördüncü Atıf: Hz. Nebî Dilediğini Hidâyete Erdiremez (56. Âyet)

⁵⁵⁶ Haktan maksat Hz. Muhammed’dir. Bkz: Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. I, s. 539.

⁵⁵⁷ Kasas, 28/47-50.

⁵⁵⁸ Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. II, s. 299-300.

⁵⁵⁹ Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. II, s. 300; Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 407-408.

Kasas sûresinin 56. âyetinde Hz. Nebî'nin sîretine temas edilmektedir. Bu minvalde, Hz. Muhammed'in çok istese bile, inkârcıları hidâyete erdiremeyeceğinden söz edilmektedir. Müfessirlerin çoğunluğuna göre bu âyet, Hz. Muhammed'e hitap etmektedir ve Ebû Talib hakkında nazil olmuştur⁵⁶⁰. Rivâyete göre Ebû Talib, ölüm döşeginde iken Resulullah, amcasının iman etmesini arzulayarak ona telkinde bulunur ve “Lâ ilâhe illallah” demesini ister. Ebû Talib ise kavminden çekinerek bu sözü söylemeyi reddeder ve atalarının dini üzere olduğunu beyan eder. Amcasının iman etmemesine çok üzülen Hz. Resul'ü teselli etmek üzere bu âyet indirilir⁵⁶¹.

Kur'ân'da Hz. Resul'ün sîreti kapsamında, onun istediği kimseye hidâyet etme vasfının bulunmadığı haber verilmektedir. Elbette Hz. Resul'ün, en yakın akrabasının ya da kavminin iman etmesini arzulaması ve onlar için üzülmesi çok normaldir. Lakin bu duygu, o kişinin iman etmesi için yeterli değildir. Zira kişinin imanı, kendi iradesi ve isteğine bağlıdır. İnsanların daveti kabul etme aşamaları, elçinin gücü ve istidaatı dahilinde değildir. Elçinin görevi, tebliği açık ve net bir şekilde yerine getirmektir.

Beşinci Atıf: Müşriklerden Bazıları Yurtlarından Atılma Korkusu İle İman Etmemektedir (57. Âyet)

Siyer konulu âyetlerin bir kısmı, davete muhatap olan kimselerin inkârlarının altında yatan sebepleri açıklamaktadır. Buna göre onlardan bazısı, yurtlarından çıkarılma endişesi yaşamaktadır. Kasas sûresinin 57. âyetinde bu mevzu anlatılmaktadır. Âyetin, müşriklerden Haris b. Osman hakkında indiği ve onun Hz. Resul'e “Biz senin söylediğinin hak olduğunu biliyoruz. Fakat Arapların bizi yurdumuzdan çıkarma endişesi, bizi sana itaatten alıkoyuyor. Çünkü onlar bize muhalif birleşmiş durumdadılar ve bizim onlara karşı koyacak gücümüz yok.” dediği rivâyet olunmaktadır⁵⁶².

Hem bu rivâyette hem de âyette “Biz seninle beraber doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırız...” şeklinde çoğul kipiyle sözün söylenmesi, bu fikrin tek kişiye ait olmadığına ve bir grup müşriğin inkâr gerekçesini oluşturduğuna işaret etmektedir. Buradan hareketle, müşrikler içinde varlığını, daha önce inen birçok âyet aracılığı ile

⁵⁶⁰ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 304; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 401; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 541-542.

⁵⁶¹ Buhârî, **Sahîh**, Tefsîr 263; Vâhidî, **Esbâbü'n-Nüzûl**, s. 282; Kadi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 297-298.

⁵⁶² Vâhidî, **Esbâbü'n-Nüzûl**, s. 283; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 306.

öğrendiğimiz, çoğunluğu oluşturan inatçı, kibirli, entrikacı ve işkenceci bir grubun yanında, gerçeğin farkında olup da çıkar ve itibarlarından endişe ederek inkâr eden başka bir grubun var olduğunu da söylemek mümkündür⁵⁶³. Âyetin devamında soru üslubu kullanılarak onların, Allah’tan bir rızık olarak çeşitli ürünlerin bulunduğu, güvenli ve dokunulmaz bir yere yerleştirildikleri anlatılmaktadır.

Hiz. Nebî’nin sîretini Kur’ân’a göre okuma yaparken, Hiz. Nebî’ye yönelik hitap âyetleri yol göstermektedir. Bu âyetlerin oluşturduğu tablonun ana hattını tebliğ vazifesi oluşturmaktadır. Bu minvalde söz kimi zaman muhataplara gelmekte ve onların iç dünyalarından haberler verilmektedir. İnkârın arkasındaki hakiki sebepler anlatılmaktadır. Bu anlatılar, muhatabı daha iyi tanıyabilmek ve daha etkin bir davet sunabilmek adına önem arz etmektedir. Onlardan bazıları yurtlarından çıkarılma korkusuyla iman etmemektedir. Bu vaziyet onların, alıştıkları hayat tarzlarını bozmayı göze alamadıklarını, konforlarından vazgeçmek istemediklerini göstermektedir. Bu durum, birçok insan için iman etmelerinin önünde engel olmaktadır. Oysa iman etmek, tümüyle Allah’a teslim olmayı ve hayatı Allah’ın nizamına göre yeniden inşa etmeyi gerektirmektedir.

Altıncı Atf: Tevhide Dair Kevni Deliller (71 ve 72. Âyetler)

Kasas sûresinin 71 ve 72. âyetlerinde “De ki!” hitabı ile Hiz. Nebî’ye seslenilmekte ve O’ndan soru üslubunu kullanarak tevhid mesajı vermesi istenmektedir⁵⁶⁴. “Söyleyin bakalım, eğer Allah geceyi ya da gündüzü kıyamete kadar aralıksız devam ettirse, Allah’tan başka hangi ilah onu geri getirebilir, hala işitmeyecek misiniz, hala görmeyecek misiniz⁵⁶⁵?”

Tebliğ vazifesi üzerinden şekillenen Kur’ân’daki sîret anlatımı, davete dair çok yönlü mesajlar vermektedir. Bu amaçla siyer konulu âyetlerin bir kısmı, kevni deliller üzerinde durmaktadır. Böylece insanlara tebliğ yaparken kevni deliller sunmanın gerekliliğine işaret etmektedir.

Yedinci Atf: Hiz. Resul, Kitab’ın İndirileceğini Ummazdı (85- 88. Âyetler)

⁵⁶³ Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. II, s. 306-307. Ayrıca âyetin Kureyş’i mevzu bahis ettiğine dair bkz: Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 409.

⁵⁶⁴ Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. II, s. 315.

⁵⁶⁵ Kasas, 28/71-72.

Kasas sûresinin 85-88. âyetlerinde Hz. Muhammed'in sûretine işaret edilmekte ve onun kendisine Kitab indirileceğini bilmediğine vurgu yapılmaktadır. Bu âyetler Hz. Nebî'ye yöneliktir⁵⁶⁶. Kur'ân'ın ona farz kılındığı, Allah'ın onu dönülecek yere⁵⁶⁷ döndüreceği, onun Kitab'ın kendisine vahyolunacağını ummadığı, ancak Rabbinden bir rahmet olarak Kitab'ın indirildiği açıklanmaktadır. Sonrasında arka arkaya emirler sıralanmaktadır. Hz. Nebî'ye hitap eden bu emirler şöyledir (1) Sakın kâfirlere arka çıkma! (2) Sakın onlar seni bu âyetlerden alıkoymasınlar! (3) Rabbine davet et. (4) Asla müşriklerden olma! (5) Allah ile birlikte başka bir ilaha yalvarma! Bu emirler tebliğ süreci için çok önemlidir. Davet sürecinde istikamet üzere kalmak adına gayret gösterilmesi gerektiğine, bu âyetlerde atıf vardır. Zira Hz. Muhammed'in sûretinin bel kemiğini oluşturan tebliğ görevi, mücadele isteyen bir süreçtir.

3.13. İsrâ Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sûretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: İsrâ Olayı (1. Âyet)

Hz. Muhammed'e hitap eden âyetler, emir ve nehiyler, dini hükümler ve müşrikler ile olan mücadele açısından nüzûl sürecinde şuna kadar indirilen sûreler arasında en yoğun ve en kapsamlı olanı, İsrâ sûresidir. Ayrıca bu sûrede, davet daha çok somut bir üslupla ortaya koyulmaktadır⁵⁶⁸.

İsrâ sûresi, isrâ olayına işaret eden âyetle başlamakta ve bu âyette geçen kul ifadesiyle Hz. Muhammed'e hitap edildiği bildirilmektedir⁵⁶⁹. İsrâ olayının bir gece vakti gerçekleştiği, Hz. Resul'e âyetlerden bir kısmını göstermek gibi bir amacın güdüldüğü, Mescid-i Haram'dan çevresi mübarek kılınmış Mescid-i Aksa'ya götürülmek sûretiyle meydana geldiği ve bu olayın faili olan Allah'ın noksan sıfatlardan münezze olduğu açıklanmaktadır⁵⁷⁰.

İsrâ olayının, İslam'a davetin hızla devam ettiği, müşriklerin baskılarının arttığı, Hz. Nebî'nin eşini ve amcasını arka arkaya kaybettiği, âdeta Mekke'nin Resulullah'a ve

⁵⁶⁶ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 321; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 414.

⁵⁶⁷ Dönülecek yerin Mekke olduğu söylenmektedir. Şöyle ki; Resulullah'ın Mekke'den çıkıp Cuhfe'ye vardığında Mekke'ye iştiaf duyması üzerine Kasas, 28/85. âyetin nazil olduğu rivâyet edilmektedir. Bkz: İbn Kesîr, **Tefsîr**, c. VI, s. 260; Kadi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 299. Bir kısmına göre de dönülecek yer, hesap gününde cennettir ve bu görüş, hicretin vukuuna daha çok zaman olduğu için, nüzûl ortamına binaen daha isabetlidir. Bkz: Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 321; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 412.

⁵⁶⁸ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 325, 344.

⁵⁶⁹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 326-327; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 554.

⁵⁷⁰ İsrâ, 17/1.

mü'minlere dar geldiği bir dönemde, bir ikram mahiyetinde gerçekleştiği ifade edilmektedir⁵⁷¹.

Kur'ân'ın siyer anlatımında isrâ olayı özel bir yer tutmaktadır. Ben-i isrâile gönderilen nebîlerin daveti ile Hz. Muhammed'in daveti özdeşleştirilmekte ve nübüvvet silsilesinin Hz. Muhammed ile devam edeceği bildirilmektedir. Böylece ben-i isrâile nebîler gönderme geleneğinin bittiği, yeni gönderilen elçinin ben-i ismâilden olduğu ilan edilmektedir. Bu sebeple İsrâ sûresindeki bu değini, ben-i isrâilin tarihsel serüvenini derinden etkileyecek bir temasdır ve nübüvvet geleneğinde âdeta bir dönüm noktasıdır.

İkinci Atıf: Müşriklerin “Melekler Allah'ın Kızlarıdır.” Demeleri (40-43, 56 ve 57. Âyetler)

İsrâ sûresinin 40-43,56 ve 57. âyetlerinde, Hz. Nebî ile Mekkeli kâfirler arasında cereyan eden bir tartışmanın tasviri görülmektedir. Daha önce benzer iddialarda bulunan müşrikler, meleklerin Allah'ın kızları olduklarını söylediler ve böylece büyük bir vebal üstlenmiş oldular. Yüce Allah da, onlar akıllarını başlarına toplasınlar diye bu konuda bazı âyetler indirerek çeşitli ikazlarda bulunmuştur. İnkârlarında sebat etmeleri üzerine ise, “De ki!” hitabı ile Hz. Muhammed'e seslenerek O'ndan, müşriklere “Söyledikleri gibi Allah ile beraber başka ilahlar olsaydı, o halde bu ilahlar Allah'a ulaşmak için çareler arardı.” diyerek meydan okuması istenmiştir⁵⁷².

Yine aynı şekilde İsrâ sûresinin 56. âyetinde, Mekkeli kâfirlerin şirki gündem yapılmış ve Resulullah'a, onlara “Allah'ı bırakıp da ilah edindiklerinize yalvarın bakalım, onlar ne sizin sıkıntınızı uzaklaştırabilirler, ne de onu değiştirebilirler.” diyerek meydan okuması emredilmiştir. Ayrıca bu yalvardıkları varlıkların, Rablerine yakın olmak için vesile aradıkları, Allah'ın rahmetini umdukları ve O'nun azabından korktukları bildirilmektedir⁵⁷³. Söz konusu varlıkların, müşriklerin Allah'ın kızları olarak addettikleri ve Allah ile aralarında şefaathçi edindikleri melekler oldukları belirtilmektedir⁵⁷⁴.

⁵⁷¹ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 556.

⁵⁷² İsrâ, 17/40-42. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 348-349.

⁵⁷³ İsrâ, 17/57.

⁵⁷⁴ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 356-357.

Hız. Nebî'nin Kur'ân'da anlatılan sîreti bağlamında yer yer Mekke halkının yerleşik yanlış inanışlarına dair bilgiler sunulmaktadır. Böylece Hız. Resul'den bu inanışların yanlış olduğunu açıklaması istenmektedir. Bu âyetlerde müşriklerin, melekleri Allah'ın kızları olarak telakki etmeleri kınanmaktadır.

Üçüncü Atıf: Müşrikler Katı Kalplidir (45-48 ve 54. Âyetler)

Resulullah'a hitap eden İsrâ sûresinin 45-48 ve 54. âyetleri, arka arkaya gelen ifadelerle onu teselli etmekte, onca çabasına rağmen inkâr eden Mekkeli muhataplarından kendini sorumlu hissetmemesi, onların inkârlarının sebebinin kendi katı kalpleri olduğu bildirilmektedir⁵⁷⁵.

Bu âyetler, Hız. Nebî'nin müşriklere davet yaptığı sırada, onların hangi hallere büründüğünü ve nasıl tavırlar sergilediklerini resmetmektedir. Resulullah, Kur'ân okuduğu anda, o âhirete inanmayan muhatapların kalplerine ve kulaklarına bir ağırlık çöktüğü, âdeta aralarına bir örtü çekildiği anlatılır. Okunan âyetlerde Allah'ın birliği anlatıldığında onların canının sıkıldığı ve gerisin geri döndüklerinden bahsedilir. Zaten Hız. Nebî'yi iyi niyetlerle dinlemediklerini ve kendi aralarında “Büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz.” diyerek fısıldaştıklarını Yüce Allah haber vermektedir. Hız. Nebî için yaptıkları bu benzetmeler ne kötüdür. Bu yüzden artık yolu bulamazlar⁵⁷⁶. Yine İsrâ sûresinin 54. âyetinde teselli ve uyarı mahiyetinde Hız. Nebî'nin onların⁵⁷⁷ üstüne vekil olmadığı bildirilmektedir.

Hız. Nebî'nin görevi insanlara tebliğ yapmaktır. Onların inkârlarından elçi sorumlu değildir. İnkârlarının sebebi bizzat kendi katı kalpleridir. Kur'ân'ın siyer anlatımında bu konu tekrar edilmekte ve Hız. Resul'ün toplumun vekili olmadığı bildirilmektedir.

Dördüncü Atıf: Müşriklerin Âhireti Tartışması (49-52. Âyetler)

Siyer konulu âyetlerde, âhirete inanmayan müşriklerin bu durumları sıklıkla gündem yapılmaktadır. Çünkü yeniden dirilmeye ve hesaba çekilmeye iman etmeyen müşrikler, bu inkârlarını her daim gündem yapmışlar ve hemen hemen aynı iddialar

⁵⁷⁵ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 350-351.

⁵⁷⁶ İsrâ, 17/45-48.

⁵⁷⁷ Bazı müfessirlere göre buradaki zamir müslümanlara gitse de çoğunluğa göre kâfirlere racidir. Bkz: Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 354-355; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 575.

üzerinden tartışma başlatmışlardır. Bu nevi münakaşa sahneleri, Kur'ân'ın Mekki âyetlerinde sürekli olarak yer almaktadır.

Müşrikler, kendilerinin kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak olmuşken nasıl yeni bir hilkatte diriltileceklerini sürekli olarak sorgulamaktadırlar. Allah, “De ki!” hitabıyla resulüne seslenerek ondan “İster taş olun, ister demir, isterse gözünüzde büyüyen herhangi bir mahluk!” söylemi ile cevap vermesini istemektedir. Bu sefer müşrikler “Bizi tekrar hayata kim döndürecek?” gibi garip bir argümana sarılmaktadırlar. Bunun üzerine Yüce Allah, “Sizi ilk kez yaratan.” şeklinde elçisinin yanıt vermesini emretmektedir. Bunun akabinde ise müşrikler, alaylı bir tarzda başlarını sallayarak “Peki ne zamanmış o?” demektedirler. Resulullah da Rabbin’den aldığı emirle “Yakın olsa gerek.” cevabını vermektedir⁵⁷⁸. Bu âyetlerde görüleceği üzere Hz. Nebî’nin Kur’ân eksenli sîretinde, yeniden dirilme konusu çok kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Tüm cevaplar Allah tarafından verilmekte ve elçisine, bu yanıtları muhataplara iletmesini emretmektedir.

Beşinci Atıf: Sözün En Güzelini Söylemek (53. Âyet)

Kur’ân’a göre Hz. Nebî’nin sîretinde, tebliğ vazifesi ile ilintili olarak elçinin kullanması gereken uslûba da yer verilmektedir. Muhataplarına karşı sözün güzelini söylemesi elçiden istenmektedir. İsrâ sûresinin 53. âyetinde bu husus dikkatlere sunulmaktadır. Nitekim ilgili âyette “*Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır*”⁵⁷⁹.” buyrulmaktadır.

Hz. Nebî’ye yönelik bu emrin, müslümanların kendi aralarında tatbik etmeleri istenen bir uygulamaya işaret ettiği, bazı müfessirler tarafından söylene de, müşrikler ile yaşanan tartışma sahnelerinin çokça yer aldığı bu sûrede, söz konusu âyetin içeriğine ve siyakına göre müşriklere hamledilmesi daha mümkündür⁵⁸⁰. Böylelikle, müşrikler ile yapılan tartışmalara karşı müslümanlara bir hareket metodu öğretilmekte ve onlardan, şiddetten uzak bir halde, şeytana fırsat vermeyecek şekilde ve en güzel haliyle

⁵⁷⁸ İsrâ, 17/49-51. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 352-353.

⁵⁷⁹ İsrâ, 17/53.

⁵⁸⁰ Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XVII, s. 467-468; İbn Kesîr, **Tefsîr**, c. V, s. 86-87; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 354.

tartışmaları istenmektedir. Ola ki müşriklerin kalpleri yumuşar, inatları hafifler ve doğruya meylederler⁵⁸¹.

Vâhidî'nin bu âyet hakkında aktardığı sebab-i nüzûl rivâyeti de bu manayı desteklemektedir. Müşrikler, Hz. Resul'ün ashabına söz ve fiille eziyet etmekteydiler. Bu durumu müslümanlar, Hz. Nebî'ye şikâyet ettiler. Bunun üzerine İsrâ sûresinin 53. âyetinin nazil olduğu aktarılmaktadır⁵⁸². Buna göre Hz. Nebî, sîreti gereği müşriklerin kabalıklarına rağmen daima yumuşak söz söylemekle emrolunmaktadır. Bundan maksat, mesajı muhataba sakince iletmek ve onun da bu mesajı sakince anlamasıdır.

Altıncı Atıf: Hz. Resul'e İlahi Uyarı (73-75. Âyetler)

Kur'ân'da, hayatına dair kesitler aktarılan Hz. Nebî, yer yer uyarılan bir elçi olarak tanıtılmaktadır. Bazen bir duygusu, bazen bir davranışı Allah tarafından ikaz edilmekte ve âyetlere konu olmaktadır. İsrâ sûresinin 73-75. âyetlerinde bu durumun bir örneği görülmektedir. Bu âyetlerde yine bir sîret kesiti yer almaktadır ve yine şiddetli bir tartışma sahnesi canlandırılmaktadır. Çünkü Hz. Nebî'nin karşı safında Mekke'nin müşrikleri vardır. İşte bu âyetler, müşriklerin entrikaları sonucu Hz. Muhammed'in zihnine gelmiş fakat eyleme geçmemiş bir düşüncesi sebebiyle şiddetli bir şekilde uyarılması mevzusunu ele almaktadır. Tebliğ görevini zor koşullara rağmen yerine getiren, muhataplarının iman etmelerini canı gönülden arzulayan, inanmıyorlar diye neredeyse kendini yiyip bitiren, üstelik bunlarla beraber, kâfirlerin inat, cedel ve zulümleriyle uğraşan Hz. Resul'ün, karşı taraftan gelen teklifler neticesinde insan olması münasebetiyle psikolojik çalkantılar yaşaması gâyet doğaldır. Ne var ki Yüce Allah, âyetler aracılığı ile hemen müdahale ederek ona istikamet kazandırmaktadır⁵⁸³.

Esbâb-ı nüzûl haberine göre Ümeyye b. Halef ve Ebû Cehil'in de aralarında bulunduğu Kureyş ileri gelenlerinden bir grup, Hz. Nebî'nin yanına gelerek “Gel bizim ilahlarımızı selamla ki biz de seninle birlikte senin dinine girelim.” dediler. Onların müslüman olmasını çok isteyen ve onlar için endişelenen Hz. Resul, onlara karşı yumuşayınca bu âyetler nazil olmuştur⁵⁸⁴.

⁵⁸¹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 353; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 575.

⁵⁸² Vâhidî, **Esbâbü'n-Nüzûl**, s. 243.

⁵⁸³ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 366-368.

⁵⁸⁴ Süyûtî, **Lübabü'n-Nükul**, s. 135; Kadi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 242-243.

Müşrikler neredeyse Hz. Nebî'yi saptıracaklar ve böylece onu candan dost kabul edeceklerdi. Eğer Allah, Hz. Resul'e sebat vermeseydi, neredeyse onlara meyledecekti. Eğer onlara uysaydı, Yüce Allah hayatın ve ölümün sıkıntılarını ona kat kat tattıracağı bildirilmektedir⁵⁸⁵.

Velhasıl, bu âyetlerin resmettiği tabloda, ihtar alan bir resul vardır. Hz. Muhammed, bir insandır, insan ise yanılma ile malüldür ve Allah'ın koruması olmadan yanılarak, Allah'ın razı olamayacağı bir davranışa meyledebilir. Kur'ân-ı Kerîm'de, benzer şekilde Resulullah'ın uyarıldığı âyetlerle, hem Mekke hem de Medine devrinde yer yer karşılaşılmaktadır. Kur'ân'ın Mekkî âyetlerinde yer alan uyarıların çoğu, tebliğ vazifesi eksenindedir. Bu minvalde, Kur'ân'ın Mekkî âyetlerinde yapılan ikazları, dört madde halinde gruplandırmak mümkündür⁵⁸⁶. Bunlar esasen, Hz. Nebî'nin Kur'ân eksenli sîretinin ipuçlarını vermektedir.

(1) Sahabeye yönelik tavırlar üzerinden yapılan uyarılar. Mekkeli müşriklere tebliğ yaptığı sırada yanına gelen Abdullah b. Ümmi Mektum'un soru sorması üzerine Hz. Nebî'nin yüzünü asmasına⁵⁸⁷, Kureyş ileri gelenlerinin, tebliği dinleme şartı olarak öne sürdüğü, fakir mü'minleri yanından kovma şartına meyletmesine⁵⁸⁸ karşı verilen ihtarları örnek vermek mümkündür.

(2) Müşriklerin Hz. Muhammed'den bazı tavizler istemesi üzerine yapılan uyarılar. İsrâ sûresinin 73-75. âyetleri örnek gösterilebilir.

(3) Müşriklerin tavırları karşısında sabretmesini söyleyen uyarılar. Kalem sûresinde bildirilen, öfkeye kapılıp da balık sahibi gibi olmamasına yönelik uyarıyı örnek vermek mümkündür⁵⁸⁹.

(4) Vahiy alış esnasında, Hz. Resul'ün aceleci davranmasının uyarılması. Tâhâ sûresinin 114. âyeti ve Kıyâme sûresinin 16-19. âyetleri örnek verilebilir. Bu uyarı ve ikazlar, Hz. Nebî'nin sîretinin yerli yerine oturmasında ve onun insanlar için örneklik teşkil etmesi açısından çok önemli görülmektedir.

Yedinci Atıf: Hz. Nebî'yi Yurdundan Çıkarmak İstiyorlar (76 ve 77. Âyetler)

⁵⁸⁵ İsrâ, 17/73-75.

⁵⁸⁶ Ali Galip Gezgin, **Kur'ân'da Hz. Peygamber'e Yapılan Uyarılar**, Rağbet Yay, 3.bsk, İstanbul 2015, s. 189 vd.

⁵⁸⁷ Abese, 80/1-10.

⁵⁸⁸ En'âm, 6/52.

⁵⁸⁹ Kalem, 68/48.

Hız. Muhammed'in sîretini konu edinen âyetlerde, onun yurdundan kovulması ve çıkarılması gibi mevzulara da yer verilmektedir. İsrâ sûresinin 76 ve 77. âyetlerinde bu duruma işaret edilmektedir. Nitekim Hız. Muhammed ile Mekkeli müşrikler arasındaki mücadele, giderek alevlenmeye başlamıştı. Hatta müşrikler, Hız. Resul'ü Mekke'den çıkarma planları yapıyorlardı. Vâhidî'nin verdiği habere göre Mekkeliler, Hız. Resul'ü, Mekke'den çıkarmaya niyet etmişlerdi. Yüce Allah, onların bu niyetini bildirmek üzere bu âyeti indirmiştir⁵⁹⁰.

Bu âyetlerde, müşriklerin Hız. Resul'ü yurdundan çıkarmak için ona dünyayı dar etmeye çalıştıkları bildirilmektedir. Ancak böyle bir durumda, kendilerinin de burada daha fazla kalamayacakları tehdidi yapılmaktadır. Zira daha önceki nebîlerin de benzer süreçlerden geçtikleri ifade edilerek teselli verilmektedir⁵⁹¹. Böylece âyetler, Hız. Nebî'nin, ülkesinden kovulmak durumu ile karşı karşıya kaldığını resmetmektedir.

Sekizinci Atıf: Resulullah'a Yapılan Bazı Telkinler (78-81 ve 84. Âyetler)

Kur'ân'a göre Hız. Nebî'nin sîretinde, vahiyle verilen bazı telkinlere de rastlanmaktadır. Bir topluma elçi olarak seçilen bir insanın, mutlaka bazı talimatlara ihtiyacı vardır. Nitekim Hız. Nebî'ye de bazı telkinler yapılmaktadır. İsrâ sûresinin 78-81 ve 84. âyetlerinde bu telkinlerden bazıları yer almakta ve Hız. Muhammed'e hitap eden⁵⁹² bu âyetlerde çeşitli emirler bulunmaktadır. Buna göre (1) Gündüzün güneşin dönüp gecenin karanlığı bastırınca kadar geçen zaman aralıklarında namaz kılması, (2) Şahitli olan sabah namazını kılması, (3) Övgüye değer bir makama ulaşabilmek için gecenin bir kısmında uyanarak sadece kendisine mahsus bir nafîle olmak üzere namaz kılması, (4) Bazı durumlarda "Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver." şeklinde dua etmesi, (5) Müşriklere karşı "Hak geldi; batıl yıkılıp gitti. Zaten batıl yıkılmaya mahkumdur." diye haykırması, (6) Bazı durumlarda da "Herkes kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar. Bu durumda kimin doğru bir yol tuttuğunu Rabbiniz en iyi bilendir⁵⁹³." şeklinde bildirim yapması emredilmektedir.

⁵⁹⁰ Vâhidî, **Esbâbü'n-Nüzûl**, s. 245.

⁵⁹¹ İsrâ, 17/76-77.

⁵⁹² Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 372-373.

⁵⁹³ Maddelerin tümü için bkz: İsrâ, 17/78-81, 84.

“Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver.” şeklinde İsrâ sûresinin 80. âyetinde öğretilen bu duanın, hicret emrine işaret ettiği söylenmektedir⁵⁹⁴. Böylece Hz. Nebî’nin yavaş yavaş hicrete alıştırıldığı görülmektedir. Zira hiç yeri yokken böyle bir dua öğretilmesi manidardır ve hicrete temas etmektedir.

Dokuzuncu Atıf: Hz. Nebî’ye Ruhtan Sual Edilmesi (85. Âyet)

Kur’ân’ın siyer konulu âyetlerinde, elçinin gaybı bilmediği tekrarlanmaktadır. Hz. Muhammed’in muhatapları, gayba dair çeşitli meseleler hakkında ona soru sormaktadırlar. Bu sorular, cevabını öğrenmekten ziyade daha çok, elçiyi zor duruma düşürmek niyetiyle sorulmaktadır. Bu minvalde müşriklerin Hz. Nebî’ye sordukları meselelerden biri ruhun mahiyetidir. Vâhidî’nin bildirdiğine göre Kureyşli bir grup, yahûdilere giderek “Bize bir şey verin de şu adama soralım.” dediler. Bunun üzerine yahûdiler “Ona ruh hakkında sorun.” tavsiyesinde bulundular. Bu olay akabinde “Sana ruh hakkında soru sorarlar...” mealindeki İsrâ sûresinin 85. âyeti indirilmiştir⁵⁹⁵. Âyetin devamında Hz. Resul’ün vereceği cevap öğretilmektedir. “Ruh⁵⁹⁶, Rabbimin emrindedir. Size ancak, az bir bilgi verilmiştir⁵⁹⁷.” Bu bağlamda Kur’ân’a göre Hz. Nebî’nin sîretinin bir özelliği daha ortaya çıkmaktadır. O da, elçinin bilgisinin sınırlı olduğu ve vahyin bildirdiği kadar cevap verebildiğidir.

Onuncu Atıf: Müşriklerden, Kur’ân’ın Bir Benzerini Getirmeleri İsteniyor (86-88. Âyetler)

Hz. Nebî’den, müşriklere meydan okuması istenmekte ve ona “Bu Kur’ân’ın bir benzerini ortaya koymak için ins ve cin bir araya gelse, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini getiremezler.” demesi emredilmektedir⁵⁹⁸.

Hz. Nebî’nin Kur’ân’daki sîreti kapsamında müşriklere zaman zaman meydan okunmaktadır. Bu meydan okumaların çoğunluğu, müşriklerin vahye karşı itirazları

⁵⁹⁴ Vâhidî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, s. 245.

⁵⁹⁵ Vâhidî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, s. 246.

⁵⁹⁶ Ruhtan maksadın ne olduğu ile ilgili iki farklı tefsîr yapılmış; can veya vahiy olabileceği söylenmiştir. Bazı müfessirler siyak ve sibaka uygun düşen anlamın vahiy olduğunu bildirmişlerdir. Bkz: Duman, *Beyanü’l-Hak*, c. I, s. 588.

⁵⁹⁷ İsrâ, 17/85.

⁵⁹⁸ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. II, s. 375.

sonucu gerçekleştirilme ve genellikle onlardan vahyin benzerini getirmelerinin istenmesi formatında yapılmaktadır. Bu minvalde İsrâ sûresinin 86-88. âyetlerinde müşriklerden, Kur’ân’ın bir benzerini getirmeleri istenmekte ve buna hiçbir zaman güç yetiremeyecekleri ilan edilmektedir.

On Birinci Atıf: Müşriklerin Mucize Talepleri (90-96. Âyetler)

Kur’ân’ın siyer anlatımında, müşriklerin mucize taleplerine ve bunların yersiz talepler olarak nitelendirildiğine yer verilmektedir. İsrâ sûresinin 90-96. âyetlerinde bu durumun örneği anlatılmaktadır. Buna göre Kureyş’in ileri gelenleri, Kabe’nin arkasında toplanmışlar ve Hz. Nebî’yle aralarında herhangi bir mazeret kalmaması diye görüşmek istediklerini bildirerek onu yanlarına çağırtmışlardır. Hz. Nebî, onların durumlarında bir değişiklik olduğunu umarak ve doğru yolu bulmalarını arzu ederek aceleyle yanlarına gelmiştir. Müşrikler, Hz. Resul’e tekliflerde bulunmuşlar ve ondan bazı mucizeler göstermesini talep etmişlerdir. Âyetlerin bu olayın üzerine inzal edildiği bildirilmektedir⁵⁹⁹.

Âyetlerin metninden hareketle, müşriklerin talep ettikleri mucizeleri maddeler halinde sıralamak mümkündür. Müşrikler, Hz. Nebî’ye hitap ederek ondan olmadık isteklerde bulunmuşlardır. (1) Yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız. (2) İçlerinden gürül gürül ırmaklar akıttığın bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı. (3) İddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın. (4) Allah’ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin. (5) Altından bir evin olmalı. (6) Göğe çıkmalısın. (7) Gökten bize, okuyacağımız bir kitap indirmelisin⁶⁰⁰.

Resulullah’tan, bu taleplere şöyle cevap vermesi istenmiştir: “Rabbimi tenzih ederim. Ben sadece beşer bir elçiyim.” Bu sefer onlar “Allah, elçi olarak bir beşer mi gönderdi?” demişlerdir. Bunun üzerine Hz. Resul’e “Eğer yeryüzünde gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, elçi olarak bir melek gönderirdik. Benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah yeter!” demesi emredilmiştir⁶⁰¹. Böylece sîret anlatımı içinde müşriklerin mucize taleplerine karşı Hz. Nebî’nin vermesi gereken yanıtlar öğretilmiştir. Öte yandan müşriklerin bu tavrı, davete muhatap olacak insanların olmadık ve olağan dışı şeyler talep edebileceklerini göstermektedir.

⁵⁹⁹ Vâhidî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, s. 247-248.

⁶⁰⁰ Maddeler için bkz: İsrâ, 17/90-93.

⁶⁰¹ İsrâ, 17/93-96.

On İkinci Atıf: Ehl-i Kitap'tan Bir Grubun İman Etmesi (105-111. Âyetler)

Kur'ân'da Hz. Nebî'nin sîretine yapılan atıflar arasında, eski din mensuplarından bazılarının imana gelmesinden söz edilmektedir. Buna göre Hz. Resul'ün gayretle sürdürdüğü tebliğ neticesinde, ehl-i kitaptan bir grubun imana geldiği ifade edilmektedir. Bu duruma, Kur'ân'da özellikle yer verilmekte ve bunun bir örneği, İsrâ sûresinin 105-111. âyetlerinde dile getirilmektedir. Bu âyetlerden oluşan pasajın ilk iki âyeti, müşriklerle Hz. Resul arasında cereyan eden mücadelede, son söz tadında verilecek cevapları içermektedir. Kur'ân'ı hak olarak Allah'ın indirdiği, Hz. Muhammed'in ancak müjdeleyici ve uyarıcı olduğu, Hz. Nebî'nin insanlara dura dura okuyabilmesi için Kur'ân'ın bölüm bölüm ayrıldığı ve onun peyderpey nazil olduğu bildirilmektedir.

İsrâ sûresinin 107. âyetinde “De ki!” emriyle Hz. Muhammed'e hitap edilmekte ve onun, müşriklere “İster inanın, ister inanmayın; şu gerçek ki, daha önce kendilerine ilim verilenler Kur'ân'ı işitince hemen secdeye kapanırlar.” demesi istenmektedir. Kendilerine ilim verilenlerden maksadın, Mekke'ye yerleşmiş ehl-i kitap'tan bir grubun olduğu ve onların İslam'ı kabul ettikleri söylenmektedir⁶⁰².

Devamındaki âyetlerde, Hz. Resul'e hitap edilerek bazı emirler sıralanmaktadır. ondan, muhataplarına “İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hasır.” diye bildirmesi istenmekte ve ona, namazında orta halli ses tonu ile okuma yapması ve çocuk edinmeyen, hakimiyette ortağı bulunmayan, acizlikten ötürü bir dosta ihtiyacı olmayan Allah'a hamdetmesi, tekbir getirerek O'nun şanını yüceltmesi emredilmektedir⁶⁰³.

3.14. Yûnus Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Müşriklerin, Hz. Nebî'ye Vahyedilmesine Şaşkırmaları (2. Âyet)

Kur'ân'ın siyer anlatımında, Mekkeli müşriklerin inkârlarının gerekçelerine değinilmektedir. Onlar kendileri gibi bir insanın elçi olarak gönderilmesini ve ona vahyedilmesini bahane ederek inkârlarında direnmişlerdir. Mekke dönemi boyunca Hz. Nebî için “O, bir sihirbazdır.” diyerek aynı argüman üzerinden onunla tartışmışlardır.

⁶⁰² Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. II, s. 385.

⁶⁰³ İsrâ, 17/110-111.

Birçok âyete konu olan bu durumun bir örneği, Yûnus sûresinin 2. âyetiyle sunulmaktadır. Bu âyetin sebab-i nüzûl rivâyetine göre, Yüce Allah, Hz. Muhammed'i resul olarak görevlendirince, Mekkeli kâfirler bunu garipsediler ve inkâr ederek “Allah, elçisi bir insan olamayacak kadar büyüktür.” dediler. Bunun üzerine bu âyetin inzal edildiği haber verilmektedir⁶⁰⁴.

Âyetin resmettiğine göre müşrikler, kendi içlerinden bir adama yani Hz. Muhammed'e, insanları uyarması ve inananlara müjde vermesi için Allah'ın vahiy indirmesine şaşırdılar ve “O, sihirbazdır.” dediler. Zaten bu türden sahneleri Kur'ân'ın Mekki âyetlerinde fazlaca görmek mümkündür. Özellikle siyer konulu âyetlerde, müşriklerin Hz. Nebî'ye sihirbaz demeleri meselesi yoğun bir şekilde yer almaktadır. Zira bu iddia, Mekke dönemi boyunca tekrar edilmektedir.

İkinci Atf: Müşriklerin Başka Bir Kur'ân İstemesi (15-17. Âyetler)

Kur'ân'ın siyer anlatımı içinde müşriklerin inkârlarının bahanelerine yer vermeye devam edilmektedir. Müşrikler Kur'ân'a karşı cephe alarak inkârlarını sürdürmekte ve vahiy üzerinden tartışmaktadırlar. Yûnus sûresinin 15-17. âyetlerinde, böyle bir tartışma sahnesi canlandırılmaktadır. Bu âyetlerin, Mekkeli müşrikler hakkında indiği rivâyet olunmaktadır. Abdullah b. Ebi Ümeyye, Velid b. Muğire, Mükerriz b. Hafs, Amr b. Abdullah b. Ebi Kays ve As b. Amir'den oluşan beş kişilik bir heyet, Hz. Resul'e giderek “Bize içinde Lat ve Uzza'ya ibadetin terk edilmesinin yer almadığı bir Kur'ân getir.” dediler. Âyetlerin bu olay üzerine nazil olduğu bildirilmektedir⁶⁰⁵.

Resulullah ile müşrikler arasındaki tartışmanın en önemli meselelerinden biri olan vahiy mevzu, söz konusu âyetlerin bildirdiğine göre bu sefer, başka bir Kur'ân'ın talep edilmesi ile gündem yapılmıştır.

Allah'ın Resulü, kendisine vahyolunan âyetleri okuduğunda, âhireti inkâr edenler, O'ndan, başka Kur'ân getirmesini ya da mevcut Kur'ân'ı değiştirmesini talep ettiler. Bunun üzerine Yüce Allah, elçisine vermesi gereken cevapları öğretmiş ve onlara, bunun kesinlikle mümkün olmayacağını, vahyedilenden başkasını söyleyemeyeceğini, böyle yaparsa azaptan korkması gerektiğini ve vahyin ancak

⁶⁰⁴ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 224.

⁶⁰⁵ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 224.

Allah'ın dilemesine bağılı olduğunu bildirmesi istenmiştir. Ayrıca, daha önce uzun yıllar boyunca içlerinde yaşadığını, bir delil olarak hatırlatması ve böylece akıllarını kullanırlarsa gerçeğı görebileceklerini söylemesi emredilmektedir. Bir düşünsünler bakalım, senelerdir tanıdıkları Muhammed'den daha önce benzer şeyler işittiler mi, yahut o, Kur'ân'ı uydurabilecek karakterde biri mi? Üstelik Kur'ân üzerinde değışiklik yapmak, Allah'a karşı iftira atma suçuna girer ve âyetleri yalanlayandan daha zalim kimse de yoktur. Âyetlerdeki bu anlatı, Hz. Nebî'nin vahyin bir harfini bile değıştirmedine işaret eder ve aksini iddia edenlere güçlü bir reddiye sunar⁶⁰⁶.

Üçüncü Atf: Müşriklerin, İlahlarını Allah Katında Şefaati Edinmeleri (18. Âyet)

Siyer temalı âyetlerin bir kısmında, davetin içeriğine ilişkin konulara değinilmektedir. Bu minvalde insanların hangi konularda uyarılması gerektiğine ve onlardan davet kapsamında nelerin beklendiğine dair meselelere yer verilmektedir. Yûnus sûresinin 18. âyetinde bu konuya temas vardır. Bu âyette, davetin en öncelikli konusu olan tevhid meselesinin, müşriklerin şefaati inancı üzerinden gündem yapıldığı görülmektedir. Müşrikler Allah'a iman ediyorlar, diğeryandan kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar, üstelik bu ilahlarını Allah ile aralarında şefaati olarak görüyorlardı. Onların bu şirk inancına karşı mücadele vermesi, Hz. Resul'e emredilmiş ve ondan, "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilemeyeceğı bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Haşa! O, ortak koştuklarınızdan uzak ve yücedir." diyerek bu inancı reddetmesi istenmiştir⁶⁰⁷.

Dördüncü Atf: Müşriklerin Mucize Taleplerine Karşılık Meydan Okuma (20, 21. Âyetler)

Müşrikler, Hz. Nebî ile aralarındaki süregelen tartışmada hakikat ile kuşatıldıklarını hissettikleri anda, acizyetlerini kamufle etmek, haktan kaçabilmek ve kendilerince bir çıkış yolu bulabilmek adına mucize taleplerinde bulunmuşlardır. Böylece akılları sıra bu yolla meydan okuyarak Resulullah'ı aciz bırakmaya çalışmışlardır. Yine benzer bir zamanda müşrikler, Yûnus sûresinin 20. âyetinin

⁶⁰⁶ Yûnus, 10/15-17. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 398-399.

⁶⁰⁷ Yûnus, 10/18. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 400.

bildirdiğine göre, Hz. Muhammed'den, Rabbinden bir mucize getirmesini istemişlerdir. Ancak bu talep karşılıksız bırakılmış ve Hz. Resul'den, “Gayb ancak Allah’ındır. Bekleyin bakalım, ben de sizinle beraber bekliyorum.” diyerek onlara gözdağı vermesi istenmiştir⁶⁰⁸.

Yûnus sûresi 21. âyetinde ise, âyetler hakkında tuzak hazırlayanlara karşı Allah’ın plan kurmada daha süratli olduğunu haber vererek meydan okuması, Hz. Nebî’ye emredilmiştir⁶⁰⁹. Kur’ân’a göre Hz. Nebî’nin sîretinde bahsi geçen bu nevi mucize taleplerinin, iman etme niyetiyle değil, elçiyi acze düşürmek umuduyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu sebeple onların istekleri karşılıksız bırakılmış, üstelik meydan okuyarak kendilerine yanıt verilmiştir.

Beşinci Atıf: Müşrikler Hem Allah’a İman Ediyor, Hem Şirk Koşuyorlar (31-36. Âyetler)

Hz. Resul’e hitap eden Yûnus sûresinin 31-36. âyetlerinde, müşriklerin inanışlarına dair bilgiler verilmektedir. Onlar, gökten ve yerden rızık verenin, kulaklara ve gözlere malik olanın, ölüden diriye ve diriden ölüyü çıkaranın, her türlü işi idare edenin Allah olduğunu kendi dilleri ile itiraf etmişler, ancak bu inancın gereğini yerine getirmeyip Allah’a ortaklar koşmuşlardır⁶¹⁰. Âyetlerin devamında, Resulullah’tan soru metodu ile şirkin yanlışlığını muhataplarına anlatması istenmektedir. “O ortak koştuklarınız, birini yoktan var edebilir mi ve onu ölümünden sonra yeniden diriltebilir mi, o ortak koştuklarınız içinde hakka ulaştırabilecek olan var mı?” sorularını yöneltmesi ve ardından “İlk defa yaratıp yeniden diriltecek ve hakka iletecek olan Allah’tır.” diyerek bizzat kendisinin cevaplaması Hz. Resul’e emredilmektedir. Ayrıca, kâfirlerin şirk konusunda herhangi bir akli delillerinin bulunmadığı, ancak zanna dayandıkları bildirilmektedir⁶¹¹.

Altıncı Atıf: Müşriklerden, Bir Sûre Getirmeleri İsteniyor (38. Âyet)

Müşrikler Kur’ân temalı iftiralarını tekrarlamışlar ve Yûnus sûresinin 38. âyetinde “Onu Muhammed uydurdu.” demişlerdir. Başlangıçta açıklama üslubu ile

⁶⁰⁸ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 403.

⁶⁰⁹ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 406.

⁶¹⁰ Yûnus, 10/31-32.

⁶¹¹ Yûnus, 10/34-36. Ayrıca bkz: Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 411.

cevap verilen bu iddialar, artık bunun yanında, meydan okuma üslubu ile karşılanmaktadır⁶¹². “De ki!” hitabı ile Hz. Nebî’ye seslenen bu âyet, ondan “Eğer doğru iseniz Allah’tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırın da hep beraber onun benzeri bir sûre getirin.” diyerek muhataplarına meydan okumasını istemektedir.

Yedinci Atıf: Hz. Nebî, Müşriklerin Yaptıklarından Uzaktır (41-43, 46. Âyetler)

Hz. Muhammed’e hitap eden Yûnus sûresinin 41-43, 46. âyetleri, Kâfirûn sûresine benzer tarzda bir ültimatolm içermekte, bununla birlikte din özgürlüğü ilkesini içinde barındırmaktadır⁶¹³. Kendisini yalanlayanlara karşı şöyle demesi Resulullah’a emrediliyor: “...Benim işim bana, sizin işiniz de size aittir. Siz benim yaptığınızdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım⁶¹⁴.” Ayrıca müşrikler arasında, Hz. Nebî’yi dinleyenlerin bulunduğu ancak akıllarını kullanmadıkları, tehdit edildikleri azabı Hz. Resul’ün dünyada görüp görmemesinin o sonucu değiştirmeyeceği bildirilmektedir. Böylece Resulullah’a “Sen görevini tam yapıyorsun, sorun onlarda.” alt mesajı ile teselli verilmektedir⁶¹⁵.

Sekizinci Atıf: Müşrikler Azabı Acele İstiyorlar (48-53. Âyetler)

Yûnus sûresinin 48-53. âyetlerinde, müşrikler ile Hz. Nebî arasında yaşanan, karşılıklı konuşmalara dayalı bir tartışma sahnesi yer almaktadır. Bu sahnede müşrikler, azabın ne zaman geleceğini sormaktadır. Resulullah, kendine bile ne bir zarar ne de bir menfaat verme gücüne sahip olmadığını onlara söylemekte ve her ümmetin bir eceli olduğunu, bu ecel geldiği vakit ne bir saat geri kaldığını ne de ileri gittiğini haber vermektedir. Ayrıca, Allah’ın azabının gece veya gündüz gelmesi halinde ne yapacaklarını, iş bittikten sonra mı iman edeceklerini sormaktadır. Sonunda onlara ebedi azabı tatmaları söylenecektir. Âhirete iman etmek istemeyen müşrikler bu sefer, azabın

⁶¹² Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 413.

⁶¹³ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 416-417, 419.

⁶¹⁴ Yûnus, 10/41.

⁶¹⁵ Yûnus, 10/42-43, 46. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 417, 419.

gerçek olup olmadığının haberini Hz. Resul'den istemektedirler. O da, azabın şüphe barındırmayan bir gerçek olduğunu bildirmektedir⁶¹⁶.

Dokuzuncu Atıf: Müşrikler Allah'a İftira Ediyor (59 ve 60. Âyetler)

Yûnus sûresinin 59 ve 60. âyetlerinde Hz. Nebî'ye hitap edilmek sûretiyle onun sîretine atıf vardır. Hz. Nebî'nin sîreti kapsamında tebliğin içeriğine dair konular önemli bir yer tutmaktadır. Bu minvalde zaman zaman muhatapların yaptıkları hatalar aktarılmakta ve böylece onlar uyarılmaktadır. Bu âyetlerde Mekkeli kâfirlerin, Allah'ın indirdiği rızıktan bir kısmını helal, bir kısmını haram addetmek sûretiyle Allah'a iftira ettikleri gündem yapılmaktadır. Bunun neticesinde Resulullah'tan, müşrikleri ikaz etmesi beklenmekte ve Allah'a yalan isnat etmek anlamına gelen bu fiillerin âhiretteki karşılığının ağır olacağına işaret ederek onları uyarması istenmektedir⁶¹⁷.

Onuncu Atıf: Hz. Resul'e Teselli (65. Âyet)

Kur'ân'ın Mekkî âyetlerinde aktarılan siyer sahnelerinin büyük çoğunluğu, Hz. Nebî ile müşrikler arasında cereyan eden tartışmalardan müteşekkildir. Bu tartışmalar zorlu bir mücadeleyi resmetmektedir. Bu durum Resulullah'ı üzmemekte ve buna karşılık Yüce Allah, elçisini teselli etmektedir. "Mekkeli müşriklerin sözleri seni üzmesin. Bil ki bütün izzet Allah'ındır. O Allah ki her şeyden haberi olandır⁶¹⁸." Yüce Allah'tan elçisine karşı sadır olan bu sözler, Hz. Muhammed'in yüreğini kavileştirmek ve sakinleştirmek içindir. Nitekim kalbin değişken ve kırılgan yapısı, sürekli telkin ve teselliye ihtiyaç duymaktadır⁶¹⁹. Bu sebeple Kur'ân'ın siyer anlatımında teselli içerikli âyetler çokça yer almakta ve böylece İslam davetinin zorlu süreci gözler önüne serilmektedir.

On Birinci Atıf: Müşriklerin Allah'a Çocuk Isnat Etmeleri (68, 69. Âyetler)

İslam davetinin sunulacağı kişiyi, önceden tanımak gerekmektedir. Muhatabın zihninde hali hazırda var olan Allah tasavvuruna dair bilgi sahibi olmak, tevhidin tebliği açısından önem arz etmektedir. Hz. Nebî'ye hitap eden Yûnus sûresinin 68 ve 69.

⁶¹⁶ Yûnus, 10/48-53. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 422.

⁶¹⁷ Yûnus, 10/59-60. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 424.

⁶¹⁸ Yûnus, 10/65.

⁶¹⁹ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 428.

âyetleri, Mekkeli kâfirlerin Allah tasavvuruna dair bilgi vermektedir. Onlar, hiçbir karineleri yokken, tamamen bilgisizce, Allah'ın çocuk edindiğini iddia etmektedirler. Oysa Allah bundan münezzehtir, göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Müşriklerin bu iddialarının, Allah hakkında yalan uydurmak olduğu bildirilerek, bu suçtan ötürü asla kurtuluşa eremeyecekleri haber verilmektedir. Hz. Resul'e, onlara karşı bu uyarıyı yapması emredilmektedir⁶²⁰.

On İkinci Atıf: Müşriklere Hz. Nûh'un Haberini Okuması, Hz. Nebî'den İsteniyor (71. Âyet)

Hz. Nûh'un haberini müşriklere bildirmesi, Hz. Nebî'ye emredilmekte, bu vesileyle onları ikaz etmesi istenmektedir. Zira davet metodunun önemli halkalarından biri, geçmiş nebîler ve ümmetleri hakkında bilgi vermektir⁶²¹. Yûnus sûresinin 71. âyeti kapsamında, Hz. Nûh'un kavmine karşı meydan okuması, onlara "Dilediğiniz planı kurun ve bana göz açtırmayın." demesi ön plana çıkarılmaktadır. Bunun üzerinden, Kureyş'in Hz. Nebî'ye karşı hazırladığı suikast planlarına işaret olunmakta ve böylece bu kıssa aracılığı ile müşriklere gözdağı verilmektedir⁶²².

On Üçüncü Atıf: Hz. Nebî'ye İkaz (94, 95. Âyetler)

Yûnus sûresinin 94 ve 95. âyetlerinde, Hz. Nebî'nin uyarıldığı görülmektedir. Hz. Muhammed'e, kendisine indirilen vahiyden yana şüphe etmemesi, âyetleri yalanlayanlardan olmaması emredilmekte ve şiddetli bir uyarı yapılmaktadır. Müfessirlerden bir kısmı, Hz. Resul'ün kalbinde kuşku ihtimalinin belirttiğini ancak vaki olmadığını, yakınini arttırma hedefi ile direk ona hitap ederek ikazın yapıldığını söylemektedirler⁶²³.

On Dördüncü Atıf: Hz. Muhammed'e Uyarı ve Emirler (99-109. Âyetler)

İslam'ı tebliğ etmekle görevli olan elçi sağlam bir donanıma sahip olmalı ve sürekli kendini yenilemelidir. Davetçinin sadece bir uyarıcı olduğunu, zorla kabul ettirme gibi bir görevinin bulunmadığını hatırd tutması, tebliğin istikrarla devam

⁶²⁰ Yûnus, 10/68-69. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 429.

⁶²¹ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 430.

⁶²² Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 430.

⁶²³ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 437-438.

etmesi ve elçinin ruh sağlığı açısından önemlidir. Bu minvalde Hz. Resul'e hitap eden⁶²⁴ Yûnus sûresinin 99-109. âyetleri, risaletin bir nevi özeti mahiyetindedir. Böylece Yüce Allah dileseydi, yeryüzündeki herkes iman ederdi ancak bunu dilemedi. O halde Hz. Nebî, insanları imana zorlayamaz. Allah'ın izni olmadan hiç kimse iman edemez. Yüce Allah insanların akıllarını kullanmalarını ister ve bunu yapmayanları murdar kılar. Hz. Resul'den, insanların dikkatini göklere ve yere çekmesi istenir. Fakat inanmayan kimselere bu delil ve uyarılar fayda sağlamaz. Onlar böyle devam ederlerse, geçmiş toplulukların günlerinin bir benzeri başlarına gelecektir. Bu aşamada Hz. Nebî'ye "Haydi bekleyin! Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim." diyerek müşriklere meydan okuması emredilir. Elçiyi ve inananları ise Allah kurtaracaktır. Kim inanırsa kendi faydasına olur, kim de inkâr ederse kendi aleyhine olacaktır. Hz. Resul'ün görevi tebliğdir, onlar üzerinde vekil değildir⁶²⁵. Devamındaki âyetlerde ise Hz. Nebî'ye yönelik emirler yer almaktadır. Ondan, müşriklerin ilahlarına tapmaması, Allah'a kulluk etmesi, mü'minlerden olması, hanif⁶²⁶ olarak yüzünü dine çevirmesi, müşriklerden olmaması, kendisine fayda veya zarar vermeyecek şeylere tapmaması, vahyolunana uyması, Allah hükmedinceye kadar sabretmesi istenmektedir⁶²⁷.

3.15. Hûd Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Hz. Nebî'nin Direk Konuşması (2-4. Âyetler)

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Nebî'nin dilinden anlatılar sıklıkla yer almaktadır. Bu âyetlerin geneli, "De ki!" hitabı ile başlamakta ve emir formatı üzerine Hz. Resul konuşmaktadır. Kur'ân'da benzer örnekleri olmakla birlikte, Hûd sûresinin 2. âyetiyle başlayan pasajda, Hz. Resul doğrudan muhataplarına seslenmektedir⁶²⁸. Bu âyetler, hitap farkıyla dikkat çekmekte, ancak aynı meseleyi konu edinmektedir. Nitekim Hz. Nebî şöyle seslenmektedir: "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, ben Allah tarafından size gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim, Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin, Allah sizi, belirlenmiş bir vakte kadar güzel yaşatır, fazlasını yapan

⁶²⁴ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. II, s. 440.

⁶²⁵ Yûnus, 10/99-103, 108.

⁶²⁶ Hanif kelimesinin menşei ve anlamı hakkında farklı görüşler bulunmakla birlikte, İslami literatürde, genellikle, "Sapkınlıktan hidâyete, diğer dinlerden hak dine dönen kişi" anlamında kullanılmıştır. Râgıb, *Müfredat*, c. I, s. 347-348; Şaban Kuzgun, "Hanif", *DİA*, TDV Yay, İstanbul 1997, c. XVI, s. 33.

⁶²⁷ Maddeler için bkz: Yûnus, 10/104-106, 109.

⁶²⁸ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. II, s. 447.

herkese iyiliğinin karşılığını verir, eğer yüz çevirirseniz, başınıza gelecek olan azaptan korkarım, dönüşünüz yalnız Allah’adır⁶²⁹.”

İkinci Atıf: Âhiret Üzerine Münakaşa (7. Âyet)

Hız. Nebî ile Mekkeli müşrikler arasında tartışma yaşanıyor⁶³⁰. Resulullah onlara, ölümden sonra tekrar diriltileceklerini söylüyor, kâfirler ise “Bu açık bir büyüdür.” diyerek karşılık veriyorlar⁶³¹. Bu olay, Hûd sûresinin 7. âyetine konu olmakta ve Hız. Nebî’ nin sîreti kapsamında aktarılmaktadır.

Üçüncü Atıf: Tebliğ Sırasında Hız. Resul’ün Yaşadığı Ruhsal Sancı (12. Âyet)

Hûd sûresinin 12. âyetinde, Resulullah’ın müşriklere tebliğ yapacağı esnada yaşadığı içsel sıkıntısı tasvir edilmektedir. Buna göre müşriklerin “Ona gökten bir hazine indirilseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi!” demelerinden ötürü, Resulullah’ın davet yapacağı esnada âyetlerin bir kısmını duyurmamayı içinden geçirmiş olabileceği ve böylece onun göğsünün daraldığı bildirilmektedir.

Resulullah’ın Allah’tan aldığı görevi yerine getirmek için ne kadar mücadele ettiğini ve nice zorluklarla karşı karşıya kaldığını âyetler resmetmektedir. Ayrıca kâfirlerin inatla ve kibirle inkârlarından dönmediklerini, üstelik müşriklerin başta Hız. Resul olmak üzere inananlara karşı türlü entrikalar düzenlediklerini, dahası şiddete başvurduklarını ve zulüm yaptıklarını, Kur’ân âyetleri haber vermektedir. Bütün bunlara rağmen davet devam ediyor, Hız. Resul inen âyetleri müşriklere tebliğ ediyordu. Âyetin bildirdiğine göre, müşriklerin mucize talepleri, Hız. Nebî’yi üzen ve tedirgin eden eylemlerdendi. Bu arka plan üzerine, bir de yaşadığı tedirginlik, tebliğ yapacağı zaman Hız. Resul’ü âyetlerin bir kısmını aktarmama düşüncesine meylettiriyor, bu düşünce ise göğsünü sıkıştırıyordu. Âyetin sonunda, Hız. Muhammed’in sadece bir uyarıcı oluşu, Allah’ın her şeye vekil olduğu söylenerek Resulullah’a teselli verilmiştir⁶³².

⁶²⁹ Hûd, 11/2-4.

⁶³⁰ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 450.

⁶³¹ Hûd, 11/7.

⁶³² Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 453.

Dördüncü Atf: Müşriklerden Vahyin Benzeri On Sûre Getirmeleri İsteniyor (13, 14 ve 35. Âyet)

Müşrikler, Kur'ân'ı Hz. Muhammed'in uydurduğunu iddia ediyorlardı. Bu iddialarını tebliğin ilk zamanlarından beri sürdürmüşlerdir. Resulullah da âyetlerden aldığı direktifler doğrultusunda çeşitli deliller sunarak bu iddialara cevap vermiştir. Başlangıçta ağırlıklı olarak beyan üslubu ile verilen yanıtlar, zaman içinde meydan okuma üslubuna evrilmiştir.

Vahiy temalı benzer tartışmaların yaşandığı muhtelif zamanlarda, ilk olarak İsrâ sûresinin 88. âyetinin beyanıyla, Kur'ân'ın bir benzerini getirmeleri, ikinci olarak Yûnus sûresinin 38. âyetinin emriyle, onun benzeri bir sûre getirmeleri ve üçüncü olarak da Hûd sûresinin 13. âyetinin öğretisiyle, onun benzeri on sûre getirmeleri istenmek sûretiyle müşriklere meydan okunmuştur. Hûd sûresinin 14. âyetinin bildirmesiyle, müşriklerin bu meydan okuma karşısında sessiz kaldıklarını öğrenmekteyiz⁶³³.

Hûd sûresinde Nûh kıssasının anlatıldığı pasaj içerisinde yer alan 35. âyette hitabın kime yönelik olduğu konusu ihtilaflıdır. Bazı müfessirler, âyetin Hz. Nûh'a hitap ettiğini söylerken, çoğunluğa göre hitap Hz. Muhammed'e yöneliktir. Böylece kınanan ve uyarılanlar Mekkeli müşriklerdir⁶³⁴. İkaz mevzusu yine vahiydir ve onların "Kur'ân'ı Muhammed uydurdu." iftiralarıdır. Bu sefer Hz. Nebî'ye "Eğer uydurduysam günahı bana aittir. Fakat ben sizin işlediğiniz günahtan uzağım." diyerek kâfirlere gözdağı vermesi emredilmiştir.

Beşinci Atf: Kıssadan Hisse (49. Âyet)

Nûh kıssası akabinde yer alan Hûd sûresinin 49. âyetinde Hz. Resul'e hitap edilmiş ve öğüt verilmiştir. Geçmişe dair aktarılan bu bilgilerin, gayb haberleri olduğu, daha önce onları ne Hz. Muhammed ne de kavminin bildiği, onun artık sabretmesi gerektiği, iyi neticenin muttakiler için olacağı Resulullah'a bildirilmiştir.

Altıncı Atf: Kıssalardan Hisseler (100, 101. Âyetler)

⁶³³ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. II, s. 453.

⁶³⁴ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. II, s. 468; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 439.

Kıssalar, Hz. Nebî'nin sîretinin âdeti bel kemiği sayılan tebliğ vazifesi açısından oldukça mühimdir ve Kur'ân'ın öğrettiği, sürekli başvurduğu bir davet metodudur. Tek tek ele alınarak ve nüzûl sürecindeki konumu belirlenerek kıssalardan istifade edilebilir. Bizim çalışmamızın sınırlılıkları, ancak Hz. Resul'e hitap eden âyetler çerçevesinde siyer konusunu incelemeye elverdiğinden, detaylarına girmeden hitap âyetlerinin işaret ettiği kadarıyla kıssalara yer verilmiştir.

Nebîlerin arka arkaya aktarılan hayat hikâyelerinden sonra gelen Hûd sûresinin 100 ve 101. âyetleri, Hz. Muhammed'e seslenmekte⁶³⁵ ve kıssa anlatımının hedefine işaret etmektedir. Her kıssa kendi içinde özel mesajlar barındırmakla birlikte, bu âyette kıssaların ortak mesajlarına vurgu yapılmıştır. Söz konusu âyetlerde anlatılan mevzular, memleketlerin haberlerinin elçiye anlatılması, onlardan bazısının izlerinin durmakta olduğu, kimilerinden ise hiçbir eser kalmadığı, Allah'ın onlara zulmetmediği, onların kendilerine zulmettikleri, azap başlarına gelince, Allah'tan gayrı yalvardıkları ilahların, onların ziyanlarını arttırmaktan başka bir şeye yaramadığı şeklindedir.

Yedinci Atıf: Müşrikler, Atalarının Dini Üzeredir (109. Âyet)

Hz. Nebî'nin sîreti kapsamında, müşriklerin inançlarına ve amellerine zaman zaman âyetlerde yer verilmektedir. Hûd sûresinin 109. âyetinde Mekkeli müşriklerin, güzel amellerine rağmen şirkin içinde kaldıkları anlatılmaktadır. Zımnen bu âyette “Ey Muhammed⁶³⁶! Mekkeli kâfirlerinin şirklerinden kuşku duyma! Onlar atalarından gördüklerinin aynısını yapıyorlar. Onca güzel amellerine, süslü bahanelerine ve yaptıkları iyiliklere rağmen koştukları şirk değişmedi. Yaptıklarının karşılığını eksiksiz bulacaklardır⁶³⁷.” buyrulmaktadır.

Sekizinci Atıf: Emrolunduğu Gibi Dosdoğru Olması Hz. Nebî'den İsteniyor (112-115. Âyetler)

Hz. Muhammed'e seslenen Hûd sûresinin 112-115. âyetleri bir takım emirler içermektedir. (1) Elçinin kendisiyle beraber tevbe edenlerle birlikte dosdoğru olması, (2) Sınırı aşmamaları, (3) Zulmedenlere meyletmemeleri, (4) Gündüzün iki ucunda,

⁶³⁵ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 483, 484; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 446.

⁶³⁶ Âyetteki hitabın Hz. Muhammed'e yönelik olması ile ilgili bkz: Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 488; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. I, s. 447.

⁶³⁷ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. II, s. 488.

gecenin de ilk saatlerinde namaz kılmaları, (5) Sabırlı olmaları emredilmektedir. Böylece Hz. Nebî'nin Kur'ân'da aktarılan sîreti kapsamında, yer yer direktifler aldığı görülmektedir.

Dokuzuncu Atıf: İplerin İyice Gerilmesi (120-123. Âyetler)

Hz. Nebî'ye hitap eden⁶³⁸ Hûd sûresinin 120-123. âyetleri, kıssa anlatmadaki hedefi bildirmekle başlar. Resullerin haberlerinin, Hz. Resul'ün kalbini sağlamlaştırmak üzere aktarıldığı, ayrıca Hz. Resul'e gerçeğin bilgisini iletme, mü'minler için de bir öğüt ve uyarı olması niyetiyle onların anlatıldığı söylenmektedir⁶³⁹. Devamındaki âyetlerde üslubun sertleştiği ve iman etmeyenlere meydan okunduğu görülmektedir. Kulislerde Hz. Nebî'nin aleyhine plan hazırlayan müşrikler hedef gösterilmekte, ellerinden geleni arkalarına bırakmamaları söylenerek saflar keskinleştirilmekte, Hz. Resul'ün diliyle “Biz de gerekeni yapmaktayız, bekleyin, biz de beklemekteyiz.” denilerek müşriklere gözdağı verilmektedir⁶⁴⁰. Allah'a kulluk etmesi ve O'na dayanması, Resulullah'a emredilerek âyetler nihâyete erdirilmektedir.

3.16. Yûsuf Sûresi'nde Hz. Nebî'nin Sîretine Yapılan Atıflar

Birinci Atıf: Kıssaların En Güzeli (3 ve 102. Âyetler)

Sâd b. Ebi Vakkas'dan aktarılan bir habere göre Yüce Allah Kur'ân'ı indirdikten sonra bu inen âyetleri Resulullah bir müddet ashabına okumuş ve ashab “Ey Allah'ın Resülü! Bize kıssa okusan olmaz mı?” demişlerdir. Bunun üzerine Yûsuf sûresinin 3. âyeti ve devamındaki âyetler nazil olmuştur⁶⁴¹.

Yûsuf sûresinin 3. âyetinde, Yûsuf kıssası, kıssaların en güzeli olarak tanımlanmakta ve bu kıssanın, hakkında daha önceden bilgisi olmayan Hz. Resul'e vahyetmek sîretiyle bildirildiği haber verilmektedir. Yûsuf sûresinin 102. âyetinde de, Yûsuf kıssasının gayb haberlerinden olduğu, bu olaylar yaşanırken Hz. Nebî'nin o mekânda hazır bulunmadığı, haberleri vahiy aracılığı ile öğrendiği bildirilmektedir⁶⁴².

⁶³⁸ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 448.

⁶³⁹ Hûd, 11/120.

⁶⁴⁰ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 449.

⁶⁴¹ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 227.

⁶⁴² Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. II, s. 527; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 464.

İkinci Atıf: İnsanların Çoğu İman Edecek Değil (103, 104. Âyetler)

Kur’ân’ın siyer anlatımında, tebliğin muhatapları hakkında bilgi sunulmaktadır. Özellikle onların inanç durumları gözler önüne serilmektedir. Bu minvalde insanların çoğunun iman etmeyeceği bildirilmekte ve böylece satır aralarında elçiye teselli verilmektedir. İnsanların iman etmemelerinin sebebinin elçi olmadığı beyan edilmektedir. Yûsuf sûresinin 103 ve 104. âyetlerinde zımnen “Ey Resulüm! Sen ne kadar istesen de, ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman edecek değiller. Oysa onlardan tebliğine karşı hiçbir ücret talep etmiyorsun. Kur’ân, âlemler için ancak bir öğüttür⁶⁴³.” buyrulmaktadır.

Üçüncü Atıf: Hz. Nebî’ye Açık Emir (108 ve 109. Âyetler)

Davete muhatap olan insanlar, tebliğ karşılığında müsbet bir karşılık göstermeseler bile davet devam edecektir. Yûsuf sûresinin 108. âyetindeki “De ki!” hitabı ile Hz. Muhammed’e seslenilmekte ve ondan şöyle diyerek tebliğine devam etmesi istenmektedir: “İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah’a çağırıyorum. Ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz. Allah’ı tenzih ederim. Ben ortak koşanlardan değilim.” Sonraki âyette ise, yine Hz. Nebî’ye hitap ederek, ondan önce de birçok elçinin gönderildiği ifade edilmekte ve böylece teselli verilmektedir⁶⁴⁴.

3.17. Değerlendirme

Hz. Muhammed’in nübüvvet hayatının ilk iki döneminde, Mekkeliler için, tepki gösterilecek sıradan bir olay olan Nebevi davetin, üçüncü aşamaya varıldığında önemli bir gündem maddesi haline geldiği görülmektedir⁶⁴⁵. Daha önceki sûrelerde ele alınan tevhid, nübüvvet ve âhiret konulu mesajlar ile atılan temelin, bu evrede Allah’ın helal ve haram kıldığı şeyleri açıklamasıyla yükselmeye başladığını, tedrici bir sürecin işlediğini ifade etmek mümkündür. Birinci bölümde tevhidin beyanından ve ikinci bölümde âhiret temalı inzârdan sonra bu bölümde, Arapların örf, âdet, inanç ve ibadetleri üzerinden şirkin örneklendirildiği ve böylece tevhid mesajının daha somut sunulduğu söylenebilir. Allah’tan başka ilah olmadığını, genel ifadeler ile beyan etmek,

⁶⁴³ Yûsuf, 12/103-104. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrû’l-Hadîs**, c. II, s. 530.

⁶⁴⁴ Derveze, **et-Tefsîrû’l-Hadîs**, c. II, s. 531-532.

⁶⁴⁵ Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. I, s. 471.

insanların bu mesajı üzerlerine alınmamasına sebep olabilir. Genel ifadeler hakikati haykırsa da söz ortada kalabilir, üzerine alan çıkmayabilir. Ancak onların hayatının içindeki yaşanmışlıklardan misal vererek, “Şu yaptığınız şıktır.” diyerek tevhidin tebliği yapıldığında, işlenen fiiller direk hedef gösterildiğinde, muhatabın kaçacak yeri kalmaz, neticesinde ya hatasını idrak edip daveti kabullenir ya da inadı artar, inkârını sürdürür ve tepkisini daha şiddetli verir. Mekkeli kâfirler de bu aşamada, direk hedef gösterilmiş ve yaptıkları şeyler üzerinden uyarılmışlardır⁶⁴⁶. Ancak iman etmemişler, bilakis, tavırlarındaki sertliği arttırmışlar, inananlara karşı baskı ve şiddet uygulamışlardır⁶⁴⁷. Şunu da ilave etmek gerekir ki, Mekke döneminin bu üçüncü evresinde putlar, heykeller, resimler ya da onları yapanlar gündem yapılmamış, hedef gösterilmemiştir. Üzerinde durulan mesele, onların bir kulluk nesnesi haline dönüştürülmeleri olmuştur. Şirk nesnelerinden birini yok etmenin, diğerinin onun yerine geçmesinden başka bir işe yaramayacağı için, asıl mesele olan şirkin zihniyeti hedef haline getirilmiştir⁶⁴⁸. Bu açıklama doğrultusunda üçüncü bölüm, “Şirkin örneklendirilerek anlatımı ve tepkilerin sertleşmesi” başlığı ile özetlenmiştir.

Bu dönemin ilk sûresi olan Sâd sûresi ile başlayan, uzun cümlelerden oluşan cedel üslubunun, devamındaki sûrelerde de tekrar ettiği görülmektedir. Öte yandan, önceki aşamalarda yer yer tarihi vurguların yapılmasına rağmen, Sâd sûresi ile birlikte bu dönemde, geçmiş nebîlere atfin ve onların kıssalarının yoğunlaştığı söylenilebilir. A’râf sûresinde ise, ilk kez tam ve tafsilatlı olarak ve de zamansal sıraya riâyet ederek kıssalar aktarılmış, diğer sûrelerin genelinde bu usûl devam etmiştir⁶⁴⁹.

Kur’ân’ın yaklaşık üçte birini, kıssalar oluşturmaktadır. Kur’ân’ın büyük çoğunluğunu anlamak adına, kıssaların doğru zeminde okunması elzemdir. Bu zemin, Hz. Muhammed’in sîretidir. Kur’ân kıssaları ile Resulullah’ın sîreti arasında çok yakın bir ilişki ve paralellik olduğundan, kıssaların taşıdığı anlam, nazil oldukları dönem üzerinden değerlendirmeye daha net ortaya çıkacaktır⁶⁵⁰. Örneğin, Tâhâ sûresindeki Hz. Mûsâ kıssası, Hz. Muhammed’in sîretine paralel bir şekilde okunduğunda, pek çok benzerliklerin olduğu ve nüzûl ortamına dair açık mesajlar içerdiği görülecektir⁶⁵¹.

⁶⁴⁶ Bkz. A’râf, 7/28-29; 31-32 örneği. Mekkeli müşriklerin Kabe’yi çıplak tavaf etmesi, Allah’ın helal kıldığı rızık ve ziynetleri kendi nefislerine haram kılmaları gibi gelenekleri gündem yapılmıştır.

⁶⁴⁷ Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. I, s. 241.

⁶⁴⁸ Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. I, s. 476-477.

⁶⁴⁹ Sâd, 38/17 vd; A’râf, 7/11 vd; Meryem, 19/41 vd; Şuarâ, 26/69 vd.

⁶⁵⁰ Mahmut Ay, *Kur’ân Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak*, Ensar Yay, 4.bsk, İstanbul 2019, s. 16, 91, 114.

⁶⁵¹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, c. III, s. 236-237.

Hız. Muhammed'in Kureyş kâfirleri ile yaptığı tartışmalar, bu aşamada da ön plandadır. Üçüncü dönemde, müşriklerin mucize taleplerinin arttığını ve bunun, cedel mevzularından biri olduğunu söylemek mümkündür⁶⁵². Diğer yandan, Mekkeli müşriklerin Hız. Muhammed ile olan mücadelesinde, indirilen vahye ve gönderilen nebîye olan itirazları büyük bir yer tutmaktadır. Vahyin indirilişinden kısa süre sonra Kalem sûresinde bildirilen Hız. Nebî'ye mecnun⁶⁵³, âyetlere de eskilerin masalları⁶⁵⁴ ithamı ile başlayan bu nevi itirazlar, nüzûl sürecinde farklı argümanlarla çeşitlenerek artış göstermiş ve birçoğu, bu dönem sûrelerinden olan Furkan sûresine konu olmuştur. Bi'setin altıncı veya yedinci senesinde toplu olarak indirildiği söylenen⁶⁵⁵ Furkan sûresinin nüzûl ortamına dair, Mekke halkının vahye ve Hız. Muhammed'e karşı olan inkârlarını, eskilerine yeni iddialar ekleyerek sürdürdüklerini, bu konular üzerinden Resulullah ile tartıştıklarını ve Yüce Allah'ın indirdiği âyetlerle bu iddiaları çürüttüğünü ifade etmek mümkündür. Kur'an'ı, Hız. Resul'ün uydurduğu iddiası etrafında toplanabilecek bu itirazlara, önceki aşamalarda beyan üslubu ile verilen cevaplar, bu devrede, meydan okuma üslubuna evrilmiştir. Bu minvalde, vahiy temalı benzer tartışmaların yaşandığı muhtelif zamanlarda, ilk olarak İsrâ sûresinin 88. âyetinin beyanıyla, Kur'an'ın bir benzerini getirmeleri, ikinci olarak Yûnus sûresinin 38. âyetinin emriyle, onun benzeri bir sûre getirmeleri ve üçüncü olarak da Hûd sûresinin 13. âyetinin öğretisiyle, onun benzeri on sûre getirmeleri istenmek sûretiyle müşriklere meydan okunmuştur.

Ayrıca, nüzûl sürecinde ilk defa A'râf sûresinin 187. âyetiyle müşriklerin kıyametin vakti hakkında Hız. Nebî'ye yönelttikleri sorular karşımıza çıkmaktadır. Bu minvaldeki sorular, sonraki nüzûl sürecinde birçok kez yinelenmekte, hatta değişik üsluplarla Kur'an'ın en çok tekrarlanan konusu olarak kabul edilmektedir⁶⁵⁶.

Yine bu devrede, müşriklerin inkârlarındaki inat gündem yapılmış ve Hız. Nebî'nin sadece bir uyarıcı olduğu sürekli hatırlatılmıştır⁶⁵⁷. Müşrikler ile olan iletişimin çok gerildiğine işaret edilmiştir⁶⁵⁸.

⁶⁵² İsrâ, 17/90-93.

⁶⁵³ Kalem, 68/2.

⁶⁵⁴ Kalem, 68/15.

⁶⁵⁵ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. I, s. 393.

⁶⁵⁶ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. I, s. 506.

⁶⁵⁷ Sâd, 38/65-66; A'râf, 7/2.

⁶⁵⁸ Hûd, 11/120-123.

Hız. Muhammed'in bu aşamada birincil muhatapları yine Mekke kâfirlerdir. Kâfirler hitabı, çokça tekrar edilmektedir⁶⁵⁹. Bunun yanı sıra, bu evrede, bir mü'min cemaatinin oluşmaya başladığı, onlara yönelik hitapların varlığıyla, yaşadıkları olaylar üzerinden örnekler verilmek sûretiyle ve beyan edilen emir ve yasakların yer almasıyla daha net hissedilmektedir. Emir ve yasakların bu aşamada artış gösterdiği, ayrıca daha çok muhkem prensiplerle başladığı söylenilebilir⁶⁶⁰.

Ayrıca bu safhada, ehl-i kitap mevzu bahis edilmekte, onlardan iman eden bir grup, Mekke halkına örnek gösterilmektedir⁶⁶¹. Buradan hareketle, Mekke'ye yerleşmiş, ehl-i kitap'tan küçük bir grubun var olduğu ifade edilmektedir⁶⁶². Ayrıca, davetin evrenselliği de yer yer vurgulanmaktadır⁶⁶³.

Hız. Muhammed'e yönelik isimlendirmenin çift yönlülüğü dikkat çekmektedir. Birinci evrede resul ve şahid iken, ikinci evrede nezir olarak adlandırılmıştır. Bu üçüncü aşamada ise hem nezir/ uyarıcı, hem beşir/ müjdeleyici oluşuyla öne çıkarılmıştır⁶⁶⁴.

Çift yönlülüğün, Allah'ın sıfatlarında da devam ettiği görülmektedir. Çeşitli isimler kullanılmakla birlikte, gücü ifade eden sıfatlar ile rahmetini gösteren sıfatlar genellikle peş peşe vurgulanmaktadır⁶⁶⁵.

⁶⁵⁹ Sâd, 38/4; Yâsîn, 36/70; Furkan, 25/4; Meryem, 19/83. vb.

⁶⁶⁰ A'râf ve İsrâ sûresi örneği.

⁶⁶¹ A'râf, 7/157; İsrâ, 17/107.

⁶⁶² Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. II, s. 385.

⁶⁶³ Furkan, 25/51.

⁶⁶⁴ A'râf, 7/188; Furkan, 25/56; Fâtır, 35/24. vb.

⁶⁶⁵ Sâd, 38/66; A'râf, 7/167; Yâsîn, 36/5; Şuarâ, 26/9 vd.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TEBLİĞİN MEKKE’NİN SINIRLARINI AŞMASI DÖNEMİ

İbn Abbas’ın nüzûl listesine göre sıradaki beş sûre dördüncü bölümü oluşturmaktadır. Bu sûreler Hicr, En‘âm, Sâffât, Lokmân ve Sebe’ sûrelerinden müteşekkildir. Hz. Muhammed’e hitap âyetleri içerdiğinden bu sûrelerin hepsi ele alınacaktır.

4.1. Hicr Sûresi’nde Hz. Elçi’nin Sîretine Yapılan Temaslar

Birinci Temas: Müşriklerin Yine Mucize İstemeleri (6 ve 7. Âyet)

Hz. Muhammed tebliğ görevini hız kesmeden sürdürüyordu. Davetin uzun zamandır devam etmesine rağmen müşrikler inkârlarında direniyorlardı. Bunun yanı sıra onlar, çeşitli bahaneler sunmaktan geri durmuyorlardı. Hatta aynı argümanları sürekli gündeme getiriyorlardı. Bu minvalde Mekkeli müşrikler, kendisine vahiy indirilen Hz. Muhammed’e “Sen kesinlikle bir mecnunsun!” demişler, üstelik “Eğer doğru söyleyenlerdensen, bize melekleri getir!” diyerek mucize talebinde bulunmuşlardır⁶⁶⁶. Bu sahneler Kur’ân’ın siyer anlatımında önemli yer tutmaktadır. Çünkü siyer anlatımının odak noktasını İslam daveti oluşturmaktadır.

İkinci Temas: Önceki Elçilerin Gündem Yapılması (10. Âyet)

Hz. Nebî’nin tebliğine karşılık müşrikler inkârda direnirken öte taraftan âyetler, elçiyi desteklemeye devam ediyordu. Bu sebeple Hz. Nebî’ye yönelik teselli ifadeleri, Kur’ân’ın siyer anlatımında çokça bulunmaktadır. Bazen geçmiş ümmetlere gönderilen elçiler hatırlatılmak sûretiyle elçiye teselli verilmektedir. Bu minvalde Hicr sûresinin 10. âyetinde önceki nebîler mevzu bahis edilmiştir. Âyette “Ey Muhammed! Senden

⁶⁶⁶ Hicr, 15/6-7. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. III, s. 4; Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. II, s. 32.

önceki milletlere de resuller gönderdik.” denilmektedir. Bu hitabın alt metninde “Ey Resulüm! Tebliğ vazifeni yerine getirirken yaşadığım zorluklar konusunda yalnız değilsin, senden önce de nice nebîler gönderdim, onlar da yalanlandı ve sıkıntılar çektiler.” mesajı verilerek Hz. Resul teselli edilmektedir⁶⁶⁷.

Üçüncü Temas: Hz. Muhammed’in İnsanlara Bildirmesi Gereken Gerçekler (49-51, 72. Âyetler)

Kur’ân’a göre Hz. Nebî’nin sîreti kapsamında tebliğin detaylarına dair konular gündem yapılmaktadır. Tebliğ, küfür içinde bulunan insanları İslam’a çağırmak amacıyla yerine getirildiği gibi, iman eden insanların hem imanlarını hem amellerini gözden geçirip düzeltmelerini sağlamak niyetiyle de yapılmaktadır. Bu doğrultuda Hicr sûresinin 49-51 ve 72. âyetlerinde tebliğin içeriğine dair elçiye direktifler verilmektedir. Bu minvalde “Ey Muhammed! Benim çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu kullarıma haber ver, ayrıca azabımın da elem verici bir azap olduğunu bildir⁶⁶⁸.” buyrulmaktadır. İnsanlar bilsinler ki, iman eden kullar Rabbinin rahmetini umut etsin, gönülleri huzur dolsun ve inkâr edenler de yol yakın iken dönsün ve kendilerini azaptan kurtarsınlar⁶⁶⁹.

Hicr sûresinin 51. âyetinde ise, Hz. Resul’e Hz. İbrâhim’in misafirlerinin haberini Mekkelilere bildirmesi emrediliyor. Bu âyet ile başlayan Hz. İbrâhim’in kıssasını, bazı nebîlerin hayatlarından sunulan tarihi kesitler takip etmektedir. Kur’ân’da bir tarihi vâkıanın anlatımı esnasında Hz. Resul’e genellikle kıssanın başında veya sonunda hitap yönlendirilirken, bazen olayların arasında da sözün Hz. Nebî’ye çevrildiği vaki olmuştur. Hicr sûresinin 72. âyetinde Lût kıssasının arasında Hz. Nebî’ye yapılan hitapla⁶⁷⁰ bunun örneği görülmektedir. Hz. Resul’ün hayatına yemin edilerek, Lût Kavminin hayasızlıkları nedeniyle onların akıllarının başlarından gittiği haber verilmektedir⁶⁷¹.

Dördüncü Temas: Güzel Muamelenin Önemi (85. Âyet)

⁶⁶⁷ Hicr, 15/10. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 6-7; Câbirî, **Fehmü'l-Kur’ân**, c. II, s. 32

⁶⁶⁸ Hicr, 15/49-50. Ayrıca bkz: Câbirî, **Fehmü'l-Kur’ân**, c. II, s. 35; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. II, s. 82.

⁶⁶⁹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 13.

⁶⁷⁰ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 16; Câbirî, **Fehmü'l-Kur’ân**, c. II, s. 36; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. II, s. 82.

⁶⁷¹ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. II, s. 83.

Hicr sûresinin 85. âyetinde, elçi teskin edilmekte ve müşrikler ne yaparsa yapsın onlara karşı güzel muamelede bulunması ondan istenmektedir. Hz. Muhammed'e, Kureyş'in yaptıklarından kendini beri tutması, onlar için kederlenmemesi, sabretmesi, inkârlarını önemsememesi, onlara güzel muamele etmesi emredilmekte, hesap gününün kaçınılmaz olduğu haber verilmektedir⁶⁷².

Beşinci Temas: Emrolunduğu Şeyi Açıkça Haykırması Hz. Nebî'den İsteniyor (87-99. Âyetler)

Hicr sûresinin 87. âyetinde, "Tekrarlanan yedi" anlamına gelen⁶⁷³ seb'an mine'l-mesani'nin ve yüce Kur'ân'ın, Resulullah'a verildiği bildirilir. Seb'an mine'l-mesani ile neyin kastedildiği konusu müfessirler tarafından farklı manalarla tefsîr edilmiştir. Çalışmamızın kapsamını aşacağından bu tartışmalara girmeden, bununla Kur'ân âyetlerinin ve özelde Fâtiha sûresinin âyetlerinin ya da Kur'ân sûrelerinin ve özelde yedi uzun sûrenin, kimine göre de farzlar, hükümler, hadler ve kıssaların veya kesretten kinaye ile lütfedilen birçok hayrın ifade edilmiş olabileceği ihtimallerini söylemekle iktifa edelim⁶⁷⁴.

Resulullah'a verilen ikramların beyanının akabinde, Hicr sûresinin 88. âyetinde uyarı ifadeleri yer almaktadır. Hz. Resul'e, kâfirlerden bir kısmına verilen dünya malına göz dikmemesi, inkârlarına rağmen nimetlendirilmelerine şaşmaması, bu malları arzulamaması, onlara gıpta etmemesi, dahası dönüp bakmaması bile emredilmektedir. Ayrıca, onların yaptıklarından ötürü üzülmemesi söylenmekte ve inananlara karşı alçak gönüllü olması, onların üzerine şefkat kanatlarını germesi istenmektedir⁶⁷⁵.

Hicr sûresinin 89. âyetinde ise, "Ben apaçık bir uyarıcıyım." diye duyurması Resulullah'a emredilmektedir. Sonraki âyetlerde Kureyş müşriklerine işareten, parça parça edenlere azabın hak olduğu, onların Kur'ân'ı bölük bölük ettiği ve hepsinin yaptıklarından dolayı sorguya çekileceği bildirilmektedir⁶⁷⁶. İbn İshak bu âyetlerin sebab-i nüzûlü bağlamında, Kur'ân'ı parça parça edenler ile ilgili olarak, hac mevsiminde Mekke'ye gelecek olan Arap topluluklarına karşı Muhammed'i nasıl

⁶⁷² Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 19-20; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. II, s. 38.

⁶⁷³ Râgıb, *Müfredat*, c. I, s. 224.

⁶⁷⁴ Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. II, s. 85-86.

⁶⁷⁵ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 21; Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. II, s. 86-87.

⁶⁷⁶ Hicr, 15/90-93. Ayrıca bkz: Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 22; Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. II, s. 87.

tanımlayacaklarını tartışan ve aralarında Velid b. Muğire'nin de bulunduğu Kureyş ileri gelenlerinin, Hz. Nebî'yi kahin, mecnun, şair veya sihirbaz olarak nitelemeyi düşündüklerinden haber verir ve âyetlerin, Resulullah'ı ve onun Allah'tan getirdiği şeyleri gruplandıranlar hakkında nazil olduğunu söyler. Bu kimseler, hac mevsiminde gelen Araplara, Hz. Nebî hakkında ileri geri söz söyleyen kimselerdi ve neticede farklı ülkeler, Resulullah'ın davasından haberdar olmuş bulundular⁶⁷⁷.

*“Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir!”*⁶⁷⁸ emri ile Hz. Resul'ün tebliğ hayatında âdeta yeni bir döneme girilmiş, Kureyş dışından olan kabilelere yönlendirme ile daveti genişleterek sürdürmesi istenmiştir. Zira söz konusu emir, ilk tebliğ emri değildir ve şirk koşanlardan yüz çevirme ikazının yer alması, daha önceden davetin başladığına ve yüz çevirme aşamasına gelecek kadar bir zaman sürdüğüne işaret eder. Daha önceki sûrelerin muhtevası da bunun delili sayılabilir. Müşriklerden yüz çevir emrinin anlamı, “Artık Kureyşle uğraşma, onlarla zaman kaybetme!” şeklinde olabilir ve davetin Mekke dışındaki diğer Arap kabilelerine yönlendirilmesi teşviki mahiyetinde sayılabilir⁶⁷⁹.

Hicr sûresinin 95-97. âyetleri, müşrikler ile olan mücadelede iplerin iyice gerildiğini resmeder. Resulullah'ın, kavmini tek olan Allah'a kulluk etmeye davet ettiği, onlardan düşmanlık ve eza gördüğü, alaylarına maruz kaldığı bildirilmekte ve âyetlerin bu kimseler hakkında indiği söylenmektedir⁶⁸⁰. Yüce Allah, onların söyledikleri şeyler yüzünden Hz. Resul'ün canının sıkıldığından, yüreğinin daraldığından ve üzüntüsünden haberdar olduğunu bildirerek teselli vermekte ve alay eden o müşriklere karşı ona yeteceğini söyleyerek onun kalbini sağlamlaştırmaktadır. Bu sahnede Resul'e düşen görevin ise, Rabbini hamd ile tesbih etmek, O'na secde etmek ve yakın gelinceye kadar Rabbine kulluk etmek olduğu haber verilmektedir⁶⁸¹.

4.2. En'âm Sûresi'nde Hz. Elçi'nin Sîretine Yapılan Temaslar

⁶⁷⁷ İbn İshak Muhammed b. İshak b. Yesar, **Siyer-u İbn-i İshak**, tahkik ve ta'lik: Muhammed Hamidullah, 2.bsk, Düşün Yay, İstanbul 2012, s. 211.

⁶⁷⁸ Hicr, 15/94.

⁶⁷⁹ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. II, s. 8, 14, 41.

⁶⁸⁰ İbn İshak, **Siyer**, s. 367, 368.

⁶⁸¹ Hicr, 15/98-99.

Farklı görüşlerin mevcudiyetine rağmen bi'setin onuncu yılında toptan indirildiği kabul edilen⁶⁸² En'âm sûresinde, Hz. Muhammed'in Kureyş müşrikleri ile olan mücadelesinin içeriğine dair birçok sahne sunulmakta ve Hz. Muhammed'e direk hitap eden çok fazla âyet ile birlikte davet unsurları üzerinde durulmaktadır. Sûrenin toplu olarak indirildiği kabul edildiğinde, bu sahnelerin arka planında yatan olayların daha önceden peyderpey vuku bulduğu ve burada davet malzemesi olarak bütün halinde hatırlatıldığı söylenebilir⁶⁸³. Ayrıca sûrede hangi hayvanların helal, hangilerinin haram oluşu gibi konularda daha çok Mekke dışındaki bedevi Arap kabilelerine ilişkin meselelerin gündem yapılmasından hareketle, tebliğin Kureyş dışındaki diğer Arap kabilelerine yoğunlaşmaya başladığı da ifade edilebilir⁶⁸⁴.

Birinci Temas: Müşriklerin, Yazılı Bir Kitap ve Beraberinde Şahid Bir Melek İstemeleri (7 ve 8. Âyetler)

Müşriklerin Hz. Muhammed'e “Allah katından yazılı bir kitap indirmedikçe, onu ve seni Allah'ın gönderdiğine dair dört meleği şahid olarak getirmedikçe sana iman etmeyeceğiz.” dedikleri rivâyet olunmaktadır⁶⁸⁵. En'âm sûresinin 7. ve 8. âyetlerine bu olay konu olmuştur. Hz. Nebî'ye hitap eden bu âyetlerde, müşriklerin, kağıt üzerine yazılı bir kitap inseydi ve onu elleriyle tutmuş olsalardı yine de iman etmeyecekleri hatta bunun apaçık bir büyü olduğunu söyleyecekleri bildirilmiş, bunun akabinde müşriklerin, melek inmesini talep etmelerine rağmen herhangi bir meleğin gönderilmediği, zaten meleklerin gelmesi halinde işin bitmiş olacağı haber verilmiş ve böylece müşrikler ikaz edilmiştir⁶⁸⁶.

İkinci Temas: Müşriklerin, Melek Bir Resul İstemeleri (9. Âyet)

Kur'an'ın sîret anlatımında müşriklerin mucize taleplerine de yer verilmiştir. Davet ekseninde sunulan bu mucize taleplerinden biri, onların melek bir resul istemeleridir. Müşriklere melek bir resul gönderilmiş olsaydı, onun insan sûretine büründüreleceği, bu takdirde onların yine bocalayıp inkâra düşecekleri, En'âm sûresinin

⁶⁸² Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. II, s. 89.

⁶⁸³ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'an**, c. II, s. 44-45.

⁶⁸⁴ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'an**, c. II, s. 69-70.

⁶⁸⁵ Vâhidî, **Esbâbü'n-Nüzûl**, s. 180.

⁶⁸⁶ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 28.

9. âyetinde bildirilmiştir. Bu mucize isteklerinin âyetlere konu olması, tebliğe muhatap olan ve olacak insanların, işi yokuşa sürmek adına olmadık taleplerde bulunabileceğini göstermektedir. Her defasında bu mucize talepleri reddedilmekte ve bunların gerçekleştirilmeyeceği açıklanmaktadır.

Üçüncü Temas: Resullerle Alay Edenlerin Sonu Azap (10 ve 11. Âyetler)

Hız. Muhammed'in sîreti kapsamında önceki resullerin örnekliği özel bir yer tutmaktadır. Öncelikle yol göstereci niteliğe sahip olan bu kıssalar, içinde elçiye teselli ve inkâr edenlere uyarı da barındırmaktadır. Bu minvalde En'âm sûresinin 10 ve 11. âyetlerinde, daha önce gönderilen elçilerin de alaya alındıkları ancak alaya alanların yaptıklarının karşılıksız kalmadığı, Mekke'li müşriklere bildirilmiş, yeryüzünde gezip dolaşarak o yalanlayanların sonunu görmeleri ve ibret almaları istenmiştir⁶⁸⁷.

Dördüncü Temas: Soru Cevap Metoduyla Davet (12-18. Âyetler)

Kur'an'ın sîret anlatımı içinde tebliğ metotlarına da değinilmiştir. Göklerde ve yerde olanların, gecede ve gündüzde barınan her şeyin Allah'a ait olduğu, mutlak tasarruf yetkisinin yalnız O'nda bulunduğu, merhamet etmeyi kendi zatına farz kıldığı ve herkesi kıyamet günü bir araya toplayacağı gerçeklerini, soru cevap metodunu kullanarak muhataplarına anlatması Hız. Nebî'den istenmiştir⁶⁸⁸. "Gökleri ve yeri yoktan var eden, yedirdiği halde yedirilmeyen Allah'tan başkasını mı dost edineyim?" diye sorması ve akabinde "Bana müslümanların ilki olmam ve müşriklerden olmamam emredildi. Ben Rabbime isyan edersem kıyametin azabından korkarım." diyerek cevap vermesi ve bu usulle tebliğ yapması Resulullah'tan istenmiştir⁶⁸⁹.

Özel olarak Resulullah'a hitap eden ancak tüm insanları şamil olan En'âm sûresinin 17. âyetinde ise, zararı giderecek olanın ve yararı sağlayacak olanın sadece Allah olduğu bildirilmektedir⁶⁹⁰. Zira Yüce Allah, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir⁶⁹¹.

⁶⁸⁷ En'âm, 6/10-11.

⁶⁸⁸ En'âm, 6/12-13. Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 30-31.

⁶⁸⁹ En'âm, 6/14-15. Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 31.

⁶⁹⁰ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. II, s. 95.

⁶⁹¹ En'âm, 6/18.

Beşinci Temas: Kur’ân, Eriştiği Herkesi Uyararak İçin Gönderildi (19. Âyet)

Rivâyet olunduğuna göre Mekke’nin ileri gelenlerinin Hz. Muhammed’e “Senin risaletinle ilgili söylediklerin hususunda seni tasdik edecek kimseyi göremiyoruz. Seni yahûdi ve hıristiyanlara sorduk ama onlar, senin ve sıfatların hakkında herhangi bir kaydın yanlarında bulunmadığını iddia ettiler. O halde, iddia ettiğin üzere senin Allah’ın elçisi olduğuna dair şahitlik yapacak birini bize göster!” demeleri üzerine En’âm sûresinin 19. âyeti indirilmiştir⁶⁹².

“De ki!” emri ile Hz. Nebî’ye direktif verilmekte ve Allah’tan daha büyük şahit olmadığını, onlar ile arasında Allah’ın şahit bulunduğunu, onları ve ulaştığı herkesi uyararak için Kur’ân’ın kendisine indirildiğini söylemesi istenmekte ve Kureyşliler’e “Allah ile beraber başka ilahlar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz?” diye sorması, akabinde “Hayır. Ben buna şahitlik etmem. O tek ilahtır. Ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım.” diyerek cevabı kendisinin vermesi emredilmektedir⁶⁹³. Âyette geçen “men beleğa / ulaştığı herkes” ifadesi tebliğin boyutlarını göstermekte ve onun Mekke ile sınırlı olmadığını, her zaman ve zemindeki muhatapları içine aldığını göstermektedir⁶⁹⁴.

Altıncı Temas: Ehl-i Kitabın Hz. Muhammed’i Tanıması (20. Âyet)

Bir önceki atıfta yer alan En’âm sûresinin 19. âyetiyle ve onun sebab-i nüzûl haberi ile bağlantılı olarak müşriklere âdeta bir cevap mahiyetinde ehl-i kitabın da Hz. Muhammed’in risaletine şahitlik ettikleri, onu öz evlatları gibi tanıdıkları bildirilmektedir⁶⁹⁵. Kur’ân’ın Mekkî âyetlerinde, ehl-i kitab temalı birçok âyet mevcuttur ve bu âyetler daha çok onların, Hz. Nebî’yi tasdik ve te’yid ettiğine dair bir çerçeveye sahiptir. Ehl-i kitabın İslam’a karşı takındıkları tavrın ve ortaya koydukları mücadelenin ise çoğunlukla, Kur’ân’ın Medenî âyetlerinin konusu olduğu görülecektir⁶⁹⁶.

⁶⁹² Vâhidî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, s. 180; Kadi, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 177; Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. III, s. 33.

⁶⁹³ En’âm, 6/19; Ayrıca bkz: Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. II, s. 47.

⁶⁹⁴ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. III, s. 33.

⁶⁹⁵ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. III, s. 33-34; Duman, *Beyanü’l-Hak*, c. II, s. 98.

⁶⁹⁶ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. III, s. 34.

Yedinci Temas: Kur’ân’ı Eskilerin Masalları Sanmaları (25. Âyet)

Mekkeli kâfirlerin ileri gelenlerinden bazılarının, Hz. Muhammed’i dinledikleri ve Nadr’a giderek “Muhammed ne diyor?” diye sordukları, onun “Onların, eskilerin masalları olduğundan başka bir şey bilmiyorum.” şeklinde yanıt verdiği ve bu olayın üzerine En’âm sûresinin 25. âyetinin nazil olduğu haber verilmektedir. Ayrıca, Nadr’dan birçok kez aynı söylemin sadır olduğu bildirilmektedir⁶⁹⁷. Kâfirlerin Kur’ân’ı dinlemelerine rağmen, hatta her türlü mucizeyi görseler bile kalplerinin üzerinde perdeler varmışcasına bir inat ve kibirle iman etmedikleri, üstelik “Bu Kur’ân eskilerin masallarından başka bir şey değildir.” dedikleri âyette bildirilmektedir.

Sekizinci Temas: İnsanları Hz. Nebî’den Uzaklaştırma Çabaları (26. Âyet)

Hz. Nebî’nin sîretine konu olan En’âm sûresinin 26. âyetinin, hem kendileri iman etmeyen hem de insanları Hz. Muhammed’e ittiba etmekten alıkoyan Mekkeli kâfirler hakkında nazil olduğu söylenmiştir⁶⁹⁸. Ayrıca âyetin, panayırlarda Hz. Nebî’yi kabilelere tebliğ yapmaktan engellemeye çalışan Mekkelileri konu edindiği de beyan edilmiştir⁶⁹⁹. Âyette, bu çifte günahı işleyenlerin, farkında olmadan kendilerini helaka sürükledikleri açıklanmaktadır.

Dokuzuncu Temas: Hz. Nebî’den Sabretmesi İsteniyor (33-37. Âyetler)

En’âm sûresinin 33. âyetinin Ebû Cehil ve bir grup Mekkeli hakkında nazil olduğu bildirilmektedir. Rivâyete göre onlar Hz. Muhammed ile karşılaşınca şöyle demişlerdir: “Ya Muhammed! Vallahi biz seni yalanlamıyoruz. Zira sen bizim nazarımızda doğru sözlü birisin. Fakat biz senin getirdiğini yalanlıyoruz⁷⁰⁰.”

Allah biliyor ki Hz. Resul, Mekkelilerin söyledikleri karşısında çok üzülmüyordu. Aslında onların yalanladıkları Hz. Muhammed değildi, onlar Allah’ın âyetlerini yalanlıyorlardı. Zaten önceki nebîlerde yalanlanmıştı ve onlar tüm yalanlamalara,

⁶⁹⁷ Vâhidî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, s. 181.

⁶⁹⁸ Vâhidî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, s. 181; Kadi, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 178.

⁶⁹⁹ Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. II, s. 43.

⁷⁰⁰ Vâhidî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, s. 182; Kadi, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 178.

eziyetlere sabrettiler, nihâyetinde Allah'ın yardımı onlara yetiştirdi. İşte bu, Allah'ın değişmez kanunudur. Bu nebîlerin bazı hayat hikâyeleri Hz. Resul'e aktarılmıştır⁷⁰¹.

Sonrasında Hz. Resul uyarılmış, istese de mucize getirmeye gücünün yetmeyeceği açıklanmış ve cahillerden olmaması istenmiştir. Ayrıca, daveti ancak canı gönülden dinleyenlerin kabul edeceği bildirilerek Hz. Resul'ün yüreğine su serpilmiştir. Devamında, müşriklerin mucize talepleri yinelenmiş ve Hz. Nebî'ye "Allah mucize indirmeye kadirdir." diyerek onlara cevap vermesi emredilmiştir⁷⁰².

Onuncu Temas: Soru Cevap Metoduyla Davete Devam Edilmesi (40-42, 46, 47, 50. Âyetler)

En'âm sûresinin 40 ve 41. âyetlerinde, zor zamanlarda Allah'a sığınan ancak rahat günlerinde O'na ortak koşan müşriklerin durumu hikâyeye edilmekte ve Hz. Resul'den, soru cevap usulünü kullanarak muhataplarını uyarması istenmektedir. Hemen akabindeki âyette direk Resulullah'a seslenilerek, önceki ümmetlere de elçiler gönderildiği, hatta onların Allah'a yönelmeleri umuduyla imtihanlardan geçirildikleri, hastalık ve darlığa uğratıldıkları açıklanmaktadır⁷⁰³.

Hz. Nebî'den, bu defa müşriklere, "Eğer Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör etse, kalplerinizi de mühürlese bunları size O'ndan gayrı hangi ilah geri verebilir? Söyleyin bakalım Allah'ın azabı ansızın veya açıkça gelirse, zalim toplumdan başkası mı helak olur?" şeklinde sorular yönelterek ikaz içerikli davet yapması istenmektedir⁷⁰⁴.

En'âm sûresinin 50. âyetinde ise, Resulullah'ın, kendisinin hazinelerinin bulunmadığını, gaybı bilmediğini, bir melek olmadığını, kendisine vahyolunana uymaktan başka bir şey yapmadığını bildirerek ve "Düşünmez misiniz? Kör ile gören bir olur mu?" sualini yönelterek müşrikleri uyarması emredilmektedir.

On Birinci Temas: Sabah Akşam Allah'a Yalvaranları Yanından Kovmaması Hz. Nebî'ye Emrediliyor (51-58. Âyetler)

Sâd b. Ebi Vakkas'ın En'âm sûresinin 52. âyeti için "Bu âyet, benim de aralarında bulunduğum altı kişi hakkında nazil olmuştur." dediği rivâyet edilmektedir.

⁷⁰¹ En'âm, 6/33-34.

⁷⁰² En'âm, 6/35-37. Ayrıca bkz: Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 41.

⁷⁰³ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 46-47.

⁷⁰⁴ En'âm, 6/46-47. Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 48.

Diğer beş kişi şunlardır: Abdullah b. Mes'ud, Suheyb, Ammar, Mikdad ve Bilal. Kureyş müşrikleri, Resulullah'a "Bunlar gibi sana tabi olmaktan hoşnut değiliz. Bu sebeple onları yanından kov!" dediler. Hz. Resul'ün de kalbine, Allah'ın dilediği bazı düşünceler giriverdi. Bu olay üzerine Yüce Allah, elçisine "Benim rızamı arzulayarak sabah akşam yalvaranları yanından kovma, kovup da zalimlerden olma!" emrini vermiştir. Kaynaklarda bu olaya benzer, birçok farklı haber aktarılmaktadır. Hepsinin ortak özelliği, müşriklerin, fakir ve güçsüzlerle bir arada bulunmaktan haz etmediği, Hz. Nebî'nin yanında zayıf! müslümanların bulunmalarını inkârlarının bir bahanesi olarak görmeleri ve Hz. Muhammed'den bu kimseleri yanından uzaklaştırmasını talep etmeleridir⁷⁰⁵.

Hız. Resul'den, inananları yanından kovmaması emrinin akabinde, onları gördüğünde "Selam size!" demesi istenmiştir⁷⁰⁶. Bilmeden bir kötölük yaptıkları vakit eğer tevbe edip kendilerini ıslah ederlerse, Allah'ın onları bağışlayacağı haber verilmiştir⁷⁰⁷.

İnkarcılara karşı ise, "Allah'tan başka taptığınız şeylere tapmam bana yasak edildi. Ben sizin arzularınıza uymam, aksi halde sapıtanlardan olurum. Ben Rabbinden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz azap benim elimde değildir. Eğer benim elimde olsaydı, iş çoktan bitmişti." diyerek tebliğ yapması, onları uyarması Hız. Nebî'ye emredilmiştir⁷⁰⁸.

On İkinci Temas: Müşriklerin Zor Zaman Duası (63-66. Âyetler)

En'âm sûresinin 63-66. âyetlerinin bildirdiğine göre kâfirler, karanın ve denizin karanlıklarında sıkıntıya düştüklerinde Allah'a gizli gizli yalvararak dua ederlerdi ve eğer kendilerini kurtarırsa O'na şükredenlerden olacaklarına dair söz verirlerdi. Allah onların sıkıntılarını giderdiği vakit ise yine ortak koşarlardı. Resulullah'tan, bu hallerini gündem yaparak onları uyarması ve "Allah'ın size üstünüzden ve altınızdan bir azap göndermeye, sizi birbirinize düşürmeye gücü yeter." diyerek müşriklere gözdağı

⁷⁰⁵ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 182-183; Kadi, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 179-180.

⁷⁰⁶ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 183.

⁷⁰⁷ En'âm, 6/54.

⁷⁰⁸ En'âm, 6/56-58.

vermesi istenmektedir. Son olarak Kureyş'in hakikati yalanlayanlardan olduğu ve onlara "Ben size vekil değilim!" diye haber vermesi gerektiği Hz. Nebî'ye bildirilmektedir⁷⁰⁹.

On Üçüncü Temas: Resulullah'a Bir Davranış Öğretiliyor (68 ve 70. Âyetler)

Hız. Muhammed'e hitap eden En'âm sûresinin 68 ve 70. âyetlerinde, Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri konuşanlara ve onlarla alay edenlere karşı kendisinin nasıl davranması gerektiği açıklanmaktadır. Bu ifadeler, müşrikler içerisinde böyle davrananların bulunduğunu göstermektedir. Hız. Resul'den, ortamdaki konu değişinceye kadar bu meclisi terk etmesi istenmekte, şâyet şeytan unutturacak olursa, hatırladığı vakit oradan ayrılması gerektiği bildirilmektedir. Ayrıca Resulullah'a, dinlerini oyuncak ve eğlence edinenleri, dünya hayatı ile aldananları bırakması, onlara nasihat vermesi ve âhirete karşı uyarması emredilmektedir⁷¹⁰.

On Dördüncü Temas: Hız. Nebî'ye Emirler Verilmesi (90-92. Âyetler)

Siyeri konu edinen En'âm sûresinin 90-92. âyetlerinde, Allah'ın hidâyet ettiği kimselerin yoluna uyması, nübüvvet görevi karşılığında insanlardan herhangi bir ücret talep etmemesi, Allah'ın indirdiğine inanmayanları⁷¹¹ kendi hallerine bırakması, onlara aldırış etmemesi Resulullah'a emredilmiştir. En'âm sûresinin 92. âyetinde, davetin beşiğinin ummu'l-kura olarak nitelenen Mekke ve çevresi olduğu, indirilen Kitab'ın önceki vahiyleri doğrular mahiyette bulunduğu açıklanmış ve âhirete inanıp namazlarını kılanlar övülmüştür⁷¹².

On Beşinci Temas: Hız. Nebî, Onların Üzerine Bekçi Değildir (104-107. Âyetler)

Kur'an-ı Kerîm'de Hız. Nebî'nin dilinden anlatılar sıklıkla yer almaktadır. Bu âyetlerin geneli "De ki!" hitabı ile başlamakta ve emir formatı üzerine Hız. Resul

⁷⁰⁹ En'âm, 6/63-66. Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 58-59.

⁷¹⁰ En'âm, 6/68, 70. Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 61.

⁷¹¹ En'âm sûresinin 91. âyetinde bahsi geçen kimselerin, yahûdiler olduğuna ilişkin ve âyetin Medenîliğine dair rivâyetler mevcut olmasına rağmen, Taberî ve İbn Kesîr'in de aralarında bulunduğu bazı müfessirler âyetin Kureyşli müşriklere cevap niteliğinde Mekke'de nazil olduğunu söylemektedirler. Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. XI, s. 523-524; İbn Kesîr, **Tefsîr**, c. III, s. 300; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 72.

⁷¹² Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 72.

konusmaktadır. Kur’ân’da Hz. Resul’ün doğrudan muhataplarına seslenmesi olayının örneği, daha önce inen Hûd sûresinin 2,3 ve 4. âyetlerinde görülmektedir. Şimdi de En’âm sûresinin 104. âyetinde ikinci örneği yer almaktadır. Bu âyette Resulullah doğrudan “Ben üzerinize bekçi değilim.” diyerek muhataplarına seslenmektedir.

En’âm sûresinin 105. âyetinde, vahyin inmesi sebebiyle müşriklerin Hz. Nebî’ye “Sen ders almışsın.” dedikleri haber verilmektedir. Bu söylemle, vahyin Allah katından indirilmediğini, başkaları tarafından Hz. Resul’e öğretildiğini iddia etmiş oldular ki bu yeni bir iftira değildir⁷¹³.

En’âm sûresinin 106 ve 107. âyetlerinde ise, vahyolunan şeye uyması Resulullah’a emredilmekte ve müşriklerden yüz çevirmesi uyarısı yapılmaktadır. Ayrıca Resulullah’ın müşrikler üzerine bekçi olmadığı, dahası onlara vekil de olmadığı bildirilmektedir.

On Altıncı Temas: Mucize Gelsede İnanmayacaklar (109. Âyet)

Rivâyet edildiğine göre Kureyş müşrikleri, Hz. Nebî’yi tasdik etmek için mucize taleplerinde bulundular ve ondan Safa Tepesi’ni altına çevirmesini istediler. Hz. Nebî bunun için dua edecekken Cibril geldi ve onu vazgeçirdi. Bu olayın akabinde En’âm sûresinin 109. âyeti nazil oldu. Bu âyet, müşriklerin, mucize geldiği takdirde iman edeceklerine dair yemin ettiklerini, oysa mucizenin ancak Allah’ın iradesine bağlı olduğunu, mucize gelse de onların inanmayacaklarını haber verdi⁷¹⁴.

On Yedinci Temas: Allah’tan Başka Hakem Yoktur (114, 116 ve 117. Âyetler)

Siyer temalı En’âm sûresinin 114. âyetinin ilk cümlesi, “De ki!” hitabı olmaksızın doğrudan Hz. Nebî’nin dili ile seslenmektedir. Buna göre Hz. Nebî “Allah’tan başka bir hakem mi arayayım?” demektedir. Âyetin devamında Allah’ın ifadesi devreye girmekte ve ehl-i kitabın, Kur’ân’ın Allah katından olduğunu bildikleri açıklanmaktadır. En son cümlede hitap Hz. Nebî’ye çevrilmekte ve ona şüpheye düşenlerden olmaması emredilmektedir. En’âm sûresinin 116. âyetinde de Resulullah’a

⁷¹³ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 82.

⁷¹⁴ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 188; Kadi, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 183-184.

hitap bulunmakta ve ona, yeryüzünde bulunanların çoğuna uyarsa sapıtacağı ikazı yapılmaktadır.

On Sekizinci Temas: Müşriklere Meydan Okuma (135, 158 ve 159. Âyetler)

Hz. Resul'e müşrikler ile olan mücadelesinde son söz mahiyetinde söyleyeceği şeyler öğretilmektedir. Buna göre ona "Ey kavmim! Elinizden geleni yapın. Ben de yapacağım. Âhiretin kimin lehine olacağını yakında bileceksiniz. Unutmayın ki zalimler iflah olmazlar⁷¹⁵." denilmektedir. Aynı zamanda bu ifadeler, Mekke döneminin sonlarına yaklaşıldığını göstermektedir.

On Dokuzuncu Temas: Haram Kılınan Şeyler (143-145 ve 150-153. Âyetler)

En'âm sûresinin 143-145 ve 150-153. âyetlerinde, müşrikler ile Hz. Muhammed arasında gerçekleşen ve cahiliye âdetlerinin konu edildiği bir tartışma sahnesi resmedilmektedir⁷¹⁶. Müşrikler, her hangi bir ilme dayanmadan, Allah'ın haram kılmadığı hayvanları haram addettiler ve bu yaptıkları neticesinde en zalim oldular.

En'âm sûresinin 145. âyetinde, Allah'ın sadece dört şeyi haram kıldığı açıklanmıştır: Leş, akıtılmış kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvan. En'âm sûresinin 151. âyetinde ise yiyecekler dışında nelerin haram kılındığı bildirilmiştir. "De ki!" hitabı üzerine Resulullah "Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım." demiş ve onları, tartıştığı müşriklere⁷¹⁷ saymıştır: Allah'a şirk koşmayın, ana babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, açık gizli kötülüklere yaklaşmayın, Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın, yetim rüşdüne varıncaya kadar onun malına iyi bakın, ölçü ve tartıyı adaletle tutun, söz söylediğiniz zaman adaletli olun, Allah'a verdiğiniz sözü tutun.

Yirminci Temas: Müşriklerin, Şirklerini Allah'ın Dilemesine Bağlamaları (147-149. Âyetler)

Müşrikler dediler ki: "Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımız. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık." En'âm sûresinin 147-149. âyetleri, bu söze karşı

⁷¹⁵ En'âm, 6/135.

⁷¹⁶ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 108.

⁷¹⁷ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 115, 117.

cevap vermekte ve bu iddianın bilgiye dayanmadığını, zandan neşet eden bir saçmalık olduğunu bildirmektedir⁷¹⁸. Siyer konulu bu âyetler, tebliğe muhatap olan insanların inkârlarının altında yatan zihin dünyalarını anlamak adına mühimdir. Müşriklerin, koştukları şirki Allah'ın dilemesine bağlamaları, üzerinde durulması gereken önemli bir iddiadır. Bu iddia, onların yaptıkları şeylerin sorumluluğunu üstlenmediklerini, sebebini kendilerinde değilde dışarıda aradıklarını göstermektedir. Ancak insanlar, kendi yaptıkları hataların sorumluluğundan “Bunun böyle olmasını Allah diledi” diyerek sıyrılamayacaklardır.

Yirmi Birinci Temas: Davetin Özeti (161-164. Âyetler)

Siyer konulu En‘âm sûresinin 161-164. âyetlerinde, Hz. Muhammed’ e “De ki!” hitabı ile seslenilerek ondan şunları söylemesi istenmektedir: “Rabbim beni doğru dine, Allah’ı birleyen İbrâhim’in dinine iletti. O, ortak koşanlardan değildi. Benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi Allah içindir. O’nun ortağı yoktur. Ben müslümanların ilkiyim. Allah her şeyin Rabbi iken ben O’ndan başka Rab mı arayayım? Herkesin kazancı kendinedir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüş Rabbiniz’edir. O, uyuşmazlığa düştüğünüz gerçeği size bildirecektir.” Böylece İslam davetinin özü sunulmaktadır.

4.3. Sâffât Sûresi’nde Hz. Elçi’nin Sîretine Yapılan Temaslar

Birinci Temas: Müşriklerin Âhirete İnanmamaları (11-18. Âyetler)

Kureyş müşrikleri âhireti kabul etmiyorlar ve bu mesele yüzünden Hz. Muhammed ile tartışma yapıyorlardı⁷¹⁹. Sâffât sûresinin 11-18. âyetlerinde, yeniden dirilme temalı bir tartışma sahnesi yer almaktadır. Yüce Allah, Mekkeli kâfirlerin verilen öğüdü almadıklarını, bir mucize geldiği vakit onunla alay ettiklerini, “Bu bir büyüdür.” dediklerini ve âhireti yok sayarak “Öldükten, toprak ve kemik olduktan sonra mı diriltileceğiz? İlk atalarımızda mı diriltilecek?” şeklinde alaycı sorular sorduklarını beyan etmekte ve elçisinden “Hem de hor ve hakir olarak diriltileceksiniz.” diyerek cevap vermesini istemektedir. Müşriklerin düşünerek öğüt almaları umuduyla, Allah’ın

⁷¹⁸ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 112.

⁷¹⁹ Âyetlerde hitap Hz. Muhammed’e yöneliktir. Câbirî, *Fehmü'l-Kur’ân*, c. II, s. 75.

yeniden dirilteceğine dair bir delil mahiyetinde olan şu soruyu onlara yöneltmesi Hz. Nebî'ye emredilmiştir: “Söyleyin bakalım! Sizi ölümden sonra tekrar yaratmak mı daha zordur, yoksa şu ana kadar gelen tüm varlıkların ilk defa yaratılması mı⁷²⁰?”

İkinci Temas: Müşriklerin, Meleklerin Allah'ın Kızları Olduğunu İddia Etmeleri (149-159. Âyetler)

Yanlı ş ilah tasavvurları, Mekkeli müşriklerin, Allah'ın soy bağı olabileceği düşüncesine sevk etmiş ve Allah'ın doğurduğunu söyleyecek kadar haddi aşmalarına sebep olmuştur. Onlar, oğlanları kendilerine ayırmışlar ve meleklerin, Allah'ın kızları olduğunu, Allah ile cinler arasında bir neseb bağının bulunduğunu iddia etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Resul'e onları uyarması emredilmiştir⁷²¹. Sâffât sûresinin 149-159. âyetlerinin nüzûl sebebi olarak müşriklerin “Melekler Allah'ın kızlarıdır, anneleri ise cinlerin ileri gelenleridir.” demeleri olayı aktarılmaktadır⁷²².

Üçüncü Temas: Müşriklerden Yüz Çevirme Emri (171-182. Âyetler)

H z. Muhammed'e, nebî kullarına Allah'ın zafer sözü verdiği hatırlatılmakta, Allah'ın ordusunun galip geleceği müjdesi verilmekte ve kendisinden, müşriklere aldırış etmemesi, onlardan yüz çevirmesi, belli bir vakte kadar onlara mühlet vermesi istenmektedir. Bu ifadeler Mekke devrinin bitmek üzere olduğunu göstermektedir. Hz. Nebî'nin sîretine yer yer atıfta bulunan Sâffât sûresi, müşriklerin her türlü nitelemesinden Allah'ın beri bulunduğunu, selamın resullere, hamdın Allah'a ait olduğunu söyleyen âyetlerle son bulmaktadır.

4.4. Lokmân Sûresi'nde Hz. Elçi'nin Sîretine Yapılan Temaslar

Birinci Temas: Azapla Müjde Verilmesi! (7. Âyet)

Allah'ın âyetleri okunduğu vakit sanki onları hiç işitmemiş, sanki kulaklarında bir tıpa varmış gibi tavır takınan ve büyüklük taslayarak sırtını dönüp giden kimseleri acıklı bir azapla uyarması Hz. Resul'e emredilmektedir. Kaynaklar, bu kimsenin

⁷²⁰ Sâffât, 37/11. Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. II, s. 143.

⁷²¹ Âyetlerde hitap Hz. Muhammed'e yöneliktir. Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. II, s. 81.

⁷²² Kadi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 336.

Mekkeli müşriklerden Nadr b. Haris olduğunu söyler. Bu şahsın Lokmân sûresinin 7. âyetine konu olan özelliği, ticaret vesilesiyle gittiği İran’da Fars hikâyelerini öğrenmesi ve döndüğünde Kureys’e bunları anlatması, bu efsanelerin Hz. Muhammed’in anlattıklarından daha güzel olduğunu söylemesidir⁷²³. Nadr’ın bu yaptığı, Lokmân sûresi 6. âyetinde, ilmi dayanaktan yoksun bir şekilde, Allah yolundan saptırmak ve onunla alay etmek niyetiyle boş lafın satın alınması olarak nitelendirilmiştir.

İkinci Temas: Onların İnkârı Elçiyi Üzmesin (23-25. Âyetler)

Siyer temalı Lokmân sûresinin 23-25. âyetlerinde, Hz. Muhammed’e teselli verilmekte, inkâr eden muhataplarının inkâr etmelerine üzülmemesi söylenmektedir. “Bil ki ey Nebî, onların dönüp varacağı yer Rabbin huzurudur, hesaptan kaçamazlar, yaptıkları ile tek tek yüzleşirler, onlar için az faydalanma vardır, sonrası onlar için ağır bir azaptır. Üstelik onlara soracak olsan, gökleri ve yeri Allah’ın yarattığını söylerler ama bu itiraf onları azaptan kurtarmaz⁷²⁴.”

4.5. Sebe’ Sûresi’nde Hz. Elçi’nin Sîretine Yapılan Temaslar

Birinci Temas: Kıyameti Yalan Sayan Müşriklerin Hikâyesi (3 ve 6-8. Âyetler)

Sebe’ sûresinin 3. âyetinde, müşriklerin kıyamet saatinin gelişini inkâr etmeleri hikâye edilmektedir. Hz. Resul’dan, Allah adına yemin ederek o günün mutlaka geleceğini haber vermesi istenmektedir. Zira her ilim ve anlayış sahibi, Resulullah’a indirilenlerin hakikat olduğunu idrak eder⁷²⁵.

Sebe’ sûresinin 6-8. âyetlerinde, müşriklerin âhiret konusundaki başka sözleri anlatılmaktadır. Âhireti inkâr eden müşrikler, Hz. Muhammed’in diğer muhataplarına “Size, çürüyüp paramparça olduğumuz vakit yeniden dirileceğimizi söyleyen kimseyi gösterelim mi? Onun söylediğinin aslı yoksa o halde onda delilik mi var?” diye sorarak

⁷²³ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. III, s. 161; Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. II, s. 91; Duman, *Beyanü’l-Hak*, c. II, s. 161.

⁷²⁴ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. III, s. 174-175.

⁷²⁵ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. III, s. 185-186.

akılları sıra Hz. Nebî'yi alaya alıyorlar ve insanların iman etmemeleri için çaba gösteriyorlardı⁷²⁶.

İkinci Temas: Şirk Koşan Kureyş'in Hikâyesi (22-28. Âyetler)

Siyerin konu edildidiği Sebe' sûresinin 22-28. âyetlerinde, Hz. Muhammed ile Mekkeli müşrikler arasında gerçekleşen şirk konulu bir münazara canlandırılmaktadır. Hz. Resul onlardan, Allah'tan başka ilah edindikleri varlıkları çağırımlarını ister. Oysa bunlar, en ufak bir şeye bile sahip değillerdir. Hz. Resul bu sefer onlara, göklerden ve yerden kendilerine rızık verenin kim olduğunu sorar ve devamında birbirlerinden sorumlu olmadıklarını dile getirir. Hz. Resul onları, hesap ile korkutarak Allah'ın huzurunda toplanacaklarını ve aralarında hak ile hüküm verileceğini söyler, "Haydi bu ortakları bana gösterin!" diyerek gözdağı verir. Çünkü Hz. Muhammed'in görevi tebliğdir ve bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmiştir⁷²⁷.

Üçüncü Temas: Müşriklerin Akıllarınca Kafa Tutmaları (29-31 ve 35-39. Âyetler)

Kur'an'a göre Hz. Nebî'nin sîretinde, müşriklerin âhiret üzerinden yaptıkları tartışmalar çokça yer almaktadır. Sebe' sûresinin 29-31 ve 35-39. âyetlerinde böyle bir tartışma sahnesi bulunmaktadır. Müşrikler "Vaad ettiğiniz şey ne zaman gelecek?" diyerek kıyameti sormuşlardır. Onlara, "Öyle bir gündür ki ne bir saat gecikir, ne de erken gelir." şeklinde yanıt vermesi Hz. Nebî'ye emredilmiştir. Sonrasında ise kâfirler, Kur'an'a ve daha önce gelen kitaplara inanmayacaklarını dile getirmişlerdir.

Müşrikler, mal ve evlatlarının çok olduğunu ve azaba uğratılmayacaklarını söylediler. Oysa rızık Allah'ın elinde, dilediğine çok verir, dilediğine az verir. Allah'ın huzurundayken mallar ve evlatlar bir işe yaramaz. O gün, önceden iman edip iyi ameller yapanlar kazançlı çıkar ve karşılıkları fazlasıyla ödenir. Bir de Allah'ın verdiği rızıktan hayra harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir⁷²⁸.

Dördüncü Temas: Müşriklerin Tebliğ Karşısında Gösterdikleri Tavr (43-50. Âyetler)

⁷²⁶ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 188.

⁷²⁷ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 198-199.

⁷²⁸ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 199-200.

Siyerin konu edildiği Sebe' sûresinin 43-50. âyetlerinde, Mekkeli müşriklerin davet karşısında takındıkları tavır anlatılmaktadır. Müşriklere âyetler okunduğunda “Bu, bizi atalarımızın taptığı ilahlardan uzaklaştırmak isteyen bir adamdır, Kur’ân uydurulmuş bir yalandır, gördüğümüz apaçık bir büyüdür.” diyerek Hz. Muhammed’in davetine karşılık vermişlerdir. Oysa onlara daha önce ne kitap indirilmişti, ne de resul gönderilmişti.

Hz. Resul’e, onlara bir tek öğüt vermesi emredilmiştir. “Allah’a yönelin ve düşünün!” Ayrıca, onlardan ücret istemediğini, karşılığını sadece Allah’ın vereceğini, Allah’ın gerçeği ortaya çıkaracağını, hakkın geldiğini ve batılın gücünün kalmadığını, sapanın kendi aleyhine sapmış olduğunu ve doğru yolu bulanın Kur’ân sayesinde bulacağını haykırması Resulullah’a emredilmiştir.

4.6. Değerlendirme

Dördüncü dönemin ilk sûresi olan Hicr sûresinin 94. âyeti ile bu aşamanın özellikleri ortaya çıkmaktadır. “*Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir*⁷²⁹!” emri ile Hz. Resul’ün tebliğ hayatında âdeta yeni bir döneme girilmiştir. Bu emir, ilk tebliğ emri değildir ve şirk koşanlardan yüz çevirme ikazının yer alması, daha önceden davetin başladığına ve yüz çevirme aşamasına gelecek kadar bir zaman diliminin geçtiğine işaret eder. Daha önceki sûrelerin muhtevası da bunun delili sayılabilir. Müşriklerden yüz çevir emrinin anlamı, “Artık Kureyşle uğraşma, onlarla zaman kaybetme!” şeklinde olabilir ve davetin Mekke dışındaki diğer Arap kabilelerine yönlendirilmesi teşviki mahiyetinde sayılabilir⁷³⁰.

Kur’ân- ı Kerîm’e göre Hz. Muhammed’in sîretinin bel kemiğini oluşturan tebliğ vazifesi, ilk vahyin inzaliyle birlikte bireysel olarak başlamıştır. Müddessir sûresi ile verilen, açıkça uyar emrinden sonra artan tebliğ sorumluluğu, açıktan Kur’ân’ın okunmaya başlamasıyla, Mekke’de alay konusu olmuş ve elçi bazı iftiralarla karşı karşıya kalmıştır. Devamında, âhiret konuları artmış ve buna paralel tepkilerde sertleşmeye başlamıştır. Akabinde, şirkin örneklendirilmesiyle ve açık hedef haline gelmesiyle, ipler iyice gerilmiş ve tepkiler artmıştır. Bundan sonra teklifler, taviz istekleri, tehditler, iftiralar, ithamlar, mucize talepleri arka arkaya gelmiştir. Geline

⁷²⁹ Hicr 15/94.

⁷³⁰ Câbirî, *Fehmü'l-Kur’ân*, c. II, s. 8, 14, 41.

noktada, Mekkeli müşriklerin geri adım atmadığı görülmüş ve yeni muhataplar gösterilmiştir. Bu sebeple Hz. Resul, hac mevsimlerinde panayırlarda bütün kabileleri gezmeye ve onlara tebliğ yapmaya yönelmiştir⁷³¹. Bu açıklamalar doğrultusunda dördüncü bölüm, “Tebliğin Mekke’nin sınırlarını aşması” başlığı ile özetlenmiştir.

Ayrıca, bu dördüncü aşamada, hangi hayvanların helal, hangilerinin haram oluşu gibi konularda daha çok Mekke dışındaki bedevi Arap kabilelerine ilişkin meselelerin gündem yapılmasından hareketle, tebliğin Kureyş dışındaki diğer Arap kabilelerine yoğunlaşmaya başladığı da ifade edilebilir⁷³². Bir başka delilde, Mekkeli müşriklerin, diğer insanların, tebliği kabul etmelerine engel olmaya çalışmalarının haber verilmesidir⁷³³.

Bu ifadeler, Mekke halkına yönelik davetin sonlandırıldığı anlamına gelmemektedir. Kureyş’e yapılan tebliğ, hız kesmeden devam etmekte, onlarla yıllardır süregelen mücadele bitmemektedir. Dönem sûrelerinin mevzuatını, çoğunlukla, Mekkeli müşrikler ile olan tartışmalar oluşturmaktadır ve bu tartışmalar, diğer aşamalarla benzer içeriğe sahiptir.

Allah’ın isimleri ve Hz. Nebî’nin sıfatları bakımından, bir önceki bölüm ile benzerlik arz etmekte ve çift yönlülük devam etmektedir. Buna ilaveten, Allah’ın isimlerinde, çeşitlenerek bir artışın meydana geldiğini söyleyebiliriz. Allah’ın tekliğini vurgulayan özellikler ise, öne çıkmaktadır.

Hız. Muhammed’in muhatapları açısından değerlendirildiğinde, kâfirler⁷³⁴ isminin devam etmesinin yanında, müşrikler⁷³⁵ isminin yoğunluk kazandığı söylenebilir. Ayrıca, ehl-i kitap da gündem yapılmıştır⁷³⁶. Mü’min cemaatin varlığı ise belirginleşmiş ve onların çeşitli özellikleri aktarılmıştır. Mü’minlerin, Allah’ın rızasını istedikleri⁷³⁷, Kur’ân’ı samimiyetle dinledikleri⁷³⁸, toplanma gününden korktukları⁷³⁹, âhirete inandıkları ve namaz kıldıkları⁷⁴⁰ bildirilmektedir.

⁷³¹ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. II, s. 10-11, 103-104.

⁷³² Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. II, s. 69-70.

⁷³³ En'âm, 6/26.

⁷³⁴ Sebe', 34/3, 7, 31.

⁷³⁵ Hicr, 15/94; En'âm, 6/14, 22-23, 106, 148.

⁷³⁶ En'âm, 6/20.

⁷³⁷ En'âm, 6/52.

⁷³⁸ En'âm, 6/36.

⁷³⁹ En'âm, 6/51.

⁷⁴⁰ En'âm, 6/92.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MUHASARA ALTINDA TEBLİĞ DÖNEMİ

İbn Abbas'a atfedilen nüzûl listesinin sıradaki sekiz sûresi, beşinci dönemi ihtiva etmektedir. Bu sûreler Zümer, Mü'min, Fussilet, Şûra, Zuhruf, Duhân, Câsiye ve Ahkaf sûrelerinden oluşmaktadır. Hitap âyetlerinin varlığından ötürü, bu sûrelerin hepsi ele alınacaktır.

5.1. Zümer Sûresi'nde Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyanlar

Birinci Beyan: Dini Allah'a Has Kılmak Gerektiği (2. Âyet)

Hız. Nebî'nin sîreti kapsamında ona yapılan direktifler önemli bir yer tutmaktadır. Zira tebliğ ile görevli olan elçinin, çağırıldığı hakikatlere öncelikle bizzat kendisinin uyması gerekmektedir. Hız. Resul'e bu minvalde birçok emir verilmektedir. Bu emirlerin ilk sırasında, Allah'tan başka ilahları hayatından çıkarması, şirk koşmaması ve tevhid üzere yaşaması yer almaktadır. Zümer sûresinin 2. âyetinde, Hız. Resul'e Kitab'ın hak ile indirildiği hatırlatılmakta ve ondan, dini yalnız Allah'a has kılarak kulluk etmesi istenmektedir. Kulluğunu zedeleyecek, boşa çıkaracak en küçük şirk kalıntılarından arınması elçiye emredilmektedir⁷⁴¹.

İkinci Beyan: Dar Günün Kulluğu (8. Âyet)

Müşrikler, sıkıntılı zamanlarında, kendilerine bir zarar isabet ettiğinde, samimi bir kalp ile Allah'a yönelir, yalnızca O'na sığınır ve içtenlikle dua ederlerdi. Allah bu darlığı giderip nimet verdiğinde ve onlar bolluk günlerine geri döndüklerinde ise, önceden Allah'a yalvardıklarını unuturlar, kulluk ve dualarında O'na şirk koştırmaya

⁷⁴¹ Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. II, s. 192.

başlarlar ve böylece Allah'ın yolundan sapıtmış olurlardı. Tehlike anlarında, sadece Allah'a sığınma eyleminin, Kureyş'in bir âdeti olduğu, tefsîr kitaplarında bildirilmekle⁷⁴² birlikte Zümer sûresinin 8. âyetinde, bu tavrın faili olarak insan ifadesinin yer alması, söz konusu davranışın zaman ve zemin sınırlarını aştığını göstermektedir. Bu âyet, Hz. Nebî'ye, bu davranışı sergileyen muhataplarına, yaptıklarının bir küfür ameli ve onun sonucunun da ateş olduğunu söylemesini emreden ifade ile son bulmaktadır.

Üçüncü Beyan: Bilenlerle Bilmeyenler Bir Olmayacağı Gerçeği (9. Âyet)

Siyeri konu edinen Zümer sûresinin 9. âyetinde, iki kişi arasında yapılan bir kıyas mevzu bahis edilmekte ve bilen kimsenin, bilmeyenle bir tutulmayacağını haber vermesi Hz. Resul'e emredilmektedir. Geceleyin ibadet eden, âhiretten korkan ve Rabbinin rahmetini dileyen kimsenin, bunları yapmayan kimse ile bir tutulmayacağı, muamelelerinin farklı olacağı bildirilmektedir. Âyetin, Ammar b. Yasir hakkında indiği rivâyet edilmektedir⁷⁴³. Ammar yerine farklı isimlerde zikredilmekte ve âyetin, fakir müslüman ile zengin müşriğin arasındaki kıyası hikâyeye ettiği söylenmektedir⁷⁴⁴. Kur'ân'a göre Hz. Nebî'nin sîreti kapsamında, bilen kimse ile bilmeyen kimsenin bir tutulmaması gerektiği öğretilmektedir. Bilmenin, âhiret imanına sahip olmak anlamına geldiği açıklanmaktadır. Âhiret bilinci ile kuşanıp, Alah'a vereceği hesabını düşünerek yaşayan kimsenin, yeniden dirileceği günü düşünmeden, sınır tanımadan ve keyfine göre yaşayan kimsenin bir olmayacağı, onlara muamelenin farklı olması gerektiği ifade edilmektedir.

Dördüncü Beyan: Allah'ın Arzının Geniş Olmasının Anlamı (10-15. Âyetler)

Zümer sûresinin indiği dönemde, Hz. Nebî ile ashabının zor şartlar altında olduğu ve sıkıntılı bir süreç yaşadıkları bildirilmektedir. Genel anlamda bu sûrenin âyetlerinin Hz. Resul'e sabır ve sebat telkin ettiği, taviz vermeden yoluna devam etmeyi

⁷⁴² Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 219-220.

⁷⁴³ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 305; Kadi, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 339.

⁷⁴⁴ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 221.

öğütlediği, öte yandan tevhid ve âhiret başlıklarını öne çıkararak tebliği sürdürmeye yönlendirdiği söylenmektedir⁷⁴⁵.

Hiz. Muhammed'e, mü'min kullara şöyle seslenmesi emredilmektedir: "Rabbinizden korkun. Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allah'ın yeryüzü genişdir. Sabredenlere, mükafatları hesapsız ödenecektir." Bu sesleniş ile zorlu günlerin içinden feraha giden yolun nasıl bulunacağı gösterilmektedir. Öncelikle Allah'tan korkmak ve iyilik yapmak öğütlenmekte, gerekirse Allah'ın başka yurtlarını mesken tutmak gerektiğine işaret edilmekte, emre itaatın değil mekânın alternatifi olabileceği ve sabredenlerin kaybetmeyeceği vurgulanmaktadır. Ayrıca, Zümer sûresinin bu 10. âyetinin Habeşistan hicretinin izni olabileceği de söylenmektedir⁷⁴⁶.

Devamındaki âyetlerde, Hiz. Nebî'nin dini yalnız Allah'a has kılarak kulluk etmekle ve müslümanların ilki olmakla emrolunduğunu bizzat kendisinin beyan etmesi istenmekte ve Hiz. Resul'e yine "De ki!" hitabı yönlendirilerek "Rabbime karşı gelirim, büyük günün azabından korkarım. Ben dini yalnız Allah'a has kılarak O'na kulluk ederim." demesi ve sonrasında da müşriklere gözdağı vermesi istenmektedir.

Beşinci Beyan: Mü'min Kullara Müjde Verilmesi (17 ve 18. Âyetler)

Mekkî sûrelerde yer alan, Hiz. Nebî'ye hitap eden âyetler içerisindeki sîret temalı olanlarda, karşı saf olan Mekkeli müşriklere yönelik söylemler öne çıkmakla birlikte, inananların mevzu bahis edildiği pasajlarda mevcuttur ve Zümer sûresinin 17 ve 18. âyetleri, bu duruma örneklik teşkil etmektedir. Bu âyetlerde, Hiz. Resul'den, tağuta⁷⁴⁷ kulluk etmekten kaçınıp Allah'a yönelen kullara müjde vermesi istenmekte ve bu kulların, sözü dinleyip en güzeline uyma özelliklerine önemle vurgu yapılmaktadır. Ayrıca bu niteliğin, akli kullanıp doğru yolu bulma noktasında mühim oluşuna işaret edilmektedir. İmanın sınandığı dönemlerde inen bu âyetler, inancından taviz vermeden mücadeleye devam eden mü'min kullara teselli vermekte ve ne yapmaları gerektiğini de satır aralarında öğretmektedir.

Altıncı Beyan: Allah Kuluna Kâfidir (19, 30, 31, 36-41 ve 64-66. Âyetler)

⁷⁴⁵ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. II, s. 121.

⁷⁴⁶ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 223; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. II, s. 114.

⁷⁴⁷ Taberî, "Tağut" kelimesini, "Şeytan" olarak tefsîr etmiştir. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXI, s. 273.

Zümer sûresinin 19. âyetinde, Hz. Nebî uyarılmakta ve ateşi hak eden kimseyi kurtarmaya gücünün yetmeyeceği beyan edilmektedir. Devamındaki âyetlerde, Hz. Resul'ün Mekkeli müşriklerle mücadelesinden birkaç tablo sunulmaktadır.

Zümer sûresinin 30 ve 31. âyetlerinde, Hz. Muhammed'in ölümünü temenni eden ve sanki onun ölümü ile aralarındaki dava bitecekmiş sanan Mekkeli müşrikler hikâye edilmekte ve “Sen de öleceksin, onlar da ölecekler ve sonra Rabbinizin huzurunda davalasacaksınız.” buyurularak cevap verilmektedir⁷⁴⁸.

Zümer sûresinin 36. âyetinde de müşriklerin, Resulullah'ı Allah'tan başka varlıklarla, taptıkları ilahlarla korkutmaları anlatılmakta ve “Allah kuluna kâfi değil midir?” sorusu ile karşılık verilmektedir⁷⁴⁹.

Zümer sûresinin 38. âyetinde ise, az önceki tartışmanın devamı niteliğinde olan başka bir münazara canlandırılmakta ve Hz. Resul'den, onlara gökleri ve yeri kimin yarattığını sorması istenmektedir. Onların, “Allah'tır.” diye yanıt verecekleri bildirilmekte ve bu durumda şöyle söylemesi Hz. Resul'e emredilmektedir: “O halde söyleyin bakalım! Allah bana zarar vermeyi dileyecek olsa, sizin Allah'tan başka taptıklarınız bu zararı giderebilir mi? Yahut Allah benim için bir rahmet dilese, onlar bu rahmete engel olabilir mi? Allah bana yeter⁷⁵⁰.”

Zümer sûresinin 39 ve 40. âyetlerine gelince, Resulullah'ın müşriklere karşı “Ey kavmim! Elinizden geleni yapın, ben de yapacağım, azap kime gelecek, yakında bileceksiniz.” diyerek meydan okuması istenmekte ve aynı sûrenin 41. âyetinde, Hz. Nebî'nin onlar üzerinde vekil olmadığı, doğru yolu seçenin kendi lehine, sapanın da kendi aleyhine bir iş yapmış olduğu açıklanmaktadır.

Başka bir sefer Mekkeli müşrikler, Resulullah'a, Allah'tan başkasına kulluk etmesini emrettiler. İbn İshak, Resulullah'ın kavminin cahillerinin toplanarak bütün gece “Ey Muhammed! Atalarını inkâr ediyorsun, işlerini beğenmiyorsun. Şöyle yapıyorsun, böyle yapıyorsun.” dediklerini ve bunun üzerine Zümer sûresinin 64-66. âyetlerinin inzal edildiğini haber vermektedir⁷⁵¹. Bu yaptıkları, ilimden ve delilden yoksun olduğu için aynı sûrenin 64. âyetinde onlara “Ey cahiller!” hitabı ile seslenilmektedir. Zümer sûresinin 65 ve 66. âyetlerinde ise hitap Hz. Nebî'ye yönlendirilmekte ve ona, eğer Allah'a ortak koşarsa amelinin boşa çıkacağı, bu sebeple

⁷⁴⁸ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. III, s. 237-238.

⁷⁴⁹ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. III, s. 240.

⁷⁵⁰ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. III, s. 241.

⁷⁵¹ İbn İshak, **Siyer**, s. 299-300.

kaybedenlerden olacağı ve kendisinden önceki nebîlere de bunun vahyedildiği haber verilmekte, yalnız Allah’a kulluk etmesi ve şükredenlerden olması emredilmektedir⁷⁵².

Yedinci Beyan: Müşriklerin, Allah’tan Başka Şefaathiler Edinmeleri (43 ve 44. Âyetler)

Kur’ân’da yer alan siyer anlatımı, Hz. Nebî’nin tebliğ vazifesi ekseninde sunulmaktadır. Bu sebeple yer yer muhatapların sahip oldukları yanlış inanışlara temas edilmekte ve bunlar gündem yapılarak muhataplar uyarılmaktadır. Davete muhatap olan kimsenin içine düştüğü yanlış görebilmek, onu uyarabilmek adına önem arz etmektedir. Davetçinin, etkin bir tebliğ sunabilmesi için, muhatabının eksik yönlerini görebilme liyakatinde olması elzemdir. Kur’ân âyetleri, bu liyakatin oluşabilmesi için, muhatapların yanlışlıklarına dair çeşitli örnekler sunmaktadır. Bu örneklerden biri Zümer sûresinin 43 ve 44. âyetlerinde yer almaktadır. Allah’tan başkasını şefaathî edinen müşrikler, “Yoksa onlar Allah’tan başkasını şefaathî mi edindiler?” sorusu ile bu âyetlerde kınanmakta ve devamında Hz. Resul’den, onlara, bu şefaathîlerinin hiçbir şeye güç yetiremeyeceğini ve akıl erdiremeyeceğini, bütün şefaatin Allah’a ait olduğunu söylemesi istenmektedir⁷⁵³.

Sekizinci Beyan: Allah’a Yakarış (45 ve 46. Âyetler)

Zümer sûresi 45. âyette, âhirete inanmayan müşriklerin Allah anıldığı zaman yüreklerinin daraldığı, Allah’tan başkası anıldığında ise yüzlerinin güldüğü bildirilmekte, “De ki!” hitabı ile başlayan 46. âyette de Resulullah’a, Allah’a nasıl yakaracağı öğretilmektedir: “Ey gökleri ve yeri yaratan, ey gizliyi ve aşıkırı bilen Allah’ım! Kullarının arasında, ayrılığa düştükleri şeyin hükmünü ancak sen verirsin.”

Dokuzuncu Beyan: Allah’ın Rahmetinden Umut Kesilmez (53. Âyet)

Zümer sûresinin 53. âyetinde, Yüce Allah kendi adına insanlara seslenmesini Hz. Resul’e emretmektedir: “Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar, şüphesiz ki O, çok

⁷⁵² İbn Kesîr, **Tefsîr**, c. VII, s. 112-113; Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 255.

⁷⁵³ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 245.

bağışlayan, çok esirgeyendir.” Davetçinin insanlara umut aşılması, onları af dilemeye çağırması ve Yüce Allah’ın affedici olduğunu vurgulaması çok önemlidir.

5.2. Mü’min Sûresi’nde Hz. Muhammed’in Hayatına Dair Beyan

Ha-mim ile başlayıp hem nüzûl hem mushaf sırasında ard arda gelen yedi sûrenin ilki olan Mü’min sûresinin genel muhtevasını, muhasara olayının oluşturduğu bildirilmekte ve bu vâkıanın söz konusu yedi sûrenin inzali boyunca devam ettiği söylenmektedir⁷⁵⁴.

Hz. Resul’den Sabretmesi İsteniyor (4, 18, 55, 56, 66, 77 ve 78. Âyetler)

Zor şartların hâkim olduğu dönemde inen Mü’min sûresinin 4, 18, 55, 56, 66, 77 ve 78. âyetleri, Hz. Nebî’ye sabır aşulamakta ve onu sebata teşvik etmektedir. Hz. Muhammed’in mü’minlerle birlikte sıkıntılı zamanlar yaşamasına karşın, Allah’ın âyetleri hakkında tartışan müşriklerin, yeryüzünde ve şehirlerde rahatlıkla dolaşmalarını konu edinen Mü’min sûresinin 4. âyeti, Hz. Nebî’ye seslenmekte ve bu durumun kendisini yanıltmaması gerektiğini haber vermektedir. Câbirî, Mü’min sûresini muhasara dönemi ile ilişkilendirdiği için bu âyeti “Sen muhasara altında iken onların Mekke’de rahat dolaşmaları seni üzmesin.” şeklinde meallendirmektedir⁷⁵⁵.

Mü’min sûresinin 18. âyetinde ise Hz. Resul’e, yaklaşan kıyamet günü hakkında müşrikleri ikaz etmesi emredilmektedir⁷⁵⁶. Mü’min sûresi 55. âyete gelindiğinde Hz. Nebî’ye hitaben sabır telkin edildiği ve bu dönemde yapması gerekenin Allah’tan af dilemek, sabah akşam O’nu hamd ile tesbih etmek olduğu görülmektedir⁷⁵⁷. Câbirî aynı anlayışla bu âyeti “Ey Muhammed! Maruz kaldığın muhasaraya sabret.” şeklinde aktarmaktadır⁷⁵⁸.

Mü’min sûresinin 4. âyetinde olduğu gibi 56. âyette de, müşriklerin Allah’ın âyetlerini tartışma konusu edinmeleri gündem yapılmakta ve bunun altında yatan ana saikin, yüreklerinde büyüttükleri kibir duygusu olduğu bildirilmekte, karşılığında Hz. Nebî’den Allah’a sığınması istenmektedir.

⁷⁵⁴ Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. II, s. 123, 134.

⁷⁵⁵ Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. II, s. 125.

⁷⁵⁶ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. III, s. 267.

⁷⁵⁷ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. III, s. 278. Âyetteki hitabın Hz. Musa’ya yönelik olabileceği de bildirilmiştir.

Duman, *Beyanü’l-Hak*, c. II, s. 224.

⁷⁵⁸ Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. II, s. 131.

Müşrikler, Hz. Resul'ün isrârlı tebliğine rağmen geri adım atmamakta ve Allah'tan başka varlıklara tapınmaya devam etmektedirler. Onların bu vaziyetlerinin Hz. Nebî'yi yıldırması için, âyetler sürekli sabra yönlendirmekte ve onun sebatını kuvvetlendirmek için, ne uğruna mücadele ettiğini hatırlatarak devamlı telkin vermektedir. Bu minvalde gelen âyetlerden biri Mü'min sûresinin 66. âyetidir ve burada Resulullah'a şöyle seslenmesi emredilmektedir: “Ey müşrikler! Sizin Allah'ı bırakıp taptıklarınıza kulluk etmem bana yasaklandı ve bana âlemlerin Rabbine teslim olmam emredildi.” Hz. Muhammed'in Kabe'nin yanına gidip müşriklere karşı bu âyeti okuyarak onlardan ayrıldığı bildirilmektedir⁷⁵⁹.

Mekke'de hem Kureyş'e hem diğer Arap topluluklarına karşı yürütülen tebliğ odaklı mücadele hız kesmeden devam etmekte, bu dönemde Hz. Muhammed'in en çok ihtiyaç duyduğu şeylerden biri olan sabır konusu âyetlerde tekrarlanmakta ve aynı doğrultuda Mü'min sûresinin 77. âyetinde Hz. Muhammed'e hitaben “Öyleyse sabret!” buyrulmaktadır. Devamındaki âyette de, önceki nebîler hatırlanmakta, onlardan sadece bir kısmının haberinin bildirildiği açıklanmakta ve benzer mücadelelerin yaşandığı bildirilmektedir⁷⁶⁰.

5.3. Fussilet Sûresi'nde Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyanlar

Fussilet sûresinin, muhasaranın devam ettiği ve mü'minlerden birçok kimsenin Habeşistan'a hicret etmek zorunda bırakıldığı bir dönemde nazil olduğu ifade edilmektedir⁷⁶¹.

Birinci Beyan: Hz. Nebî İle Müşrikler Arasında Tartışma (5, 6, 9, 13, 43, 44 ve 52. Âyetler)

Fussilet sûresinin 5, 6, 9, 13, 43, 44 ve 52. âyetleri, Kureyş müşrikleri ile Hz. Muhammed arasında cereyan eden bir takım tartışmaları konu edinmektedir⁷⁶². Müşriklerin, Hz. Resul'ün getirdiğinin karşısında kalplerinin örtülü olduğu ve kendisi ile aralarında âdeti bir perde bulunduğu konulu itiraflarını, dolayısıyla iman etmeyeceklerini ve ellerinden geleni yapacaklarını, Hz. Nebî'ye de “Sende istediğini

⁷⁵⁹ İbn İshak, **Siyer**, s. 195.

⁷⁶⁰ Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. II, s. 228.

⁷⁶¹ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. II, s. 137.

⁷⁶² Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 295.

yap!” diyerek meydan okuduklarını Fussilet sûresinin beşinci âyeti haber vermektedir. Devamındaki âyette Hz. Muhammed’e “De ki!” hitabı ile seslenilmekte ve ondan “Ben de sizin gibi bir insanım. Bana ilahınızın tek ilah olduğu vahyediliyor. Artık O’na yönelin ve O’ndan af dileyin. Şirk koşarsanız vay halinize!” diyerek muhataplarına tebliğ yapması istenmektedir. 9. âyette de müşriklerin, yeri yaratanın Allah olduğunu kabul etmelerine rağmen O’na ortak koşmalarını gündem yapmakta, Hz. Resul’e, bu durumun hayret verici olduğunu bildirmesi ve onları uyarması emredilmektedir⁷⁶³. Sûrenin 13. âyetine gelindiğinde, korkutma üslubu ile tebliğe devam etmesi Resulullah’tan istenmekte, müşrikleri Ad ve Semud kavimlerinin başlarına gelen kasırganın bir benzeri ile uyarması söylenmektedir.

Tebliğ karşısında çeşitli bahaneler öne sürerek ayak direyen müşrikler bu sefer de, Kur’ân’ın yabancı bir dilde indirilmesi gerektiğini söylemektedirler⁷⁶⁴. Resulullah’a indirilenin, önceki resullere de söylendiği bildirildikten sonra müşriklerin bu taleplerine cevap verilmekte ve Kur’ân yabancı bir dille indirilseydi, bu defa onların “Onun âyetleri açıklanmalı değil miydi? Arap olana niye yabancı dilde bir kitap gönderildi?” diyerek karşılık verecekleri haber verilmektedir. Onlara cevaben Resulullah’ın, Kur’ân’ın inananlar için bir hidâyet ve şifa olduğunu, inanmayanlara gelince sanki uzak bir yerden Kur’ân’ı işitircesine aralarında engel bulunduğunu bildirmesi istenmektedir⁷⁶⁵. Sûrenin 52. âyetinde ise, Kur’ân’ın Allah katından oluşunu inkâr eden müşriklere gözdağı verilmekte ve bu yaptıklarının sapkınlıkta ileri boyut olduğunu yüzlerine karşı söylemesi Hz. Resul’e emredilmektedir.

İkinci Beyan: Kötülüğün En Güzel Şekilde Önlenmesi (34-36. Âyetler)

Hız. Muhammed’in Kureyş müşrikleri ile olan mücadelesi, günbegün şiddeti katlanarak devam etmesine rağmen, Resulullah’ın perspektifinde düşmanı alt etme durumuna evrilmemiş ve âyetlerin telkini ile odak noktası tebliğ olarak kalmıştır. Karşı tarafa verilen cevaplarda ve gösterilen tavırlarda, hatta tehdit ve meydan okumalarda dahi tek ilaha kulluk etmeye çağrı hedeflenmiştir. Fussilet sûresinin 34-36. âyetleri de, Hz. Resul’e muhataplarına karşı takınması gereken tavrı öğretmektedir: Ey Nebî (1)

⁷⁶³ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. III, s. 297.

⁷⁶⁴ Muhammed b. Musa Al-i Nasr, Selim b. İd el-Hilali, **el-İstiab fi Beyani'l-Esbâb**, Çev: İshak Doğan, Beka Yay, İstanbul 2017, c. IV, s. 34.

⁷⁶⁵ Fussilet, 41/43-44.

İyilik ile kötülüğün bir olmayacağını bil. (2) Kötülüğü en güzel şekilde önle. Bakarsın, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur. (3) Bu güzel ahlaka ancak sabrederek ulaşabilirsin. (4) Bu güzel hasletin büyük bir nasip olduğunu unutma. (5) Şeytandan bir dürtü gelirse de hemen Allah’a sığın. (6) Allah’ın her şeyi işittiğini ve bildiğini aklından çıkarma⁷⁶⁶. Böylece bir davetçide bulunması gereken hasletler öğretilmiştir. Muhatap ne yaparsa yapsın davetçi iyilikten ödün vermemeli, kötülüğü en güzel yolla engellemeli ve güzel ahlakın dışına çıkmamalıdır. Kötülüğün karşısında iyilikte sebat etmek kolay bir iş olmadığından ve şeytan araya dürtü sokacağından dolayı davetçi sürekli Allah’a sığınmalıdır. Ayrıca bu hasletin, aslında büyük bir nasip olduğunu davetçi bilmeli ve Allah’tan bu nasibi dilemelidir.

5.4. Şûra Sûresi’nde Hz. Muhammed’in Hayatına Dair Beyanlar

Şûra sûresi, bir görüşe göre, Hz. Muhammed’in risaletinin on üçüncü yılında, toplu olarak, inananlardan bazılarının bölük bölük Habeşistan’a hicret etmesinin ve ambargo şartlarının sebep olduğu zor zamanların akabinde indirilmiştir⁷⁶⁷.

Birinci Beyan: Önceki Resuller Gibi Hz. Muhammed’e de Vahyedilmesi (3. Âyet)

Hz. Muhammed’e hitap eden Şûra sûresinin 3. âyeti, evvelki nebîler gibi kendisine de vahyedildiğini söylemektedir. Bu söylem, onun, nübüvvet silsilesinin bir halkası olduğu, bütün resullerle ortak mesajı tebliğ ettiği ve benzer mücadeleyi verdiği alt mesajlarını iletmektedir⁷⁶⁸.

İkinci Beyan: Hz. Muhammed’in Mekkeli Müşriklere Vekil Olmaması (6. Âyet)

Hz. Nebî’nin sîretini konu edinen Şûra sûresinin 6. âyetinde, müşriklerin Allah’tan başka dostlar edindikleri, bu şirkleri yüzünden Allah tarafından sürekli gözetildikleri, Resulullah’ın onlar üzerine vekil olmadığı bildirilmekte ve onların bu yaptıklarından Hz. Nebî’nin sorumlu tutulmayacağı, görevinin sadece tebliğ olduğu

⁷⁶⁶ Maddeler için bkz: Fussilet, 41/34-36; Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. II, s. 144-145.

⁷⁶⁷ Duman, **Beyanü’l-Hak**, c. II, s. 260.

⁷⁶⁸ Câbirî, **Fehmü’l-Kur’ân**, c. II, s. 146.

mesajı verilmektedir. Bu ifadeler Mekke döneminin sonlarına gelindiğine işaret etmektedir.

Üçüncü Beyan: Mekke Halkını, Anlayacakları Kelam ve Üslub İle Uyarmak Geretiği (7. Âyet)

Hız. Muhammed'e hitap eden⁷⁶⁹ Şûra sûresinin 7. âyeti, âdeta onun nübüvvetini özetlemektedir. Hız. Resul, şehirlerin anası olarak nitelenen Mekke'de, yöre halkının konuştuğu dil olan Arapça üzerinden bir Kur'ân'ın kendisine vahyedilmesiyle birlikte tebliğ görevine başlamıştır. Sonrasında Mekke'nin çevresine yönelmiş ve davet metodu olarak da farklı dönemlerde çeşitli yöntemler uygulamıştır. Yüce Allah bu âyette, âhiret günüyle inzâr metoduna Hız. Nebî'yi yönlendirmiş ve müşrikleri uyarmasını istemiştir. Ayrıca insanların bir kısmının cennette, bir kısmının da cehennemde olacağını bildirerek, herkesin davet karşısında aynı tavrı takınmayacağını göstermiştir.

Dördüncü Beyan: Hükmü Allah'ın Vereceği Gerçeği (10. Âyet)

Siyer içerikli Şûra sûresinin 10. âyetinde, "De ki!" emri yer almaksızın direk Hız. Muhammed kendi ifadesiyle, müşriklerle ayrılığa düştükleri konularda Allah'ın hüküm vereceğini ve yalnızca O'na dayanıp yöneldiğini dile getirmektedir⁷⁷⁰. Bu âyet, Mekke devrinin biteceğine işaret etmektedir.

Beşinci Beyan: Çağrıldıkları Dinin Kureys'e Ağır Gelmesi (13. Âyet)

Şûra sûresinin 3. âyeti ile paralellik arzeden aynı sûrenin 13. âyetinde, muhtemelen muhatap nezdinde daha çok tanındığı için, özellikle Hız. Nûh, Hız. İbrâhim, Hız. Mûsâ ve Hız. İsa olmak üzere dört resulün ismi bizzat zikredilerek Hız. Muhammed'in tıpkı onlar gibi aynı dini tebliğ etmekle görevli olduğu bildirilmektedir⁷⁷¹. Devamında da, ortak koşan kimselere bu dinin ağır geldiği haber verilmektedir. Yani şirk inancıyla İslam dininin hiçbir şekilde bağdaşmayacağı, şirkin her türlüşünü İslam'ın reddettiği ve tevhid üzere bir hayatın inşa edilebilmesi için köklü değişikliklerin yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Mekkeli müşrikler ise,

⁷⁶⁹ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. III, s. 324.

⁷⁷⁰ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. III, s. 326.

⁷⁷¹ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. III, s. 328.

alışageldikleri yaşantılarından ödün vermek istemedikleri, yerleşik düzenlerini değiştirmeyi göze alamadıkları için davet onlara ağır gelmiştir. Aynı zamanda bu âyetlerden, Mekke döneminin sonlarına yaklaşıldığı anlaşılmaktadır.

Altıncı Beyan: Resulullah’a İlâhi Emir (15. Âyet)

Nübüvvetin bu beşinci aşamasında Hz. Nebî’ye, davete devam etmesi, emrolunduğu gibi dosdoğru olması ve müşriklerin heveslerine uymaması emredilmekte ve muhataplarına şöyle seslenmesi istenmektedir: “Ben Allah’ın indirdiği Kitab’a inandım, aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum, Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir, bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz sizedir. Aramızda tartışılacak bir konu yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır.” Sîretin bu mevzusuna Şûra sûresinin 15. âyetinde yer verilmektedir.

Yedinci Beyan: Müşriklerden, Akrabalık Hukukunu Gözetmesi İsteniyor (23. Âyet)

Hz. Muhammed’in âyetlere konu olan sîretinin Mekke devrinin sonlarına geldiği zamanlarında müşriklere çeşitli uyarılar yapılmaktadır. Bu uyarılardan biri, onların akrabalık bağlarını gözetmelerine dairdir. Söz konusu uyarı, Şûra sûresinin 23. âyetinde dile getirilmektedir. “...De ki: Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum...” Hz. Muhammed’e “De ki!” hitabı ile seslenen bu âyetin bu kısmı hakkında muhtelif tefsîrler mevcuttur. Bu açıklamalar genel olarak iki başlık altında birleştirilebilir. Birinci görüş, Hz. Muhammed’in insanlardan, ehl-i beyti yani akrabalarını sevmelerini istemesi üzerine yoğunlaşırken, nüzûl ortamı ve Abdullah b. Abbas’a dayandırılan haberler göz önünde bulundurulduğunda daha makul görülen diğer görüş, Hz. Muhammed’in Kureyş’ten, akrabalık hukukuna riâyet etmelerini talep etmesini konu edinmiştir⁷⁷².

İbn Abbas’a atfedilen hadiste, âyette bahsi geçen ifadenin, Hz. Muhammed’in yakınları anlamına gelmediği, zira Kureyş’ten kendisiyle akraba olmayan hiçbir boyun

⁷⁷² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. XXI, s. 525-530; İbn Kesîr, *Tefsîr*, c. VII, s. 199-203; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Şemseddin el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmî’l-Kur’ân*, tahkik: Hişam Semir el-Buhârî, Dâru Âlimi’l-Kütüb, Riyad 2003, c. XVI, s. 21-22; Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. III, s. 338-340; Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, c. II, s. 152; Duman, *Beyanü’l-Hak*, c. II, s. 259-260.

bulunmadığı, kasdedilen mananın “Sizden aramızdaki akrabalığın devamı dışında bir şey istemiyorum.” demek olduğu ifade edilmiştir⁷⁷³.

İbn Abbas’a dayandırılan başka bir haberde onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Bu âyet Mekke’de iken, müşrikler Resulullah’a eziyet edince nazil oldu. Yani sizi çağırdığım şeyden ötürü bir dünyalık istemiyorum, sadece aramızdaki akrabalık yüzünden beni korumanızı istiyorum⁷⁷⁴.”

İbn Abbas’dan aktarılan bir rivâyette şöyledir: “Hz. Muhammed Kureş’e şöyle dedi: Sizin mallarınızdan bir şey istemiyorum. Ancak, aramızdaki akrabalıkla bana eziyet etmeyin. Siz benim kavmimsiniz, bana itaat etmede öncelik sizin olmalıdır⁷⁷⁵.”

Muhasara döneminin şartları içinde Hz. Muhammed’in Kureş’e, aralarındaki akrabalık bağlarını hatırlatması, bu vesileyle tekrar onları İslam’ı kabul etmeye çağırması, red etmeleri durumunda ise hiç değilse akrabalık hukukunu gözeterek yaptıklarından vazgeçmelerini istemesi uygunluk arz etmektedir.

Sekizinci Beyan: Resulullah’a İftira Atılması (24. Âyet)

Kur’ân’da bildirilen Hz. Nebî’nin sîretinde, müşrikler ile olan mücadele büyük yer tutmaktadır. Müşrikler, çeşitli iddialar öne sürerek tartışmalar başlatmışlardır. Şûra sûresinin 24. âyetinde, müşrikler, Hz. Nebî’yi Allah’a karşı yalan uydurmakla itham ettiler. Yüce Allah bu iddialarını gündem yaparak onlara cevap vermiş ve bunun mümkün olmadığını, eğer böyle bir şey olsaydı elçisini cezalandıracağını, onun kalbini mühürleyeceğini bildirmiştir⁷⁷⁶.

Dokuzuncu Beyan: Resulullah’a Teselli (48. Âyet)

Tebliğ karşısında inanmayan muhataplarından Resulullah’ın sorumlu olmadığı, onlar üzerine bekçi bulunmadığı, üzerine düşen görevinin sadece duyurmak olduğu bildirilerek kendisine teselli verilmiştir. Siyer konulu Şûra sûresinin 48. âyeti, Hz. Nebî’ye yönelik teselli içermektedir.

Onuncu Beyan: Hz. Muhammed, Kitap Nedir Bilmezdi (52 ve 53. Âyetler)

⁷⁷³ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, **el-Müsned**, tahkik: Seyyid Ebû’l-Mua’ti en-Nuri, Dâru Âlimi’l-Kütüb, Beyrut 1998, c. I, s. 229; Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XXI, s. 525.

⁷⁷⁴ Al-i Nasr, el-Hilali, **el-İstiab**, c. IV, s. 37-38.

⁷⁷⁵ Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XXI, s. 525; Derveze, **et-Tefsîrû’l-Hadîs**, c. III, s. 339.

⁷⁷⁶ Derveze, **et-Tefsîrû’l-Hadîs**, c. III, s. 341.

Siyer temalı Şûra sûresinin 52 ve 53. âyetlerinde, Hz. Muhammed'in kitap nedir, iman nedir bilmez iken Yüce Allah'ın ona vahyettiği, bir nur olarak Kur'an'ı indirdiği, bu ışıkla önce elçinin kendisinin doğru yolu bulacağı, sonra Allah'ın dilediği insanları, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın yoluna eristireceği bildirilmektedir.

5.5. Zuhruf Sûresi'nde Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyanlar

Birinci Beyan: Müşriklerin İnançlarındaki Çelişki (9. Âyet)

Muhatabı tanımak, daha sağlıklı iletişim kurabilmek için, dahası iletişimde adımları doğru atabilmek adına elzemdir. Tebliğ görevi ile mesul olan Hz. Resul'e, sorumluluğunu isabetli bir şekilde yerine getirebilmesi ve getirirken kendi duygu ve düşünce dünYâsînda sebat edebilmesi amacıyla, muhatapları hakkında bilgiler verilmiş ve ihtiyaca binaen bu bilgiler tekrarlanmıştır.

Hz. Muhammed'e hitap eden Zuhruf sûresinin 9. âyeti⁷⁷⁷, daha önce de gündem yapılan bir konuyu ele almakta ve Resulullah'a, Kureyş müşriklerinin inançlarındaki çelişkiyi hatırlatmaktadır. Şöyle ki onlar, şirk koşmalarının yanı sıra gökleri ve yeri yaratanın güçlü ve her şeyi bilen Allah olduğunu söylerler. Zira gökleri ve yeri yaratanın Allah olduğunu itiraf etmeleri, onları şirk inancından çıkarmaz.

İkinci Beyan: Kureyş'in İleri Gelenlerinin, İnkarda Öncülük Yapması (23-25. Âyetler)

Yüce Allah bir memlekete uyarıcı gönderdiğinde, ona ilk karşı çıkan, oranın mütref kesimidir. "Mütref", sözlükte "Suyun bolluğu, refah ve bolluk içinde yaşama" manasına gelen t-r-f kökünden türemiş bir isimdir ve "Rahat yaşayan, sorumsuz, zorba kişi" anlamlarında kullanılır⁷⁷⁸. Mütref kelimesiyle, bol nimetler içinde yaşayan⁷⁷⁹, ahlaki sınırlara riâyet etmeksizin hevasına göre bir hayat süren⁷⁸⁰ ve benzeri kimseler tanımlanır.

Kureyş'in ileri gelenleri, varlıklı olanları, mal ve gücü elinde bulunduranları, muhtemelen, sahip olduklarını kaybetme endişesi ile inkâr ediyorlar ve bu konuda başı

⁷⁷⁷ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 363.

⁷⁷⁸ Ebû Abdîrrahman el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, tahkik: Mehdi el-Mahzumi vd, t.y. Dârü ve Mektebetü Hilal, c. VIII, s. 114; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. IX, s. 17.

⁷⁷⁹ Râgîb, *Müfredat*, c. I, s. 203-204.

⁷⁸⁰ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, Çev: Cahit Koytak vd, İşaret Yay, İstanbul 1999, s. 1000.

çekiyorlar, hemen cedele başlıyorlardı. Bu durumun her elçinin başına geldiğini Yüce Allah bildirmektedir⁷⁸¹.

Kureyş'in ileri gelenleri de, davetin etkisini yok etmek için, Hz. Nebî'ye engel olmak adına ve belki de bilinçlerinin altında yatan kaybetme korkusuyla, çeşitli deliller getirerek, farklı argümanlar bularak münazara ediyorlardı. Öncelikli olarak öne sürdükleri argüman, babalarını hangi din üzere buldularsa onu izleyeceklerini söylemeleridir. Buna karşılık Hz. Resul'den "Benim getirdiğim din, babalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğru olsa bile mi?" diyerek cevap vermesi istenmiştir. Bu cevaba karşılık olarak müşrikler, inkârlarını beyan etmişlerdir⁷⁸². Zuhruf sûresinin 23-25. âyetleri, söz konusu olayı konu edinerek atalara körü körüne bağlılığı kınamakta, bu yaptıklarının cezası olacağını bildirmekte ve satır arasında Hz. Resul'e sükunet telkin etmektedir⁷⁸³.

Üçüncü Beyan: Nübüvvete Dair Telkinler (40-45. Âyetler)

Hz. Muhammed'in, senelerdir yaptığı etkin davete rağmen, isrârla inkârlarını sürdüren Mekkeli müşrikler karşısında onun sebatını arttırmak için ve gündemini şaşırmaması adına, ona hitap eden Zuhruf sûresinin 40-45. âyetlerinde bir takım telkinler verilmekte ve emirler yer almaktadır⁷⁸⁴. Buna göre Hz. Nebî'ye emirler sıralanmaktadır. "Sen sağırlara işittiremezsin ve körleri doğru yola iletemezsin. Sen bizzat şahit olmasan da Allah onlara cezalarını verecektir. Ama belki de onların azabına şahit olursun. Sana vahyedilene sımsıkı sarıl ve doğru yolda olduğunu unutma! Kur'ân, sana ve kavmine öğüttür. İleride Kur'ân'dan sorumlu tutulacaksınız. Senden önceki nebîlere de Allah'tan başka kulluk edecekleri ilahlar yasaklanmıştır."

Dördüncü Beyan: Müşriklerin, Hz. İsa'yı Cedel Konusu Yapmaları (57-59. Âyetler)

Zuhruf sûresinin 23. âyetinde bildirilen, mütref tabakanın, inkârın ve düşmanlığın öncüsü olduğu gerçeği ile yine aynı sûrenin 45. âyetinde bahsi geçen, Allah'tan başka varlıklara kulluğun kesinlikle yasaklandığına dair tüm nebîlere verilen

⁷⁸¹ Zuhruf, 43/23.

⁷⁸² Zuhruf, 43/24.

⁷⁸³ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 369.

⁷⁸⁴ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 376.

ortak emir birlikte düşünüldüğünde, Hz. Resul'ün Allah'tan başka ilah edinmemeye çağrı yaptığında, inkârda öncülük yapanların, bir tartışma başlatmak üzere hazır bulunduğunu söylemek mümkündür. Kureyş müşriklerinin ileri gelenleri, Resulullah ile cedelleşmek ve ona karşı delil bulmak için fırsat kolluyorlardı. Bu sebeple, Meryem oğlu İsa'nın örnek gösterilmesini kendilerince bir fırsat olarak görüyorlar ve yaygarayı basıyorlardı. Hz. Muhammed'in Hz. İsa'yı mesel olarak anlatması üzerine, hristiyanların Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu kabul ettiklerine dair müşriklerin önceden sahip oldukları bilgi ile Hz. Resul'ün sunduğu davet zihinlerinde çelişince, ellerine bir koz geçirmiş zehabına kapılarak, saldırı pozisyonu alıp düşmanlık ateşini harlıyorlardı⁷⁸⁵.

Zuhruf sûresinin 57-59. âyetlerinin nüzü'l sebebi olarak aktarılan rivâyet, bu açıklama ile uyum arz etmektedir. Şöyle ki, Resulullah, Kureyş'e "Ey Kureyş topluluğu! Allah dışında kendisine kulluk edilen hiçbir varlıkta hayır yoktur." buyurdu. Kureyş, hristiyanların, İsa b. Meryem'e taptiklarını biliyordu. Onlar "Ey Muhammed! İsa'nın bir peygamber ve sâlih bir kul olduğunu iddia etmiyor musun? Oysa Allah dışında ona tapıyorlar. Öyleyse İsa'nın hayırsız olduğunu mu söylüyorsun?" dediler⁷⁸⁶.

Beşinci Beyan: Rahman Çocuk Edinmemiştir (81-83. Âyetler)

H. Muhammed'e hitap eden Zuhruf sûresinin 81-83. âyetlerinde, müşriklerin, Allah'a çocuk isnat etmeleri gündem yapılmaktadır. Resulullah'ın "Eğer Rahman'ın bir çocuğu olsaydı, ona kulluk edenlerin ilki ben olurum." diyerek onlara cevap vermesi emredilmekte, göklerin, yerin ve arşın Rabbi olan Allah'ın bu vasıflandırmalardan beri olduğu bildirilmekte ve son olarak müşriklerin kendi hallerine bırakılması istenmektedir⁷⁸⁷.

Altıncı Beyan: Hz. Muhammed, Kureyş'i, Rabbine Şikâyet Ediyor (87-89. Âyetler)

⁷⁸⁵ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 381-382.

⁷⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 317; Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 311; Süyûtî, *Lübabü'n-Nükul*, s. 188; Kadi, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 346; Al-i Nasr, el-Hilali, *el-İstiab*, c. IV, s. 46; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. II, s. 163. Süyûtî naklettiği haberin ardından onun sahîh olduğunu söylemektedir.

⁷⁸⁷ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 393.

Zuhurf sûresinin 87. âyetinde, aynı sûrenin 9. âyetinde olduğu gibi, müşriklerin inancındaki çelişki gündem yapılmakta ve kendilerini yaratanın Allah olduğunu kabul etmelerine rağmen, O'na kulluk etmekten imtina ettikleri bildirilmektedir.

Sûrenin 88. âyeti, müşriklerin iman etmelerine dair ümidin tükenmeye başladığı bir dönemde, Resulullah'ın yaşadığı üzüntüyü hikâye etmektedir. Resulullah, Kureys kavmini dünya hayatında iken Rabbine şikâyet etmektedir: “Ya Rabbi! Bunlar iman etmeyen bir kavimdir⁷⁸⁸.”

Hiz. Muhammed'in bi'setinden bu yana kavminin iman etmesi için ne kadar çabaladığına, onların iman etmelerini ne kadar arzu ettiğine ve inkârları karşısında ne üzüntüler çektiğine, önceki sûrelerde birçok âyette şahit olunmaktadır. Durumun bu şikâyete varması ise, artık Mekke devrinin sonlarına gelindiğini göstermektedir.

Bu aşamaya gelindiğinde Hiz. Nebî'nin hangi tavrı göstermesi gerektiği de bir sonraki âyette öğretilmektedir: “Şimdilik onlardan yüz çevir. ‘Size selam olsun’ de. Zaten yakında bilecekler.” Selam, içinde güvenmek ve esenlik manalarını barındıran bir kavramdır ve barışın temsilidir. Ayrıca davet için en elverişli ve doğru zemin, herhangi bir baskının ve zorlamanın olmadığı, seçme özgürlüğünün korunduğu barış ortamlarıdır⁷⁸⁹. Muhtemelen bu sebeple, onlara karşı barış üslubu içinde tebliğe devam edilmesi, tartışmaya girmeden onların kendi hallerine bırakılmaları ve her şeyi göze alarak yola devam edilmesi gerektiği söylenmektedir⁷⁹⁰.

5.6. Duhân Sûresi'nde Hiz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyanlar

Birinci Beyan: Resulullah'ın Duası (10-16. Âyetler)

Duhân sûresinin 10 ve 11. âyetlerinde, Resulullah'tan, insanları kuşatacak bir duman çıkacağı günü gözetlemesi istenmektedir. Bu dumanın ne olduğu hakkında iki farklı görüş mevcuttur. Abdullah b. Mes'ud'a dayandırılan ilk görüşe göre bu duman, Kureys'in başına gelen kıtlık ve kuraklıktır. Abdullah b. Abbas'a atfedilen diğer görüşe göre ise bu duman, kıyamet günü müşriklerin karşılaşacağı azaptır⁷⁹¹. Bu farklı

⁷⁸⁸ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. III, s. 395; Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. II, s. 288.

⁷⁸⁹ Ali İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, Çev: Salih Şahin, Nehir Yay, İstanbul 2003, s. 146.

⁷⁹⁰ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. III, s. 395; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. II, s. 173.

⁷⁹¹ Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. II, s. 295-296. Zeki Duman İbn Mes'ud'a dayandırılan, dumanın kıtlık olabileceği görüşünü isabetli bulurken, İzzet Derveze İbn Abbas'a dayandırılan görüşü daha makul addeder ve dumanın âhiret azabı ile ilintili olduğunu söyler. Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. III, s. 403. Câbirî ise dumanın kum fırtınası olabileceği üzerinde durur. Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. II, s. 180.

görüşleri bir arada serdeden Taberî, tercihini İbn Mes'ud'a izafe edilen yorumdan yana kullanmıştır⁷⁹².

Buhârî'den nakledilen İbn Mes'ud rivâyetine göre, Kureyş'in, Hz. Nebî'nin davetini kabul etmeyip ona karşı çıkması üzerine Resulullah "Ey Allah'ım! Onların yedi senesini, Yûsuf'un yedi senesi gibi yapmak sûretiyle onlara karşı bana yardımcı ol!" diyerek yakarmıştır. Bunun neticesinde onlara şiddetli bir kıtlık isabet etmiş, öyle ki, kemikleri yiyecek duruma düşmüşler, hatta gözlerinin feri gitmiş ve bitkinlikten gökyüzünde duman görmeye başlamışlardır. Akabinde de Duhân sûresinin 10 ve 11. âyetleri inzal edilmiştir. Sonrasında Kureyşliler, Hz. Resul'e gelerek ondan, Allah'a dua etmesini talep etmişlerdir. Sûrenin 12. âyeti de bunun üzerine nazil olmuştur. Ne var ki refaha ulaşınca eski hallerine geri dönmüşler ve bu sebeple de sûrenin 16. âyeti indirilmiştir⁷⁹³.

Müşrikler eski hallerine geri dönmekle kalmamışlar, sûrenin 14. âyetinin bildirisine göre, Hz. Resul'e yönelttikleri mecnun ithamını yinelemişlerdir. Bunu, deli anlamından ziyade, bir cin tarafından eğitilen "Öğretilmiş bilge" manasında söylemişlerdir⁷⁹⁴.

İkinci Beyan: Hz. Nebî'den Bekleyip Görmesi İsteniyor (58 ve 59. Âyetler)

Müşriklere, özellikle Mekke devrinin son sûrelerinde, son söz mahiyetinde ihtarlar verilmektedir. Duhân sûresinin 58. âyeti, Kur'ân'ın, Kureyş'in dilinde indirildiğini, kolayca anlaşılması için bu dil üzere gönderildiğini, vahyin inzali ile sadece öğüt almalarının hedeflendiğini hatırlatmakta, 59. âyette ise "Sen bekle, onlarda bekliyorlar." ifadesi ile kâfirlere ihtar verilirken, Hz. Nebî teskin edilmektedir⁷⁹⁵.

5.7. Câsiye Sûresi'nde Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyanlar

Birinci Beyan: Müşrikler, Kur'ân'dan Başka Hangi Söze İnanacaklar? (6-10. Âyetler)

⁷⁹² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXII, s. 13-17.

⁷⁹³ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîr 311; Kadi, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 348; Al-i Nasr, el-Hilali, *el-İstiab*, c. IV, s. 47-48.

⁷⁹⁴ Duman, *Beyanü'l-Hak*, c. II, s. 295.

⁷⁹⁵ Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. III, s. 414-415.

Hız. Muhammed'e hitap eden Câsiye sûresinin 6-10. âyetleri, ona indirilen şeyin, Allah'ın âyetleri olduğunu tekrar beyan etmekte ve Mekkeli müşriklerin Kur'ân'a karşı takındıkları tavrı gündem yapmaktadır. Kur'ân'ın onca delil sunarak yaptığı davet karşılığında onlar inkâr etmişlerdir. Onların bu durumlarının şaşılacak bir şey olduğu, Allah'ın âyetlerinden başka etkili bir sözün bulunmadığı, iman etmelerine Kur'ân etken olamamışsa başka hiçbir kelamın işe yaramayacağı ifade edilmiştir⁷⁹⁶. Öte yandan bu ifadeler, Mekke devrinin sonlarına gelindiğine işaret etmektedir.

İkinci Beyan: Mü'minlerin, Müşriklerin Yaptıklarına Karşı Sabretmeleri Gerektiği (14. Âyet)

Siyer temalı Câsiye sûresinin 14. âyetinde, Resulullah'a, iman edenlere karşı seslenmesi emredilmektedir. Hesap gününün geleceğini ummayarak inkârlarında inat eden ve bununla da kalmayarak, iman edenleri rahat bırakmayıp çeşitli zulümler yapan Mekkeli müşriklere karşı bağışlayıcı olmaları, mü'minlerden istenmektedir. Mekke devrinin sonlarına yaklaşıldığı bu demde, yani zorlukların katlandığı bu zamanlarda, sabrı elden bırakmamaları, onlara kin tutmamaları, yaptıklarını önemsememeleri, dahası muhatabın kendilerine yönelik sergilediği davranış üslubu ile karşılık vermemeleri tenbih edilmektedir. Yüreklerinin müsterih olması adına da, âyetin sonunda, Yüce Allah'ın herkese yaptığının hesabını soracağı ve hiçbir şeyi karşılıksız bırakmayacağı açıklanmaktadır⁷⁹⁷.

Üçüncü Beyan: Resulullah'ın Payına Düşen (18 ve 19. Âyetler)

Siyer içerikli Câsiye sûresinin 18 ve 19. âyetlerinde, Hız. Muhammed'den, kendisine indirilen dine sınıksız sarılması ve Kureyş kâfirlerinin isteklerine uymaması istenmekte, onların, Allah'ın karşısında Hız. Nebî'ye herhangi bir fayda sağlayamayacakları ve zalimlerin birbirlerinin dostu olduğu, takva ehlinin dostunun da Allah olduğu ifade edilmektedir.

Câsiye sûresinin 14. âyetinde geçen, müşrikleri bağışlama emri ile bu âyetlerde bahsi yapılan, onlara uymama emrini birlikte düşünmek ve hareket tarzını ona göre

⁷⁹⁶ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 419.

⁷⁹⁷ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 422; Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. II, s. 185; Duman, **Beyanü'l-Hak**, c. II, s. 306.

belirlemek gerekmektedir. Hz. Muhammed'in hareket metodunun bu minvalde yumuşak bir üsluba sahip bulunduğunu, ancak sınırlarının esnetilemez özellikte olduğunu söylemek mümkündür. Bazen bir beyit açıklamayı özetler. Mehmet Akif Ersoy'un deyişi, anlatıyı tamamlama mahiyetinde hatırlanabilir: "Yumuşak başlı isem kim dedi uysal koyunum, kesilir belki fakat çekmeye gelmez boyunum"⁷⁹⁸.

Dördüncü Beyan: Âhireti İnkâr Eden Müşriklere Uyarı (26. Âyet)

Siyeri konu edinen Câsiye sûresinin 26. âyetinde, Hz. Resul'den, âhireti kabul etmeyen Mekkeli müşriklere karşı cevap vermesi istenmektedir. Ayrıca kendilerini Allah'ın dirilteceğini, sonra öldüreceğini, sonra da kıyamet gününde bir araya toplayacağını, ancak insanların çoğunun bilmediğini onlara söylemesi Hz. Nebî'ye emredilmektedir⁷⁹⁹.

5.8. Ahkaf Sûresi'nde Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Beyanlar

Birinci Beyan: Müşrikler İle Şirk Konulu Tartışma (4-6. Âyetler)

Sîret içerikli Ahkaf sûresinin 4. âyetinde, putlara tapındıkları için müşrikleri uyarmak ve bir yandan da onlara tebliğ yapmak adına, içinde gözdağı barındıran bir soru sorması Resulullah'a emrediliyor: "Söyleyin bakalım! Allah'ı bırakıp taptığınız şeyler yeryüzünde ne yaratmışlar? Göstersenize bana! Yoksa onların göklere ortaklıkları mı var? Eğer doğru söylüyorsanız bir delil getirin ya da ufacık bir bilgi kırıntısı gösterin!"

Allah'ın tek ilah oluşunun birçok delili mevcutken ve bunlar Kur'ân'da onlara sunuluyorken, onlar şirklerini destekleyen bir bilgi kırıntısından bile mahrumdurlar. Bu ifadeler uyarı içermekle birlikte, müşrikleri, düşünmeye ve ibret almaya yönlendirmektedir⁸⁰⁰.

Ahkaf sûresinin 5 ve 6. âyetlerinde de, kendilerine cevap veremeyecek olan, dahası tüm bunlardan habersiz bulunan şeylere tapınmalarının sapkınlıkta en ileri nokta

⁷⁹⁸ Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, Haz: Ömer Faruk Huyugüzel vd, Feza Yay, t.y. İstanbul, c. II, s. 782.

⁷⁹⁹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 428.

⁸⁰⁰ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 435.

olduğu bildirilmekte, hesap gününde müşriklerin bu putlara düşman kesileceği ve onlara kulluk ettiklerini inkâr edecekleri haber verilmektedir⁸⁰¹.

İkinci Beyan: Müşrikler İle Vahiy Konulu Tartışma (7-10. Âyetler)

Allah'ın âyetleri okunduğunda, hakikat karşlarına koyulduğunda, müşriklerin onu inkâr ettikleri ve önce “Bu, apaçık büyüdür.” dedikleri, sonrasında da “Onu Muhammed uydurmuştur.” iddiasında bulundukları, Ahkaf sûresinin 7. ve 8. âyetlerinde hikâye edilmekte, bu yaptıklarının taşkınlık olduğunu ve Allah'ın bunları çok iyi bildiğini, aralarında Allah'ın şahit bulunduğunu söylemesi Hz. Nebî'den istenmektedir.

Müşriklerin, Kur'ân üzerinden münakaşa başlatmaları, hem inkârlarına bir bahane bulmak hem de insanlar nezdinde bir önyargı oluşturmak niyetiyle çeşitli iftiralar öne sürerek vahiy temalı saldırıya geçmeleri, tebliğin ilk zamanlarından beri karşılaşılan bir vâkıadır. Bu âyetlerde de aynı gündem yer almaktadır. Müşrikler, tartışma esnasında önce âyetlerin bir büyü olduğunu söylediler. Bu iddialarını kendileri de anlamsız bulmuş olacak ki hemen ardından Hz. Muhammed'in âyetleri uydurduğu iftirasını ortaya attılar. Yüce Allah da onların ikinci söylemlerine cevap niteliğinde Ahkaf sûresinin 8-10. âyetlerini indirmiş ve elçisine, onlara karşı soyuttan somuta doğru sıralanan üç delil sunmasını, üç ayrı “De ki!” hitabı ile emretmiştir. Bunlardan ilki, âyetleri uydurma amelinin, Allah katında büyük bir ceza ile karşılık bulacağı gerçeğidir. Bu amaçla Resulullah'ın “Eğer onu uydurmuşsam, Allah tarafından bana gelecek şeyi savmaya sizin gücünüz yetmez.” diyerek cevap vermesi emredilmektedir. İkinci delil, Hz. Muhammed'in Allah tarafından görevlendirilen ilk elçi olmadığı vâkiasıdır. Bu doğrultuda, Hz. Muhammed'in muhataplarına şöyle seslenmesi emredilmektedir: “İlk resul ben değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben ancak bana vahyedilene uyarım. Ben sadece bir uyarıcıyım.” Üçüncü delil ise, bir şahidin gösterilmesidir. Bu defa da, Hz. Resul'e, müşriklere şöyle demesi istenmektedir: “Hiç düşündünüz mü, inkâr ettiğiniz vahiy ya Allah katından ise, üstelik İsrâiloğullarından bir şahit bunun benzerine inanmış iken sizin büyüklük taslamanız doğru mu?”⁸⁰²

İsrâiloğullarından bir şahidin kim olduğu konusunda tefsîrlerde çeşitli malumat mevcuttur. Müfessirlerin çoğunluğuna göre âyette bahsi geçen şahit, Medine döneminde

⁸⁰¹ Ahkaf, 46/5-6.

⁸⁰² Sabahattin Gümüş, *Ana Konuları Ekseninde Ahkaf Sûresinin Tefsîri*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 61, 68.

müslüman olan, yahûdi âlimlerinden Abdullah b. Selam'dır⁸⁰³. Taberî'nin de içinde bulunduğu azınlık bir grup ise, söz konusu 10. âyetin siyak ile hem mana hem üslup açısından uyumlu olmasını, önceki âyetlerde müşriklere cevap niteliğinde sunulan hitabın bu âyette de devam etmesini, ayrıca sözün başkasına çevrildiğine dair bir emarenin bulunmamasını ve sûrenin Mekke'de inmesini öne sürerek İsrâiloğulları'ndan bir şahidin, başkası olabileceğini dile getirmişlerdir. Taberî bu görüşe muvafık, Şabi ve Mesruk kaynaklı bir rivâyet aktarmaktadır: “Şabi dedi ki: İnsanlar İsrâiloğullarındaki şahidin Abdullah b. Selam olduğunu iddia ediyorlar. Hâlbuki O, Medine'de müslüman oldu. Mesruk bana şöyle anlattı: Ahkaf sûresi ise Mekke'de nazil oldu ve Hz. Resul'ün kavmine karşı delil getirdi. Şahit, Hz. Mûsâ, Hz. Muhammed ve Furkan'dır⁸⁰⁴.” Bu rivâyette, şahidin Hz. Mûsâ olduğu üzerinde durulmuştur. Ancak âyetin devamında, şahidin Hz. Muhammed'e iman ettiğinin bildirilmesi bu ihtimali şüpheli kılmakta ve bu kimsenin Mekke devrinde İsrâiloğulları'ndan iman eden biri olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir⁸⁰⁵. İşte bu son görüşe göre şahit, Mekkelilerin tanık olabileceği İsrâiloğulları'ndan herhangi bir kimsedir. İbn Kesir, âyette geçen şahid kelimesinin cins manası taşıyan nekra olmasından mütevellit, Abdullah b. Selam'ın yanı sıra onun gibi olan herkese şamil olduğunu söylemektedir⁸⁰⁶.

Nüzûl ortamı ve ehl-i kitabın misal gösterildiği benzer içerikli diğer Mekki âyetlerin varlığı, âyetteki hitabın Mekki müşriklere yöneltildiğine bizi sevk etmektedir. Kureyş müşriklerine, vahyin uydurulmuş olduğunu düşüncelerinden hareketle, bir delil mahiyetinde, İsrâiloğullarından bir kimse şahit olarak gösterilmekte ve “Siz inanmasanız da, inanan başkaları mevcut. Siz karşı çıksanız da, ehl-i kitap içinde onu destekleyenler var.” mesajı verilmektedir⁸⁰⁷.

Üçüncü Beyan: Müşriklere, Tarihten Bildikleri Bir Örnek Veriliyor: Ad Kavmi (21-28. Âyetler)

Ahkaf sûresinin 21. âyetinde, “*Ad kavminin kardeşini an...*” latif hitabıyla Hz. Muhammed'e seslenilerek, Mekke'ye yakın bir bölgede yaşamış ve Kureyş'in

⁸⁰³ İbn Kesîr, **Tefsîr**, c. VII, s. 278.

⁸⁰⁴ Taberî, **Camî'u'l-Kur'ân**, c. XXII, s. 102-103.

⁸⁰⁵ Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. V, s. 347.

⁸⁰⁶ İbn Kesîr, **Tefsîr**, c. VII, s. 278.

⁸⁰⁷ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 438.

hafızasında önceden yer etmiş olan Ad kavmini ve bu kavme gönderilen elçiye hatırlatması, bu kıssa üzerinden müşriklere öğüt vermesi emredilmektedir⁸⁰⁸.

Ad kavminin yaşadığı yerin, Mekke civarındaki Ahkaf bölgesi olduğu, buraya Hz. Hûd'dan önce ve sonrada uyarıcıların geldiği bildirilmektedir. Hz. Hûd, bir kardeş hissiyatıyla kavmine yönelmekte ve bütün resullerin ortak çağrısını yineleyerek Allah'tan başka ilah olmadığını, kulluğun sadece Allah'a yapılması gerektiğini söylemektedir. Ad kavmi ise inkâr etmiş ve elçiye “Bizi ilahlarımızdan vazgeçirmeye mi geldin?” demişlerdir. Sonra da, tehdit edildikleri azabı acele istemişlerdir. Hz. Hûd, görevinin sadece tebliğ olduğunu, verilecek azabın bilgisinin ancak Allah katında bulunduğunu, onların cahil bir kavim olduklarını aktararak mukabele etmiştir. Nihâyet acele istedikleri azap, her şeyi yıkıp geçen kasırga olarak başlarına gelmiş ve onlardan geriye sadece evleri kalmıştır. Allah'tan başka kulluk ettikleri varlıkların onlara bir yardımı olmamış ve onları yüz üstü bırakmışlardır. Ad kavminin haberi anlatılırken hitap müşriklere çevrilmekte ve bu kavme kendilerine verilenden daha fazla kuvvet verildiği, işitmeleri için kulaklar, görmeleri için gözler, anlamaları için kalpler bahşedildiği, ancak onlara fayda sağlamadığı, bile bile âyetleri inkâr ettikleri ve bu yüzden kuşatıldıkları anlatılmaktadır⁸⁰⁹.

Dördüncü Beyan: Müşriklere, Kendi Çağlarında Vuku Bulan Farklı Bir Örnek Veriliyor: Cinlerden Bir Grup (29-31. Âyetler)

Siyer konulu Ahkaf sûresinin 29-31. âyetlerinde, cinlerden bir grubun Kur'ân'ı dinledikleri, iman ettikleri ve uyarıcı olarak kavimlerine döndükleri, Allah tarafından Hz. Resul'e bildirilmektedir. Hz. Muhammed'in risaletini kabul etmeyen Mekkeli müşriklere sunulan bir delil mahiyetinde olan bu haber, onları düşünmeye sevk ederek İslam'ı kabul etmeye davet etmektedir. İlâhi din geleneğinden gelen İsrâîloğulları'ndan bir şahidin iman ettiği bilgisi, Ad kavminin inkârı sebebiyle azaba uğradıkları haberi verildikten sonra kendi çağlarında meydana gelen farklı bir olay gündem yapılmaktadır. Siz kendi içinizden sizin gibi bir insan olan, hakikatten başka bir şey söylemeyen elçiye yalan sayarken, cinlerden bir grup can kulağı ile Kur'ân'ı dinlemeye gelmiş, iman etmiş

⁸⁰⁸ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. III, s. 446-447; Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, c. II, s. 199.

⁸⁰⁹ Ahkaf, 46/21-28.

ve kavimlerini uyarmak üzere geri dönmüşler, onları, Allah'ın elçisi olan Hz. Muhammed'e imana davet etmişlerdir⁸¹⁰.

Bu olaydan hareketle sûrenin nüzûl zamanına dair bilgi verilmektedir. Genel kanaate göre, cinlerin Kur'ân'ı dinleyerek topluluklarına dönme hadisesi, Taif dönüşü Nahle'de gerçekleşmiş, Taif'e gitme olayı ise hicretten üç sene önce vuku bulmuştur. Dolayısıyla bu sûrenin inişi, Bi'setin onuncu senesinin sonu ile on birinci senesinin başına denk gelmektedir⁸¹¹. Bu zaman, boykot hadisesinin nihâyete erdiği döneme tekabül etmektedir⁸¹².

Beşinci Beyan: Hz. Nebî'den, Azim Sahibi Resuller Gibi Sabretmesi İsteniyor (35. Âyet)

Tebliğ ile görevli elçiye en çok emredilen şeylerin başında sabır gelmektedir. Ahkaf sûresinin 35. âyetinde de tarihi arka planı ile uyumlu olarak sabır gündem yapılmaktadır. Hz. Muhammed'e, kavminin iman etmeyeşine ve yaptıkları eziyetlere karşı dayanması emredilmekte ve sabırla davete devam etmesi istenmektedir. Yalnız olmadığı hatırlatılarak yüreği teskin edilmekte ve azim sahibi resullerin sabrı örnek gösterilmektedir. “ Onlar gibi sen de sabret, yılmadan mücadeleye devam et, kavminin hemen iman edeceğini, iman etmezlerse hemen azabın geleceğini düşünme⁸¹³!”

Azim, işin devamına kalbin bağlanması, bir şeyi muhafaza edecek veya bir emri yerine getirecek iradeye sahip olmak manalarına gelmektedir⁸¹⁴. “Ey Resul! Azim sahibi resullerin sabredişi gibi sen de sabret. Yürüdüğün yolda kararlı ol. Aldığın görevi yerine getir. Kalbin, yolun sonuna kadar istikametini kaybetmesin.”

5.9.Değerlendirme

Dördüncü dönemde başlayan, Mekke dışındaki kabilelere tebliğ faaliyeti, Kureyş'in tepkisinin şiddetlenmesine sebebiyet vermiş ve boykot kararı almışlardır⁸¹⁵. Mekkeli müşrikler, Hz. Muhammed'in ailesi ve akrabalarına karşı uygulanacak ve onlarla konuşmamak, oturup kalkmamak, kız alıp-vermemek, ticari münasebette

⁸¹⁰ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. III, s. 449, 451.

⁸¹¹ Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. V, s. 335-336.

⁸¹² Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. II, s. 200.

⁸¹³ Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. V, s. 362; Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. III, s. 453.

⁸¹⁴ Râgıb, **Müfredat**, c. II, s. 211.

⁸¹⁵ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. II, s. 107.

bulunmamak şartlarını içeren bir karar almışlardır. Hz. Muhammed'in, kendilerine teslim edilmesine kadar da bu kararı bozmayacaklarını ahdetmişlerdir. Birkaç sene boyunca uygulanan bu karar, "Boykot / ambargo / muhasara olayı" olarak bilinmektedir⁸¹⁶. Beşinci dönem sûrelerinden son yedi tanesi havamim olarak isimlendirilir ve nüzûl süreçlerinin, muhasara dönemine denk geldiği, bi'setin yedinci ve onuncu yılları arasına yayıldığı söylenmektedir⁸¹⁷. Bu sebeple beşinci bölüm, "Muhasara altında tebliğ" başlığı ile özetlenmiştir. Hem iniş sıraları, hem de Kur'ân'daki tertip sıraları peş peşe olan bu sûrelerin ortak özelliklerinden biri, ha- mim harfleri ile başlayıp vahyin önemini vurgulamalarıdır. Ayrıca, Mekkeli kâfirlerin söz ve fiilleri hikâye edilmekte, çokça uyarı ifadeleri yer almakta ve Allah'ın yüceliği anlatılmaktadır⁸¹⁸.

Mekke'de hem Kureyş'e hem diğer Arap topluluklarına karşı yürütülen tebliğ odaklı mücadele, muhasaraya rağmen, hız kesmeden devam ederken, bu dönemde Hz. Muhammed'in en çok ihtiyaç duyduğu şeylerden biri olan sabır konusu âyetlerde tekrarlanmaktadır⁸¹⁹. Dönemin son sûresi olan Ahkaf sûresinin son âyeti de sabrı emretmekte ve Resulullah'ın, azim sahibi resuller gibi sabretmesini söylemektedir.

Tebliğ karşısında çeşitli bahaneler öne sürerek ayak direyen müşrikler bu sefer bahane olarak, Kur'ân'ın yabancı bir dilde indirilmesi gerektiğini söylemişlerdir⁸²⁰. Kur'ân'ın indiği dil üzerinden yaptıkları tartışmalar havamime konu olmuştur⁸²¹.

Hz. Muhammed'in Kureyş müşrikleri ile olan mücadelesi, günbegün şiddeti katlanarak devam etmesine rağmen, Resulullah'ın perspektifinde düşmanı alt etme durumuna evrilmemiş ve âyetlerin telkini ile odak noktası tebliğ olarak kalmıştır. Karşı tarafa verilen cevaplarda ve gösterilen tavırlarda, hatta tehdit ve meydan okumalarda dahi tek ilaha kulluk etmeye çağrı hedeflenmiştir. Yani, muhasara içinde tebliğ devam etmiştir.

Muhasara döneminin şartları içinde, Hz. Muhammed'in Kureyş'e, aralarındaki akrabalık bağlarını hatırlatması, bu vesileyle tekrar onları İslam'ı kabul etmeye

⁸¹⁶ Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, Çev: Salih Tuğ, İrfan Yay, İstanbul 2003, c. I, s. 113.

⁸¹⁷ Câbirî, **Fehmü'l-Kur'ân**, c. II, s. 163-164.

⁸¹⁸ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 431.

⁸¹⁹ Zümer, 39/10; Mü'min, 40/55, 77; Fussilet, 41/35. vb.

⁸²⁰ Al-i Nasr, el-Hilali, **el-İstiab**, c. IV, s. 34.

⁸²¹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. III, s. 361. Ayrıca bkz: Şûra, 42/7, 44; Duhân, 44/58. vb.

çağırması, ret etmeleri durumunda ise hiç değilse akrabalık hukukunu gözeterek yaptıklarından vazgeçmelerini istemesi de bu döneme konu olmuştur⁸²².

Müşriklerin iman etmelerine dair ümidin tükenmeye başladığı bu dönemde, Resulullah, Kureyş kavmini dünya hayatında iken Rabbine şikâyet etmektedir: “Ya Rabbi! Bunlar iman etmeyen bir kavimdir⁸²³.” Hz. Muhammed’in bi’setinden bu yana kavminin iman etmesi için ne kadar çabaladığına, onların iman etmelerini ne kadar arzu ettiğine ve inkârları karşısında ne üzüntüler çektiğine, önceki sûrelerde birçok âyette şahit olunmaktadır. Durumun bu şikâyete varması ise, artık Mekke devrinin sonlarına geldiğini göstermektedir.

Mekkî sûrelerde yer alan, Hz. Nebî’ye hitap eden âyetler içerisindeki sîret temalı olanlarda, karşı saf olan Mekkeli müşriklere yönelik söylemler öne çıkmakla birlikte, inananların mevzu bahis edildiği pasajlarda mevcuttur. Bu pasajlar, beşinci dönemde artış göstermiş ve inananlar grubundan çokça söz edilmiştir⁸²⁴. Mü’minlerin özelliklerine, onlara yönelik emir ve yasaklara yer verilmiştir. Özellikle, iman edip sâlih amel işleyenler tabiri, bu devrede öne çıkmaktadır⁸²⁵. İnananları vasfetmek için, muslimun/ teslim olanlar kelimesine de özel olarak değinilmiştir⁸²⁶. İnanmayanları isimlendirmek içinse, önceki dönemlerle benzer şekilde, müşrik ve kâfir sıfatları kullanılmaktadır⁸²⁷. Ehl-i kitabın bahsi, bu devirde de geçmekte ve içlerinden inanan bir kimse, şahid olarak gösterilmektedir⁸²⁸.

Yüce Allah’ın çeşitli esmasının, bu aşamada da yer aldığı görülmektedir. Özellikle tenzih ifadelerinin çokluğu dikkat çekmektedir. Hz. Muhammed’in öne çıkan vasıfları ise, ne olmadığı formatında karşımıza çıkmakta ve müşrikler üzerine bir vekil olmadığı, bir bekçi olmadığı tekrar edilmektedir⁸²⁹.

⁸²² Şûra, 42/23.

⁸²³ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. III, s. 395; Duman, *Beyanü’l-Hak*, c. II, s. 288.

⁸²⁴ Zümer, 39/17-18; Câsiye, 45/14. vb.

⁸²⁵ Fussilet, 41/8; Şûra, 42/23. vb.

⁸²⁶ Zümer, 39/12; Fussilet, 41/33. vb.

⁸²⁷ Mü’min, 40/6-7. vb.

⁸²⁸ Ahkaf, 46/10.

⁸²⁹ Zümer, 39/41; Şûra, 42/6, 48. vb.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yüce Allah'ın, hakikat yolunu ve bu yolda nasıl yürüneceğini öğretmek üzere görevlendirdiği son elçisi, Hz. Muhammed'dir. Hz. Muhammed, Allah'tan aldığı göreve, büyük bir sorumluluk duygusu ile sarılmış ve insanlara İslam'ı anlatmak için çeşitli metotlar uygulamıştır. Hz. Nebî, sorumluluk duygusuna, gönlünü de eklemiş ve insanların Yüce Allah'a teslim olmalarını derinden arzulayarak tebliğini sürdürmüştür. Tebliğin ilk muhatapları olan Mekkeli müşrikler ise, aynı duygu ve düşüncelerle karşılık vermemiş ve inatla tevhidi kabul etmemişlerdir. Onlar inkâr etmekle de kalmayıp düşmanca davranarak karşı safa durmuşlardır. Mekkeli müşrikler, tüm güçlerini, düşmanlıkları uğruna ortaya sermişler ve türlü yollarla, Hz. Muhammed başta olmak üzere, bütün inananlara karşı mücadele etmişlerdir. Resulullah ise, kimi zaman sarsılmış, yer yer hatalar yapmış, bazen çok daralmış, bazen de ne yapacağını bilmez halde kalmıştır. Yüce Allah da, nebîsini yalnız bırakmamış ve âyetlerle onu terbiye etmiş, kuşanması gereken duygu, düşünce ve hareketleri ona öğretmiş, istikameti göstermiş, yeri geldiğinde yüreğini teskin etmiş, yeri gelmiş ikaz etmiştir. Kısacası, bir nebî olarak tebliğ görevini yerine getirirken neye ihtiyacı varsa, ya olay esnasında, ya vukuundan önce, ya da vâkıanın üzerinden biraz zaman geçtikten sonra, vahiy ile öğretmiştir. Netice itibarıyla, Allah'ın vahyi ile kuşanan Hz. Muhammed, son Kitab'ın ilk muhatapları olan Mekkeli müşriklerin bu düşmanca tavırları karşısında, büyük bir sabır ve sebat örneği göstermiştir.

Mübelliğ vasfı ile temayüz eden Hz. Muhammed'in güzel ahlakı da Kur'ân'a konu olmuş ve övülmüştür. Ayrıca o, yaşantısı ile de örnek gösterilmiştir. Tebliğ görevi ile güzel ahlakı birleşince, en etkin davetini hal dili ile yapmıştır. İnsanları çağırdığı evrensel değerlere ve değişmez hakikatlere, uğruna ölecek kadar inanmış ve onları öncelikle kendisi tatbik etmiştir. İnsanları "Lâ ilâhe illallah" demeye davet ederken, tek ilah olan Yüce Allah'a teslim olmanın mahiyetini hal ve hareketleri ile göstermiştir.

Bütün insanlara örneklik teşkil eden Hz. Muhammed'in hayatının bilinmesi, büyük önemi haizdir. Tarihi malumat olarak değil, öğüt içeren bir kıssa, örnek alınacak

bir model mahiyetinde okunmalıdır. Bu niyetle, Hz. Resul'ün hayatı, Kur'ân sınırları içinde ele alındı ve nüzûl sırasına göre, Hz. Muhammed'e hitap eden âyetler ekseninde, ilk altmış beş sûre üzerinden bir örnek çalışma yapıldı. Bu dönem, bi'setin Mekke döneminin ilk on yılına tekabül etmektedir. Nüzûl ortamı göz önüne alınarak âyetlerin okunması, hayatın akışı içinde vahyin fonksiyonunu daha net göstermiştir. Ayrıca, âyetleri, nüzûl sebepleri ile birlikte değerlendirmek, manayı daha da berraklaştırmıştır.

Üzerinde çalıştığımız ilk altmış beş sûre örneğinden hareketle, özellikle Kur'ân'ın Mekkî âyetlerindeki sîret anlatımının, tebliğ vazifesi odaklı olduğu gözlemlenmiştir. Bu odak noktasından olaylar inkişaf etmiş ve sîret sahneleri sunulmuştur. Bu sahneler, genelde karşımıza tartışma üslubu ile çıkmaktadır. Bu tartışmaların arka planında, Hz. Muhammed'in, Mekkeli müşrikler ile olan mücadelesi bulunmaktadır.

Tebliğ ve tartışmaların ana mevzuu tevhid olmuştur. Allah'a ortaklar koşan Mekke halkı, Allah'tan başka ilahlara hayır demeye ve yalnızca Allah'a teslim olmaya davet edilmiştir. Bu davet ile onlar, şirk ve zulüm temeli üzerine kurdukları menfaat öncelikli hayatlarını değiştirmeye çağırılmışlardır. Ancak onlar, kabul etmemişler, sessizde kalmamışlar ve düşman kesilmişlerdir. Böylece Mekkeli müşrikler, nübüvvet, vahiy ve âhiret konuları üzerinden tekrarlanan tartışmaları başlatmışlardır. Hz. Muhammed, onlara, âyetlerle cevaplar vermiştir. Böylece tevhid mesajı, âhiret ve nübüvvet konuları üzerinden sunulmuştur.

Nüzûlü on yıla yayılan ilk altmış beş sûrenin, Hz. Muhammed'in sîretinin bel kemiğini oluşturan tebliğ vazifesi doğrultusunda, beş dönem halinde ele alınabileceği gözlemlenmiştir. Birinci devrede, tevhide çağrının yapıldığı ve Allah'ın tekliğini vurgulayan sıfatlar doğrultusunda, beyan üslubu ile anlatımın sunulduğu görülmektedir. İlk duyuru olması nedeniyle, sade ve yalın ifadelerle, basit sayılabilecek bir üslub ile, yanlış anlamaya mahal vermeyecek şekilde tevhid mesajının verildiği tespit edilmiştir.

Hz. Resul'ün nübüvvet hayatının ikinci döneminde, muhatapların, tebliğ olayının ciddiyetini kavrayabilmeleri ve vicdanlarını harekete geçirebilmek adına, uyarı üslubu ile tevhid çağrısının yapıldığı görülmüştür. Bu devrede, âhiret, kıyamet, yeniden diriliş, hesap, cennet ve cehennem konuları öne çıkmış, Yüce Allah'ın celal sıfatlarının kullanımı ve uyarı üslubu baskın olmuştur. Hz. Muhammed'in münzir oluşu tekrarlanmıştır. Âhireti inkâr eden Mekkeli müşriklerin bunun üzerinden Hz.

Muhammed ile yaptıkları tartışmalar, dönemin dikkat çeken olayları olmuştur.

Üçüncü dönemde, daha önceki sûrelerde ele alınan tevhid, nübüvvet ve âhiret konulu mesajlar ile atılan temelin, Allah'ın helal ve haram kıldığı şeyleri açıklamasıyla yükselmeye başladığı tespit edilmiştir. Arapların örf, âdet, inanç ve ibadetleri üzerinden şirk örneklendirilmiş ve böylece tevhid mesajı daha somut sunulmuştur. Mekkeli kâfirler de bu aşamada, direk hedef gösterilmiş ve yaptıkları şeyler üzerinden uyarılmışlardır. Ancak iman etmemişler, bilakis, tavırlarındaki sertliği arttırmışlar, inananlara karşı baskı ve şiddet uygulamışlardır. Dönemin şartlarına göre, cedel üslubu kullanılmıştır. Ayrıca yoğun bir şekilde, önceki nebîlerin kıssalarının anlatıldığı ve bu olaylar üzerinden Hz. Nebî'ye öğütler verildiği görülmektedir. Her kıssa, indiği nüzûl ortamına göre özel mesajlar barındırmaktadır.

Dördüncü aşamada, Mekke dışındaki kabilelere davetin başladığı gözlemlenmiştir. Âyetlerde gündem yapılan tebliğ konuları ve metodu, her daim canlılığını korumuştur. Muhataplara yenileri eklense de tebliğin içeriği aynı kalmıştır. Zaman zaman üslub değişiklikleriyle, artan muhatapların hayatlarındaki çeşitli şirk örnekleri üzerinden davet devam etmiştir.

Beşinci devrenin muhasara altında geçtiği görülmüştür. İslam'ın Mekke'nin sınırlarını aşması, Kureyş'in baskılarının artmasına sebep olmuştur. Bu düşmanlıkla onlar, Hz. Muhammed'in ailesine ve inananlara karşı ambargo uygulamışlardır. Zorlu şartlar altında tebliğ, hız kesmeden devam etmiş ve Hz. Nebî'ye yönelik sabır telkinleri artmıştır. Gözdağı verme üslubunun arttığı, Kureyş'in iman etmesine dair umutların azaldığı ve Mekke devrinin sonlarına gelindiği görülmektedir.

Hz. Muhammed'in örnek şahsiyetini daha yakından tanımaya sebep olan bu çalışma, genişletilerek devam edebilir. Kur'ân'ın bütün sûrelerini kapsayacak ve her âyeti ele alacak bir siyer çalışması, Hz. Muhammed'in tebliğini, tebliğin ana malzemesi Kur'ân'ı, farklı bir bakış açısıyla görmeyi ve anlamayı sağlayacaktır. Ayrıca, siyer konusu içinde, nebîlerin kıssaları, başlı başına teferruatlı bir konu olduğundan, özel olarak incelenmeli ve indikleri dönemde hangi mesajları verdikleri öne çıkarılmalıdır. Kur'ân'ın üçte birini kapsayan nebî kıssaları, nüzûl bağlamında değerlendirilerek, tekrar eden âyetlerin hangi özel manaları taşıdıkları araştırılmalıdır.

Kur'ân'a göre Hz. Nebî'nin sîretinde, onun davetçi kimliğinin öne çıktığı gözlemlenmiştir. Bu açıdan onun hayatı, iki yönüyle model olmaktadır. İlki davete

muhatap olma, ikincisi daveti sunma açısından aktardığı örnekliktir. Onun sunduğu davet, tüm insanları kapsamakta ve herkesi tek ilah olan Yüce Allah'a teslim olmaya çağırmaktadır. Öte yandan onun hayatı, İslam'ın davetçilerine bir model olmakta ve örneklik arz etmektedir. İslam'a çağrı yaparken kimle, nereden, ne zaman, neyle ve nasıl başlanacağı, önceliklerin neler olduğu Hz. Muhammed'in sîretiyle bildirilmektedir. Hz. Nebî'nin hayatının, genelde tüm insanlara ve özelde tüm İslam davetçilerine örneklik teşkil etmesi temennisiyle...

KAYNAKÇA

KUR'ÂN-I KERÎM

- ABDÜLBÂKÎ Muhammed Fuâd; (2007), **el-Mu‘cemü’l-Müfehres li-Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm**, Dârü’l-Hadis, Kahire.
- APAK Adem; (2010), “Siyere Kaynaklığı Açısından Kur’ân’ın Değeri ve Önemi”, **İstem**, Yıl: 8, Sayı: 16, ss. 9-18.
-; (2016), **Siyer Araştırmaları**, Ensar Yay, İstanbul.
- ATEŞ Süleyman; (t.y.), **Kur’ân’a Göre Hazreti Muhammed’in Hayatı**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.
- AY Mahmut; (2019), **Kur’ân Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak**, Ensar Neşriyat, 4.bsk, İstanbul.
- AYHAN Bayram; (2014), **Kur’ân’ın Nüzûl Sürecinde Vahyin İlk Yılıının Tahlili**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- BALCI İsrail; (2010), “Siyer Okumalarında Kur’ân’ın Rolü ve Belirleyiciliği: Necm Sûresi Örneğinde Bazı Siyer Konularının Kritiği” , **İstem**, Yıl: 8, Sayı: 16, ss. 35-60.
- BAŞ Erdoğan; (2003), **Kur’ân’ın Üslubu ve Tekrarlar**, Pınar Yay, İstanbul.
- BAYRAKLI Bayraktar; (t.y.), **Kur’ân’da Hz. Peygamber**, Düşün Yay.
- BAZERGAN Mehdi; (1998), **Kur’ân’ın Nüzûl Süreci**, Fecr Yay, Çev: Yasin Demirkıran, Mela Muhammed Feyzullah, Ankara.
- BİRİŞİK Abdulhamit; (2007), “Nüzûl” , **DİA**, TDV Yay, c. XXXIII, ss. 308-309, İstanbul.
-; (2009), “Sûre” , **DİA**, TDV Yay, c.XXXVII, ss. 538-539, İstanbul.
- BOR Adil; (2017), **Kur’ân Belagatında Hitap ve Muhatap İlişkisi**, Rağbet Yay, İstanbul.
- BUHÂRÎ Muhammed b. İsmâil Ebû Abdillâh; (1987), **el-Câmiu’s-Sahîh**, tahkik: Mustafa Dîb el-Buğa, 3.bsk, Dârü İbn Kesir, c. I-VI, Beyrut.

- CÂBİRÎ Muhammed Âbid; (2010), **Kur'ân'a Giriş**, Çev: Muhammed Coşkun, Mana Yay.
-; (2017), **Fehmü'l-Kur'ân**, Çev: Muhammed Coşkun, Mana Yay, 3.bsk, c. I-III, İstanbul.
- CERRAHOĞLU İsmail; (2010), **Tefsîr Usulü**, TDV Yay, 19.bsk, Ankara.
- COŞKUN Muhammed; (2013), **Muhammed Abid el-Câbirî'nin Tefsîrinde Sîret-Nüzûl İlişkisi Yaklaşımı**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- ÇALIŞKAN İsmail; (2013), “Kur'ân Vahyinin Mekke Yıllarında Kelimelerle ve Kavramlarla Zihniyet İnşası”, Kur'ân Nüzûlünün Mekke Dönemi Sempozyumu, 29 Haziran-01 Temmuz 2012 Çorum, **Çorum Belediyesi Kültür Yay**, ss. 257-274, Çorum.
- ÇETİN Mustafa; (1995), “Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamberimiz Hz. Muhammed”, **Diyanet İlmi Dergi**, Ocak-Şubat-Mart, Cilt: XXXI, Sayı: 1, ss. 111-128.
- DERVEZE M. İzzet; (2011), **Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı**, Düşün Yay, Çev: Mehmet Yolcu, c. I-II, İstanbul.
-; (1998), **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, Çev: Şaban Karataş vd, 2.bsk, Ekin Yay, c. I-VII, İstanbul.
- DUMAN M. Zeki; (2008), **Beyanü'l-Hak**, Fecr Yay, 2.bsk, c. I-III, Ankara.
- EBÎ DÂVÛD Abdullah b. ; (2018), **Kitâbü'l-Mesâhif**, Çev: Abdülkadir Karakuş, Ankara Okulu Yay, Ankara.
- ELİK Hasan; (2013), “Kur'ân Nüzûlünün Hz. Peygamber'in Sîretiyle İlişkisi”, Kur'ân Nüzûlünün Mekke Dönemi Sempozyum, 29 Haziran- 01 Temmuz 2012 Çorum, **Çorum Belediyesi Kültür Yay**, ss. 57-61, Çorum.
- ELMALILI Hamdi Yazır; (2012), **Kur'ân-ı Kerîm Renkli Kelime Meali**, Sistem Yay, Hazırlayan: Mustafa Özel, İstanbul.
- ERSOY Mehmet Akif; (t.y.), **Safahat**, haz: Ömer Faruk Huyugüzel vd, Feza Yay, c. I-II, İstanbul.
- ESED Muhammed; (1999), **Kur'ân Mesajı**, Çev: Cahit Koytak vd, İşaret Yay, İstanbul.
- FAYDA Mustafa; (2009), “Siyer ve Meğâzî”, **DİA**, TDV Yay, c.XXXVII, ss. 324-326, İstanbul.

- GEZGİN Ali Galip; (2015), **Kur’ân’da Hz. Peygamber’e Yapılan Uyarılar**, Rağbet Yay, 3.bsk, İstanbul.
- GÖLCÜK Şerafettin; (1995), “Esatir”, **DİA**, TDV Yay, c. XI, ss. 359-360, İstanbul.
- GÖZELER Esra; (2009), **Kur’ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesi Sorunu ve Kur’ân’a Kronolojik–Olgusal Bir Yaklaşım**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- GÜMÜŞ Sabahattin; (2015), **Ana Konuları Ekseninde Ahkaf Sûresinin Tefsîri**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- HALÎL Ebû Abdîrrahman el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî; (t.y.), **Kitâbü’l-‘Ayn**, tahkik: Mehdi el-Mahzumi vd, Dârü ve Mektebetü Hilal.
- HAMÎDULLAH Muhammed; (2003), **İslam Peygamberi**, Çev: Salih Tuğ, İrfan Yay, c. I-II, İstanbul.
-; (2000), **Aziz Kur’ân**, Çev: Abdulaziz Hatip, Mahmut Kanık, Beyan Yay, İstanbul.
- HİZMETLİ Sabri; (1989), “Siyer ve İslam Tarihçiliği Üzerine”, **Diyanet İlmi Dergi**, Ekim-Aralık 1989, Cilt: XXV, Sayı: 4, ss. 311-362, Ankara.
- IZUTSU Toshihiko; (2010), **Kur’ân’da Dini ve Ahlaki Kavramlar**, Çev: Selahattin Ayaz, Pınar Yay, İstanbul.
- İBN ÂŞÛR Muhammed et-Tâhir; (t.y.), **et-Tahrîr ve’t-Tenvîr**, Müessesetü’t-Tarih, c. I-XXX, Beyrut.
- İBN HANBEL Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel; (1998), **el-Müsned**, tahkik: Seyyid Ebü’l-Mua’ti en-Nuri, Dârü Âlimi’l-Kütüb, Beyrut.
- İBN HİŞAM Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişam; (2006), **Sîret-u İbn Hişam**, Çev: Hasan Ege, Kahraman Yay, c. I-IV, İstanbul.
- İBN İSHAK Muhammed b. İshak b. Yesar; (2012), **Siyer-u İbn-i İshak**, tahkik ve ta’lik: Muhammed Hamidullah, 2.bsk, Düşün Yay, İstanbul.
- İBN KESÎR Ebü’l-Fidâ’ İsmâil b. Ömer b. Kesir; (1999), **Tefsîrû’l-Kur’âni’l-‘Azîm**, tahkik: Sami b. Muhammed, Dârü Tayyib li’n-Neşr, 2.bsk.
- İBN MANZÛR Ebü’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr; (t.y.), **Lisânü’l-Arab**, Dârü Sadr, c. I-XV, Beyrut.

- İBNÜ'n-NEDÎM Ebü'l-Ferec Muhammed b. İshak; (2009), **el-Fihrist**, tahkik: Eymen Fuad Seyyid, Müessesetü'l-Furkan li't-Türasi'l-İslami, c. I-II, Londra.
- İSFAHÂNÎ er-Râgıb; (2006), **Müfredat**, Çev: Abdalbaki Güneş, Mehmet Yolcu, Çıra Yay, c. I-II, İstanbul.
- İSLAMOĞLU Mustafa; (2009), **Hayat Kitabı Kur'ân**, Düşün Yay, 3.bsk, İstanbul.
- İZZETBEGOVİÇ Ali; (2003), **Doğu ve Batı Arasında İslam**, Çev: Salih Şahin, Nehir Yay, İstanbul.
- KADÎ Abdulfettah; (1996), **Esbâb-ı Nüzûl**, Çev: Salih Akdemir, Fecr Yay, 3.bsk, Ankara.
- KAHRAMAN Muhammed Şerif; (2017), “Hz. Osman’a Nüzûl Sırasına Göre Mushaf Nispet Edilmesi Üzerine Bir İnceleme”, **Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: IV, Sayı: 1, ss. 173-182.
- KARAMAN Hayrettin; (2007), “Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed”, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu, 20-22 Nisan 2007, **İslami İlimler Dergisi Yay**, ss. 13-26.
- KARAMAN Hayrettin vd; (2007), **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali**, TDV Yay, 7.bsk, Ankara.
- KIRCA Celal; (1990), “Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Muhammed”, **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 7, ss. 65-80, Kayseri.
-; (1995), “Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Hz. Muhammed”, **TDV Yay/ 172**, ss. 1-8, Ankara.
- KOÇYİĞİT Hikmet; (2013), “Kur'ân'ın Nüzûl Sırasına Göre Tefsîr Edilmesi”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XII, Sayı: 23, ss. 183-201.
- KONRAPA Zekai; (1999), **Peygamberimiz-İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere**, Kitabevi, İstanbul.
- KURTUBÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Şemseddin; (2003), **el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, tahkik: Hişam Semir el-Buhârî, Dârü Âlimi'l-Kütüb, c. I-XXV, Riyad.
- KUZGUN Şaban; (1997), “Hanif” , **DİA**, TDV Yay, c. XVI, ss. 33-39, İstanbul.
- MEVDÛDÎ Ebü'l-A'lâ; (1997), **Tefhîmü'l-Kur'ân**, Çev: Ali Ünal vd, İnsan Yay, c. I-VII, İstanbul.

- MUKATİL Ebü'l-Hasan Mukatil b. Süleyman el-Ezdi; (2003), **Tefsîru Mukatil b. Süleyman**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, tahkik: Ahmed Ferid, c. I-III, Beyrut.
- MUTÇALI Serdar; (1995), **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yay, İstanbul.
- MÜSLİM Ebü'l-Huseyn Müslim b. Haccac; (t.y.), **el-Câmi'u's-Sahîh**, Dârü'l-Cîl, c. I-V, Beyrut.
- NASR Muhammed b. Mûsâ Al-i ve HİLALİ Selim b. İd; (2017), **el-İstiab fî Beyani'l-Esbâb**, Çev: İshak Doğan, Beka Yay, c. I-IV, İstanbul.
- OKUMUŞ Mesut; (2007), “Kur’ân-ı Kerîm’in Kronolojik Okunuşunun Muhasebesi”, İslami İlimler Dergisi 1. Kur’ân Sempozyumu, 14-15 Ekim 2006, **İslami İlimler Dergisi Yay**, ss. 91-109.
-; (2013), “Kur’ân’ın Tedrici Nüzûl Süreci Bağlamında Mekkî ve Medenî Âyetler Üzerine”, **Eski Yeni**, Sayı: 27, ss. 7-21.
- OKUTAN Ahmet; (2015), **Kur’ân’da Peygamberlik ve Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa**, Rağbet Yay, İstanbul.
- OKUYAN Mehmet; (2013), **Kur’ân-ı Kerîm’de Çok Anlamlılık**, Düşün Yay, İstanbul.
- ORUM Fatih; (2017), **Nebî ve Resul**, Süleymaniye Vakfı Yay, 2.bsk, İstanbul.
- ÖZ Şaban; (2008), **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, İSAR Vakfı Yay, İstanbul.
-; (2015), **Siyer Tasarımı**, Mana Yay, 2.bsk, İstanbul.
-; (2017), **Kur’ân’ın Peygamberi**, Endülüs Yay, İstanbul.
- ÖZDEMİR Mehmet; (2007), “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, **Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, Eylül-Aralık 2007, Cilt: IV, Sayı: 3, ss. 129-162, İstanbul.
- ÖZKAVUKÇU Şaban; (2011), **Kur’ân’da Kronolojik Olarak Hz. Peygamber’in Hayatı**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- FAZLURRAHMAN; (2010), **İslam ve Çağdaşlık**, Çev: Alparslan Açıkgenç, M. Hayri Kırbaçoğlu, Ankara Okulu Yay, 6.bsk, Ankara.
- SABBAĞ Muhammed b. Lütfi; (1999), **Tefsîr Usulü Araştırmaları**, Çev: Ömer Dumlu, Anadolu Yay, İzmir.
- SALİH Muhammed Mustafa Muhammed; (2011), “Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Muhammed’in Hayatı, Karakteristikleri ve Sîreti”, Çev: Cemal Aydın, **Vahyin**

- Nüzûlünün 1400. Yılında Hz. Muhammed-Miletlerarası İlmi Toplantı**, 15-17 Ekim 2010, ss. 241-272.
- SALİH Subhi; (2015), **Kur’ân İlimleri**, Çev: M. Said Şimşek, Hikmet Evi Yay, 3.bsk, İstanbul.
- SAVAŞ Rıza ve DURLU Ömer; (2010), “Nüzûl Sırasına Göre Âyet Âyet Kur’ân’ın Yorumu”, Tarihden Günümüze Kur’ân’a Yaklaşımlar, edit: Bilal Gökçür vd, **İlim Yayma Vakfı Kur’ân ve Tefsîr Akademisi**, ss. 163-180, İstanbul.
- SERİNSU Ahmet Nedim; (2012), **Kur’ân ve Bağlam**, Şule Yay, 2.bsk, İstanbul.
- SÜYÛTÎ Celaledin Abdurrahman b. Ebi Bekr b. Muhammed Ebû’l-Fazl; (t.y.), **Lübabü’n-Nükul fî Esbâbi’n-Nüzûl**, Dârü İhyai’l-‘Ulûm, Beyrut.
-; (2010), **el-İtkan fî Ulûmi’l-Kur’ân**, Mektebetü Dâri’t-Türas, Kahire.
- ŞÂTİBÎ Ebû İshak İbrâhim b. Mûsâ b. Muhammed; (2008), **el-Muvâfakat fî Usulî’s-Şeria**, tahkik: Muhammed el İskenderani, Adnan Derviş, Dârü’l-Kitabi’l-Arabiyye, Beyrut.
- ŞERİATÎ Ali; (2000), **Muhammed’i Tanıyalım**, Çev: Ali Seyyidoğlu, Fecr Yay, 5.bsk, Ankara.
- ŞİMŞEKÇAKAN Musa; (2012), **Sözün Gücü**, Düşün Yay, 2.bsk, İstanbul.
- TABERÎ Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir Ebû Cafer; (2000), **Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân**, tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü’r-Risale, c. I-XXIV.
- TEMİZER Aydın; (2012), **Kur’ân’da “De Ki” Hitabı**, İFAV Yay, İstanbul.
- TÜRCAN Selim; (2007), “Tefsîr Tarihçiliği Bağlamında Klasik Esbâb-ı Nüzûl Yaklaşımının Değerlendirilmesi”, **İslami İlimler Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 1, Bahar 2007, ss. 119-138.
-; (2013), “Tefsîrde Bir Yöntem Esası Olarak Kur’ân’ın Kronolojisi Meselesi”, Kur’ân Nüzûlünün Mekke Dönemi Sempozyumu, 29 Haziran-01 Temmuz 2012 Çorum, **Çorum Belediyesi Kültür Yay**, ss. 213-228, Çorum.
-; (2016), “Mekkî Âyet ve Sûrelerin Kronolojisini Tespit Problemi: Kur’ân’da er-Rahman İsmine Kullanımına İlişkin Bir Değerlendirme”, **Hittit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XV, Sayı: 29, ss. 65-84.
- TÜRCAN Selim ve DİNÇ Ömer; (2015), “Kur’ân’ın İfade Kalıpları Nüzûl Kronolojisini Aydınlatılabilir mi? Fâtîha Sûresinin Nüzûl Zamanına İlişkin Bir

- Değerlendirme”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı: 28, ss. 5-34.
- UKBE Mûsâ b. ; (h.1434), **Kitabü'l-Meğazi**, tahkik: Muhammed Bakaşîş Ebû Malik, Mektebetü Dâri'l-Minhac, Riyad.
- ÜNVER Mustafa; (1998), **Tefsîr Usulünde Mekkî-Medenî İlmi**, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Samsun.
- VÂHİDÎ Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed; (2008), **Esbâbü'n-Nüzûl**, Dârü'l-Mustafa, Dimeşk.
- VİDA G. Levi Della; (1997), “Sîre”, **M.E.B. İslam Ansiklopedisi**, c. I-X, ss. 699-703, Eskişehir.
- WATT W. Montgomery; (2006), **Kur'ân'a Giriş**, Çev: Süleyman Kalkan, Ankara Okulu Yay, 3. bsk, Ankara.
- YAKIT İsmail; (2000), “Kur'ân'da Hz. Peygamber”, II. Kutlu Doğum Sempozyumu, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay. No: 7**, Bilimsel Toplantılar No: 2, 20 Nisan 1999, ss. 53-64, Isparta.
- YANIKKAYA Salih; (2010), **Kur'ân Çerçevesinde Peygamberlik ve Hazreti Peygamber**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- YAŞAROĞLU Kamil; (2010), “Kur'ân'ı Kerîm ve Hz. Muhammed”, **1400. Yılında Kur'ân-ı Kerîm**, ss. 42-55, İstanbul.
- ZERKEŞÎ Bedreddin Muhammed b. Abdillâh; (2009), **el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Zeynep Çelik Koç

Doğum Yeri Ve Tarihi : Torul 1983

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bildiği Yabancı Dil : Arapça

İletişim

e-posta adresi : zeynebsehadet@hotmail.com

Tarih : 29 / 08 / 2019